

საქართველოს
საბჭოთავო მუზეუმი

K 155 602
3

რამ შარაძე

თეიმურაზ
ბაგრატიონი

ბიბლიოგრაფი
და
კოლექციონერი

• მეცნიერება •
1 9 7 4

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია

ცენტრალური სამეცნიერო ბიბლიოთეკა

გურამ შარაპე

თეიმურაზ ბაბრატიონი — ბიბლიოგრაფი
და კოლექციონერი

გამოკვლევა და ტექსტები

155602

გამომცემლობა „მეცნიერება“

თბილისი

1974

1. თეიმურაზ ბაგრატიონის ბიბლიოთეკა

XIX ს. გამოჩენილმა ქართველმა მეცნიერმა და კულტურის მოღვაწემ თეიმურაზ ბაგრატიონმა (1782—1846) თავისი მრავალ-მხრივი მეცნიერულ-ლიტერატურული მოღვაწეობის პერიოდში შექმნა პირველხარისხოვანი მდიდარი ქართული ბიბლიოთეკა. ელენე ამილახვრის მოწმობით, ამ კეთილშობილურ საქმეს მისმა უგანათლებულესმა მეუღლემ 40 წლის დაუღალავი შრომა მოანდომა.

როდესაც ჩვენ ვლაპარაკობთ თეიმურაზ ბაგრატიონის მიერ საკუთარი ქართული ბიბლიოთეკის შექმნაზე, მხედველობაში გვაქვს მისი პეტერბურგში ცხოვრებისა და მოღვაწეობის პერიოდი (1811—1846 წწ.).

როგორც თეიმურაზ ბაგრატიონის წიგნთსაცავის კატალოგში გადარჩენილი ცნობებიდან ჩანს, თეიმურაზის ბიბლიოთეკას საფუძვლად დასდებია საქართველოს სამეფო ბიბლიოთეკის (უფრო ზუსტად, კახეთის ბაგრატიონთა) წიგნები. მაგალითად, თეიმურაზის მოწმობით, „კატალოგში“ № 87-ის ქვეშ გატარებული ხელნაწერი წიგნი ქეთევან დედოფლის—წამებულის (თეიმურაზ პირველის დედის, რომელიც თეიმურაზ ბატონიშვილს შორეულ დიდებად ერგებოდა) ნაქონი ყოფილა:

„87. ლოცვები, საუბე ხუცურად დაწერილი, ფრიად წარჩინებულს ხელზედ. ეს ლოცვები წისა და დიდის მოწამისა ქეთევან დედოფლისა ყოფილა... და თვისის წამების უამსაც ამაშივე ილოცვილა“¹.

ასევე, ეტყობა, მრავლად ჰქონია მას მისი პაპის მამის—თეიმურაზ II და პაპის—ერეკლე II ნაქონი წიგნები; ზოგიერთი მათგანის შესახებ „კატალოგში“ დამოწმებულია დოკუმენტური ცნობა:

¹ მითითებულია „კატალოგის“ B რედაქციის მიხედვით (კატალოგის რედაქციათა შესახებ დაწვრილებით ქვემოთ).

„76. ლოცვანი აჩნდის—ხატის (!) პროთოიერეისაგან, მშვენიერისა ხელით დაწერილი. ს^დ საქართველოისა მეფისა თეიმურაზ მეორის ნაქონები“.

„78. კ^დ პარაკლისი მტერთა მიმართ ბრძოლისა, ალექსი პროთოიერეისაგან აღწერილი მშვენიერად, მეფის თეიმურაზისავე ნაქონები“.

სამეფო ბიბლიოთეკის გარდა, ეტყობა, თეიმურაზის ბიბლიოთეკა შეუქმნია ამილახვართა ოჯახიდან თავისი ცოლის—ელენე ოთარ ამილახვარის ასულის მზითევში მოყოლილ წიგნებსაც. მაგალითად, № 86—ხელნაწერი წიგნის შესახებ, კატალოგში თეიმურაზი შენიშნავს:

„86. მცირე ენციკლოპედიის გვარი... ეწოდების შეკრებული. ეს წიგნი აღუწერია თავადის სრულიად ქართლის სარდლის რევაზ ამილახვარის დედის მარიამ არაგვის ერისთავის ასულისათვის, ვინაიდან იმ ქაშში დიახ სიბრძნის მოყვარე ყოფილა მარიამ ამილახვარის მეუღლე“.

თეიმურაზის ბიბლიოთეკის შეგვების მესამე დიდ წყაროდ ჩვენ მივიჩნევთ მისი უფროსი და უსაყვარლესი ძმის დავით ბატონიშვილის მდიდარი ბიბლიოთეკის წიგნების ნაწილს, რომელიც ძმის გარდაცვალების (1819 წ.) შემდეგ შეიერთა თეიმურაზმა.

მაგრამ ცხადია, შეცდომა იქნებოდა თუ თეიმურაზ ბაგრატიონის ბიბლიოთეკის ბირთვად მხოლოდ სხვათა წიგნებს მივიჩნევდით. ჩვენ მრავლად მოგვეპოვება საბუთი იმისა, რომ თავისი ბიბლიოთეკის შესავსებად და გასამდიდრებლად თეიმურაზი საკუთარი საფასით ყიდულობდა ძველ ძვირფას ხელნაწერებს (მაგ., „ქართლის ცხოვრების“ ერთ-ერთი საუკეთესო ნუსხა, რომელიც „თეიმურაზისეულ ქართლის ცხოვრებადაა“ ცნობილი, აგრეთვე ტიმოთე გაბაშვილის „მიმოსვლის“ ასევე საუკეთესო ავტორიზებული ნუსხა და ა. შ.); თუ რომელიმე ძველი კარგი ხელნაწერის შეძენა ვერ ხერხდებოდა, თეიმურაზი არ ზოგავდა ხარჯებს მის გადმოსაწერად, რისთვისაც მას სპეციალურად გადამწერლებიც ჰყავდა დაქირავებული (ს. ტაბიძე, ი. ბაზლიძე, ტარასი ალექსიმესხიშვილი, ი. ნაზაროვი, გ. პაიჭაძე, ეპიფანე იერომონახი და სხვები), ხოლო ზოგჯერ გადამწერის უვარგისობის ან ზოგჯერ კიდევ, ნივთიერი ხელმოკლეობის გამო, არაიშვიათად, თვითონ თეიმურაზი გვევლინება გადამწერად. ამ მხრივ დამახასიათებ-

ლია ერთი ხელნაწერი კრებულისთვის (ლენ. E 23) დართულ
თეიმურაზის ანდერძი, რომელიც უფრო ჩივილს ჰგავს:

1. „ესენი შევაკრევინე, საერო ლექსი არიან.
ჩვენთა უგვანთა მწერალთა ბრძენიცა გაამწარიან.
შეუკვეთ წიგნის დაწერას, სულელად გაუქხარიან.
არ უყვართ თვისი მამული, ნურმც არა გაუხარიან“.
2. „ვინც ვპოვე მითხრეს კარგად სწერს, მეგონა წესიერ მწერი,
ყოველნივე ცთომით სწერდეს, ერისგანნი, გინდა ბერი.
უზომოს ანგარებასა თურმე სჭირდა მუნი-ბლერი,
ზოგი ბევრის ქრთამით მიწერს, სხვათ შეუსხდისთ ბუზი-მწერი“.

თეიმურაზ ბაგრატიონი არ ყოფილა მწიგნობარი ვიწრო მნიშვნელობით: იგი თვითონ ქმნიდა ახალ, ორიგინალურ თხზულებებს და თარგმანებს, რომლითაც ამდიდრებდა არა მარტო საკუთარ ბიბლიოთეკას, არამედ მშობლიური ქართული ლიტერატურისა და მეცნიერების საუნჯეს. ამიტომაც, რომ თეიმურაზისეულ თხზულებათა ავტოგრაფული ნუსხები ერთი საუკეთესო სამკაულია მისი ბიბლიოთეკისა.

ამასთან, უნდა აღინიშნოს თეიმურაზ ბაგრატიონის მწიგნობრული მოღვაწეობის დამახასიათებელი მხარე: იგი სულგრძელად ასაჩუქრებდა თავისი ბიბლიოთეკის კუთვნილი ხელნაწერებით ქართული მწერლობით დაინტერესებულ როგორც კერძო პირებს (პრუსიის იმპერატორები ფრიდრიხ ვილჰელმ III და ფრიდრიხ ვილჰელმ IV, მ. ბროსე, დ. ჩუბინაშვილი, პ. რუმინცევი, დავით და გრიგოლ დადიანები...), ასევე სამეცნიერო დაწესებულებებს (პარიზის სააზიო საზოგადოება, რუსეთის ბიბლიური საზოგადოება). ესეც, ქართული წიგნის კულტურის პროპაგანდის ერთ-ერთ ფორმად უნდა ჩათვალოს თეიმურაზს. იგი, ძველი გამოთქმა რომ ვიხმართ, „ქართული წიგნის ნამდვილი ტრფიალია“.

თეიმურაზ ბაგრატიონი არ დაკმაყოფილებულა მარტო ბიბლიოფილობითა და კოლექციონერობით. მან შეადგინა თავისი წიგნთსაცავის კატალოგი, რომელიც ქართული ბიბლიოთეკოლოგიისა და ბიბლიოგრაფიის შენაძენად არის აღიარებული². ეს კატალოგი ვერ ეტევა მარტო ბიბლიოგრაფიის ჩარჩოებში, იგი

² ამის შესახებ იხ. ნ. ლორთქიფანიძის, ნ. სიხარულიძის და სხვათა შრომები.

აკად. კ. კეკელიძის შეფასებით „საყურადღებოა ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიის შესასწავლად“^{3, 4}

ქვემოთ ჩვენ შევეცდებით წარმოვადგინოთ ამ კატალოგის შედგენის, თარგმნისა და გამოცემის, აგრეთვე, თეიმურაზ ბაგრატიონის ბიბლიოთეკის შემდგომი ბედის ისტორია.

2. თეიმურაზ ბაგრატიონის წიგნთსაცავის კატალოგის მარი ბროსესიული ფრანგული თარგმანი (1838 წ.)

1838 წელს კრებულში: „Recueil des actes de la séance publique de l'Académie Impériale des sciences de Saint-Petersbourg, tenue le 29 décembre 1837. St.-Petersbourg, 1838, p. 119—178“¹, აკად. მ. ბროსემ დაბეჭდა „Catalogue de livres géorgiens, tant imprimés que manuscrits, anciens et modernes“, რომელსაც წინ უძღოდა მისივე Nota Bene (მოკვყავს ქართული თარგმანი):

„ქართული ენის ელემენტები“ (გვ. VI—XX)² უკვე იძლევა სისტემატურ ცხრილს ნაწარმოებთა დიდი ნაწილის შესახებ და მათთვის დართულ შენიშვნებზე მე აქ უკვე აღარ ვილაპარაკებ. ის წიგნები, რომლებიც ქმნის ფონდს წინამდებარე კატალოგისას, უმეტესწილად მიეკუთვნება მისი უგანათლებულესობის თეიმურაზ გიორგის ძე ბატონიშვილის ბიბლიოთეკას და მის მიერვეა დაჯგუფებული: როგორც ჩანს, ბატონიშვილს იმისთვის შეუდგენია ეს ნუსხა, რომ სურდა ის გამოექვეყნებინა. დანარჩენი წიგნები დამატებულია სხვა ბიბლიოთეკათა კატალოგებიდან, რომლებიც შეადგენენ 259 ნომერს და რომელიც, როგორც მითხრეს, იყო თავად ციციშვილის საკუთრება. მე ის აღვნიშნე T [Tzitzichwili] ასოთი. სხვა ნაწარმოებთა კოლექცია, თარგმნილი რუსულიდან ქართულად, მიეკუთვნება თავად ავალიშვილს. ეს აღნიშ-

³ კ. კეკელიძე, ქართ. ლიტ. ისტორია, I, თბ., 1960, გვ. 20.

¹ არსებობს მისი ცალკე ამონაბეჭდიც: „Discours prononce a l'Assemblée generale de l'Académie Imperiale des sciences de St.-Ptb., par M. Brosset, Extrait du Recueil.“ St-Ptb., 1838, p. 55—114. ჩვენ ამ უკანასკნელით ვსარგებლობდით.

² იგულისხმება მ. ბროსეს შრომა: „Eléments de la langue georgienne, Paris, 1837, p. VI—XX: Tableau Raisonné de la littérature georgienne, სადაც აღწერილია 109 დასახელების ქართული წიგნი, რომლებიც დაჯგუფებულია 8 განყოფილებად: რელიგია, ლექსიკონები, გრამატიკა, ფილოსოფია, ისტორია, გეოგრაფია, მოგზაურობა და ლიტერატურა.

წულია A [Awalichwili]-ით. დაბოლოს, პეტერბურგელი ქართ-
ველებისგან საშუალება მომეცა გამეგო ზოგიერთი სხვა წიგნ-
ებიც, რაც აღნიშნულია ვარსკვლავით:*

ძირითადი კატალოგის რედაქციისთვის, რომელიც დაედო სა-
ფუძვლად ამ კატალოგს, არაფერი არ შეუცვლიათ, და თუ იქ მა-
ინც დაემატა რაიმე შენიშვნა, აღნიშნული იქნება ინიციალით
„B [Brosset]“.

როგორც ვხედავთ, მ. ბროსეს ფრანგული „კატალოგი ქარ-
თული წიგნებისა, როგორც ნაბეჭდი, ისე ხელნაწერიც, ძველი
და ახალი“ შეიცავს სამი ქართული ბიბლიოთეკის (თეიმურაზ ბა-
ტონიშვილის, ვინმე თავად ციციშვილისა და ავალიშვილის) კა-
ტალოგთა და აგრეთვე პეტერბურგელი ქართველებისაგან მოწო-
დებულ ცნობებს, ძირითად ტექსტად აღებულია თეიმურაზ ბა-
ტონიშვილის მიერ შედგენილი თავისი ბიბლიოთეკის კატალოგი,
ხოლო შენიშვნებში შესაბამისი დათქმული ნიშნების (T, A, *)
აღნიშვნით, ჩატანილია ამ უკანასკნელთა ბიბლიოთეკების წიგნე-
ბი. გარკვეულ შემთხვევებში, მ. ბროსე თავისი გვარის ინიციალის
(B) მითითებით როგორც ძირითად ტექსტში, ისე შენიშვნებში,
იძლევა ზოგიერთ ახალ ისტორიულ-ლიტერატურულ ცნობას ამა
თუ იმ წიგნის გარშემო.

სანამ უშუალოდ თეიმურაზ ბაგრატიონის წიგნთსაცავის კა-
ტალოგის ბროსესეული ფრანგული თარგმანის განხილვას შე-
ვუდგებოდეთ, საჭიროდ მიგვაჩნია ორიოდ სიტყვა ვთქვათ ამ
თარგმანში შესულ ვინმე ციციშვილისა და ავალიშვილის ბიბ-
ლიოთეკათა კატალოგებზე.

მ. ბროსეს მიერ აქ მითითებული თავადი ავალიშვილი რომ
გიორგი ავალიშვილი უნდა იყოს, ეს საეჭვო აღარაა. ელ. მეტრე-
ველის სპეციალური გამოკვლევით³, ცნობილია გ. ავალიშვილის
კატალოგები, რომლებიც თავის დროს გამოაქვეყნეს კიდევ მ.
ბროსემ⁴ და ა. ცაგარელმა⁵. ამათ გარდა, ელ. მეტრეველმა მ.
ბროსეს არქივში გამოავლინა და დაბეჭდა გ. ავალიშვილის ხელით

³ ელ. მეტრეველი, გიორგი ავალიშვილი—ბიბლიოფილი და კოლექ-
ციონერი, კრებულში: „კ. კეკელიძეს დაბადების 80 წლისთავზე“, თბ., 1959,
გვ. 247—262.

⁴ M. Brosset, *Eléments de la langue géorgienne*, Paris, 1837, p. IX;
Notice des manuscrits géorgiens, BSs, VIII, 1841, p. 305—325.

⁵ А. Цагарели, *Сведения*, т. I, вып. II, стр. XXV—XXVI. შდრ.
მისივე, *Памятники груз. старины...*, стр. 182—192.

დაწერილი საკუთარი კოლექციის სია—აღწერილობა (მ. ბროსეს არქივი, I, № 97)⁶, რომლითაც შექვევლია ბროსე ისარგებლებდა⁷.

აქ უფრო მეტად საინტერესოა, ვინმე თავად ციციშვილის ბიბლიოთეკის კატალოგი, რომლის მონაცემები აკად. მ. ბროსეს T ლიტერით აქვს დაბეჭდილი. ბუნებრივია, ისმის კითხვა: ვინ არის ეს თავადი ციციშვილი?

ამ საკითხს აკად. მ. ბროსე ხელმეორედ დაუბრუნდა თითქმის 30 წლის შემდეგ: 1878 წელს დაბეჭდილ შრომაში „De la littérature romanesque géorgienne“⁸ იგი ხაზგასმით აღნიშნავდა: „...C'est un Catalogue formé de trois: a) Celui, en 212 NN; rédigé par le savant tsarévitch Théimouraz Giorgiévitich, pour sa propre bibliothèque; b) celui d'une collection que l'on m'a dit avoir appartenu a'un thawad-prince Tzitzi-chwili, qui n'est autre que la transcription pure et simple d'une liste de livres et manuscrits géorgiens, rédigée par le recteur David Alexi-chwili, préposé du séminaire de Thélaw, dans le Cakhet septentrional, au temps du roi Ericli II, vers la fin du dernier siècle, homme fort lettré pour son temps et calligraphe distingué, ayant formé école. Je n'ai fait que transcrire dans le Compte-Rendu de M. Fuss le Catalogue dont il s'agit, dont une copie originale m'est tombée depuis lors entre les mains, sans que J'aie vu les ouvrages eux-mêmes. c) Une liste d'ouvrages, la plupart traduits de diverses langues, rédigée par un thawad Awali-Chwili, dans les mêmes conditions.

Le Catalogue du recteur David, écrit en grande partie de sa main, du moins y remarque-t-on deux écritures, dont une est évidemment la sienne, l'autre, cursive, peut-être la sienne ou celle d'un tiers inconnu. Il comport 271 №№, sauf erreur, et est précédé d'une introduction qui mérite d'être lue, et précise le genre de valeur du travail dont il sagit“ (და მოყვანილია დავით რექტორის, ე. წ. წინასიტყვაობის სრული ფრანგული თარგმანი)⁹.

⁶ ელ. მეტრეველი, დას. ნაშრ., გვ. 256—258.

⁷ იხ. M. Brosset, De la littérature romanesque géorgienne, Bull. de l'Acad. 1878, p. 499—500.

⁸ Bull. de l'Acad. t. XXIV, 1878, p. 499—510; გადაბეჭდილია: Melanges Asiatiques, t. VIII, 1881, p. 417—442 ჩვენ ამ უკანასკნელით ვსარგებლობთ.

⁹ MA, p. 418—420.

როგორც ვხედავთ, მ. ბროსე თვითონვე ამხელს 1838 წელს მის მიერ დაშვებულ შეცდომას და წერს: მე რომ თავად ციციშვილის ბიბლიოთეკის კატალოგი მეგონა, სინამდვილეში აღმოჩნდა, რომ მისი ავტორი დავით ალექსიშვილი, თელავის სემინარიის რექტორი ყოფილა. ამის გარკვევაში, ამბობს ბროსე, დამეხმარა ამ კატალოგის ავტოგრაფული ნუსხის ხელში ჩავარდნა, რომლის წინასიტყვაობიდან (და მოჰყავს ამ წინასიტყვაობის სრული ფრანგული თარგმანი) დანამდვილებით ჩანს, რომ ის შეუდგენია დავით რექტორ-ალექსიშვილსო. მ. ბროსე აქვე იძლევა ხელნაწერის მოკლე აღწერილობასაც.

მეტი დაწვრილებითი ცნობები აქვს დაცული ჩვენთვის საინტერესო საკითხის გარშემო მ. ბროსეს ვაჟს—ლ. ბროსეს ცნობილ წიგნში: *Bibliographie Analytique des ouvrages de monsieur Marie-Félicite Brosset, 1824—1879, St-Peterstourg, 1887.* აქ ნათქვამია: „Dans une de ses publications postérieures, de l'année 1877, v. № 264: „De la littérature romanesque géorgienne“, Bull. de l'Acad, t. XXIV, col. 283, M. Brosset donne de nouveaux détails sur le présent Catalogue et surtout sur la liste de livres qu'il croyait, en 1837, provenir du prince Tzitzichwili. Depuis lors, M. Brosset a constaté que cette liste n'était autre chose que le registre de livres géorgiens, rédigé vers la fin du siècle dernier, par David Alexis—Chwili, recteur du Séminaire de Thelaw, sous le roi Iracli II. L'original autographe de ce registre est tombé entre les mains de M. Brosset et s'est conservé parmi ses papiers, posthumes: c'est un manuscrit de 15 pages in foli, sur papier bleu. Il en reproduit, dans l'article précité, toute l'introduction, v. Bull de l'Acad. t. XXIV, col. 284—285“¹⁰.

ლ. ბროსე, გარდა იმისა, რომ გადმოსცემს მ. ბროსეს შეხედულებათა განვითარებას „ციციშვილ“-ალექსიშვილის კატალოგის თაობაზე, რომელიც ჩვენ უკვე ზემოთ მოვიყვანეთ და აქ აღარ გავიმეორებთ, იძლევა დავით ალექსიშვილ-რექტორის კატალოგის ავტოგრაფული ნუსხის ზუსტ აღწერილობას და მის ადგილსამყოფელს: „ამ კატალოგის დედან-ავტოგრაფი მ. ბროსეს ჩაუვარდა ხელთ და მისი სიკვდილის შემდეგ მის ქალაღებშია (არქივში) დაცული: ხელნაწერი შედგება 15 გვერდისაგან, in-fol., ნაწერია ცისფერ ქაღალდზე. ის გადაბეჭდილია ზემოაღნიშ-

¹⁰ BA, p. 117—118.

ნულ შრომაში (იგულისხმება: Catalogue., 1838.—გ. შ.), ნოსტრუმი
წინასიტყვაობა კი: Bull. de l'Acad. t. XXIV, 1878“.

ეს იყო 1887 წელს¹¹.

ამის შემდეგ პროფ. ალ. ცაგარელმა თავის „Сведения“-ს
III ნაკვეთში, 1894 წელს დაბეჭდა ერთი უავეტორო: „Список га-
мятников Грузинской письменности; составлен 26 сентября 1810 г“,
რომელშიაც 270 ქართული ხელნაწერი და ნაბეჭდი წიგნია აღ-
ნუსხულ-აღწერილი¹². გამოცემისათვის დართულ შენიშვნაში ალ.
ცაგარელი წერდა: „Стр. 252—266 занимает список грузинских
книг, неизвестно кем составленный в 1810 году. Настоящий
экземпляр этого списка не мог быть переписан раньше 1817
года, когда был переведен Политический театр, внесенный в
этот список под № 201, стр. 263. Кто автор или писец этого
списка, в нем не говорится. Броссе к переводу каталога царе-
вича Теймураза, в 1838 г., присоединил перевод каталогов
книг, принадлежащих Цицишвили и Авалову (Rec. des
Actes., 1838, p. 119—178). Хотя заглавия значительной части
книг в каталоге кн. Цицишвили и напечатанного здесь ката-
лога — тождественны, но за то и немало названий книг, от-
личных друг от друга в обоих каталогах, так что они не могут
быть списками друг друга или одного и того же оригинала;
возможно, что этот список составлен Давидом Алексишвили,
ректором Телавской семинарии, в библиотеке которого в кон-

¹¹ მარი ბროსეს არქივის სააზიო მუზეუმში გადასვლის (1884 წ.): შემდეგ,
ცხადია, დავით რექტორის „კატალოგის“ ეს ავტოგრაფული ნუსხაც იქ მოხ-
ვლა—ჯერ N 65, უკანასკნელად N 46 შიფრის ქვეშ. იგი აღწერილია რ. ბრ-
ბელის მიერ: Груз. рукописи ИВ АН СССР, М.—Л., 1956 № 154, გვ.
160—161; ოლონდ, აღმწერელს ვერ დავეთანხმებით იმაში, თითქოს:
„В конце 1857 или начале 1858 г., не позднее, экземпляр уже принадлежал
М. Броссе“ (გვ. 161). 1837 წლის ბოლოს ან არაუგვიანეს 1838 წლის დასაწყის-
სისა, ეს ხელნაწერი რომ ბროსეს კუთვნიებოდა, მაშინ ცხადია, იგი თავიდან
აიცილებდა 1838 წელს დაბეჭდილ შრომაში დაშვებულ გაუგებრობას, როცა ეს
კატალოგი დავით ალექსიშვილის ნაცვლად, ვინმე თავად ციციშვილს მიაკუთვნა.
ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ეს ნუსხა მ. ბროსემ გაცოლებით გვიან ჩაიგდო ხელთ, კერ-
ძოდ 1870-იან წლებში, არაუგვიანეს 1878 წლის, როცა მასზე დაყრდნობით,
მან გაასწორა 1838 წელს დაშვებული შეცდომა და „კატალოგის“ ავტორად
ციციშვილის ნაცვლად, სრულიად სამართლიანად დავით ალექსიშვილი გამოა-
ცხადა.

¹² Ал. Цагарели, Сведения о памятниках груз. письменности, т. I,
вып. III, СПб, 1894, стр. 252—266.

დე XVIII в. считалось до 200 книг (Сведения и пр., 1 вып. стр. V; Bibliogr. Analyt. p. 505). Хотя, к сожалению, составитель этого каталога не говорит какую или чью именно библиотеку он описывал, были ли эти книги у него под руками...¹³.

სამწუხაროდ, პროფ. ალ. ცაგარელს, ეტყობა, სრულიად გამოჩნა მხედველობიდან მ. ბროსეს შრომა: „De la litt. rom. georg. 1878“, სადაც ციციშვილის ბიბლიოთეკის კატალოგი უკვე დავით რექტორ-ალექსიშვილისად იყო გამოცხადებული და აგრეთვე, ლ. ბროსეს ცნობა (Bibl. Analyt. 1887, p. 117—118), აღნიშნული კატალოგის ავტოგრაფული ნუსხის მ. ბროსეს არქივში არსებობის შესახებ, რომლის წინასიტყვაობის ფრანგული თარგმანი მ. ბროსეს უკვე დაბეჭდილი ჰქონდა (De la litt. rom. georg. 1878, p. 499—501) და საიდანაც დანამდვილებით ირკვეოდა, რომ მ. ბროსეს მიერ წინათ (1838 წ.) თავად ციციშვილის ბიბლიოთეკის კატალოგად გამოცხადებული ნუსხა, სინამდვილეში, ეკუთვნოდა დავით რექტორ-ალექსიშვილს და შეიცავდა მისი ყოფილი თბილისის საკუთარი ბიბლიოთეკის წიგნთა აღნუსხვა-აღწერას, რომელიც მას განადგურებია 1795 წლის 22 სექტემბერს ალა-მაჰმად-ხანის შემოსევის დროს.

ალ. ცაგარელს ხელთ ჰქონია დავით რექტორ-ალექსიშვილის 1810 წლის 26 სექტემბერს შედგენილი კატალოგის ნუსხის მხოლოდ გვიანდელი პირი (ცაგარლისავე დათარიღებით, არაუადრეს 1817 წლისა), რომელშიც უკვე ავტორობის მიმანიშნებელი წინასიტყვაობა აღარაა შესული¹⁴. მ. ბროსეს არქივში არსებული, დავით რექტორის ხელით 1810 წლის 26 სექტემბერს შედგენილი წინასიტყვაობიანი დედან-ავტოგრაფი კი, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ალ. ცაგარელისათვის უცნობი დარჩენილა. ამან განაპირობა, რომ ალ. ცაგარელმა ტექსტი უავტოროდ დაბეჭდა.

¹³ А. Цагарели, Сведения, вып. III, 1894, стр. XXX—XXXI.

¹⁴ ეს ხელნაწერი, ტრ. რუხაძის აზრით, უნდა იყოს დღევანდელი: А—1767. (იხ. ტრ. რუხაძე, ვინ არის 1810 წლის „ძველი ქართული მწერლობის კატალოგი“ ავტორი?, ლიტ. საქართველო, 24 იანვ. 1940, № 3; მისივე, ძველი ქართული ლირიკის ისტორიიდან, თბ., 1954, გვ. 41). შემოწმებით გამოირკვა, რომ А-1767 სულ სხვა ხელნაწერია და არაფერი საერთო არა აქვს დავით რექტორის „1810 წლის კატალოგთან“. შდრ. ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა (А კოლექცია), ტ. V, შეადგინა ლ. ქუთათელაძემ, თბ., 1955, № 1767.

1940 წლამდე, სპეციალურ ლიტერატურაში, აღნიშნულ ტალოგს მხოლოდ ალ. ცაგარლის პუბლიკაციით იცნობდნენ და უავტოროდ იხსენიებდნენ, რადგან ანგარიშს არ უწევდნენ თუ არ იცნობდნენ მარი ბროსეს და ლორან ბროსეს ცნობებს, რომლებიც ჩვენ ზემოთ მოვიყვანეთ.

1940 წელს ტრ. რუხაძემ გამოაქვეყნა საგაზეთო წერილი: „ვინ არის 1810 წლის „ძველი ქართული მწერლობის კატალოგის“ ავტორი?“¹⁵. წერილში ავტორი ამტკიცებს, რომ ალ. ცაგარლის მიერ 1894 წელს დაბეჭდილი „კატალოგი“, რომელსაც „ყველა ქართველი მკვლევარი, ვისაც კი გამოუყენებია ეს კატალოგი, მას უცნობი ავტორის ნაწარმოებად სთვლიდა, ...ჩვენ დანამდვილებით გამოვარკვიეთ, რომ შეუდგენია ცნობილ მწერალს დავით ალექსიშვილს, რექტორად სახელდებულსო“. ამის საბუთად მას მოჰყავს ლენინგრადული H 65 (ახლ. H 46) ხელნაწერის წინასიტყვაობის ცნობა, სადაც კატალოგის ავტორად დავით ალექსიშვილი-რექტორი იხსენიება. აკად. კ. კეკელიძემ ეს შრომა „კატალოგის ავტოგრაფული ნუსხის აღმოჩენად“ შეაფასა¹⁶.

საქმე ის არის, რომ ტრ. რუხაძემ მკითხველს მაშინ არაფერი უთხრა (შეიძლება არ იცოდა!), რომ ეს ავტოგრაფული ნუსხა ჯერ კიდევ 1878 წელს იყო აღმოჩენილი აკად. მ. ბროსეს მიერ და მისი კოლექციიდან შევიდა სააზიო მუზეუმის—ახლანდელი ლენინგრადის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის ქართულ ხელნაწერთა ფონდში—H 46 (H 65); ხელნაწერი დაწვრილებით ჰქონდათ აღწერილი ჯერ მ. ბროსეს (1878 წ.) და მერე ლ. ბროსესაც (1887 წ.). ამას გარდა, დავით რექტორის ავტორობის დამამტკიცებელი წინასიტყვაობა იმ ავტოგრაფული ნუსხიდან, რომელსაც 1940 წელს შემოკლებით სთავაზობდა მკითხველს ტრ. რუხაძე, ხომ 1878 წელს ჰქონდა უკვე სრულად დაბეჭდილი მ. ბროსეს!

ტრ. რუხაძე გრძნობს ამ უხერხულობას და შემოდავების უფლებებისათვის ერთს თავის გვიანდელ (1954 წ.) შრომაში შენიშნავს: „უკვე აკად. მარი ბროსემ იცოდა, რომ 1810 წლის ქართული კატალოგის ავტორია დავით რექტორი, ალექსიშვი-

¹⁵ გაზ. „ლიტ. საქართველო“, 1940 წლის 23 იანვარი, № 3.

¹⁶ კ. კეკელიძე, ძველი ქართული მწერლობის ისტორია, ტ. I., 1951, გვ. 15.

ლი¹⁷. მაშ, რაღა აზრი ჰქონდა მისი აღრინდელი (1940 წ.) წერილის სათაურს: „ვინ არის 1810 წლის ძველი ქართული მწერლობის კატალოგის ავტორი?“

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ბუნდოვანი წარმოდგენა აქვს მ. ბროსეს მიერ თარგმნილი „თეიმურაზ ბაგრატიონის ბიბლიოთეკის კატალოგისა“ და „დავით რექტორის-ალექსიშვილის მიერ შედგენილი კატალოგის“ ურთიერთმიმართების შესახებ ქართული ბიბლიოგრაფიის ისტორიკოსს ივ. ციციშვილს¹⁸.

ახლა მივუბრუნდეთ ჩვენს ძირითად საკითხს—თეიმურაზ ბაგრატიონის წიგნთსაცავის კატალოგის მარი ბროსესეულ ფრანგულ თარგმანს.

უპირველეს ყოვლისა, ისმის კითხვა: თეიმურაზ ბაგრატიონის წიგნთსაცავის კატალოგის რომელი ნუსხა დაედო საფუძვლად აღნიშნულ თარგმანს? თვითონ მ. ბროსე ამის შესახებ თავის Nota Bene-ში მხოლოდ ზოგადი ცნობების მოწოდებით კმაყოფილდება. კერძოდ, ერთგან ამბობს, რომ „ის წიგნები, რომლებიც ქმნის ფონდს წინამდებარე კატალოგისას, უმეტესწილად მიეკუთვნება მისი უგანათლებულესობის თეიმურაზ გიორგის ძე ბატონიშვილის ბიბლიოთეკას და მის მიერვეა დაჯგუფებული. როგორც ჩანს, ბატონიშვილს იმისთვის შეუდგენია ეს ნუსხა, რომ სურდა ის გამოექვეყნებინა“, ხოლო დასასრულს იგი შენიშნავს: „ძირითადი კატალოგის რედაქციისთვის, რომელიც დაედო საფუძვლად ამ კატალოგს, არაფერი არ შეგვიცვლია“. ერთი სიტყვით, სრულიად აშკარაა, რომ მ. ბროსე თარგმნის თეიმურაზ ბაგრატიონის მიერ შედგენილ თავისი ბიბლიოთეკის კატალოგის რომელიღაც ნუსხას. უფრო კონკრეტულ ცნობებს მ. ბროსეს თარგმანის დედნის შესახებ ვპოულობთ ლ. ბროსესთან: „L'original manuscrit georgien du catalogue du tsarévitch Théimouraz s'est conserve dans la bibliothèque de M. Brosset. C'est un volume petit in-4°, joliment relié et doré sur tranche, refermant 107 pages, écrites d'une main soignée, sur la première page se lit la note suivante de l'écriture de M. Brosset: „Destiné à la Société Asia-

¹⁷ ტრ. რუხაძე, ძველი ქართული ლირიკის ისტორიიდან, თბ., 1954, გვ. 41.

¹⁸ ივ. ციციშვილი, ქართული ბიბლიოგრაფიის ისტორიისათვის, კ. მარქსის სახ. საჯარო ბიბლიოთეკის შრომები, ტ. I; 1934, გვ. 74.

tique, ce M-it mà été donné par l'auteur même, lors de son arrivée en Russie 1837¹⁹.

მაშასადამე, ლ. ბროსეს ცნობით, მ. ბროსეს ფრანგული თარგმანის დედანი—თეიმურაზ ბატონიშვილის კატალოგის ქართული ავტოგრაფული ხელნაწერი, რომელიც წარმოადგენს ლამაზი ხელით ნაწერ, ასშიდგვერდიან პატარა წიგნს in—4°, დაცული ყოფილა მამის არქივში. ხელნაწერი წიგნის პირველ გვერდზე, მ. ბროსეს ხელით ფრანგულად მიწერილი ყოფილა: „განკუთვნილია სააზიო საზოგადოებისათვის. ეს ხელნაწერი თვით ავტორმა გადმომცა, ჩემი რუსეთში ჩამოსვლისას 1837 წელს“. ე. ი. თვით თეიმურაზ ბაგრატიონს, მ. ბროსეს ცნობით, გადაუცია მისთვის 1837 წელს კატალოგის ნუსხა, რომელიც ფრანგ მეგობარს დაუყოვნებლივ უთარგმნია. საინტერესოა, როდისაა დაწერილი თარგმანის დედანი? მ. ბროსე თარგმანის დასასრულს შენიშნავს „Acheve en 1835, l'an 523 du 14e cycle géorgien, le 21 octobre, à Péterhof“. (Rec. des Actes., 1838, p. 114). მაშასადამე, თეიმურაზის კატალოგის აღნიშნული ნუსხის გადაწერა დამთავრებულია 1835 წლის 21 ოქტომბერს, პეტერგოფში. ყველა ძირითადი მომენტი მ. ბროსეს თარგმანის ქართული დედნის საძიებლად, მ. და ლ. ბროსეს ცნობათა მიხედვით, ჩვენთვის უკვე ცნობილია: ხელნაწერი ყოფილა ასშიდგვერდიანი პატარა ტანის წიგნი, რომელსაც ბოლოში გადაწერის თარიღად ჰქონია 1835 წლის 21 ოქტომბერი, შეიცავს 212 დასახელების ქართული ხელნაწერი და ნაბეჭდი წიგნის აღწერილობას, ხოლო პირველ გვერდზე აქვს მ. ბროსეს ხელით გაკეთებული ფრანგული მინაწერიც.

ამ ცნობათა მიხედვით, ადვილად დადგინდა, რომ მ. ბროსეს თარგმანის ქართულ დედანს წარმოადგენს დღევანდელი ლენინგრადის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის ქართულ ხელნაწერთა ფონდის ხელნაწერი—C 38, რომელიც მისდევს ჩვენ მიერ ჩამოთვლილ ყველა მომენტს. მის შესახებ დაწვრილებით გვაქვს მსჯელობა თეიმურაზ ბაგრატიონის წიგნთსაცავის კატალოგის ნუსხათა ცალკეულ დახასიათებისას (იხ. ამ ხელნაწერის აღწერილობა რ. ორბელთან: Груз. рукописи ИВ АН СССР, М.—Л. 1956, № 158, გვ. 163—164).

¹⁹ BA, p. 117.

პროფ. ალ. ცაგარლისთვის უცნობი დარჩენილა, თუ მ. ბროსეს თარგმანში კატალოგის რომელი ნუსხაა გამოყენებული მხედველობიდან რჩება რა, ლ. ბროსეს პირლაპირი ცნობა ამის შესახებ, პროფ. ალ. ცაგარელი წერს: «Французский перевод этого каталога был сделан, с разрешения Теймураза, акад. Броссе и напечатан вместе с другими каталогами в Recueil des Actes de l' Academie des sciences. St—Ptb, 1838, pp. 55—114. Броссе говорит, что редакция оригинала сохранена и в переводе без всякого изменения. Действительно, из сличения их* видно, что Броссе очень близко держался подлинника, хотя заглавия отделов каталога у него местами сокращены и несколько книг пропущено, так, грузинский перевод Монтеские (стр. 184, № 197), о природе богов Цицерона (стр. 174, № 130), История царя Ираклия II (стр. 176, № 146) и словарь Теймураза к поэме «Барсова Кожа» не поименованы в переводе Броссе. Это можно объяснить или тем, что Броссе переводил с другого списка, или тем, что Теймураз сделал прибавление позже и настоящий список-автограф написан позже. Хотя следует заметить, что упомянутыя заглавия внесены прямо в текст каталога. В оригинале этом Теймураз не указывает когда он его составил или переписал. Броссе же подробно указывает: «кончен (каталог) в 1835 году, в 523 году грузинского хроникона, 21 октября, в Петергофе». Это еще больше подтверждает, что Броссе переводил с другого списка, на котором стояла дата»²⁰.

ახლა, როცა გამოჩვენებულია თ. ბაგრატიონის წიგნთსაცავის კატალოგის მ. ბროსეს ფრანგული თარგმანის დედანი (C 38), უკვე ადვილია მათი ერთმანეთთან შედარება და გარკვეული დასკვნების გამოტანა:

დედანში 212 დასახელების ქართული ხელნაწერი და ნაბეჭდი წიგნია აღნუსხულ-აღწერილი. თარგმანშიაც (იგულისხმება ძირითადი ტექსტი) ამდენივე ქართული ხელნაწერი და ნაბეჭდი წიგნია. დედანში ეს 212 დასახელება ხელნაწერებისა და წიგნებისა 21 განყოფილებადაა დაჯგუფებული: ამათგან 11-ე განყოფი-

* აქ, ა. ცაგარელი გულისხმობს მის მიერ დ. ჩუბინაშვილის ბიბლიოთეკაში გამოვლენილ თეიმურაზ ბაგრატიონის ბიბლიოთეკის კატალოგის ავტორაფულ-ნუსხას, რომელიც სინამდვილეში, რედაქციულად სხვა ტიპისაა, ვინემ მ. ბროსეს დედანი—C 38, ასევე ავტორაფული ნუსხა. მას კი ალ. ცაგარელი არ იცნობდა. ამის შესახებ ცალკე გვაქვს მსჯელობა „კატალოგის“ ნუსხათა მიმოხილვაში.

²⁰ А. Цагарели, Сведения, т. I, вып. III, СПб, 1894, стр. XVII.

- ლება 5 ქვეთავს, ხოლო 18-ე 1 ქვეთავს შეიცავს: [1]²¹ [თავისუფალი
გიური წიგნები]. (სათაური ჩვენ მიერ არის აღდგენილი. დედანში
ეს განყოფილება უსათაუროდ არის წარმოდგენილი):
- №№ 1—12, [2]. საღმრთონი წერილნი საზოგადოთაგან ღირ-
სთა და ღ-თ-შემოსილთა წ-თა მამათა: №№ 13—15.
- [3]. სტიხნი საღმრთოთა წერილთანი: №№ 16—50.
- [4]. წიგნნი ურიათა მიმართ და მოჰმედიანთა სიტყვს-საგებელი:
№№ 51—65.
- [5]. წიგნნი საეკლესიოთა ისტორიათანი: №№ 56—60.
- [6]. ჩ-ნ ქართველთა საზოგადოდ ეკლესიურნი ისტორიანი: №№
61—67.
- [7]. კ-ლად წიგნნი საღმრთოთა წერილთანი: №№ 68—79.
- [8]. წიგნი ხელნაწერნი ესე იგი მონისკრიპტნი. შვენიერის მწერ-
ლობით, ჩინებულთა ჯელოვანთა ქართველთა მწერალთაგან:
№№ 80—91.
- [9]. წიგნნი საღმრთონი საეკლესიონი. სრულიად ბერძენთაგან
ელინურით ნათარგმნი ჩვენთა ქართველთა წმიდათა მამა-
თაგან, რომელნიცა ეკლესიასა შ-ა იხმარებიან არიან ესე-
ნი: ადრევე საქართველოს მეფეთ დროსა დაბეჭდილნი
სტამბაში და შემდგომაცა: №№ 92—107.
- [10]. კვალად რომელნიმე შემეცნებანი მოთხრობათა მოკლედ და
სიტყვანი: №№ 108—113.
- [11]. საძილოსოფონი და საღრამატიკონი წიგნნი:
[a]. საღრამატიკო: №№ 114—119.
[b]. წიგნნი სარიტორონი და საძილოსოფონი, №№ 120—
121.
[B]. ძველნი საფილასოფონი წიგნნი: №№ 122—128.
[r]. კუალად წიგნნი საფილასოფოსონი: №№ 129—134.
[d]. წიგნნი ზნეთ სწავლულებათანი: №№ 135—141.
- [12]. წიგნნი სამკურნალონი: №№ 142—147.
- [13]. მოთხრობანი საქართველოსა ისტორიათა და ცხოვრებისა:
№№ 148—157.
- [14]. საზოგადოდ საისტორიოთა წიგნთათვის: №№ 158—167.
- [15]. წიგნნი საზღაპრონი: №№ 168—171.

²¹ განყოფილებების სათაურთა და ქვესათაურთა დანომრვა ჩვენ გვეკუთ-
ვნის. დედანში ისინი დაუნომრავია.—გ. შ.

- [16]. წიგნი პომანი, რომელ არიან სტიხნი ანუ შეერნი: №№ 172—177.
- [17]. წიგნი ლექსიკონნი და ენის სასწავლებელნი საუბრნი: №№ 178—183.
- [18]. წიგნი სჯულთანი და სამართლის წიგნი:
 - (ა). ქართული ჰსჯულნი: № 184.
 - (ბ). რუსული ჰსჯულები: №№ 185—191.
- [19]. წიგნი სამხედრონი და საარტელერიონი და სამხედროთა ჰსჯულთა და განწესებათანი: №№ 192—199.
- [20]. წიგნი საგეომეტრიონი და გეოგრაფიულნი: №№ 200—202.
- [21]. კუალად რომელნიმე წიგნი, რომელნიცა ზემორე ვერა მოვიხსენიეთ: №№ 203—212.

დედანში ტექსტი სრულდება შენიშვნით: „სრულ იქმნა წელსა ქსით 1835-სა. ქართულს ქკს ძკგ. მეათოთხმეტისა მოქცევისასა. თვესა ოკტობერსა 21-სა. პეტერლოფს“ (C 38, 107 r).
 ბროსეს თარგმანი ზუსტად იმეორებს თ. ბაგრატიონის ბიბლიოთეკის ქართულ ხელნაწერთა და ნაბეჭდ წიგნთა კატალოგის დედან-ავტოგრაფისეულ დაყოფა-დასათაურებებს:

133002

- I^e Section. Théologie: №№ 1—12.
- IIe Section. Livres de piété, par divers Saints Pères Géorgiens inspirés de dieu: №№ 13—15.
- IIIe Section. Poésie sacrée: №№ 16—50.
- IVe Section. Livres de controverse, en réponse aux Juifs et aux musulmans: №№ 51—55.
- Ve Section. Livres d'histoire ecclésiastique: №№ 56—60.
- VIe Section. Histoire générale ecclésiastique de la Georgie: №№ 61—67.
- VIIe Section. Autres livres relatifs a la religion: №№ 68—79.
- VIIIe Section. Manuscrits de la main des plus habiles calligraphes et remarquables par la beauté de l'exécution: №№ 80—91.
- IXe Section. Livres religieux et ecclésiastiques, tous traduits du grec par nos saints pères et interprètes géorgiens, employés dans l'église, et imprimés autrefois, sous nos rois géorgiens, ou depuis eux: №№ 92—107.
- Xe Section. Notions abrégées d'histoire, et quelques discours: №№ 108—113.
- XIe Section. Livres de grammaire de rhétorique, de philosophie et de morale: №№ 114—141.

XIIe Section. Médecine: №№ 142—147.

XIIIe Section. Récit des faits et événement accomplis en Géorgie: №№ 148—157.

XIVe Section. Livres d'histoire générale: №№ 158—167.

XVe Section. Romans en poésie: №№ 168—172.

XVIe Section. Poèmes: №№ 173—177.

XVIIe Section. Lexiques et dialogues pour apprendre la langue géorgienne: №№ 178—183.

XVIIIe Section. Livres de lois et de jurisprudence: № 184. Lois russes: №№ 185—191.

XIXe Section. Livres relatifs à la guerre, à l'artillerie et régiments militaires: №№ 192—199.

XXe Section. Mathématiques: №№ 200—202.

XXIe Section. Livres ornés dans les sections précédentes: №№ 203—212.

თარგმანშია ტექსტი მთავრდება შენიშვნით: „Achévé en 1835 l'an 523 du 14e cycle géorgien, le 21 octobre, à Péterhof (p. 114).

მცირეოდენი განსხვავება, დედანსა და თარგმანს შორის, მდგომარეობს შემდეგში:

1. საერთოდ, დედანში განყოფილებათა თავები და ქვეთავები დანომრილი არ არის. ამიტომ ძნელდება გარჩევა, თეიმურაზი რომელ მათგანს გულისხმობს თავად და რომელს ქვეთავად (სულ 27 სათაურია), რამაც, სხვათა შორის, შეცდომაში შეიყვანა ასლის (A 1091) გადმომღები და მისი გამომცემელიც (ს. იორდანიშვილი, 1948. ამის შესახებ ცალკე გვაქვს საუბარი)²². მ. ბროსეს თარგმანში თითოეულ განყოფილებას უზის რომაული ციფრებით გამოხატული ნომერი (სულ I—XXI). მაშასადამე, დედნის 27 სათაურიდან მ. ბროსე 21 გამოყოფს, განყოფილებებს დასათაურებად, დანარჩენს კი ქვეთავებად მიიჩნევს. ეს, რასაკვირველია, თეიმურაზთანაც იქნებოდა შეთანხმებული. ეს ქვეთავები, განსხვავებით დედნისაგან, თავად სათაურშია გაერთიანებული. მაგ.: 11-ე განყოფილება:

²² რ. ობზელიც იმ აზრისაა, რომ „Каталог... разделен на 25 тематических разделов“: сб. Груз. рукописи..., გვ. 164.

„საძილოსოფონი და საღრამატიკონი წიგნნი:

საღრამატიკო: №№ 114—119.

წიგნნი სარიტორონი და საძილოსოფონი: №№ 120—121.

ძველნი საფილასოფონი წიგნნი: №№ 122—128.

კუალად წიგნნი საფილასოფოსონი: №№ 129—134.

წიგნნი ზნეთ სწავლულებათანი: №№ 135—141“.

თარგმანში დედნის სათაური და ქვეთავები გამთლიანებულია:

„XIe Section. Livres de grammaire, de rhétorique, de philosophie et de morale, №№ 114—141“. ერთ შენიხეცეწაში (XVIIIe section), დედნისეული ქვეთავი: Lois russes დაჯოგებულა.

2. დედანში I განყოფილებას (თეოლოგიური წიგნები, სულ 12 დასახელება) სათაური არა აქვს. თარგმანში კი იგი დასათაურებულია: I-re Section. Theologie, № 1—12.

3. დედანში (C 38, 44 r) 15-ე განყოფილებაში გვაქვს ასეთი ადგილი:

„171. წიგნი ზღაპარი ჩინეთის მეფის შველის მირი ჭაბუკის ამბავი. წიგნი საზღაპრო მილორდ ანგლიელი ლორდისა შემთხვეულებანი. თარგმნილი რუსულით ქართულად საქართველოს აზნაურთავანისა გლაზა კოტეტისაგან“.

როგორც ვხედავთ, აქ ორი წიგნი „მირი ჭაბუკისა“ და „მილორდისა“ ერთი ნომრითაა (171) წარმოდგენილი. თარგმანში მ. ბროსეს სრულიად სამართლიანად ისინი ორ ნომრად (171 და 172) დაუყვია:

„171. Histoire de Miri, fils de l'empereur de la Chine. 172. Aventures de Milord, lord anglais, histoire romanesque, traduite du russe, par Glakha Cotet, aznacur géorgien“. (p. 104)

4. ამან თავისთავად გამოიწვია თარგმანში წიგნთა რაოდენობის ერთი ნომრით გაზრდა დედანთან შედარებით, რის გამოც, მომდევნო 16-ე განყოფილების („წიგნნი პოემანი...“) ნომრებიც თარგმანში აღრეულია და ერთმანეთს აღარ შეესატყვისებთან:

დედანში:

თარგმანში:

172. წიგნი პოემა, რომელ არიან ლექსნი ვეფხის-ტყაოსანი... 173. L'homme à la peau de tigre...

173. პომანი... აბდულ მე-
სიას მიერ შავთელისა...
174. პომანი, ეგრეთვე ჩახ-
რუხაძისანი... (C 38,44 r—46 r). (p. 105—106).
174. Poème... par Abdul Me-
ssia Chavtel...
Poème par Tchakhroukhadze“

როგორც ვხედავთ, თარგმანში ახლა სურათი პირიქითაა: რომ აღადგინოს წიგნთა დედნისეული სწორი თვლა, მ. ბროსე იძულებულია, დედანში ცალ-ცალკე ნომრად (173, 174) წარმოდგენილი შავთელისა და ჩახრუხაძის პომემბი ერთ ნომრად (174) შეაერთოს. ამის შემდეგ, ამ რიგის რაიმე სხვაობა დედანსა და თარგმანს შორის, უკვე აღარ შეინიშნება.

5. მართალია, მ. ბროსე Nota Bene-ში საგანგებოდ შენიშნავს, რომ დედნის რედაქცია არ შემიცვლია და თუ რაიმე დავუნატე ჩემი გვარის ინიციალითა (B) მაქვს აღნიშნულიო და უმრავლეს შემთხვევაში, მართლაც ასეა გატარებული, მაგრამ არის ცალკეული გამონაკლისებიც, როცა ძირითად ტექსტში ამა თუ იმ წიგნისა თუ ხელნაწერის გარშემო ზოგიერთი ისეთი ახალი ცნობაა ჩამატებული, რაც დედანში არ მოიპოვება, ხოლო თარგმანში საგანგებო აღნიშვნის გარეშეა დატოვებული; მაგ.: ა). ბასილ დიდის „ეთიკისთვის“ (N 13, p. 58) დამატებულია: „Ce manuscrit en caractère khoutzouri tres élégant, est de la main d'Ambrosi, d'abord archevêque de l'éparchie de Tsilcan, puis nommé à celle de Nécrési dans le Gaghma-Mkhar, en Cakheth“. (შდრ. C 38, 5 r-v). ბ). „სჯულის კანონისათვის“ (№ 50, p. 69) დამატებულია: „Il y manquait quelques feuillets; S. A. R. les ajouta d'après un autre exemplaire copié, en 1829, par Giorgi Tertérachwili, d'après un manuscrit appartenant à David fils d'Alexis, professeur et recteur du séminaire de Tiflis, et datant de 1810“ (შდრ. C 38, 12 r). ან კიდევ, გ) სრულიად ახლებურად არის თარგმანში დახასიათებული „ძველი აღთქმა“ (№ 92, p. 86): „L'Ancien-Testament, ie. la Bible, imprimée à Moscou, en 1743, en caracteres sacrés. Donné au Musée asiatique par le Tzarévitch Théimouraz“ (შდრ. C 38, 30v) და სხვ.

ჩვენ ვფიქრობთ, რომ აღნიშნული ახალი დამატებითი ცნობებიც, რაც იძებნება თეიმურაზის კატალოგის ბროსესეულ თარგმანში დედანთან შედარებით, უნდა ეკუთვნოდეს თვითონ ავ-

ტორს—თეიმურაზ ბაგრატიონს და ამიტომ არიან ბროსეს მემორანდუმის სპეციალური აღნიშვნის გარეშე დატოვებულნი.

ერთი საბუთი ჩვენი მოსაზრებისა, რომ „კატალოგის“ მ. ბროსეს ფრანგულ თარგმანში დამატებული ახალი ცნობები ნამდვილად უნდა ეკუთვნოდეს თეიმურაზ ბაგრატიონს, გამოვავლინეთ მ. ბროსეს არქივის ლენინგრადულ ნაწილში. სსრკ მეცნ. აკადემიის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის ლენინგრადის განყოფილების ბროსეს ფონდში—P 18/67²³ დაცულია თეიმურაზ ბაგრატიონის დღემდე უცნობი წერილი მ. ბროსესადმი. თეიმურაზი წერს:

„ბატონო ბროსეტ!

იოანე ბაზლიძეს უთარგმნია ესე წიგნნი რომელიც ამ სიაში სწერიან. რუსულათ იყო დაწერილი: მე ვსთხოვე თქვენთვის გამოსაგზავნათ, რომ იმისი შრომილნიც თქვენს წიგნთ აღსარიცხველში შეერთოთ. (ხაზი ჩვენია.—გ. შ.). დავიწყებული მქონდა. დღეს მოვნახე, ვიპოვე. რადგან რუსულათ იყო დაწერილი გითარგმნეთ და მოგართვით. მომიტევეთ თუ ჩქარი ხელი იყოს.

მეფის ძე თეიმურაზ.

გადმოთარგმნილი წიგნნი, რუსულის ენისაგან ქართულად. საქართველოსა სამეფოსა სახლისა წევრთა პერეოდჩიკისა (ესე იგი მთარგმნელისა) ნადვორნი სოვეტნიკის ივანე ბაზლიძისაგან:

—„—ექვსი ნაწილი. სწავლანი კეთილსახურებისანი ექვს წიგნად.

—„—ფსალმუნისა განმარტებათაგანნი, რომელნიმე ერთ წიგნად.

—„—სარკე შინაგან გულისა კაცისა.

²³ ამავე შიფრის ოცდახუთფურცლიან შეკვრაში დაცულია შემდეგი საინტერესო მასალები:

ა) Выписка из Предложения Г. Министра Народного Просвещения на имя Г. Вице-Президента (от 14 февраля 1847 г. за № 1442).

ბ) სვ. ტაბიძის მიერ შედგენილი „რეესტრი იონა მღვდელმონაზვნის წიგნებისა“.

გ) პ. ნ. ფუსის წერილი (1847 წლის 3 მაისის) მ. ბროსესადმი (ფრანგულად).

დ) მ. ბროსეს მიერ შედგენილი კატალოგი თეიმურაზ ბაგრატიონის წიგნებისა და ხელნაწერებისა. სულ 202 ნომერი. აქედან №№ 181—202 თავისუფალია.

—„ლოცვანი. წმიდის ნიკოლაოზ... მღვდელმთავრის მართ, სთქმულნი აკაბისტად ესე იგი გიხაროდენის ლოცვად თქმულნი. და კ'დ ლოცვა მისდა მიმართ.

—„ცხოვრება და სასწაულნი აკაფისტურთ და ლოცვათა წ'ისა დიდისა მოწამისა ბარბარესანი.

—„ორი ნაწილი (ანუ წიგნი) მსოფლიოს ისტორია შეთხზულ ბრეკოვისაგან.

—„თანამდებობისათვის ქრისტიანეთასა.

—„ენციკლოპედია (ანუ შეხვეტილანი) ყრმათათვის მოსწავლეთა.

—„ზნეთ სწავლულება ფილოსოფიური.

—„ლექსიკონი ბუნებითი (натуральный лексикон). (არ არის კი ცხადად, მედიცინისა არის, ცხოველთათვის თუ ბოტანიკისა, ეს არ ვიცი რა გვარია, თუ ფიზიკურისა).

—„ტაქტიკა სამხედრო (ესე იგი ჰსწავება მხედრებისა). (წესი მხედრობისა).

—„ზრახვათათვის (рассуждения) ციკერონისა მეგობრობასა ზედა.

—„წ'ისა ამბროსი მედიოლანელი ეპისკოპოსისა მონაზონებისათვის“.

როგორც ვხედავთ, თეიმურაზი უგზავნის მ. ბროსეს იოანე ბაზლიძის თარგმანთა სიას, რათა „იმის შრომილიც თქვენს წიგნთ აღსარიცხველში შეერთოთ“. მ. ბროსეს მართლაც, სიტყვასიტყვით შეურთავს თავის „წიგნთ აღსარიცხველში“ ანუ კატალოგში თეიმურაზის მიერ მოწოდებულ იოანე ბაზლიძის თარგმანთა ამ სიის მონაცემები: Catalogue, p. 62, ოღონდ თეიმურაზის სახელის აღუნიშნავად.

მართალია, თეიმურაზის ამ წერილს თარიღი არ უზის, მაგრამ იოლია მისი დათარიღება: 1837 წლის 18 ივნისს მ. ბროსე პარიზიდან პეტერბურგს ჩამოვიდა მუდმივ საცხოვრებლად. აქ თეიმურაზმა მას გადასცა „კატალოგის“ დედან-ავტოგრაფი (C 38), რომლის ფრანგული თარგმანი მ. ბროსემ 1838 წელს უკვე დაბეჭდა. მაშასადამე, თეიმურაზის ეს წერილიც 1837 წლის მიწურულში უნდა იყოს დაწერილი, რადგან ამ წერილის მონაცემები უკვე შესულია 1838 წელს გამოსულ მ. ბროსეს აღნიშნულ თარგმანში.

6. ჩვენ თუ გვქონდა შემთხვევა აღგვენიშნა, რომ ბროსეს თარგმანში ზოგიერთი ახალი ცნობაა დამატებული-თქო, აქვე ისიც

უნდა ვთქვათ, რომ თარგმანში ზოგჯერ დედნისეული აშის შენიშვნის გამოტოვებასაც აქვს ადგილი. მაგ.: „ვეფხისტყაოსანზე“ მსჯელობისას (C 38, № 172, 44 r—45 r) თეიმურაზს აშიაზე (C 38, 44 v) გააქვს პრინციბული ხასიათის შენიშვნა: „ვეფხის ტყაოსანი. რუსულად ასე უნდა ითქვას: «Барсовой Кожанось». თეიმურაზისეული ამ განმარტების მეცნიერული მნიშვნელობა უდავოა, თუ გავიხსენებთ, რომ რუსულად თითქმის მთელი საუკუნის განმავლობაში „ვეფხისტყაოსანს“ შეცდომით «Барсва кожа»-დ თარგმნიდნენ. თეიმურაზის კატალოგის მ. ბროსესეულ ფრანგულ თარგმანში კი, ეს შენიშვნა სულ არ არის შეტანილი (შღრ. Catalogue... p. 105—106, № 173).

ასეთია, ძირითადად, თეიმურაზ ბაგრატიონის წიგნთსაცავის კატალოგის ავტოგრაფული დედან-ნუსხის (C 38) მ. ბროსესეულ ფრანგულ თარგმანთან შედარებით მიღებული სურათი. ჩვენ, რასაკვირველია, ხელახლა არ ვეხებით მ. ბროსეს ამ თარგმანში დამატებულ სხვა ქართული ბიბლიოთეკის წიგნებსა და მის გარშემო გაკეთებულ შენიშვნებს. ამის შესახებ ჩვენ უკვე ზემოთ ვგქონდა საუბარი.

3. თეიმურაზ ბაგრატიონის წიგნთსაცავის კატალოგი

სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის ლენინგრადის განყოფილების ქართულ ხელნაწერთა ფონდი: C 38 (C 49) ავტოგრაფი; შედგენილია თეიმურაზის მიერ. ხელნაწერის გადაწერა დამთავრებულა 1835 წლის 21 ოქტომბერს, პეტერგოფს (54 r). 18,3×15,8 სმ; გვერდზე 21 სტრიქონია; ფ. 55. წვრილი მხედრული, ჩასმულია მუყაოს ოქროტვიფრულ ყდაში, რომელსაც ზემოდან ფრანგულად აწერია: „Regis're des differentes livres en langue géorgien qui se trouvent dans la bibliothèque de Son Altesse de czarévitch Théimouraz prinze de Georgie.“ ხელნაწერი ჩადებულია მუყაოს ასევე ოქროტვიფრულ ბუდეში¹.

ხელნაწერის მეორე ფურცელს, უცნობი ხელით ფრანგულად აწერია: „Ce livre appartient à la Societé Asiatique de Paris. Présenté par son Altesse le Czarevitsch Théimouraz Prinze de Geor-

¹ ხელნაწერი აღწერილი აქვს რ. ორბელს: Груз. рукописи ИВ АН СССР, М.—Л., 1956, გვ. 163—164.

gie. Ce livre contient le Registre, des plusieurs livres georgien; et des ouvrages du differentes langues; par des destinqué Auteurs Georgien; comme explique ce livre“.

ნაწერი ლამაზი კალიგრაფიული ხელით, რომელსაც თარიღი არ უხის; რომ ვთარგმნოთ, ნიშნავს:

„ეს წიგნი ეკუთვნის პარიზის სააზიო საზოგადოებას. წარმოადგინა მისმა უგანათლებულესობამ საქართველოს მეფის ძემ თეიმურაზ ბატონიშვილმა. ეს წიგნი შეიცავს სიას მრავალი ქართული წიგნისას და სხვადასხვა ქართველ მეცნიერ ავტორთა ნაწარმოებისას, შედგენილს და თარგმნილს სხვადასხვა ენაზე, ქართველ ავტორთა მნიშვნელობის გამორკვევისათვის, როგორც ამას ეს წიგნი ხსნის“.

ეტყობა, იგი თეიმურაზს განკუთვნილი ჰქონია პარიზის სააზიო საზოგადოებისათვის (მსგავსად დავით ბატონიშვილის „გრამატიკისა“ და თავისი „შემოკლებული მოთხრობისა“, რომელნიც მან გადასცა კიდევ აღნიშნულ საზოგადოებას)², მაგრამ გადაცემა კი ვერ მოუხერხებია.

ამას არკვევს, გვერდით მ. ბროსეს მიერ, მისთვის დამახასიათებელი ტიპური გაკრული ხელით გაკეთებული ფრანგული მინაწერი, რომელსაც ახლავს მისივე ქართული ხელრთვა: „Destiné à la Société Asiatique, ce m[anuscr]it m'a été donné par l'auteur même, lors de mon arrivé en Russie 1837 ბროსეტ“; რომ ვთარგმნოთ: „განკუთვნილია სააზიო საზოგადოებისათვის. ეს ხელნაწერი თვით ავტორმა გადამომცა, ჩემი რუსეთში ჩამოსვლისას 1837 წელს“.

როგორც ვხედავთ, მ. ბროსე აქ პირდაპირ მიუთითებს, რომ „კატალოგის“ ეს ნუსხა თეიმურაზს მისთვის პეტერბურგში გადაუცია 1837 წელს და მანამდე პარიზში იგი გაგზავნილი არ ყოფილა, როგორც ეს თავდაპირველად იყო განზრახული. რ. ორბელს სხვა შეხედულება აქვს ამის თაობაზე: «Первоначально экземпляр был поднесен Теймуразом Парижскому Азиатскому обществу (запись неизвестным почерком на французском языке, без даты — л. 2а), а в 1837 г. был передан им в дар М. Броссе (приписка М. Броссе — там же)»³. ბროსეს მინაწერის შინაარსი კი, როგორც დავინახეთ, არ უდგება ამ თვალსაზრისს.

² ე. თაყაიშვილი, პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ქართული ხელნაწერები..., პარიზი, 1933, გვ. 51—54.

³ Р. Орбели, Грузинские рукописи..., გვ. 164.

ამას გარდა, თვით თეიმურაზის 1837 წლის 12 მარტის წერილში ბროსესადმი ნათქვამია, რომ „კატალოგის“ ნუსხა დიდი ხანია მზად აქვს და გადაცემას ვერ ახერხებს:

„ჩემი წიგნების ზანდუკი დიდი ხანი არის მზათა მაქვს. რა ვქნა, მუსიეი შარმუა ასე დამაკლდა, ვერავენ მიმოვნია, რომ გამოვატანო, ყოველ დღე ვეძებ მგზავრსა. ადელონგიც მთელი ზამთარი ავათ იყო და იმანაც ავადმყოფობის გამო ვერავენ მიპოვნა, ვცდილობ, ეგების კურიელი ვინმე წამოვიდეს და იმას გამოვატანო. ეს ჩემი წიგნების ზანდუკი ამისთვის არის სამშურველო და სახმარი, მრავალთა ქართველთ ბრძენთ და მთხზველთ გვამთ შეისწავებს აქედამ კაცი ყოვლის წიგნისა ვისგან არის გაკეთებული, რა დროს და რა საგანზედ ისტორიული ცნობა არის. მე დავსწერე დიდის შრომით კარგს ჯელზე, სხოლიოებით დიახ კარგა გამართული. დიდად ვცდილობ, ეგების გამოვგზავნო, რომ მოგისწრას და თარგმანი დაასწრა და ისე დაავდო მეაზიელის საზოგადოებაში. დიახ სახმარი არის“⁴.

ს. ყუბანეიშვილის შენიშვნით, აქ „საუბარი უნდა იყოს წერილზე: „ცნობა აზიური საზოგადოების წევრის თეიმურაზ ბატონიშვილის მიერ საფრანგეთში გადმოგზავნილი (!) ქართული ხელნაწერების შესახებ“, რომელიც დაბეჭდა მ. ბროსემ 1833 წ. J. A.-ში ტ. 12, გვ. 155—162“⁵.

თუკი მართლაც თეიმურაზის ამ წერილში 1833 წელს პარიზში მ. ბროსეს მიერ უკვე გამოქვეყნებულ წერილზეა საუბარი, რატომღა აწუხებდა თ. ბაგრატიონს 1837 წელს მისი ბროსესთვის გადაგზავნა? მაგრამ აქ ყველაფრიდან ნათლად ჩანს, რომ „ჩემი წიგნების ზანდუკი“ ნიშნავს თეიმურაზის მიერ 1835 წელს შედგენილი საკუთარი წიგნთსაცავის კატალოგს, რომლის გადაცემა ბროსესთვის პარიზში მას საბოლოოდ მაინც ვერ მოუხერხებია (იხ. ლენ. C—38-ის ზემოთ მოყვანილი ფრანგული მინაწერები).

აქვე (იხ. „ტიქსტები“) მოგვყავს „კატალოგის“ ტიქსტი ამ ნუსხის მიხედვით⁶, ოღონდ ვარჩიეთ სხვათა მიერ შერქმეული „კატალოგის“ ნაცვლად დაგვეცვა ავტორისეული სახელწოდება თხზულებისა: „წიგნნი საღმრთონი და საერონი ქართულისა ენისა—

⁴ თეიმურაზ ბაგრატიონის წერილები აკად. მ. ბროსესადმი, თბ., 1964, გვ. 75, შდრ. გვ. 72.

⁵ იქვე, გვ. 116—117.

⁶ ხელნაწერის ფოტოპირებით სარგებლობისათვის პროფ. ლ. მენაბდე ს. მაღლობას მოვახსენებ.

ნი“. ეცდილობდით, ზუსტად დაგვეცვა დედნის მართლწერა. განაპირობა ძეგლში ნახმარ ერთი და იგივე სიტყვათა პარალელური ფორმების უცვლელად დატოვება. მაგ.: თარგმნილ//თარგმნულ; საქართველოს//საქართველოს; ვასილ//ბასილ; შაჰაბაზ//შააბაზ; არს//არის. ამას გარდა, ავტორს ბოლომდე არა აქვს გატარებული ვ-ესა და ძ-ს ხმარების ერთიანი პრინციპი; მაგ.: ზოგჯერ წერს—თვს, ზოგჯერ—თვის; ან კიდევ: ხან—ფილოსოფოსი, ხან—ფილოსოფოსი, და ფილოსოფოსი და ა. შ. ასე, რომ მკითხველს ნუ გაუვირდება თუ, ერთი და იგივე სიტყვას, ზოგჯერ ამ ფორმით ნახავს და ზოგჯერ კიდევ, სხვა ფორმით. ეს ჩვენ გვითვალისწინებს ავტორის მართლწერის მერყევე ფორმებს და ამდენად, საინტერესო სურათს გვიჩვენებს ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიისათვის საერთოდ.

ქარაგმები ტექსტში გახსნილია⁷. ვიძლევიტ მათ სრულ ნუსხასა და ახსნებს: სახელებს—სახელობით ბრუნვაში, ზმნებს—საწყისში, ფრჩხილებში შეტანილი გვაქვს ტექსტში დამოწმებული პარალელური ფორმებიც:

ა ^დ —ამად	ს ^დ —სრულიად	ღ ^{ის} -მშობელი—ღმრ-
ვ ^ა —ვითარცა	უ ^ი —უფალი	თისმშობელი
ვ ^დ —ვითარმედ	ფ ^დ —ფრიად	ღ ^{ის} -მოყვარე—ღმრ-
ზ ^ა —ზედა	ქ ^ე —ქრისტე	თისმოყვარე
თ ^ა —თანა	ქ ^{ესით} —ქრისტესით	ყ ^დ —ყოვლად
ი ^ვ (ი ^{სვ}) (ი ^{ვს})-იესუ	ქ ^{ყანა} —ქვეყანა	შ ^ა —ში ^ა
კ ^დ (კ ^{ლდ})—კვალად	ღ ^ო (ღ ^{თო})—ღმერთო	შ ^დ —შემდგომად
მ ^რ —მეგრ	ღ ^ი ღმერთი	ჩ ^{ნი} —ჩვენი
პ ^{ლი} —პირველი	ღ ^თ -შემოსილი —	წ ^რ —წმიდა
პ ^ე —პეტრე	ღმერთშემოსილი	წ ^ე —წინაშე
რ ^რ —რამეთუ	ღ ^{ის} -მეტყველი—ღმრ-	ხ ^რ —ხოლო
რ ^ლ —რომელ	თისმეტყველი	ჯ ^ი —ჯვარი
ს ^{ქრთვლო} —საქართველო		

სქოლიოში ჩატანილი შენიშვნები თვითონ ავტორს—თ. ბაგრატიონს ეკუთვნის. ოღონდ დედანში ეს შენიშვნები აშიაზე, შესაბამისი ხელნაწერის თუ ნაბეჭდი წიგნის გასწვრივაა გატანილი

⁷ თუმცა იშვიათად, მაგრამ მაინც არის შემთხვევა ამა თუ იმ ქარაგმის ავტორისეული გახსნისა.

და ვარსკვლავური ნიშნითაა აღნიშნული. ჩვენ ვიღებთ კატალოგის ნომერს და ვუმატებთ ვარსკვლავს.

კატალოგის ზოგიერთი ბუნდოვანი ადგილის ადვილად გაგებისათვის ჩვენ მიერ მოხმობილი დამატებითი ცნობები კავებში გვაქვს ჩასმული.

4. თეიმურაზ ბაგრატიონის წიგნთსაცავის კატალოგის
აღ. ცაგარლისეული პუბლიკაცია (1894 წ.)
და მისი დედნის საკითხი

1891 წელს, პეტერბურგში, გარდაიცვალა გამოჩენილი ქართველოლოგი, პეტერბურგის უნივერსიტეტის პროფესორი დავით ჩუბინაშვილი. განსვენებულის ანდერძით, მემკვიდრეებმა დ. ჩუბინაშვილის ქართული ბიბლიოთეკა გადასცეს ქ. შ. წ. კ. გ. საზოგადოებას, თბილისში. ამ ბიბლიოთეკის ქართული ხელნაწერი და ნაბეჭდი წიგნების კატალოგი პროფ. აღ. ცაგარლის ხელმძღვანელობით შეადგინა პეტერბურგის უნივერსიტეტის სტუდენტმა მ. ქართველიშვილმა, რომელიც 1894 წელს დაბეჭდა კიდევ პროფ. აღ. ცაგარელმა¹.

დ. ჩუბინაშვილის ბიბლიოთეკის გარჩევისას, პროფ. აღ. ცაგარელი იქ წააწყდა თეიმურაზ ბაგრატიონის წიგნთსაცავის კატალოგის ავტოგრაფულ ნუსხას და ამის მიხედვით, მოახდინა მისი პუბლიკაცია². გამოცემისთვის დართულ შენიშვნაში ა. ცაგარელი განმარტავდა: „№ 34, стр. 102—149, (უნდა იყოს: 149—186.— გ. შ.), занимает каталог библиотеки царевича Теймураза, Каталог этот был найден в библиотеке проф. Чубинова. Он писан собственноручно Теймуразом, как видно из сличения с его почерком, на толстой, желтоватой бумаге в 8 долю листа и занимает 1—104 страницы. Письмо гражданское, мелкое, но отчетливое и довольно красивое. На полях имеются добавления и поправки, сделанные почерком текста каталога... В конце рукописного каталога Теймураза, на 9 страницах, находим собственноручно писанное Теймуразом указание годов, месяцев, чисел его корреспонденций с разными лицами в Грузии, России и заграницей за время с 1833 по 1836 г. в 1834 г. 3 мая послано им письмо в Москву кн. Давиду Дадияни, которого Теймураз называет своим другом и к которому писал и впоследствии в Мингрелию,

¹ А. Цагарели, Сведения, т. 1, вып. III, СПб, 1894, стр. 102—148.
² А. Цагарели, Сведения, т. 1, вып. III, СПб, 1894, стр. 149—186.

посылал ему также книги; в 1835 году, 4 мая Теймураз цариче грузинской Марии; в 1836 г. февраля 18, писал археологу Пл. Иоселиани в Тифлис, прося несколько книг; несколько писем было послано им в Париж к Броссе и Шармуа: «20 мая 1835 года, пишет Теймураз, послал письмо к Шармуа (акад. Charmau) с двумя векселями от банка Штиглица в 330 франков, и 33 франка — мой годовой взнос в Азиатское Общество, а 330 франков посланы Броссету как плата за грузинския буквы (литеры). Броссету еще написал письмо Броссету и Роберту Ланцу». Эта переписка Теймураза с Броссе происходила на грузинском языке, тогда Броссе не был еще членом СПб. Академии Наук»³.

ალ. ცაგარლის აღწერილობიდან მკითხველს სრულიად ნათელი წარმოდგენა ექმნება თეიმურაზ ბაგრატიონის წიგნთსაცავის კატალოგის ამ ნუსხაზე. იგი ყოფილა ავტოგრაფული, ნაწერი სქელი ყვითელი ქაღალდის 104 გვერდზე, მხედრული, წვრილი, მაგრამ ნათელი და საკმაოდ ლამაზი ხელით. ამიებზე ჰქონია დამატებები და გასწორებანი ამავე—ტექსტის ხელით. ბოლო 9 გვერდზე, კატალოგის ტექსტის შემდეგ, თეიმურაზს საკუთარი ხელით ჩაუწერია თავისი კორექციონდენციების სია, რომელიც მას გაგზავნილი ჰქონია 1833—36 წლებში:

1. 1834 წლის 3 მაისს გაგზავნილი თეიმურაზის წერილი მოსკოვში, დავით დადიანისადმი.
2. 1835 წლის 4 მაისს გაგზავნილი თეიმურაზის წერილი მარიამ დედოფლისადმი.
3. 1836 წლის 18 თებერვალს თეიმურაზი წერილს წერს თბილისში პლ. იოსელიანს და თხოვს რამდენიმე წიგნს.
4. 1835 წლის 20 მაისს თეიმურაზს წერილი გაუგზავნია პარიზში ბროსესათვის 165 ფრანკით ლიტერებისათვის.
5. 1836 წლის 4 იანვარს თეიმურაზი წერილს წერს აკად. შარმუას და თან უგზავნის ბანკის ორ ვექსილს—ერთ 330 ფრანკისა—სააზიო საზოგადოების წევრობის წლიური გადასახადისთვის, ხოლო მეორეს—330 ფრანკისას ბროსესათვის გადასაცემად ქართული ასოებისათვის (ლიტერები).
6. 1835 წლის 2 იანვარს მას ბროსესადმი წერილი გაუგზავნია.

³ Там же, стр. XVI—XVIII.

7. 1836 წლის 28 თებერვალს კვლავ წერილი ბროსესადმი და რობერტ ლანცისადმი⁴.

როგორც თავის ადგილას იქნება გამორკვეული, დღესდღეობით ჩვენ თეიმურაზ ბაგრატიონის წიგნთსაცავის კატალოგის მხოლოდ ერთადერთი ავტოგრაფული ნუსხა გავაჩნია. ესაა ლენინგრადული C—38, რომელიც განსხვავდება რედაქციულად ალ. ცაგარლის პუბლიკაციისაგან. ალ. ცაგარლის დაქინებული ცნობით კი, მასაც ხელში თეიმურაზისეული ავტოგრაფული ნუსხა სჭერია. მაშასადამე, არსებულა თეიმურაზ ბაგრატიონის წიგნთსაცავის კატალოგის კიდევ ერთი ავტოგრაფული ნუსხა, რომელსაც, სამწუხაროდ, დღემდე არ ვიცნობთ.

საქმე ისაა, რომ დ. ჩუბინაშვილის სიკვდილის (1891 წ.) შემდეგ, წ. კ. გ. საზოგადოებისთვის გადმოცემული მისი ბიბლიოთეკის ქართული ხელნაწერი და ნაბეჭდი წიგნების კატალოგში⁵, თეიმურაზ ბაგრატიონის წიგნთსაცავის კატალოგის აღნიშნული ნუსხა ნაჩვენები არაა. მაშასადამე, იგი არც გადმოუციათ დ. ჩუბინაშვილის მემკვიდრეებს წ. კ. გ. საზოგადოებისათვის და არც ჩანს ამ საზოგადოების ფონდის არც ერთ კატალოგში. ალ. ცაგარლის ცნობით კი, მას ეს ნუსხა სწორედ დ. ჩუბინაშვილის ბიბლიოთეკაში უპოვია. შეიძლება გვეფიქრა, რომ დ. ჩუბინაშვილის ბიბლიოთეკის კუთვნილი ზოგიერთი ქართული ხელნაწერი და მათ შორის თ. ბაგრატიონის წიგნთსაცავის კატალოგის ავტოგრაფული ნუსხა თავისთან დაიტოვეს მემკვიდრეებმა და ალბათ, დაიღუპა 1917 წელს, როდესაც პეტერბურგიდან თბილისს გამოგზავნილი ვაგონი, რომელშიაც აკად. ივ. ჯავახიშვილისა და აკად. გ. ჩუბინაშვილის პირად ნივთებთან და წიგნებთან ერთად, პროფ. დ. ჩუბინაშვილის ბიბლიოთეკის ნაწილიც ინახებოდა, „კოზლოვსა და როსტოვს შუა საღდაც გაქრა“⁶.

4 უნდა შევნიშნოთ, რომ აქ აღნიშნული თეიმურაზის ზოგიერთი წერილი (მაგ., 1835 წ. 20 მაისი, 1835 წლის 2 იანვრის...) მ. ბროსესადმი დაცული არაა მ. ბროსეს არქივებში (არც ლენინგრადში და არც თბილისში).

5 А. Чагарели, Сведения, вып. III, СПб, 1894, стр. 102—148.

6 ამ შემთხვევის შესახებ იხ.: ივ. ჯავახიშვილი, ახლად აღმოჩენილი უძველესი ქართული ხელნაწერები და მათი მნიშვნელობა მეცნიერებისათვის, თსუ მოამბე, ტ. II, 1923; გადაბეჭდილია დამატებად ივ. ჯავახიშვილის წიგნში: ქართული პალეოგრაფია, თბ., 1949, გვ. 277; ვ. ბერიძე, გიორგი ჩუბინაშვილი, თბ., 1963, გვ. 21.

მაგრამ ასეთი ეჭვი გამორიცხა აკად. გ. ჩუბინაშვილის მიერ. რადმა საუბარმა. 1969 წლის 16 დეკემბერს ჩვენ აუხსენით საქმის ვითარება პატივცემულ მეცნიერს და ვთხოვეთ, მოეგონებინა, ხომ არ იყო დ. ჩუბინაშვილის ბიბლიოთეკის 1917 წელს დაღუპულ იმ წიგნებსა და ხელნაწერებს შორის თეიმურაზ ბაგრატიონის წიგნთსაცავის კატალოგის ჩვენთვის საინტერესო ნუსხა. აკად. გ. ჩუბინაშვილმა დაბეჯითებით უარყო ასეთი ხელნაწერის იქ არსებობა. მან გვითხრა, რომ მამაჩემს—ნიკო ჩუბინაშვილს არც ერთი ქართული ხელნაწერი არ დაუტოვებია თავისთვის და ყველა გადასცა ქ. შ. წ. კ. გ. საზოგადოებასო. მხოლოდ გვიან, შემთხვევით, ჩვენი სახლის სარდაფში პეტერბურგს, მე ვიპოვე „რუსუდანიანის“ გვიანდელი (XIX ს.) ნუსხა და ვგონებ, ნ. ჩუბინაშვილის იერუსალიმში მოგზაურობის დღიურები. აი, სწორედ ისინი დაიკარგა 1917 წელსო. იქნებ, ალ. ცაგარლის არქივში იყოს გადარჩენილი თქვენთვის საინტერესო ხელნაწერი?—გვითხრა საბოლოოდ აკად. გ. ჩუბინაშვილმა.

ცნობილია, რომ ალ. ცაგარლის არქივიდან საკმაოდ მრავალრიცხოვანი ხელნაწერია შემოსული კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტის ფონდებში, მაგრამ ჩვენი ძიება აქაც უნაყოფო გამოდგა⁷.

ასე რომ, დღესდღეობით, ალ. ცაგარლის მიერ 1894 წელს გამოქვეყნებული „თეიმურაზ ბაგრატიონის წიგნთსაცავის კატალოგი“, სანამ არ აღმოჩენილა გამოცემის დედანი, ერთადერთი პირველწყაროს მნიშვნელობას ინარჩუნებს და მხოლოდ მის მიხედვით შეგვიძლია ვიმსჯელოთ „კატალოგის“ ამ რედაქციაზე.

გამოცემაში „კატალოგი“ წარმოდგენილია 24 თემატურ განყოფილებად, რომელშიც 206 დასახელების ქართული ხელნაწერი და ნაბეჭდი წიგნია აღნუსხულ-აღწერილი:

- [1]. საღთს-მეტყველო წიგნნი, №№ 1—12.
- [2]. საღმრთო წერილნი, №№ 13—24.
- [3]. კდ საღმრთო წერილნი, №№ 25—45.
- [4]. ურიათა და მოჰქედნიანთა მიმართ სიტყვისგება, №№ 46—50.

⁷ აქ ხაზი უნდა გაესვას შემდეგ ვარეშობას: ალ. ცაგარლის არქივის საკმაოდ დიდი ნაწილი პირად მფლობელობაში აქვს ექიმ ა. ცაგარელს, რომელიც დღემდე დაუმუშავებელია. შეიძლება აქ იყოს დაცული თ. ბაგრატიონის კატალოგის ჩვენთვის საინტერესო ნუსხა?

- [5]. წიგნნი საეკლესიოთა ისტორიათანი, ეკლესიური სამღვდელონი, ცხოვრებანი წ'თანი, №№ 51—55.
- [6]. ჩვენ ქართველთა საზოგადოდ ეკლესიური ისტორიანი, №№ 56—61.
- [7]. კვალად საღმრთონი წერილნი, №№ 62—88.
- [8]. საღმრთო წერილნი, რომელნიცა ეკლესიასა შინა იხმარებიან საქართველოში და აქ (რუსეთში) აღრევ მეფეების ჟამს და შემდგომად დაბეჭდილები ესენი არიან, და ძველად ჩვენს წმიდათ თარგმნელთაგან ნათარგმნი, №№ 89—116.
- [9]. წიგნნი სარიტორონი და საფილოსოფოსონი, №№ 117—118.
- [10]. ძველი საფილოსოფოსო წიგნნი, №№ 119—125.
- [11]. წიგნნი საფილოსოფოსონი, №№ 126—130.
- [12]. წიგნნი ზნეთსწავლებათანი, №№ 131—137.
- [13]. წიგნნი სააქიმონი, №№ 138—143.
- [14]. საქართველოს ცხოვრებანი და სხვანნი წიგნნი საისტორიონი, №№ 144—153.
- [15]. საზოგადოდ საისტორიოთა წიგნთათვის და ზნეთ-სწავლებითაა ზღაპართა, №№ 154—163.
- [16]. წიგნნი საზღაპრონი, №№ 164—168.
- [17]. წიგნნი პოეპანი სხვა და სხვანი, რომელ არიან სტიხნი ანუ შაერნი, №№ 169—174.
- [18]. წიგნნი ლექსიკონნი, №№ 175—180.
- [19]. წიგნნი სჯულისანი და სამართლის წიგნნი, №№ 181.
- [20]. რუსული ჰსჯულები, №№ 182—185.
- [21]. სჯულნი, №№ 186.
- [22]. წიგნნი სამხედრონი და საარტილერიონი და სამხედროს სჯულთა განწესებანი, №№ 187—193.
- [23]. წიგნნი გეომეტრიულნი და გეოგრაფიულნი, №№ 194—196.
- [24]. კვალად წიგნნი, რომელნიცა ზემორე დაგვშთეს აღუწერელად, №№ 197—206.

მართალია, ჯერჯერობით, ჩვენ ხელთ არა გვაქვს ალ. ცაგარლის გამოცემის დედანი, მაგრამ მეორე ავტოგრაფული ნუსხის— C 38-ის გათვალისწინებით. შეგვიძლია უყოყმანოდ ვთქვათ, რომ გამომცემელს „კატალოგის“ ორი-სათაური ხელნაწერად თუ წიგნად მიუჩნევია, რის გამოც თემატური განყოფილებანი ორით ნაკლები გამოუვიდა „კატალოგის“ მეორე რედაქციასთან (C 38) შედარებით. ესენია:

1. „№ 75. კვლად წიგნნი მონისკრიპტი (ესე-იგი ხელნაწერი), მშვენიერის მწერლობის ხელოვანებთა, ჩინებულთ ქართული-სა ხელისა მწერალთაგან“.

2. „№ 88. წიგნი საღმრთო და საეკლესიო წიგნნი სუდ ბერძენთაგან ელინურისა, ჩვენთ წმინდათ ქართველთ მამათაგან არიან თარგმნილნი“.

თვითონ ტექსტიდანაც ჩანს, რომ გამოცემაში ცალკე ნომრებად წარმოდგენილი წიგნები აშკარად თემატურ განყოფილებათა დასათაურებებს წარმოადგენს, ვინემ რომელიმე ქართულ ხელნაწერ ან ნაბეჭდ წიგნს. და თუ ეს ასეა, უნდა ვიფიქროთ, რომ დედანში ავტორის—თ. ბაგრატიონის მიერ 204 ქართული ხელნაწერი და ნაბეჭდი წიგნი უნდა ყოფილიყო აღწერილ-აღწახსებული. ნაცვლად 206-ისა, როგორც ეს გამოცემაშია წარმოდგენილი. ამის მიხედვით კი, გამოცემის 24 თემატური განყოფილების მაგივრად, დედანში, მსგავსად C 38-ისა, ქართული ხელნაწერი და ნაბეჭდი წიგნები 26 თემატურ განყოფილებად იქნებოდა დაჯგუფებული.

გამოცემაში გაპარულია ზოგიერთი აზრობრივი და კორექტურული შეცდომა, რომელთა გასწორება დედნის უქონლობის გამო, ყველასი არ ხერხდება. მაგრამ C 38-ის მიხედვით, მაინც შეიძლება ზოგი მათგანის ჩვენება:

1. „№ 54,1. ცხოველს მყოფელისა კსა ამაღლებისათვის...“ (Цар., გვ. 160).

შდრ. „№ 60, ა .ცხოველს მყოფელისა ჯ (ვ რ ი) ს ა ამაღლებისათვის...“ (C 38).

2. „№ 67. მოსახსენებელნი... მოციქულისა თომასნი, ქადაგებანი მისნი ინ დო ე თ ს ა შორის...“ Цар., გვ. 168).

შდრ. „№ 73. მოსახსენებელნი... მოციქულისა თომასნი, ქადაგებანი მისნი ინ დო თ ა შორის...“ (C 38).

3. „№ 73. ლოცვები, დიახ მცირეს ხანისა...“ (Цар., გვ. 169).

შდრ. „№ 83. ლოცვაები, დიახ მცირეს ტ ა ნ ი ს ა...“ (C 38).

4. „№ 84. სახარება... ბერძულის ხელთა აღრიცხვით...“ (Цар. გვ. 170).

შდრ. „№ 88. სახარება... ბერძულის [წ ე ლ თ ა] აღრიცხვითა...“ (C 38).

5. თეიმურაზ ბაგრატიონის წიგნთსაცავის კატალოგი

კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტი—A 1091 63 ფ.; 18,6×12,3; მეტად თხელი, სუფთა ქაღალდი; მუყაოს ყდა; მხედრული (1 ფ. გახეულია); XIX ს. I ნახევ. (ჰვირნიშანი: 1834); დაუწერელია 59 v—63 v¹.

ხელნაწერის ტექსტი 1948 წელს გამოაქვეყნა ს. იორდანიშვილმა², გამოცემის წინასიტყვაობაში (გვ. IV) ს. იორდანიშვილი აღნიშნავდა: „...თეიმურაზ ბატონიშვილის წიგნთსაცავის კატალოგი—იბეჭდება იმ ხელნაწერის მიხედვით. რომელიც ამჟამად დაცულია საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ხელნაწერთა განყოფილებაში და რომელიც შედგენილი უნდა იყოს უკვე თეიმურაზის გარდაცვალების (1846 წ.) შემდეგ, როდესაც მისი ბიბლიოთეკა, იმპერატორ ნიკოლოზ I-ის ბრძანების თანახმად, გადაეცა სააზიო მუზეუმს“.

უკვე ქრ. შარაშიძემ შენიშნა, რომ „ს. იორდანიშვილის ვარაუდი „შედგენილი უნდა იყოს [კატალოგი] უკვე თეიმურაზის გარდაცვალების (1846 წ.) შემდეგ“.—არ უნდა იყოს სწორი: ქაღალდის ერთ-ერთი ჰვირნიშანი—1834 (ფფ. 32, 35, 41, 58, 60) გვაძლევს საფუძველს ვივარაუდოთ, რომ კატალოგი თეიმურაზის სიცოცხლეში, მისივე მონაწილეობით არის შედგენილი 1835 წელს, ან ამ წლის ახლოს“.

მაინც რა საფუძველი ჰქონდა ს. იორდანიშვილს თავისი ვარაუდის გამოტანისას? საქმე ისაა, რომ ხელნაწერი ასეა დასათაურებული საცავ ფურცელზე: „კატალოგი წიგნთ-საცავისა თეიმურაზ ბატონიშვილის, ძისა მეფის გიორგი XII-სა, რომელიც შეისყიდა ს. პეტერბურგის საიმპერატორო ბიბლიოთეკამ“. ეს დასათაურება ქრ. შარაშიძის აღწერილობაში მოყვანილი არაა, ამ სათაურიდან კი, კაცმა ერთი შეხედვით, შეიძლება იფიქროს, რომ წინამდებარე კატალოგი თ. ბატონიშვილის წიგნთსაცავისა, შედგენილია მას შემდეგ, რაც იგი „შეისყიდა ს. პეტერბურგის საიმპერატორო ბიბლიოთეკამაო“. ხოლო ჩვენთვის, ცნობილია, რომ ეს მოხდა თ. ბაგრატიონის გარდაცვალების (1846 წ.) შემდეგ. აი,

¹ ხელნაწერი აღწერილია ქრ. შარაშიძის მიერ: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა (A კოლექცია), ტ. IV, თბ., 1954, გვ. 56.

² თეიმურაზ ბატონიშვილის წიგნთსაცავის კატალოგი, დაამზადა გამოსაცემად, წინასიტყვაობა და შენიშვნები დაურთო ს. იორდანიშვილმა, თბ., 1948, III—VIII, 1—47, 89—92.

ალბათ, ასეთი საბუთიანობა ჰქონდა მხედველობაში განსვენებული ს. იორდანიშვილს, როდესაც კატალოგის აღნიშნული ნუსხის შედგენა 1846 წლის მომდევნო ხანით დაათარიდა.

მაგრამ ს. იორდანიშვილსა და ქრ. შარაშიძესაც მხედველობიდან გამორჩათ, რომ დასათაურების ხელი სხვაა და კატალოგის ტექსტისა—კიდევ სხვა. ეს დასათაურება ვიღაცას გვიან გაუკეთებია ხელნაწერის წიგნად აკინძვისას საცავ ფურცელზე, ყოველ შემთხვევაში 1847 წლის შემდეგ, რადგან „თეიმურაზის ბიბლიოთეკის შესყიდვა“, რაზედაც ლაპარაკია სათაურში, სწორედ ამ წელს მოხდა. თანაც უნდა შევნიშნოთ, რომ დამსათაურებელს ზუსტად არ სკოდნია სახელწოდება ამ შემსყიდველი დაწესებულებისა: „ს. პეტერბურგის საიმპერატორო ბიბლიოთეკამაო“,—წერს იგი. ასეთი ბიბლიოთეკა არ არსებობდა. იმ დროისათვის პეტერბურგში იყო მხოლოდ ს. პეტერბურგის საიმპერატორო მეცნიერებათა აკადემიის სააზიო მუზეუმის ბიბლიოთეკა და ს. პეტერბურგის საიმპერატორო საჯარო ბიბლიოთეკა. სწორედ აღნიშნულმა ბიბლიოთეკებმა შეიძინეს 1847 წელს ახლად გარდაცვლილ (1846 წ.) თეიმურაზ ბატონიშვილის ბიბლიოთეკის ქართული ხელნაწერი და ნაბეჭდი წიგნები (ამის შესახებ ცალკე გვექნება საუბარი). სათაური რომ სხვის მიერაა გვიან შესრულებული, ამას თუნდაც ისიც ამტკიცებს, რომ კატალოგის ტექსტში თეიმურაზი გიორგი XIII-ის ძედ იხსენიება, ამ წარწერა-დასათაურებაში კი—გიორგი XII-ის ძედ.

ასე, რომ ხელნაწერის დასათაურება გვიანდელია და გამოუსადეგარი თვითონ ხელნაწერი-ტექსტის დათარიღებისათვის. ამდენად, ეს მომენტიც მხარს უჭერს ქრ. შარაშიძის პირველ საგულისხმო დაკვირვებას: „ქაღალდის ერთ-ერთი კვირნიშანი—1834 (ფფ. 32, 35, 41, 58, 60) გვაძლევს საფუძველს ვივარაუდოთ, რომ კატალოგი თეიმურაზის სიცოცხლეში, მისავე მონაწილეობით არის შედგენილი 1835 წელს, ან ამ წლის ახლოს“.

ქრ. შარაშიძის მოსაზრებას, რომ თ. ბაგრატიონის წიგნთსაცავის კატალოგი 1835 წელს უნდა იყოს შედგენილი და არა 1846 წლის შემდეგ, წინააღმდეგ ს. იორდანიშვილის ვარაუდისა, აქვს პრინციპული მნიშვნელობა კატალოგის ავტორობის დასადგენად. ს. იორდანიშვილის ვარაუდი გამორიცხავდა კატალოგის ავტორად თეიმურაზ ბაგრატიონის მიჩნევას, რადგან, მისი აზრით, კატალოგი თეიმურაზის გარდაცვალების შემდეგ უნდა იყოს შედ-

გენილიო³. ხელნაწერის ქრ. შარაშიძისეულმა დათარიღებამ (1835 წ.), რომელსაც მხარს უჭერს ახალი საბუთიანობაც, გზა გაუკაფა კატალოგის ავტორად თეიმურაზ ბაგრატიონის აღიარების შესაძლებლობას.

თუმცა თვითონ ქრ. შარაშიძე ამის თაობაზე სიფრთხილეს იჩენს: „...კატალოგი თეიმურაზის სიცოცხლეში, მისივე მონაწილეობით არის შედგენილი 1835 წელს, ან ამ წლის ახლოსო“. მონაწილეობა კიდევ არ ნიშნავს ავტორობას. მაგრამ მკვლევარს ამის აღიარებაში ალბათ, ჩვენი აზრით, ხელს უშლიდა ის გარემოება, რომ კატალოგის წინამდებარე ნუსხა არ იყო თეიმურაზის ავტოგრაფი.

ჩვენ სწორედ ამ მიმართულებით გავამახვილეთ ყურადღება: გამოირკვა, რომ A-1091 წარმოადგენს ასლს ლენინგრადის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის ქართულ ხელნაწერთა ფონდის—C 38-ისას, რომელიც სწორედ თეიმურაზ ბაგრატიონის წიგნთსაცავის კატალოგის თარიღიანი ავტოგრაფული ნუსხაა, გადაწერილი პეტერგოფს, 1835 წლის 21 ოქტომბერს⁴, რომელიც მანამდე სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოყენებული არ იყო. მაშასადამე, სრული უეჭველობით დამტკიცდა, რომ თეიმურაზ ბაგრატიონის წიგნთსაცავის კატალოგის ავტორი უნდა იყოს თვით თეიმურაზი.

მაგრამ აქ შეიძლება გაჩნდეს კითხვა: თუ კატალოგის დედნის ავტოგრაფული (C 38) ნუსხის გადაწერა 1835 წლის 21 ოქ-

³ ეს შეხედულება საქმიან მტკიცედ აისახა ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში, იქამდე, რომ მაგ., აკად. კ. კეკელიძე წერდა: „უფრო სრულად და ამომწურავად ეს კოლექცია (თეიმურაზ ბაგრატიონის ბიბლიოთეკა.—გ. შ.) აუწერია თეიმურაზის გარდაცვალების შემდეგ ვიღაც კატალოგიზატორს“ (ქართ. ლიტ. ისტორია, I, 1960, გვ. 20). არ შეიძლება სერიოზული ანგარიში ვაეწიოს დ. კალანდაძის მტკიცებას, თითქოს „კატალოგი“ შედგენილი იყოს „ვინმე ბერი ტარასის მიერ“ (დ. კალანდაძე, ქართული ბეჭდური კატალოგები რევოლუციამდელ საქართველოში, მარქსის სახ. საჯარო ბიბლიოთეკის მეთოდური მასალების კრებული, გამოცემა მეორე, თბ., 1965, გვ. 77). ჭერ ერთი, ეს „ბერი ტარასი“ სულაც არ არის „ვინმე“—იგი ცნობილი მწიგნობარი ტარასი ალექსი-მესხიშვილია. იგი მართლაც იყო თეიმურაზ ბატონიშვილის კარის მღვდელი, მაგრამ 1825—30 წწ. ამის შემდეგ იგი ჩამოდის საქართველოში, ებმება 1832 წლის ცნობილ შეთქმულებაში და იზიარებს სხვა შეთქმულთა ბედს. ასე რომ მას არ შეეძლო ყოფილიყო 1835 წელს პეტერბურგში შედგენილი „თეიმურაზ ბაგრატიონის წიგნთსაცავის კატალოგის“ ავტორი.

⁴ იხ. ზემოთ ამ ხელნაწერის აღწერილობა.

ტომბერს დასრულდა პეტერბურგის, მაშინ რაღამ გამოიწვია ასეთი ახლო ხანებში, კერძოდ, იმავე წელს, მისი ასლის (A—1091, არა-ავტოგრაფული) დამზადება? (ქრ. შარაშიძისა და ჩვენი მტკიცე-ბითაც, ეს უკანასკნელი ხომ 1835 წელს, ან ამ წლის ახლოს უნ-და იყოს გადაწერილი!).

საქმე ისაა, რომ როგორც C 38-ის I ფრანგული მინაწერი-დან ირკვევა, კატალოგის დედან-ავტოგრაფი პარიზის სააზიო საზოგადოების მუზეუმისთვის ყოფილა განკუთვნილი. საერთოდ, ჩვენთვის ცნობილია შემთხვევები, როცა თეიმურაზ ბაგრატიონი პარიზის სააზიო საზოგადოებას, როგორც მისი საპატიო წევ-რი, საჩუქრად უგზავნის ქართულ ხელნაწერ წიგნებს. მაგ., დავით ბატონიშვილის „გრამატიკის“ ავტორისეულ და თავის „შემოკ-ლებულ მოთხრობის“ ავტოგრაფულ ნუსხებს⁵. ეტყობა, კატა-ლოგის ეს დედან-ავტოგრაფიც ამ მიზნით ყოფილა დამზადებული. მაგრამ თეიმურაზს, ევროპული წესის მიხედვით, ჩვეულებად ჰქონდა ასლების თავისთან დატოვება და აი, კატალოგის დედან-ავტოგრაფს მანამ პარიზს გააგზავნიდა, ვილაციისთვის უბრძანებია მისი გადმოწერა და ასლის შინ დატოვება. ბუნებრივია, ეს მოკ-ლე დროში უნდა მომხდარიყო: თუ დედან-ავტოგრაფის (დღევან-დელი C 38) გადაწერა 1835 წლის 21 ოქტომბერს დასრულდა, როგორც ამას ხელნაწერის პირდაპირი ჩვენება მოწმობს, მისი ასლის (დღ.—A 1091) დამზადებაც შეიძლებოდა იმავე—1835 წელს მოესწროთ (მთელი ორი თვე—ნოემბერ-დეკემბერი ხომ ხელში ჰქონდათ), როგორც ამას ასლის ქალაღის კვირნიშანიც (1834) აბტყებს.

მაგრამ, როგორც უკვე ზემოთ იყო გამოჩვენებული, თეიმუ-რაზს კატალოგის დედან-ავტოგრაფის პარიზს გაგზავნა ვეღარ მოუხერხებია და, როგორც ამ ხელნაწერის II ფრანგული მინა-წერიდან (ბროსეს ხელით გაკეთებულთ)⁷ ჩანს, 1837 წელს იგი პეტერბურგში ახლად ჩამოსულ მარი ბროსესთვის გადაუცია, რომელმაც იგი დაუყოვნებლივ ფრანგულად თარგმნა და 1838 წელს კიდევ დაბეჭდა⁸, ხოლო ასლი კი ასლად დარჩა.

⁵ იქვე.

⁶ ე. თაყაიშვილი, პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ქართული ხელნაწერები, პარიზი, 1933, გვ. 51—54.

⁷ იხ. აქვე ამ ხელნაწერის აღწერილობა.

⁸ Recueil..., St-Ptb. 1838, p. 119—178.

ასლი გაკეთებულია დედანთან მიმსგავსებული, ოღონდ აჩქარებული ხელით. მიმსგავსება უმთავრესად გამოიხატება სახედობადაც. ასობად მთავრულის გამოყენებით, ისე როგორც ამას თეიმურაზი ხმარობდა. ასლის გადმომღებს უცდია ტექნიკური მსგავსების დაცვა. კერძოდ, დედანში (C 38) თეიმურაზს ესა თუ ის შენიშვნა ამა თუ იმ წიგნის გარშემო აშიაზე აქვს გატანილი. ასეთი შემთხვევა სულ ცხრაა. ასლშიაც პირველი ორი შენიშვნა № 2 და № 3 წიგნის შესახებ გასწვრივ, აშიაზეა გატანილი, მაგრამ ეტყობა ასლის მწერალს ბოლომდე ასე გატანა დაზარებია და საერთოდ ყველა შენიშვნა (№ 2, № 3, № 13, № 15, № 18, № 59, № 61, № 63, № 172 წიგნთა გარშემო) სულ ბოლოსთვის გადაუტანია და ტექსტის შემდგომ მოუთავსებია (გვ. 115—117), სხვათა შორის, № 2 და № 3 შენიშვნაც, რომელნიც ერთხელ უკვე 1—2 გვერდთა აშეებზე ჰქონდა მიწერილი.

ეს კიდევ არაფერი. ასლის მწერლის აჩქარებულ ხელს დაშვებული აქვს როგორც აშკარა კალმისმიერი ლაფსუსები, ისე დედანთან შედარებით, პირველსავე გვერდზე, უწიგნური ფორმები: *ს ა მ ღ თ ო ნ ი*, *ა ქ ს (1 r)...* და სხვ. დედანთან შესაბამისად უნდა: *ს ა ღ მ რ თ ო ნ ი*, *ა ქ ს...* და ა. შ.

ამას გარდა, ასლში ადგილი აქვს წიგნთა დანომვრის აღრევას. ასლის მწერალს, დედნის 107-ე ნომერი: „ახალი აღთქმა მხედრულად დაბეჭდილი. სახარება და სამოციქულო სრული, ს: პეტერბურგს. ბიბლიის საზოგადოებისაგან“, და სრულიად ახალი—მე-10-ე განყოფილების სათაური: „კ^ლდ რომელნიმე შემეცნებანი მოთხრობათა მოკლედ და სიტყვანი“ (C 38, 31 v—32 r) ორ ნომრად გაუყვია და განყოფილების დასათაურება წიგნის სახელწოდებად მიუჩნევია: „107. ახალი აღთქმა მხედრულად დაბეჭდილი სახარება და სამოციქულო სრული ს: პეტერბურგს, ბიბლიის საზოგადოსაგან“. 108. კ^ლდ რომელნიმე შემეცნებანი მოთხრობათა მოკლედ და სიტყვანი“ (A 1091, გვ. 66). მაგრამ უცებ მიმხვდარა, რომ ერთი ნომერი წამატებული გამოუვიდა დედანთან შედარებით და დედნის 108-ე ნომერი მასთან 109-ე გახდა. ამის გამო, თუ დედნის ერთი ნომერი (107-ე) ორ ნომრად გაჰყო (107-ე და 108-ე), ახლა დედნის ორი ნომერი 108-ე და 109-ე მან შეაერთა და ორივეს 109-ე დაუსვა და ამგვარად აღადგინა დედნის სათვალა-

* უნდა: საზოგადოებისაგან.

ვი⁹. ასე, რომ დედანშიაც და ასლშიაც სულ 212 დასახელების ქართული ხელნაწერი და ნაბეჭდი წიგნია აღწერილ-აღწუნსული.

ზოგადად, კატალოგის ტექსტს ასლში დედანთან შედარებით არაფერი აკლია, გარდა ბოლოში დედნის დაწერის თარიღის აღმნიშვნელი წარწერისა: „სრულ იქმნა წელსა ქსით 1835-სა, ქართულს ქკს ძკგ. მეათოთხმეტისა მოქცევისასა თვესა ოკტობერსა, 21-სა: პეტერლოქს“ (C 38, 54 r). ასლში ამისი გამოტოვება მხოლოდ იმით თუ შეიძლება აიხსნას, რომ ასლის გადაწერის თარიღი არ ემთხვეოდა დედნის დაწერის დასრულების თარიღს. ესეც, ერთ ზედმეტ საბუთად უნდა ჩაითვალოს ჩვენი მოსაზრებისა, რომ A 1091 ასლია C 38-ისა და ასლის მწერალმა ქვეშეცნულად აღარ გაიმეორა დედნის დათარიღება, თუმცა ასლის დამზადების საერთო პრინციპები დედნიდან გადახვევის რაიმე გამონაკლისს არ უშვებს.

P. S. უეჭველად ეს ხელნაწერი ჰქონდა მხედველობაში მ. ჯანაშვილს, როდესაც წერდა: „თეიმურაზის (+25 (?) 1846 წ.) ბიბლიოთეკის კატალოგი დღეს უნივერსიტეტის სიძველეთა საცავს ეკუთვნის. იგი დაწერილია თვით თეიმურაზის მიერ“ (მ. ჯანაშვილი, ქართული წიგნი და ქართული ბიბლიოთეკა, კ. მარქსის სახ. საჯარო ბიბლიოთეკის შრომები, ტ. V, 1940, გვ. 278). A 1091-ის ავტოგრაფულობის შესახებ მ. ჯანაშვილის ამ მოსაზრებას, ცხადია, ვერ გავიზიარებთ.

6. თეიმურაზ ბაბრათიონის წიგნთსაცავის კატალოგის
ს. იორდანიშვილისეული გამოცემა
(1948 წ.)

1948 წელს, კ. მარქსის სახელობის საქ. სახელმწიფო საჯარო ბიბლიოთეკის გამოცემათა სერიაში, A 1091-ის მიხედვით, ს.

⁹ აქვე უნდა აღვნიშნოთ ამ რიგის სხვა ასეთი შემთხვევაც: დედანში 171-ე ნომრის ქვეშ შესულია: „წიგნი ზღაპარი ჩინეთის მეფის შვილის მირი ჭაბუკისა ამბავი. წიგნი საზღაპრო მილორდ ანგლიელი ლორდისა შემთხვეულუბანი, თარგმნილი რუსულით ქართულად, საქართველოს აზნაურთაგანისა გლახა კოტეტისაგან“ (C 38); ასლში კი იგი ორ ნომრადაა გაყოფილი: „171. წიგნი ზღაპარი ჩინეთის მეფის შვილის მირი ჭაბუკის ამბავი“ და „172. წიგნი საზღაპრო მილორდ ანგლიელი ლორდისა...“ (A 1091, 92 v). მაგრამ დედნის 190-ე ნომერი: „განწესებისათვის სამმართველთა მეფის ძის დავითის მიერ ქმნილი“ (C 38), რომელიც ჩამატებული ჩანს, ასლში საერთოდ არ შესულა. ამდენად, ასლის ეს ერთი ნაკლები ნომერი შეავსო № 172-ე „მილორდიანმა“, რომელიც დედანში ცალკე არ არის დანომრილი.

იორდანიშვილმა გამოსცა „თეიმურაზ ბატონიშვილის წიგნთსაც-
ვის კატალოგი“. III—VIII გვერდებზე მოთავსებულია გამომ-
ცემლის „წინასიტყვაობა“, 1—47 გვერდები უჭირავს საკუთრივ
„კატალოგის“ ტექსტს, რომლისთვისაც გამომცემელს შეუდგენია
„ავტორ-მთარგმნელთა და აღმწერელთა საძიებელი“ (გვ. 89—92).
ხოლო დამატებად წიგნს დართული აქვს „მასალები თეიმურაზ
ბატონიშვილის ბიოგრაფიისათვის—რუსეთის უმაღლესი მმართვე-
ლობის მიწერილობანი“ (გვ. 67—87); ს. იორდანიშვილის შენიშ-
ვნით, ეს „დოკუმენტები გამოგლენილ იქნა 1944 წელს ზუგდიდის
ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მუზეუმში“ (გვ. VII, სქ. 3). 88-ე
გვერდზე დაბეჭდილია „თეიმურაზ ბატონიშვილის მიერ გრაფ ნ.
პ. რუმიანცევისადმი მირთმეული „ქართლის ცხოვრების“ (ახლან-
დელი—H 2080) პირველი ფურცლის ფოტოპირი“. აქვე უნდა
შევნიშნოთ, რომ წიგნში ადგილი აქვს, ალბათ სტამბის მიზეზით,
გვერდების დანომრვის აღრევას: 50-ე გვერდის მომდევნო გვერ-
დი 51-ის ნაცვლად 67-ითაა დანომრილი, ე. ი. 16 გვერდის სხვა-
ობით, რაც ბოლომდე ასე გრძელდება. ამიტომაც, რომ ბოლო
გვერდს 92 უზის, თორემ სინამდვილეში წიგნი 76 გვერდს შეი-
ცავს. ეს წიგნის ტექნიკური მხარის შესახებ! ახლა, რაც შეეხება
ტექსტის გამოცემის მეცნიერულ მხარეს.

გამოცემის დედნის—A 1091-ის რაობის შესახებ ახლა აქ
სიტყვას აღარ გავაგრძელებთ, რადგან მის შესახებ უკვე ცალკე
გვექონდა საუბარი. გავიხსენოთ მხოლოდ, რომ ის არაავტოგრა-
ფული ასლია C 38 დედან-ავტოგრაფისა, გადაწერილი ქრ. შარა-
შიძისა და ჩვენი მტკიცებით 1835 წელს, თეიმურაზის სიცოცხლე-
ში და არა თეიმურაზის სიკვდილის (1846 წ.) შემდეგ, წინააღმ-
დეგ გამომცემლის მტკიცებისა (გვ. IV). ჩვენ ახლა უფრო მეტად
გვაინტერესებს საკითხი იმისა, თუ რამდენად ზუსტად ასახავს
ნაბეჭდი ტექსტი გამოცემის დედან-ხელნაწერში (A 1091) დაცულ
ვითარებას:

გამოცემაში 214 დასახელების ქართული ხელნაწერი და ნა-
ბეჭდი წიგნია აღნუსხული, ხელნაწერ-დედანში კი—212. საიდან
გაჩნდა ნაბეჭდ ტექსტში 2 ზედმეტი წიგნი?

¹ წიგნის ყდაზე ვაკეთებული წარწერა: „კატალოგი წიგნთ-საცავისა თეი-
მურაზ ბატონიშვილისა“ გამომცემელს აღებული აქვს საკუთრივ ხელნაწერის
დასათაურებიდან, გადიდებული ზომით.

უკვე ნ. სიხარულიძემ შენიშნა, რომ „მასში წიგნი—„ლოცვები“ [№№ 99, 100], ალბათ მექანიკურად, ორჯერ არის აღწერილი და დაასკვნის: „საჯარო ბიბლიოთეკის გამოცემაში 214 სახელწოდების წიგნია აღნიშნული; ჩვენ მიერ [ისინი] დაზუსტებულ იქნა. 213 სახელწოდებად“². მაგრამ 1 მაინც რომ ზედმეტი გამოდის? ხელნაწერში ხომ 212 სახელწოდების წიგნია აღნიშნული.

გამოცემის დედნის—A 1091-ის ცალკე დახასიათებისას, ჩვენ უკვე გვქონდა შემთხვევა, აღგვნიშნა, რომ დედნის (C 38) 107-ე ნომერი: „ახალი აღთქმა მხედრულად დაბეჭდილი. სახარება სამოციქულო სრული, ს. პეტერბურგს, ბიბლიის საზოგადოებისაგან“ და კატალოგის სრულიად ახალი მე-10-ე განყოფილების სათაური: „ქდ რომელნიმე შემეცნებანი მოთხრობათ ამოკლედ და სიტყვანი“ (C 38, 31 v—31 r) ასლის მწერალს ორ ნომრად გაუყვია და სათაური წიგნის სახელწოდებად მიუჩნევია:

„107. ახალი აღთქმა მხედრულად დაბეჭდილი...

108. ქდ რომელნიმე შემეცნებანი...“ (A 1091, გვ. 66). მაგრამ უკვე მიმხვდარა, რომ დედანთან შედარებით ერთი ნომერი წამატებული გამოუვიდა და ამის გამო, დედნის მომდევნო ორი ნომერი 108 და 109 შეაერთა და ამგვარად აღადგინა დედნის სწორი სათვალავი. მაგრამ გამომცემელი, ცხადია, ამას ვერ გაიმეორებდა: A 1091-ში წიგნად ჩათვლილი კატალოგის მე-10-ე განყოფილების სათაური გამოცემაშიაც წიგნად დარჩა (№ 109, გვ. 28), ხოლო ხელნაწერში ერთად (№ 109) შეერთებული ორი წიგნი (№ 108 და № 109) გამოცემაში სავსებით სამართლიანად, ცალკე დაინომრა, რამაც გამოიწვია ერთით მეტობა. ხოლო ამას თუ დავუმატებთ იმასაც, რომ გამომცემლის მიზეზით, ერთი და იგივე „ლოცვები“ ორჯერაა დაბეჭდილი (№ 99 და № 100, გვ. 28), ადვილად გაირკვევა, თუ რატომაა ნაბეჭდ ტექსტში ხელნაწერთან შედარებით 2 ზედმეტი წიგნი.

გამოცემაში, შენიშვნის გარეშე, დედნისაგან განსხვავებით, შავით დაბეჭდილია ავტორები და წიგნის სახელწოდებანი, ხოლო

² ნ. სიხარულიძე, ნაბეჭდი კატალოგები საქართველოში და მათი განვითარების პერსპექტივები (XIX—XX სს.), თბ., 1967, გვ. 42; შდრ. მისივე ქართული კატალოგრაფიის ისტორიისათვის, შაცნე, 1964, № 5, გვ. 102.

ნ ა ნ ა გ უ რ გ ე ნ ი ძ ე, ძველი წიგნთსაცავები საქართველოში, თბ., 1969, გვ. 74.

გაფანტვით—შიგნით ტექსტში, მთარგმნელთა გვარი და ზეწოდება ბანი, ან კიდევ, წიგნის მეორადი დასათაურებანი. ქარაგმები ყველგან გახსნილია. ყველაფერი ეს მკითხველისთვის კითხვის პროცესის გასაადვილებლად არის მოხმობილი.

მაგრამ, ვფიქრობთ, ქარაგმების გახსნისას, ყოველთვის არ არის დაცული ავტორისეული—თეიმურაზ ბაგრატიონისეული მართლწერა. მაგ., ღის მეტყველება (№№ 1, 2, 4 და სხვ.) გამოცემაში გახსნილია ღვთისმეტყველებად, ხოლო ჩვენ თეიმურაზის სხვა ნაწერებიდან კარგად ვიცით, რომ იგი ყოველთვის ღმრთისმეტყველებას ხმარობდა; ად ქარაგმა გახსნილია როგორც არამედ. უნდა იყოს: ამაღ. ამას გარდა, გამოცემაში ადგილი აქვს უშენიშვნოდ ტექსტის სწორების შემთხვევებს: ნინოწმიდელი] ნინოწმინდელი (№ 2), დიონოსიოს] დიონესის (№ 3), ეკლესია] ეკლესია, რომელთამე] რომელიმე (№ 12) ლოცვაები] ლოცვები (№ 91. № 99 და სხვ.) ექშემპლარი] ეგშემპლარი (№ 98), წინგთსაცავთა] წიგნთსაცავთა (გვ. 3) მეფეთმეფეთა (გვ. 27), საღმთონი] საღრმთონი (გვ. 3), ძისა მეფის გიორგი XIII-ისა] ძისა მეფის გიორგი XII-ისა (გვ. 1), და ა. შ. ჩვენ აღარ გამოვუდგებთ ტექსტში გაპარულ კორექტორულ შეცდომათა სრულ აღნუსხვას. ვიტყვი მხოლოდ, რომ ასეთი შემთხვევა საკმაოდ ხშირია. მაგ.: ყრმათა] ყრმათა (№ 10), ჩატანებული] ჩაკანებული (№ 61), აღწეროს აღწეროს] (№ 61, დროსა] დროისა ;(გვ. 27) და სხვ.

მთავარი ნაკლი, მაინც, ტექსტის დასათაურებებშია საძიებელი. საქმე ისაა, რომ ამ სათაურებს პრინციპული მნიშვნელობა ენიჭება იმის გამოსარკვევად, თუ რამდენ თემატიკურ განყოფილებად ჰქონდა კატალოგში თეიმურაზ ბაგრატიონს თავისი ბიბლიოთეკის წიგნები და ხელნაწერები დაჯგუფებული, ე. ი. კატალოგიზაციის რა ზოგადი თემატიკური პრინციპებით ხელმძღვანელობდა თეიმურაზი კატალოგის შედგენისას?

გამოცემაში „კატალოგი“ 25 თემატიკურ განყოფილებადაა წარმოდგენილი:

1. [თეოლოგიური წიგნები], №№ 1—12.
2. საღმრთონი წერილნი საზოგადოსაგან [და]* ღმერთშემოსილთა წმიდათა მამათა: №№ 13—15.
3. სტიხნი საღმრთოთა წერილთანი. № 16—50.

* გამოცემაში ეს „და“ გამორჩენილია.

4. წიგნნი ურიათა მიმართ და მოპმედინათა. სიტყვისსავებუ
ლი, № 51—55.
5. წიგნნი საეკლესიოთა ისტორიათა(ნი)*, №№ 56—60.
6. ჩვენ ქართველთა საზოგადო[დ]** ეკლესიურნი ისტორია-
ნი, №№ 61—67.
7. კვალად წიგნნი საღმრთოთა წერილთანი, №№ 68—79.
8. წიგნნი ჯელნაწერნი ე. ი. მონისკრიპტნი***, შვენიერს
მწერლობით ჯელოვანთა ქართველთა მწერალთაგან, №№ 80—91.
9. წიგნნი საღმრთონი საეკლესიონი... №№ 92—113****.
10. საფილოსოფონი და საღრამატიკონი წიგნნი. საღრამატი-
კო*****, №№ 116—121; ხელნაწერთან შედარებით უნდა: №№
114—119.
- * 11. წიგნნი სარიტორონი და საფილოსოფონი*****, №№
122—123. უნდა: 120—121.
- * 12. ძველნი საფილოსოფოსონი წიგნნი №№ 124—130. უნდა:
№ 122—128.
- * 13. კუალად წიგნნი საფილოსოფონი, № 131—136. უნდა:
№ 129—134.
- * 14. წიგნნი ზნეთ სწავლულებათანი, №№ 137—143. უნდა:
№ 135—141.
15. წიგნნი სამკურნალონი, №№ 144—149; უნდა: 142—147.
16. მოთხრობანი საქართველოჲსა ისტორიათა და ცხოვრები-
სა, № 150—159*****; უნდა: 148—157.
17. საზოგადოდ საისტორიოთა წიგნთათვის, № 160—169;
უნდა: № 158—167.

+ გამოცემაში დაბეჭდილია: ისტორიათა.

++ გამოცემაში დაბეჭდილია: „...საზოგადო და...“

+++ გამოცემაშია: „მონისკრიპტნი“.

++++ გამოცემაშია: №№ 92—115. ამ ორით მეტი ნომრის შესახებ ზე-
მოთ გვქონდა ლაპარაკი.

+++++ გამოცემაში ეს ქვესათური ძირითად სათაურშია გამოლიანე-
ბული.

++++++ გამოცემაში: საფილოსოფოსონი.

+11—+14—სინამდვილეში 10-ე სათაურის ქვესათაურებია, ხოლო +22-ე
კი, 21-ე სათაურის ქვესათაურია. გამოცემაში კი ისინი ცალკე თავებად არის
წარმოდგენილი.

+++++++ გამოცემაში, კორექტურის მიზეზით, 159 ნაცვლად 157-ია
დაბეჭდილი, 160-ის ნაცვლად კიდევ—158.

18. წიგნი საზღაპრონი, № 170—174; უნდა: 168—171.
19. წიგნი პოემანი, რომელ არიან სტიხნი, ანუ შეერნი, № 175—180; უნდა: № 172—177.
20. წიგნი ლექსიკონნი და ენისა სასწავლებლნი საუბარნი, № 181—186; უნდა: № 178—183.
21. წიგნი სჯულთანი და სამართლის წიგნი, № 187; უნდა № 184.
- + 22. რუსული სჯულები, № 187—193; უნდა: № 185—191.
23. წიგნი სამხედრონი და საარტილერიონი და სამხედროთა სჯულთა და განწყესებათანი, № 194—201; უნდა: № 192—199.
24. წიგნი საგეომეტრიონი და გეოგრაფიულნი, № 202—204; უნდა: № 200—202.
25. კვალად რომელნიმე წიგნი, რომელნიცა ზემორე ვერა მოვიხსენე № 205—214; უნდა: № 203—212.

როგორც ვხედავთ, გამოცემის მიხედვით ისე გამოდის, თითქოს თეიმურაზს წიგნები და ხელნაწერები 25 თემატიკურ განყოფილებად ჰქონდეს დაჯგუფებული. აქედან, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ერთ-ერთი განყოფილების სათაური: „კვალად რომელნიმე შემეცნებანი მოთხრობათა მოკლედ და სიტყვანი“ გამოცემაში წიგნად არის მიჩნეული (№ 109, გვ. 28)³, თორემ სულ 26 განყოფილებას მივიღებდით.

როგორც კატალოგის ავტოგრაფული (C 38) ნუსხა და მისი ბროსესეული ფრანგული თარგმანი გვიჩვენებს, თეიმურაზ ბაგრატიონს „კატალოგში“ თავისი წიგნები და ხელნაწერები 21 თემატიკურ განყოფილებად ჰქონდა წარმოდგენილი, ხოლო გამოცემაში ცალკე თავებად მოცემული 11, 12, 13, 14 და 22 სათაურები, სინამდვილეში, ქვეთავებია.

ამიტომ, თეიმურაზ ბაგრატიონის „კატალოგზე“ და საერთოდ, მის ბიბლიოგრაფიულ პრინციპებზე მსჯელობისას, ეს ახალი მონაცემები უნდა იქნას გათვალისწინებული.

ჩვენი შენიშვნებით სრულიადაც არ გვსურს დავამციროთ ს. იორდანიშვილის გამოცემის მეცნიერული ღირებულება და მნიშვნელობა. მან საკმაო სამსახური გაუწია ქართული ლიტერატურის საკითხებით დაინტერესებულ ყველა მკვლევარს. მაგრამ თუ გამოცემაში მაინც აღინიშნება ზოგიერთი ფილოლოგიური ნაკლი,

³ როგორც თავის ადგილას არის გამორკვეული, ასეთი შეცდომა ალ. ცაჯარელსაც მოსვლია.

ეს, პირველ რიგში, გამოცემის დედნის—A 1091 უვარგისი საძიებელი. ეს უკანასკნელი ასლია „კატალოგის“ ავტოგრაფული C 38 ნუსხისა და თვითონაც საკმაოდ ბევრ შეცდომას, გაუგებრობას თუ კალმისმიერ ლაფსუსებს შეიცავს. ავტოგრაფული ნუსხაკი მაშინ უცნობი იყო, თორემ შეიძლებოდა ბევრი ისეთი გაუგებრობის თავიდან აცილება, რაც თავად გამოცემის დედნიდან მომდინარეობს.

„კატალოგის“ ავტოგრაფული ნუსხის (C 38) მიხედვით ხერხდება გამოცემის ზოგიერთი ბუნდოვანი და გაუგებარი ადგილების გამართვა; მოვიყვანთ რამდენიმე მათგანს:

„კატალოგის“ ავტოგრაფული ნუსხა—C 38:

ს. იორდანიშვილის გამოცემა:

I. „29. წიგნი მარგარიტი... ღირსისა მამისა და მთარგმნელისა ქართველისა ეფთჳში გრძელის ძის მიერ...“

„№ 29. წიგნი მარგარიტი... ღირსისა მამისა და მთარგმნელისა ქართველისა ეფთჳში გრძელისა მიერ...“

II. „№ 33. ...ოქროს წყარო ბერძულისაგან ნათარგმნი“.

№ 33. ...ოქრო ბერძულისაგან ნათარგმნი“.

III. „№ 18. შენ. წმიდა ესე პეტრე... მერმე იძულებითა ქმნეს იგი ეპისკოპოს მოამისა...“

„№ 18. შენ. წმიდა ესე პეტრე... მერმე იძულებითა ქმნეს იგი ეპისკოპოს ამასა“.

IV. „№ 54. სიტყვის გება მოჰმედინათა მიმართ, სარკინოსთა თეოდორიტე ალკურას მიერ ნეტარისა, რომელიცა იყო ეპისკოპოზი ასურეთის ხარანისა... უკადნიერელმან...“

„№ 54. სიტყვის გება მოჰმედინათა მიმართ. სარკინოსთა თეოდორიტე ალკურას მიერ ნეტარისა, რომელიცა იყო ეპისკოპოზი ასურეთისა; ხარანისა... უკადნიერესმან...“

V. „№ 55. ...თხოვითა ქართლის მეფისა გიორგი მეათორმეტისათა შაჰნავაზ, ბახუტას ძისათა“.

„№ 55. ...თხოვითა ქართლის მეფისა გიორგი XII-სა შაჰნავაზის (ვახტანგ V-ის) ძისათა“.

VI. „№ 57. ბ. წმინდა დიდისა მოწამისა მამასი ღვაწლსა“

„№ 57. ბ. წმიდისა დიდისა მოწამისა მამისა ღვაწლი და“

ლნი და წამებანი (ესე არს მამანტი, ქართულად მამუკად ისახელდებოს).

წამებანი (ესე არს მამანტი ქართველი).

VII. „№ 57. დ. წისა და ნეტარისა დედისა თეოდორა ალექსანდრიელიისა...“

„№ 57. დ. წმიდისა და ნეტარისა დედისა თეოდორა ალექსანდრიელიისა...“

VIII. „№ 59. ი. ცხოვრება სულიერი დიდისა მეფისა კონსტანტინესთვის“.

„№ 59. ი. ცხოვრება სულიერი დედისა მეფისა კონსტანტინესთვის“.

IX. „№ 60. ბ. ...იაკობ იერუსალიმისა პლისა მღვდელმთავრისა ძმისა უსა მიმართ“.

„№ 60. ბ. ...იაკობ, იერუსალიმის პირველისა მღვდელმთავრისა ძისა, უფლისა მიმართ“.

X. „№ 60. დ. წამება წმიდათა დიდთა მოწამეთა ევსტატი პლაკიდასი და სახლეულთა მისთა...“

„№ 60. დ. წამება წმიდათა დიდთა მოწამეთა ევსტატი, პლაკიდასი და სახლეულთა მისთა...“

XI. „№ 60. ე. ...შესხმანი წმიდისა გრიგორი ღისმეტყველისა ნანძიანძელისაგან (კონსტანტინეპოლელ პატრიარხისა, ოდეს იგი მოვიდა თესალონიკედ. კედ შესხმავასილის მიერ ქილიპელ მთავარეპისკოპოსისა) თქმულნი და კვალად შესხმავე შისი ლეონ ბრძნისა...“

„№ 60. ე. ...შესხმანი წმიდისა გიორგი ღვთისმეტყველისა ლეონ ბრძნისა...“

XII. „№ 64. იბ. ...გიორგის მრხუცესმონაზონისა დოდოს უდაბნოს იერომონნახისა“.

„№ 64. ...გიორგის მრხუცესმონაზონისა დიდის უდაბნოს იერომონნახისა“.

XIII. „№ 128. ...ძილოსოფია პროკლე დიადოხოსისა, პლატონურისა მარტივისა ღმრის-მეტყველებისა, თარგმნილი...“

„№ 130... ფილოსოფია დიადოხოსისა, პლატონურისა ფილოსოფოსისა, კავშირნი ღვთის-მეტყველებითნი, თარგმნილი...“

XIV. „№ 150. ...თვისისა ქვეყანისა იქმნა მსხვერპლი. მამა მეფისა თეიმურაზისა იყო დავით კახთა მეფე, რომელსაცაობლად დაშთა დიანმცირე მეფე თეიმურაზ. ამა დიდისა გმირისა მეფისა თეიმურაზ პრლისა ისტორია აღუწერია ფრიად სიმართლით და უნაკლულოდ მეფისა არჩილს, ხმას წიგნსა შინა არჩილიანსა არიან ზნეობანი და ჩვეულებანი საკუთარნი საქართველოსა ერთანი და სხვანიცა ფრიად საქებელნი სტიხნი მრავალნი“.

„№ 152. ...თვისისა ქვეყანისა იქმნა მსხვერპლი“, (გამოცემაში აქ წყდება ციტატა,—გ. შ.).

XV. „№ 158. ...სოლაღაშვილისა ბაგრატიონისაგან... მღვდელმონაზონსა ბაგრატიონსს.“

„№ 158. ...სოლაღაშვილისა ბაგრატიონისაგან... მღვდელმონაზონსა ბაგრატიონსა.“

XVI. „№ 189. ...სახელოდ ნაიბ ეშკაღაზობა უბოძებია... ტარულაობა ობერპო-

„№ 192. ...სახელად ნაიბ ეშკაღაზობა უბოძებია... ტარულაობა ობერ პოლიცმეის-

XVII. „№ 191. რ იყო იგი მე მ-
შ უ რ ნ ე მამულისათვის“.

„№ 193. ...რამეთუ იყო იგი შე მ-
შ უ რ ნ ე მამულისათვის“.

7. თეიმურაზ ბაბრატიონის წიგნთსაცავის კატალოგის
რედაქციათა, ნუსხათა და გამოცემათა
შრიტუარტოგრაფიისათვის

„კატალოგის“ ადრინდელ მკვლევარებს (მ. ბროსე, ალ. ცაგარელი) ეს საკითხი არ აინტერესებდათ, რამდენადაც მათ ხელში თითო ნუსხა ჰქონდათ, დანარჩენს ან არ იცნობდნენ, ან მათზე ხელი არ მიუწვდებოდათ.

პირველად ეს საკითხი ს. იორდანიშვილმა წამოჭრა: „ბროსეს მიერ ფრანგულად თარგმნილი და გამოქვეყნებული თეიმურაზ ბატონიშვილის ბიბლიოთეკის კატალოგი ასახავს მის შედგენილობას მხოლოდ 1835 წლამდის. მაშასადამე, იგი სრული არც შეიძლება რომ ყოფილიყო. რაც შეეხება პროფ. ალ. ცაგარელის მიერ გამოქვეყნებულ კატალოგს, ირკვევა, რომ სრული არც ის არის, თუმცა მისი დედანიც თვით თეიმურაზ ბატონიშვილის მიერ ყოფილა შედგენილი, სამწუხაროდ, თარიღის მიუწერლად... წინამდებარე წიგნი—თეიმურაზ ბატონიშვილის წიგნთსაცავის კატალოგი—იბეჭდება იმ ხელნაწერის მიხედვით, რომელიც ამჟამად დაცულია საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ხელნაწერთა განყოფილებაში და რომელიც შედგენილი უნდა იყოს უკვე თეიმურაზის გარდაცვალების (1846 წ.) შემდეგ“¹.

როგორც ვხედავთ, ს. იორდანიშვილი აქ ავითარებს თვალსაზრისს „კატალოგის“ სამი რედაქციის არსებობის შესახებ. ერთი—მ. ბროსეს ფრანგული თარგმანის დედანი, შედგენილი ყოფილა 1835 წლამდე; მეორე—ალ. ცაგარლის გამოცემის დედანი, რომელიც თეიმურაზს შეუდგენია, უთარილოა; ხოლო მესამე—თვითონ ს. იორდანიშვილის გამოცემის დედანი, შედგენილი უნდა იყოს უკვე თეიმურაზის გარდაცვალების (1846 წ.) შემდეგ.

ს. იორდანიშვილის ეს თვალსაზრისი გაზიარებული ჩანს კ. კეკელიძესთან: „კატალოგი ამ კოლექციისა თავდაპირველად თვით თეიმურაზს შეუდგენია, ის პირველად გამოსცა აკად. მ.

¹ ს. იორდანიშვილი, თეიმურაზ ბატონიშვილის წიგნთსაცავის კატალოგი წინასიტყვაობა, 1948, გვ. III—IV.

ბროსემ, ხოლო მეორედ—პროფ. ა. ცაგარელმა. არც ერთი მოცემათაგანი სრული არაა. უფრო სრულად და ამომწურავად ეს კოლექცია აუწერია თეიმურაზის გარდაცვალების შემდეგ ვილაც კატალოგიზატორს².

ამის შემდეგ, ყველა მკვლევარი, ვინც კი ამ საკითხს შეხებია, ამ აზრს ადგას. ცნობილი ქართველი ბიბლიოგრაფი ნ. გ. ლორთქიფანიძე წერს: „ამ მეტად საინტერესო ბიბლიოთეკის კატალოგი შედგენილი ყოფილა ჯერ კიდევ 1835 წელს, როგორც ჩანს, თვით თეიმურაზის მიერ, ხოლო მისი ფრანგული თარგმანი გამოსცა 1838 წელს მარი ბროსემ. შემდგომ, 1894 წელს, უფრო სრული სახით დაბეჭდა ალ. ცაგარელმა, ხოლო უკანასკნელად ცალკე წიგნად 1948 წელს გამოცემული იყო ს. იორდანიშვილის მიერ“³. ახალი აქ ისაა, თითქოს თეიმურაზის ბიბლიოთეკის „კატალოგი“ ბროსესთან შედარებით, უფრო სრული სახით ალ. ცაგარელს დაბეჭდოს.

ბიბლიოთეკათმცოდნე ნ. სიხარულიძე ამ საკითხის გადაწყვეტისას ასე მსჯელობს: „მკვლევართა შორის თეიმურაზ ბატონიშვილის წიგნთსაცავის კატალოგის შედგენისა და დაბეჭდვის შესახებ განსხვავებული მოსაზრებები არსებობს. ჩვენი აზრით, აღნიშნული კატალოგის ისტორია ასეთია: იგი შედგენილ იქნა 1835 წელს, თეიმურაზის სიცოცხლეში, მისივე მითითებითა და მონაწილეობით, რომლის ფრანგული თარგმანი დაბეჭდა მარი ბროსემ 1838 წელს, 1894 წელს გამოაქვეყნა პროფ. ალ. ცაგარელმა, ხოლო 1948 წელს ცალკე წიგნად გამოსცა ს. იორდანიშვილმა“⁴. როგორც ვხედავთ, ნ. სიხარულიძის აზრი მაინცდამაინც დიდად არ განსხვავდება წინამორბედ მკვლევართა აზრისაგან. სულ უკანასკნელად ზერელე მსჯელობა წარმოადგინა ამ საკითხის გარშემო ნანა გურგენიძემ⁵.

² კ. კეკელიძე, ქართული ლიტ. ისტორია, I, თბ., 1960, გვ. 20.

³ ნ. ლორთქიფანიძე, ბიბლიოგრაფიული კლასიფიკაციის სისტემები სსრ კავშირში, თბ., 1960, გვ. 67—71; მისივე, ბიბლიოგრაფიული კლასიფიკაციის ისტორია, თბ., 1962, გვ. 145—149.

⁴ ნ. სიხარულიძე, ნაბეჭდი კატალოგები საქართველოში და მათი განვითარების პერსპექტივები (XIX—XX სს.), თბ., 1967, გვ. 42.

⁵ ნ. გურგენიძე, ძველი წიგნთსაცავები საქართველოში თბ., 1969, გვ. 72—74; საერთოდ უნდა შევნიშნოთ, რომ ნ. გურგენიძის შრომაში დაშვებულია ბევრი უხეში მეთოდოლოგიური და ფაქტიური ხასიათის შეცდომა; მაგ., გაუგებრობაზეა აგებული ავტორის მსჯელობა „შუშანიკ დედოფლის საშინაო წიგნსაცავის“ შესახებ (გვ. 6—7). არანაკლებ უზუსტობას იჩენს ავტო-

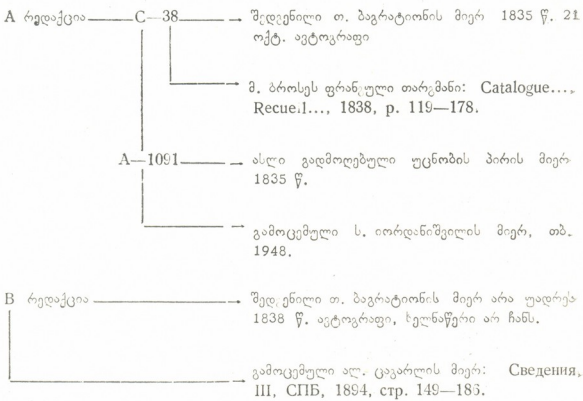
ჩვენი ნარკვევის წინა თავების გაცნობიდან მკითხველი უნდა დარწმუნებულიყო, რომ არ არსებულა თეიმურაზ ბაგრატიონის წიგნთსაცავის კატალოგის არც სამი რედაქცია და არც ამ წიგნთსაცავის „ვილაც უცნობი კატალოგიზატორი“: 1835 წელს საკუთარი ბიბლიოთეკის კატალოგის პირველი (A) რედაქცია შეუდგენია თეიმურაზ ბაგრატიონს (C 38), რომლის მიხედვით ამავე წელს დაუმზადებიათ მისი ასლი (A—1091); 1838 წლის მომდევნო ხანებში (ამის შესახებ ქვემოთ) იმავე თეიმურაზ ბაგრატიონს შეუდგენია კატალოგის მეორე (B) რედაქცია.

კატალოგის პირველი (A) რედაქცია 1838 წელს ფრანგულად უთარგმნია და თეიმურაზის მიერ მოწოდებული ახალი ცნობებით შეუესია მ. ბროსეს. კატალოგის მეორე (B) რედაქცია 1894 წელს გამოსცა ალ. ცაგარელმა. ამ გამოცემის დედანი (კატალოგის თეიმურაზისეული ავტოგრაფული ნუსხა) დღემდე არა ჩანს. კატალოგის პირველი (A) რედაქციის ასლი (A 1091) 1948 წელს

რი „გრიგოლ ხანძთელის წიგნსაცავის“ შესახებ მსჯელობისას (გვ. 9—11), თითქოს „იერუსალიმიდან მოსულ ილარიონს თან ჩამოუტანია მრავალი წიგნი, გრიგოლ ხანძთელს იგი უბეს მონასტრის მამასახლისად დაუდგენია და თავისი წიგნსაცავი გადაუცია“. გიორგი მერჩულეს მიერ მოთხრობილი ილარიონის „კეთილნი წიგნნი“ და აფხაზეთში ჩასულ გრიგოლ ხანძთელის „თუსნი წიგნნი, რომელ აქუნდეს“ ნ. გურგენიძისათვის უბეს ბიბლიოთეკის დაარსებისთვის სავსებით საკმარისი გამხდარა. მაგრამ ეს კიდევ არაფერი. ნ. გურგენიძეს უბეს მონასტრი იმერეთის, ძირულას ხეობის ნაცვლად, ტაო-კლარჯეთში ეგულბა: „ასეთივე სახის მუშაობა წარმოებდა გრიგოლ ხანძთელის ინიციატივით დაარსებულ ტაო-კლარჯეთის მონასტრებსა და კერძოდ, უბეს მონასტერში“. ნ. გურგენიძის ცნობით ყოფილა „კავკასიის მთავარმართებელი კოვალენსკი“. ასეთ მთავარმართებელს კავკასია არ იცნობს: საბუთებში მოხსენიებული გენ. კოვალენსკის ტიტული «Правитель Грузии» „საქართველოს მმართველს“ ნიშნავს და არა „კავკასიის მთავარმმართველს“. ავტორის მსჯელობით ისე გამოდის, თითქოს მარი ბროსეს ფრანგულად თარგმნილი თეიმურაზ ბაგრატიონის ბიბლიოთეკის კატალოგი 1894 წელს ალ. ცაგარელს გამოექვეყნებინოს (გვ. 72). ალ. ცაგარელი ხომ პირდაპირ შენიშნავდა თავის გამოცემაში, რომ ბროსეს თარგმანის დედანი მისთვის უცნობია და მას „კატალოგის“ სხვა ავტოგრაფული ნუსხა ჰქონდა ხელთ. (Сведения, III, стр. XVII). ერთგან ნ. გურგენიძე უჩივის, რომ თეიმურაზ ბაგრატიონის ბიბლიოთეკა საქართველოში არაა ჩამოტანილი (გვ. 77). ეტყობა, ავტორისთვის უცნობი დარჩენილა, რომ 1923 წელს თეიმურაზ ბაგრატიონის ბიბლიოთეკის ერთი ნაწილი საკავშირო მთავრობის 1922 წლის 29 აგვისტოს დადგენილებების საფუძველზე კ. კეკელიძისა და ა. შანის მიერ საქართველოში იქნა ჩამოტანილი და დღეს ხელნაწერთა ინსტიტუტის საკუთრებას შეადგენს...

გამოაქვეყნა ს. იორდანიშვილმა. კატალოგის პირველი (A) რედაქციის ავტოგრაფული ნუსხა (C 38) დღემდე გამოუცემელია:

თეიმურაზ ბაგრატიონის წიგნთსაცავის კატალოგის რედაქციათა, ნუსხათა და გამოცემათა ურთიერთმიმართების სქემა

ახლა საჭიროა დავახსიათოთ კატალოგის ძირითად რედაქციათა თავისებურებანი.

„კატალოგის“ A და B რედაქციები (ავტოგრაფული ნუსხები—C 38 და Ц—ცაგარლისეული) ხელნაწერისა თუ ნაბეჭდი წიგნის აღწერისას ერთმანეთს არ ემთხვევა. მაგრამ კიდევ უფრო საინტერესოა ისეთი შემთხვევები, როცა ერთი და იგივე ქართული ხელნაწერისა თუ ნაბეჭდი წიგნის აღწერილობანი „კატალოგის“ ნუსხებში ერთმანეთისგან არა მხოლოდ ფრაზეოლოგიურად, არამედ შინაარსობრივად და ზოგჯერ, ცნობებითაც განსხვავდებიან.

A	B
(C-38)	(Ц)

1. „№ 2. დოღმატიკა ლის მეტყველება იოანე დამასკე-	„№ 2. დოღმატიკა ლის-მეტყველება იოანე დამასკე-

ლისა... ამასვე წიგნსა წე-
რილს არს“.

ლისა... ამასვე შინა არს. აქვე
ცა ერთი წიგნი ქარ-
თულისა ენისა არა
მიხილავს ესრეთ
მშვენიერ სიტყვაო-
ბით და წესიერის
თხზვითა, ვა წიგ-
ნი ესე არს შეთხზული;
ყოველთა მსმენელ-
თათვის ამა წიგნი-
სათა არს ფედგანსაკ-
ვირვო, და მე ეგრე
ვგონებ, უკეთუ ზუ-
ლისხმის ყოფით წა-
რიკითხავს მწვალე-
ბელი იგი სწავლუ-
ლი, რომელთა მიმა-
რთცა არს სიტყვის
გებაი ესე, შეუძ-
ლებელ არს მოქცე-
ვაი მისი. აღარ შე-
იძლება უმეტეს სი-
ტყვიერებასა შინა
მოყვანად მტკიცე
დამტკიცებაებთა ამ-
ისთაგან უაღრესი
და უგანშვენებულე-
სი (მ. ძ. თეიმურაზ).

„№ 15. სტიხნი, წმიდათა მამათა-
გან თქმულნი, საღმრთონი“.

2. „№ 16. სტიხნი საღმრთონი,
წათა მამათა მიერ ჩვენთა-
გან ქართველთა თქმულნი და
ზოგნი ბერძულთა სტიხთა-
გან ნათარგმნი სტიხებად-
ვე“.

3. „№ 17. კლემაქსი ოცდაათი კი-
ბე ხარისხთა სათნოებისათა
გალექსილი იამბად იოანე
პეტრიწის მიერ ქართველთა
ფილოსოფოსისა მის ღირსი-

„№ 16. კლემაქსი ოცდაათ კიბის
ხარისხადვე, იოანე ფილოსო-
ფოსისა, პეტრიწად ზედ-სა-
ხელდებულისაგან, ქართველ-
თა მთარგმნელისა, სტიხებად,

სა მამის მთარგმნელისა. ეს ლექსნი არიან ქმნილნი ურ-
იფმოდ და ამას ლექსთა ში-
ნა არიან აკროსტიხურნიცა
ლექსნი დიახ მშვენიერად ლა-
კონიკად არიან ესენი თქმულ-
ნი“.

იამბად თქმულნი; დიახ მშვე-
ნიერად და ლაკონიკით აკ-
რისტიხურებით: ურიფმოდ.
პეტრე ბაკურ მეფის
ძისა მიერ თარგმ-
ნილ არს ქართულ-
ზედ“ (?)

№ 18. სტიხნი გრიგორი ლისმე-
ტყველისანი კონსტანტინე-
პოლის პატრიარხისა ნანზი-
ანზელისა ას იამბიკოდ გა-
ლექსილნი და თვითოეულსა
იამბიკოსა ხუთხუთი ტრი-
ქონი (!) აქვს. ესე არს
ქართულსა ზაენასა
თარგმნილი წმიდისა
მამისა ქართველთა
მთარგმნელისა პეტ-
რეს მიერ, რომელ იყო
ძეა სრულიად საქარ-
თველოჲსა მეფისა
ვარაზ ბაკურისა ხოს-
როიანისა. და იყო ესე
დროსა თეოდოსი მცი-
რისა ბერძენთა იმპე-
რატორისაჲსა. ესე სტიხ-
ნი გრიგორი ლისმეტყველი-
ანი არიან სწავლანი წარმარ-
თთა მათ მიმართ, რომელნი-
ცა განაყენნა ქრისტიანენი
ივლიანე განდგომილმან, ზე-
და წარწერილი თვით მისივე
გრიგორისა“.

№ 17. სტიხნი გრიგორი ლთის-
მეტყველისა, კონსტანტინე-
პოლის პატრიარხისა, ნანზი-
ანელისა, იამბიკონი, არს
მუხლებად; თვითოეული
მუხლი (ესე იგი თვითოეუ-
ლი სტატია ანუ ლექსი) ხუთ
ხუთნი ტეაპნი არიან, რო-
მელსა შინაც არიან სწავლა-
ნი წარმართთა მიმართ,
რომლისაგან განაყენნა ქრ-
ტიანენი ივლიანე განდგო-
მილმან, ზედწარწერილი
თვით მისივე, ნათარგმ-
ნი წმიდათა მამა-
თა ქართველთა მთა-
რგმნელთაგან“.

4. „№ 29. წიგნი მარგარიტი,
რომელსა შინა არიან სწავ-

„№ 25. წიგნი—მარგარიტი, გა-
მოკრებულნი სწავლანი

ლანი გამოკრებილნი იოანე
ოქროპირისა სწავლათაგან.
და სხვანი და სხვანი, რამე-
ნი ცნობანი და მოთხრობანი
წიგნსა ამას შა და ღირსისა
მამისა და მთარგმნელისა
ქართველისა ეფთჳმი-გრძე-
ლის მიერ. ძლევაჲ, სოსთენი
სომეხთა მოძღვრისა ერთ-
ბუნებიანისა ჰერეტეკოსი-
სა“.

იოანე ოქროპირისა,
სხვანი რამენი ცნობანი და
მოთხრობანი წიგნსა ამას
შინა“.

5. „№ 83. ლოცვაები... ზაქარია
კუტის შვილისაგან აღწერი-
ლი“.

„№ 79. ლოცვაები... აღწერილი...
ზაქარია კუტის შვილისაგან-
ნა, მხედრულის გრგვალის
ხელით,—ერთი დუიმი ვერ
ექმნება სიგრძე, და თავის
შესაფერი სიგანე აქვს, და
დიახ თხელი არის“.

6. „№ 164. წიგნი ველისარიონ
ღირსი ხსოვნისა შემთხვეუ-
ლებანი, რუსულიდამ თარგ-
მნილი გაიოზის მიერ არხი-
მანდრიტისა, რომელი იქმნა
არხიეპისკოპოსი აშტარხნი-
სა“.

„№ 162. წიგნი-ველისარიონი, ღი-
რსი ხსოვნისა საქმენი და
შემთხვეულებანი, რუსუ-
ლიდამ თარგმნილი გაიოზ
არხიერეისაგან, აშტარხნის
არხიეპისკოპოსისა; ესე
იყო პლ საქართვე-
ლოსა, კახეთისა ქა-
ლაქსა თელავს, სა-
კეთილშობილთა სა-
სწავლებელთა მოძ-
ღვარი, ხ თვით იყო
თავადთა ბარათაან-
თაგანი თაყაშვილი,
აღზრდილი სამეცნი-
ერთა ყოვლითა კა-
თოლიკოსის მიერ ან-
ტონი პირველისა“.

7. „№ 176. სტიხნი ერთი სრული წიგნი საადნამასი (რომელსა ქართველნი სავათნამას უხმობდეს). ესე იყო ჟამსა მეფისა ირაკლი მეორისასა მეფის გიორგის ბატონიშვილობაში საკუთრად საბატონიშვილო ყმა იყო მეფის გიორგისა და იმას ახლდა, მაგრამ ხშირად მეფეს ერეკლესთან იყო, რადგანაც დიახ კარგი საზანდარი (ესე იგი მესაკრავე) სხვათა და სხვათა ინსტრუმენტთა (ესე იგი საკრავთა) უკრევდა და იმღეროდა, ლექსსაც თვთვე სთხზვიდა. იგი იყო სანაინელი მეფის გიორგის საბატონიშვილოს სოფლისა საქართველოს სომეხთაგანი. სომხურს და თათრულს სიმღერებსა და ლექსებსაც სთხზევდა სხვათა და სხვათ შემთხვევით ჟამსა თვთოეულის შემთხვეულობის შესაბამათ სტიხები სიმღერად საკვირვლად უთქომს აზრიანი და შესაბამიერი, თუმცა ლიტონი სტიხებია მდაბიურს გვარზედ, მაგრამ დიდად მოსაწონი“.

„№ 175. სტიხნი, სრული წიგნი, საადნამასი (რომელთა ქართველნი სავათნამას ეძახიან); ესე იყო ჟამსა მეფის ირაკლი მეორისასა, საქართველოს სომეხთაგანი სიმღერები სხვათა და სხვათა სალალობელთა შემთხვეულებათა ჟამსა თქმული, საკვირველად აზრიანი და შესაბამიერი, ლიტონი ლექსნი არიან“.

კატალოგის B რედაქციას A-თან შედარებით აკლია შემდეგი ხელნაწერები:

1. „№ 28. კვალად სხვადასხვანი წიგნნი საღმრთოთა წერილთანი“.

ჩვენ ვეჭვობთ, ხომ არ არის ეს „კატალოგის“ მორიგი დასათურება, რომელიც გამოცემელს შეცდომით ცალკე ნომრის ქვეშ ხელნაწერ წიგნად აქვს გატარებული. უკეთეს შემთხვევაში, შეიძლება იგი რაიმე ხელნაწერ კრებულს წარმოადგენდა, რაც ნაკლებ დამაჯერებლად გვეჩვენება.

2. „№ 36. კ დ წიგნი სხვათა და სხვათა სწავლათათს და მოძღვრებათა და მეორედ მოსვლისათს თქმულთა იოანე ოქროპირისა“.

3. „№ 62. კვალად სხვა წიგნად მოთხრობა აღწერილი აბიათარ მღვდელისა მიერ კვართისათს ქესისა...“

4. „№ 110. სომეხთა (ესე იგი ერმანთა) სარწმუნოების აღსაარება (ანუ რელიგია მათი) ლიტურღია და ნათლისცემა, ესენი ყოველნივე ერთ წიგნად, ნათარგმნი ქართულად“.

5. „№ 152. მცირედი რაჲმე მოთხრობა ს დ საქართველოს კათოლიკოსის პატრიარხის მიხაილის მიერ...“

6. „№ 190. განწესებათათვის სამმართველთა, მეფის ძის დავითის მიერ ქმნილი“.

7. „№ 196. რომაულნი სამხედრონი ჰსჯულნი, შემოკლებით თარგმნილი ლათინურისაგან მის მიერვე, მეფის გიორგის ძის თეიმურაზისაგან“.

8. „№ 205. ლეიზნიციოს და კლარკ ფილოსოფოსთა მიერ წიგნი მიწერილნი ურთიერთისა მიმართ ფილოსოფოსურთა განსჯათათს, თარგმნილი ქრანციცულისაგან მათის უგანათლებულესობის სრულიად საქართველოს მეფის გიორგის ძის ილიას მიერ“.

თავის მხრით, A რედაქციაში „კატალოგის“ B რედაქციასთან შედარებით შეტანილი არაა შემდეგი ხელნაწერები:

1. „№ 110. მირონის კურთხევის ცერემონია, შემოკლებით, ჟამსა შინა სრულიად ივერიის მეფისა არჩილ მეორისა ხოსროიანისა...“

2. „№ 146. მეფისა ირაკლი მეორის ისტორია ს დ ქართლისა და კახეთისა სამეფოთა და სხვათა მფლობელისა“.

„კატალოგის“ C 38 ნუსხაში (A რედაქცია) თემატურ განყოფილებათა ([8] და [9]) სათაურები (სულ 2) II ნუსხაში (B რედაქცია) ხელნაწერ წიგნებადაა გატარებული (შეიძლება ვიფიქროთ, გამომცემლის მიზეზით!). ესენია:

1. C-38: „[8]. წიგნი ხელნაწერნი ესე იგი მონისკრიპტნი შვენიერის მწერლობით, ჩინებულთა ჯელოვანთა ქართველთა მწერალთაგან: №№ 80—91“.

II: „№ 75. კვალად წიგნი მონისკრიპტნი (ესე იგი ხელნაწერნი), შვენიერის მწერლობის ხელოვნებითა, ჩინებულთ ქართულისა ხელისა მწერალთაგან“.

2. C 38: „[9]. წიგნი საღმრთონი საეკლესიონი სრულიად ბერძენთაგან ელინურით ნათარგმნი... №№ 92—107“.

II: „№ 88. წინი საღმრთო და საეკლესიო წიგნების ბერძენთაგან ელინურისა, ჩვენთ წმიდათ ქართველთ მამათაგან არიან თარგმნილნი“.

შეინიშნება სხვა რიგის სხვაობანიც. მაგალითად, C-38-ში ცალკე ნომრებად აღწერილი ხელნაწერები II ნუსხაში კრებულიაა წარმოდგენილი:

C—38	II
1. № 13	
№ 14	№ 13
2. № 38	
№ 39	№ 33
3. № 57	№ 52, 1—13
№ 58	№ 52, 14
4. № 129	
№ 130	№ 126

თუმცა გვაქვს პირიქით შემთხვევებიც: C 38-ში ერთი ნომრით წარმოდგენილი ხელნაწერი II ნუსხაში ორ ნომრადაა გაყოფილი:

C—38	II
1. № 60	№ 54
	№ 55
2. № 171	№ 167
	№ 168

ახლა რაც შეეხება ნომრების თანმიმდევრობას: „კატალოგის“ C-38 ნუსხაში სულ 212 ნომერია წარმოდგენილი, II-ში კი—206, რომლიდანაც, როგორც უკვე გამოვარკვეეთ, 2 ნომერი (75 და 88) სათაურთა ხარჯზეა მომატებული, თორემ ისე, იქ 204 ნომერი ხელნაწერი და ნაბეჭდი წიგნია სინამდვილეში გატარებული. ამათგან, ერთმანეთს ზუსტად მისდევს №№ 1—12; ამის შემდეგ, ნომრები ერთმანეთს აღარ ემთხვევიან, ხშირია წინ და უკან გადასმისა და ერთმანეთთან ძლიერ დაშორების შემთხვევებიც. მაგ.:

C—38	II
№ 26	№ 74
№ 27	№ 44

მკითხველისთვის მათი დაძებნის გასაადვილებლად, ჩვენ შევადგინეთ „თ. ბაგრატიონის წიგნთსაცავის კატალოგის ავტოგრა-

ფულ ნუსხათა (C 38 და II) შედგენილობისა და ნომერთა ურთიერთობის საძიებელი“:

C 38 №№	II №№	C 38 №№	II №№	C 38 №№	II №№	C 38 №№	II №№	C 38 №№	II №№	C 38 №№	II №№	C 38 №№	II №№
1	1	36	—	71	65	103	100	138	134	172	169	207	201
2	2	37	32	72	66	104	101	139	135	173	170	208	202
3	3	38	33	73	67	105	102	140	136	174	171	209	203
4	4	39	34	74	68	106	103	141	137	175	172	210	206
5	5	40	35	75	69	107	104	142	138	176	173	211	204
6	6	41	36	76	70	108	105	143	139	177	174	212	205
7	7	42	37	77	71	109	106	144	140	178	175		
8	8	43	38	78	72	110	—	145	143	179	176		
9	9	44	39	79	73	111	107	146	141	180	177		
10	10	45	40	80	76	112	108	147	142	181	178		
11	11	46	41		75	113	109	148	144	182	179		
12	12	47	42	სა- უბრი	75	114	110	149	145	183	180		
13		48	43	81	77	115	111	—	146	184	181		
14	13	49	44	82	78	116	112	150	147	185	182		
15	14	50	45	83	79	117	113	151	148	186	183		
16	15	51	46	84	80	118	114	152	—	187	184		
17	16	52	47	85	81	119	115	153	149	188	185		
18	17	53	48	86	82	120	116	154	150	189	186		
19	18	54	49	87	83	121	117	155	151	190	—		
20	19	55	50	88	84	122	118	156	152	191	197		
21	20	56	51	89	85	123	119	157	153	192	187		
22	21	57	52	90	86	124	120	158	154	193	188		
23	22	58	53	91	87	125	121	159	155	194	189		
24	23	59	54	სა- უბრი	88	126	122	160	156	195	190		
25	24	60	55	92	89	127	123	161	157	196	—		
26	74	61	56	93	90	128	124	162	158	197	191		
27	44	62	—	94	91	129	125	163	159	198	192		
28	—	63	57	95	92	130	126	164	160	199	193		
29	25	64	60	96	93	131	127	165	161	200	194		
30	26	65	61	97	94	132	128	166	162	201	195		
31	27	66	59	98	95	133	129	167	163	202	196		
32	28	67	58	99	96	134	130	168	164	203	199		
33	29	68	62	100	97	135	131	169	165	204	198		
34	30	69	63	101	98	136	132	170	166	205	—		
35	31	70	64	102	99	137	133	171	167	206	200		

ახლა ისმის კითხვა, როდისაა შედგენილი „კატალოგის“ B რედაქცია (II ნუსხა)—1835 წლამდე, ე. ი. „კატალოგის“ A რედაქ-

ციის (C 38 ნუსხის) შედგენამდე, თუ 1835 წლის შემდეგ? ვინაა ავტორი, ხელნაწერი დედანი ხელთ არა გვაქვს, მაგრამ ალ. ცაგარლის აღწერილობიდან ვიცით, რომ «В оригинале этом Теймураз не указывает, когда он его составил и переписал» (Сведения, III, გვ. XVII). მაშასადამე, ხელნაწერი უთარილო ყოფილა C-38-გან განსხვავებით. ალ. ცაგარელმა პირველმა სცადა ტექსტის რედაქციული თავისებურებების გათვალისწინებით, „კატალოგის“ II ნუსხის დათარიღება: „...грузинский перевод Монтескье (стр. 184, № 197), О природе богов Цицерона (стр. 174, № 130), История царя Ираклия II (стр. 176, № 146) и Словарь Теймураза к поэме „Барсова Кожа“ (стр. 185, № 204) не поименованы в переводе Броссе (მაშასადამე, „კატალოგის“ C 38 ნუსხაშიც, ბროსეს თარგმანის დედანში, რომელიც მაშინ უცნობი დარჩენილა ალ. ცაგარლისათვის.—გ. შ.) Это можно объяснить или тем, что Броссе переводил с другого списка, или тем, что Теймураз сделал прибавление позже и настоящий список-автограф написан позже“ (Сведения, III, გვ. XVII). ალ. ცაგარლის ამ მოსაზრებასთან არაფერი გვექნებოდა საკამათო, რომ მის მიერ ჩამოთვლილი მონტესკიესა და ციცერონის ქართული თარგმანები და თეიმურაზ ბაგრატიონის „განმარტება პოემა ვეფხისტყაოსნისა“ („ერეკლე მეორის ისტორიის“ გამოკლებით), მართლაც არ იხსენიებოდეს ბროსეს თარგმანში და ე. ი. „კატალოგის“ C 38 ნუსხაშიც, მაგრამ მონტესკიეს, ციცერონისა და თ. ბაგრატიონის ნაწარმოებები, რომლებიც ალ. ცაგარლის ცნობით, „კატალოგის“ მხოლოდ II ნუსხაში იხსენებიანო, სინამდვილეში დასტურდება C 38-შიც: № 191, № 134, № 211, ასე რომ ალ. ცაგარლის მიერ ჩამოთვლილი მაგალითების მიხედვით, „კატალოგის“ II ნუსხაზე თითქმის არაფერი მიმატებული არ გამოდის და მათი მიხედვით, „настоящий список-автограф написан позже“-ო, არ მტკიცდება. მიმატებული კი არა, როგორც ზემოთ გამოჩვენებული გვექონდა, „კატალოგის“ II ნუსხას C 38-თან შედარებით, აკლია 8 ერთეული დასახელება: № 28, № 36, № 62, № 110, № 152, № 190, № 196, № 205. მაშასადამე, ამ ნიშნების მიხედვით, დაბეჭაობით ძნელია „კატალოგის“ II ნუსხის დათარიღება.

ჩვენ მინც ვცადეთ, უფრო ხელჩასაკიდი საბუთიანობით, „კატალოგის“ II ნუსხის თარიღის გამოკვლევა.

საქმე ისაა, რომ II ნუსხაში C 38-თან შედარებით მართლაც იხსენიება ორი ახალი ხელნაწერი:

1. „№ 110. მირონის კურთხევის ცერემონია...“ (რაც შეუმჩნეველი დარჩენია ალ. ცაგარელს) და
2. „№ 146. მეფისა ირაკლი მეორის ისტორია...“ (რაც უკვე აღნიშნული ჰქონდა ალ. ცაგარელსაც).

საინტერესოა აღინიშნოს, რომ „კატალოგის“ II ნუსხაში № 146-ით გატარებული ხელნაწერი წარმოადგენს ომან ხერხეულიძის ცობილი თხზულებების: „მეფობა ირაკლი მეორისა, თეიმურაზის მეფის ძისას“ ასლს (დედანი უცნობია), გადაწერილს თეიმურაზ ბაგრატიონის მიერ 1838 წელს პეტერბურგში (იხ. P. Орбели, Грузинские рукописи..., Е 30,2 М.—П., 1956, გვ. 25). აქედან უკვე ადვილია დასკვნის გამოტანა: თუ „კატალოგის“ II ნუსხაში 1838 წელს გადაწერილი ხელნაწერია გატარებული, ცხადია, „კატალოგის“ შედგენა 1838 წლამდე ვერ მოხდებოდა. ამასთან ერთად, მხედველობაში უნდა გვქონდეს ის გარემოებაც, რომ „კატალოგის“ II ნუსხა თუ 1838 წლამდე იქნებოდა შედგენილი, მას უსათუოდ გამოიყენებდა მ. ბროსე „კატალოგის“ თავის 1838 წლის თარგმანში.

ამასაღამე, შეიძლება უკვე ითქვას, რომ „თეიმურაზ ბაგრატიონის წიგნთსაცავის კატალოგის“ II ნუსხა შედგენილია 1838 წლის შემდეგ და წარმოადგენს მეორე რედაქციას „კატალოგის“ პირველ—1835 წელს შედგენილ (C 38) ნუსხასთან შედარებით.

ახლა განსახილველი დავგვრჩა „თეიმურაზ ბაგრატიონის წიგნთსაცავის კატალოგის“ უცნობი რედაქცია, შედგენილი პროფ. დ. ჩუბინაშვილის მიერ რუსულ ენაზე 1847 წელს (ЛЮ арх. АН СССР, ф. 2. оп. 1847, № 15, стр. 21—34).

8. თეიმურაზ ბაგრატიონის ბიბლიოთეკის ბედი მისი ბარდაცვალების (1846 წ.) შემდეგ და პროფ. დ. ჩუბინაშვილის მიერ შედგენილი თეიმურაზ ბაგრატიონის წიგნთსაცავის უცნობი კატალოგი (1846—47 წწ.)

1846 წლის 2 თებერვალს თეიმურაზ ბაგრატიონის მიერ დაწერილი ანდერძის ერთ ადგილას ვკითხულობთ: „...უსასურველ-

სო მეუღლეო ჩემო. მეფის სძალო ელენავ, ოთარ ამილახვარისა ჟე
 ლო!... ჩემი ქართული წიგნები: სრულათ მეფის
 და გიდევ და თქვენ შემდგომად ჩვენს საყ-
 დარს საცა გექმნებათ, გამორჩევით ერთი
 სახლი უნდა გაუკეთოთ და დაუწყოთ ყოვე-
 ლივე წიგნები საღმრთო, თუ საერო, რომ
 საქართველოს ხალხის საწმარათ იქ ეწყოს სა-
 უკუნოთ...“¹.

თეიმურაზს ანდერძის დაწერიდან დიდხანს აღარ უცოცხლია:
 1846 წლის 23 ოქტომბერს იგი გარდაიცვალა. ელენე ამილახვარ-
 მა ანდერძი ვერ შეუსრულა სასურველ მეუღლეს: თეიმურაზის
 ქართული ბიბლიოთეკა სულ სხვა მისამართით დაბინავდა². ამის
 შესახებ ცნობებს ვპოულობთ ლ. ბროსესთან (მოგვყავს ქართული
 თარგმანი):

„თეიმურაზ ბატონიშვილის სიკვდილის შემდეგ მისი ქართუ-
 ლი ბიბლიოთეკა რუსეთის ხელისუფლებას უსაჩუქრა ქვრივმა მე-
 ფის სძალმა ელენე ოთარის ასულმა ამილახვარმა. მეფის სძალმა
 იმავე დროს გამოთქვა სურვილი რათა ხელისუფლებას ეზრუნა.

¹ ანდერძის სრული ტექსტი 1916 წელს დაბეჭდა პ. კარბელაშვილ-
 მა: თეიმურაზ ბატონიშვილი, გაზ. „საქართველო“, 1916, № 146. მას შემდეგ
 მკვლევარები (ს. იორდანიშვილი, ნ. ლორთქიფანიძე...) მხოლოდ ამ ნაბეჭდი
 ტექსტით სარგებლობენ, მათ შორის, ჩვენც, თვითონ დედანი კი არსად ჩანს
 (1916 წელს, ეტყობა, იგი ხელთ ჰქონია პ. კარბელაშვილს!). „ქართულ ხელნა-
 წერთა აღწერილობაში“ (H კოლექცია, ტ. VI, თბ., 1953, გვ. 440) „თეიმურაზ
 ბატონიშვილის ანდერძის წიგნად“ აღწერილი H-3164 ხელნაწერი სინამდვილე-
 ში წარმოადგენს „ვიკტორ გიორგაძის (თეიმურაზ ბატონიშვილის კარის მოძღვ-
 რის) ანდერძის წიგნს“.

² ტრ. რუხაძის ცნობით, „უკანასკნელ წლებში თეიმურაზმა უმდიდრესი
 საკუთარი ბიბლიოთეკა გადასცა პეტერბურგის საიმპერატორო სამეცნიერო
 აკადემიას“. ამ ცნობის საფუძველად მკვლევარი შენიშნავს: „სსრ კავშირის მეც-
 ნიერებათა აკადემიის ლენინგრადის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტში
 დაცულია თეიმურაზის ანდერძი, რომლითაც ის თავის ბიბლიოთეკა-ხელნაწე-
 რებს უანდერძებს პეტერბურგის აკადემიას“ (ძველი ქართული ლირიკის ისტო-
 რიიდან, თბ., 1954, გვ. 132, სქ. 2, 133). ტრ. რუხაძე არ უთითებს ხელნაწერის
 შიფრს. მართლაც რომ არსებობდეს თეიმურაზ ბაგრატიონის ანდერძის ასეთი
 ნუსხა, იგი სრულ წინააღმდეგობაშია იმავე თეიმურაზის ანდერძის პ. კარბელა-
 შვილისეულ ნუსხასთან, რაც მკვლევარს უნდა აღენიშნა. ტრ. რუხაძის მტკი-
 ცება, თითქოს თეიმურაზს უკანასკნელ წლებში პეტერბურგის მეცნიერებათა
 აკადემიისათვის გადაეცეს თავის „ბიბლიოთეკა-ხელნაწერები“—სინამდვილეს
 არ შეეფერება. ასეთი რამ არ მომხდარა, ამაში ადვილად დაგვარწმუნებს ქვე-
 მოთ მოყვანილი უამრავი დოკუმენტი.

რომ გამოცემულიყო მისი ქმრის ნაშრომები საქართველოს ისტორიის შესახებ.

აკადემიამ მ. ბროსეს დაავალა წარმოედგინა თავისი დასკვნა ამის შესახებ, რომელმაც წაიკითხა კიდევ მოხსენება ამ თემაზე ისტორიულ-ფილოლოგიური განყოფილების სხდომაზე 1847 წლის 24 (=12) მარტს³... და რაც მოწონებულ იქნა უმაღლესი ხელისუფლების მიერაც: იმპერატორის ბრძანებით, თეიმურაზის ძვირფასი ბიბლიოთეკა შევიდა სააზიო მუზეუმის კოლექციაში, ხოლო დუბლიკატები—საიმპერატორო საჯარო ბიბლიოთეკაში. თეიმურაზ ბატონიშვილის ნაშრომში კი, რომელიც 1836 წლიდან იხსენიება მ. ბროსესადმი გამოგზავნილ მის წერილებში, გამოქვეყნდა 1848 წელს დ. ჩუბინაშვილის ხელმძღვანელობით ასეთი სათაურით: „ისტორია დაწყებითგან ივერიისა, ესე იგი გიორგიისა, რომელ არს სრულიად საქართველოსა, ქმნილი საქართველოს მეათეცამეტის მეფის გიორგის ძის თეიმურაზისაგან, სანკტ პეტერბურღს, 1848, 298 გვ.“⁴.

ლ. ბროსეს ცნობებს დღემდე თითქმის ერთადერთი პირველწყაროს მნიშვნელობა ენიჭებოდა, რაც სათანადოდ იყო გამოყენებული სამეცნიერო ლიტერატურაში. მაგრამ, როგორც დავრწმუნდით, მას სრულიად არ ძალუძს ამომწურავი ცნობები მოგვაწოდოს თეიმურაზ ბაგრატიონის ბიბლიოთეკის ბედის შესახებ მისი სიკვდილის შემდეგ.

სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის არქივის ლენინგრადის განყოფილებაში, სხვა მასალებთან ერთად (1968 წ.), გამოვლინდა საბუთების ერთი მოზრდილი შეკვრა (ფ 2, ოპ. 1847, № 15). რომელიც სრულად გვითვალისწინებს თეიმურაზ ბაგრატიონის ბიბლიოთეკის ისტორიას მფლობელის გარდაცვალების (1846 წ. 23 ოქტ.) შემდეგ. როგორც ვიცით, თეიმურაზი რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის საპატიო წევრად ითვლებოდა და, ბუნებრივია, მისი საქმეები სწორედ აკადემიის არქივში ყოფილიყო დაცული.

ფ. 2, ოპ. 1847, № 15 წარმოადგენს წიგნად აკინძულ საქმეებს (სულ 39 ფურც.), რომელსაც ზემოდან აწერია: „Об оставшейся после покойнаго Царевича Теймураза библиотеке, предоставлен-

³ მ. ბროსეს აღნიშნული მოხსენება გამოვალინეთ აკადემიის არქივის ლენინგრადის განყოფილებაში 1968 წელს: ფ 2, ოპ. 1847, № 15, გვ. 3—6. ამის შესახებ ქვემოთ.

⁴ Bibliographie analytique..., St-Peterbourg, 1887, p. 539, Ad. № 67.

ნული ვ პოლზუ აკადემიი ნაუკ. ნაჩალოს: 14 ფებრუა 1847 წელს.
 კონჩილოს: 26 ნოაბრუ 1848 გოდა (ნა 39-ტი ლისტაჲ). ხოლო არქი-
 ვის ხელნაწერ კატალოგში ეს საქმე შემდეგნაირადაა გატარებუ-
 ლი: „Теймуразъ, царевичъ, поч. член—О библиотеке покойнаго
 царевича Теймураза, 1847—1848“.

როგორც ვხედავთ, თეიმურაზ, ბაგრატიონის სიკვდილის შემ-
 დეგ დარჩენილი მისი ბიბლიოთეკის გამო საქმის წარმოება დაწყე-
 ბულა 1847 წლის 14 თებერვალს, ხოლო დამთავრებულა 1848
 წლის 26 ნოემბერს. ამის თაობაზე (წიგნში დაცული მასალების მი-
 ხედვით), შექმნილა სულ 17 ოფიციალური დოკუმენტი. ამათგან
 14—რუსულ ენაზე, 2—ფრანგულზე და 1-იც კიდევ—გერმანუ-
 ლად. ჩვენ გადმოვიღეთ თვითეთული ამ დოკუმენტის ასლი, ვავუ-
 კეთეთ კომენტარები, რომელიც ერთვის ჩვენს ნარკვევს და მკი-
 თხველს შეუძლია მათი შემოწმება. ნარკვევში კი, ამ დოკუმენტ-
 თა საფუძველზე, ვიძლევით თეიმურაზ ბაგრატიონის ბიბლიოთე-
 კის ისტორიას 1846 წლიდან 1848 წლამდე.

[1]*. თეიმურაზ ბაგრატიონის ქვრივი ელენე ოთარ ამი-
 ლახვარის ასული წერილით (1846—47 წწ. მიჯნა) მიმარ-
 თავს პეტერბურგში გადასახლებულ საქართველოს (ქართლ-კახე-
 თის, იმერეთის, სამეგრელოს) სამეფო ოჯახის წევრთა მთავარ ბო-
 ქაულს ს. ს. ლაშქაროვს, რომელშიც ის გამოთქვამს სურ-
 ვილს, თავისი ქმრის ბიბლიოთეკა გადასცეს საიმპერატორო მეცნი-
 ერებათა აკადემიასა და ს.-პეტერბურგის უნივერსიტეტს⁵ და
 თხოვს იშუამდგომლოს, საკუთარი სახსრების უქონლობის გამო,
 გაუწიონ დახმარება ბატონიშვილის ზოგიერთ ნაშრომთა გამოსაცე-
 მად, სახელდობრ: 1. საქართველოს ისტორია, 2. აღა-მაჰმად-ხანის
 მიერ თბილისის აღება 1795 წელს და 3. განმარტება პოემა „ვე-
 ფხისტყაოსანისა“, ხოლო თეიმურაზის შრომითა და ხარჯებით შე-
 ძენილ იშვიათ ქართულ ხელნაწერებში, იგი ითხოვს შეძლებისდა-
 გვარ ანაზღაურებას. საამისოდ, ეტყობა, ელენე ამილახვარის დავა-
 ლებით, პროფ. დ. ჩუბინაშვილს რუსულ ენაზე შეუდგენია (1846
 —47 წწ. მიჯნა, ყოველ შემთხვევაში, არაუგვიანეს 1847 წლის 14
 თებერვლისა) თეიმურაზის ბიბლიოთეკის ქართული ხელნაწერები-
 სა და ნაბეჭდი წიგნების კატალოგი.

* კავებში ვუჩვენებთ დოკუმენტის ნომერს.
⁵ როგორც აღვნიშნეთ, თვითონ თეიმურაზს ანდერაში სულ სხვა სურვი-
 ლი აქვს გამოთქმული.

ს. ს. ლაშქარიოვს ელენე ამილახვარის გადაწყვეტილება უცნობებია შინაგან საქმეთა მინისტრისათვის, ხოლო ამ უკანასკნელს რუსეთის მაშინდელი განათლების მინისტრის გრაფ ს. ს. უვაროვი-სათვის (1786—1855), რომელიც იმავე დროს მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტიც (1818—1855) იყო.

ს. ს. უვაროვი 1847 წლის 14 თებერვალს წერილს უგზავნის მეცნიერებათა აკადემიის მაშინდელ ვიცე-პრეზიდენტს—მ. ა. დონდუკოვ-კორსაკოვს (ამასთან, აახლებს ელენე ამილახვარის წერილსა და დ. ჩუბინაშვილის მიერ შედგენილ კატალოგსაც), რომელიც ითხოვს, შეატყობინონ აკადემიის გადაწყვეტილება შემოწმებულ ხელნაწერთა ფასეულობის, აგრეთვე, გარდაცვლილი ბატონიშვილის ზემოთ ჩამოთვლილი სამი ნაშრომის გამოცემისა და აკადემიის თანხებით მათი ანაზღაურების შესახებ.

[2]. მ. ა. დონდუკოვ-კორსაკოვს ეს საქმე დაუვალვია აკად. მ. ბროსესთვის, რომელსაც 1847 წლის 12 მარტს აკადემიის ისტორიულ-ფილოლოგიური განყოფილებისათვის წარუდგენია თავისი დასკვნა⁶.

[3]. მ. ბროსეს აღნიშნული მოხსენების საფუძველზე, რომელიც განუხილავს აკადემიის ისტორიულ-ფილოლოგიურ განყოფილებას თავის 1847 წლის 12 მარტის სხდომაზე, მ. ა. დონდუკოვ-კორსაკოვი 1847 წლის 19 აპრილს ს. ს. უვაროვს ატყობინებდა:

მეცნიერებათა აკადემიისა და ს.-პეტერბურგის უნივერსიტეტისათვის თეიმურაზ ბატონიშვილის ბიბლიოთეკის ხელნაწერებისა და წიგნების გადაცემისას, ელენე ამილახვარს ორი მიზანი ამოძრავებდა: გაუწიოს დახმარება მეცნიერებასა და თავიდან აიშოროს ბიბლიოთეკის მოსალოდნელი გაფანტვა და ამით აუგოს ღირსეული ძეგლი თავის განსვენებულ მეუღლეს. აკად. მ. ბროსეს გამოანგარიშებით, განსვენებული ბატონიშვილის კოლექცია შეიძლება შეფასდეს 5017 მან. და 50 კაპიკად (ასიგნაციებით). მაგრამ, რადგან ეს თანხა არაა საკმარისი იმ მიზნისთვის, რისთვისაც იგი სურს მოიხმაროს ელენე ამილახვარმა, ბ-ნი ბროსე თვლის, რომ სამართლიანი იქნებოდა გვეშუამდგომლა ბატონიშვილის მეუღლისთვის დახმარების სახით მიეცათ 3000 მან. (ვერცხლით) თეიმურაზის ნაშრომთა გამოსაცემად.

⁶ მ. ბროსეს აღნიშნული შრომის შესახებ ლაპარაკობს ლ. ბროსეც: BA, p. 539.

აკადემიის ისტორიულ-ფილოლოგიურმა განყოფილებამ წონა მ. ბროსეს ეს მოხსენებითი ბარათი, რომლის ასლს გასაცნობად თქვენც გიგზავნით, ხოლო ჩემის მხრით, უნდა მოგახსენოთ, რომ აკადემიის ახლანდელი ფულადი მდგომარეობა, სამწუხაროდ, არ გვაძლევს საშუალებას, არც ის თანხა შევადლიოთ განსვენებული ბატონიშვილის მეუღლეს, რითაც შეფასებულია მისი ქმრის ბიბლიოთეკა და არც ჩვენს ხარჯზე ავიღოთ თეიმურაზ ბატონიშვილის ნაშრომთა გამოცემა.

ელენე ამილახვარის წერილის დედანსა და მისთვის თანდართულ კატალოგს უკანვე ვიბრუნებთ.

[4]. ეტყობა, აკადემიისაგან რომ აწაფერი გამოვიდა, ელენე ამილახვარმა შინაგან საქმეთა მინისტრის მეშვეობით, თხოვნით უკვე იმპერატორ ნაიკოლოზ I მიმართა. შინაგან საქმეთა მინისტრი აცნობებდა გრაფ ს. ს. უვაროვს, რომ იმპერატორმა ინება მიეცეს ელენე ოთარის ასულს განსვენებული მეუღლის ნაშრომის გამოსაცემად 3000 მან. ვერცხლით სახელმწიფო ხაზინიდან, ხოლო ხელნაწერები და წიგნები გადაეცეს საიმპერატორო საჯარო ბიბლიოთეკას ან მეცნიერებათა აკადემიასაო. ამასთან დაკავშირებით, სახელმწიფო მრჩეველმა პეროვსკიმ იმპერატორის განკარგულება შეატყობინა ფინანსთა მინისტრს, ხოლო ს. ს. ლაშქარიოვს წინადადება მისცა მიეღო ელენე ამილახვარისგან აღნიშნული ხელნაწერები და წიგნები.

რუსეთის განათლების მინისტრსა და მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტს ს. ს. უვაროვს თავის მხრით, თეიმურაზის ბიბლიოთეკისეული ხელნაწერები და წიგნები მეცნიერებათა აკადემიისთვის დაუნიშნავს (იმპერატორის განკარგულება საჯარო ბიბლიოთეკასაც ითვალისწინებდა) და 1847 წლის 11 სექტემბერს მეცნიერებათა აკადემიისათვის დაუვალებია—შინაგან საქმეთა მინისტრის ნებართვით, მიეღოთ ზომები მათ ჩასაბარებლად და საქმის შემდგომი მსვლელობის შესახებ მისთვის ეცნობებინათ.

[5]. ს. ს. უვაროვის განკარგულების მეორე დღესვე—1847 წლის 12 სექტემბერს მეცნიერებათა აკადემიის მუდმივმა მდივანმა პ. ნ. ფუხმა საქართველოს სამეფო ოჯახის წევრთა მთავარ ბოქაულს ს. ს. ლაშქარიოვს შეატყობინა იმპერატორისა და გრაფ ს. ს. უვაროვის გადაწყვეტილება და სთხოვდა მიეღო ელენე ამილახვარისაგან თეიმურაზისეული ხელნაწერები და წიგნები მეცნიერება-

თა აკადემიის სააზიო მუზეუმის მაშინდელი დირექტორის აკად. დორნის⁷ ხელმოწერით.

[6]. როგორც რუსეთის განათლების სამინისტროს დეპარტამენტის დირექტორის (პ. გავესკის მიერ 1847 წლის 21 სექტემბერს მეცნიერებათა აკადემიისათვის გამოგზავნილი დამატებითი ბარათიდან ირკვევა, შინაგან საქმეთა მინისტრსაც მიუცია წინადადება ს. ს. ლაშქარიოვისთვის, რათა მეცნიერებათა აკადემიისთვის ჩაებარებინა თეიმურაზ ბატონიშვილისეული ხელნაწერები და წიგნები.

[7]. აკად. პ. ნ. ფუსს 1847 წლის 12 სექტემბრის წერილის პასუხად, 1847 წლის 30 სექტემბერს ს. ს. ლაშქარიოვი ატყობინებდა, რომ შინაგან საქმეთა მინისტრის მოწერილობის თანახმად, თეიმურაზ ბატონიშვილის ქვრივის ელენე ოთარის ასულისაგან შემოწირული ხელნაწერები (სულ 129) და ნაბეჭდი წიგნები (სულ 41) 22 სექტემბერს მივიღე და იმავე დღეს ჩაევაბარე საიმპერატორო მეცნიერებათა აკადემიის სააზიო მუზეუმს, დირექტორის—აკად. დორნის ხელმოწერით⁸.

[8]. საიმპერატორო მეცნიერებათა აკადემიის ისტორიულ-ფილოლოგიური განყოფილებისადმი 1847 წლის 5 ოქტომბერს გერმანულ ენაზე წარდგენილ მოხსენებით ბარათში აკად. ბ. დორნი დაწვრილებით განმარტავდა თეიმურაზ ბატონიშვილისეული ხელნაწერებისა და ნაბეჭდი წიგნების ჩაბარების პროცესს.

[9]. ს. ლაშქარიოვისა და ბ. ა. დორნის მოხსენებითი ბარათების მონაცემთა საფუძველზე, აკადემიის მუდმივი მდივანი აკად. პ. ნ. ფუსსი განათლების მინისტრსა და აკადემიის პრეზიდენტს ს. ს. უვაროვს 1847 წლის 11 სექტემბრის წერილის პასუხად 1847 წლის 1 ნოემბერს ატყობინებდა, რომ ს. ს. ლაშქარიოვის, დ. ი. ჩუბინოვისა და ბ. ა. დორნის მონაწილეობით თეიმურაზ ბატონიშვილისეული ხელნაწერები (სულ 129) და ნაბეჭდი წიგნები (სულ 41) უკვე ჩაბარებულია სააზიო მუზეუმში. ოღონდ გამოირკვა, რომ ხელნაწერებს აკლია 7 ერთეული (ე. ი. უნდა ყოფილიყო 136, ნაც-

⁷ აკად. ბ. ა. დორნი სააზიო მუზეუმს დირექტობდა 1842—1881 წლებში. იხ. А. Базиянц, И. Кузнецов, А. Кулагина, Азиатский музей—Институт востоковедения АН СССР, 1818—1968, М., 1968, стр., 34—42.

⁸ მასალადამე, თეიმურაზ ბატონიშვილის ბიბლიოთეკა სააზიო მუზეუმს ჩაბარდა 1847 წლის 22 სექტემბერს და 1846 წელს (შ. ხანთაძე, მარი ბროსე, თბ., 1966, გვ. 54) ან 1848 წელს, როგორც ამას ზოგიერთები ფიქრობენ.

ვლად 129-ისა), ხოლო ნაბეჭდ წიგნებს 1 ცალი (ე. ი. უნდა ყურადღებულად წავაშროთ) ლიყო 42, ნაცვლად 41-ისაო).

[10]. გრაფი ს. ს. უვაროვი, ეტყობა, ძლიერ დაინტერესებულა თეიმურაზის ბიბლიოთეკიდან ხელნაწერებისა (სულ 7) და ნაბეჭდი წიგნის დაკარგვის გამო და განათლების სამინისტროს დეპარტამენტის დირექტორ პ. გაევსკისთვის დაუვალებია მოეთხოვა მეცნიერებათა აკადემიისაგან დამატებითი ახსნა-განმარტების წარმოდგენა ხელნაწერებისა და წიგნის დაკარგვის მიზეზების შესახებ. (იხ. პ. გაევსკის 1847 წლის 14 ნოემბრის წერილი მეცნიერებათა აკადემიისადმი).

[11]. ამის პასუხად აკადემიის მუდმივი მდივანი აკად. პ. ნ. ფუსი 1847 წლის 18 ნოემბერს განათლების სამინისტროს დეპარტამენტში იწერებოდა:

კატალოგის შემდგენლის, აქაური უნივერსიტეტის ქართული ენის მასწავლებლის ბატონ ჩუბინოვის ახსნა-განმარტებით, დაკარგული ხელნაწერებისა და წიგნის ნომრები თავიდან კატალოგში თითქოს შეცდომით მოხვდნენ, რადგან ისინი თვითონ ბატონიშვილს კი არ ეკუთვნოდა, არამედ სხვებს და მასთან მხოლოდ დროებით ინახებოდაო.

[14. იხ. „ტექსტები“. გვ. 21—34 უკირავს: «Реэстр грузинским рукописям и печатным книгам, оставшимся после покойнаго Грузинскаго Царевича Теймураза Георгиевича».

ვინ არის ამ „კატალოგის“ («Реэстр») შემდგენი და როდისაა იგი შედგენილი?

გრაფ. ს. ს. უვაროვის 1847 წლის 14 თებერვლის წერილში [1] ამ „კატალოგის“ არსებობა უკვე ფაქტია. მაშასადამე, მისი შედგენა შეიძლებოდა მომხდარიყო არა უადრეს—1846 წლის 23 ოქტომბრისა (როცა თეიმურაზი გარდაიცვალა!) და არაუგვიანეს—1847 წლის 14 თებერვლისა (როცა ეს კატალოგი პირველად იხსენიება გრაფ ს. უვაროვის წერილში!). ხოლო სააზიო მუზეუმის დირექტორის აკად. ბ. ა. დორნის 1847 წლის 5 ოქტომბრის მოხსენებით ბარათში [8] „კატალოგის“ შემდგენლად პირდაპირ დასახელებულია პროფ. დ. ჩუბინაშვილი.

ახლა, როცა უკვე გამოჩვენებულია „კატალოგის“ შედგენის დრო (1846—47 წლების მიჯნა) და შემდგენლის ვინაობა (პროფ. დ. ჩუბინაშვილი), შეიძლება დაწვრილებით განვიხილოთ მისი აგებულების პრინციპები და მონაცემები.

„კატალოგი“, როგორც ვთქვით, შედგენილია რუსულ ენაზე (ელენე ამილახვრის თხოვნისათვის დასართავად) და ხელნაწერები და წიგნები დაყოფილია შემდეგ ცხრა თემატიკურ განყოფილებად:

- [1]. ა. Историческая и Географическая (1—57 დასახელების ხელნაწერი და ნაბეჭდი წიგნი).
- [2]. б. Азбуки, Грамматики и Словари (1—18).
- [3]. г. Юридическая (1—17).
- [4]. в. Философская и Физическая (1—11).
- [5]. д. Романы (1—10).
- [6]. е. Стихотворения (1—10).
- [7]. ж. Медицинская (1—5).
- [8]. з. Смесь (1—23).
- [9]. и. Духовнаго содержания (სურ. 34).
 1. Священное писание (1—11).
 2. Творения Св. Отцев (1—18).
 3. Катихизисы (1—5).

თუ შევჯამებთ დ. ჩუბინაშვილის მიერ 1846—47 წლების მიჯნაზე შედგენილ თეიმურაზ ბაგრატიონის ბიბლიოთეკის კატალოგის მონაცემებს, მივიღებთ 185 დასახელების ქართულ ხელნაწერსა და ნაბეჭდ წიგნს, რომელიც თეიმურაზ ბატონიშვილს დარჩენია თავის ბიბლიოთეკაში გარდაცვალების შემდეგ. ეს ციფრი—185 არ უნდა ავუროთ რაოდენობაში, რადგან რაოდენობრივად თეიმურაზისეული ქართული ხელნაწერები და ნაბეჭდი წიგნები გაცილებით მეტი გამოდის, რადგან ზოგჯერ ერთი ნომრის ქვეშ შეტანილია მსხვილი ხელნაწერი კრებულები (ე. წ. კონვოლიუტები), რომლებშიც რამდენიმე ხელნაწერია აკინძულ-გამთლიანებული და ზოგჯერ კიდევ, გვაქვს, ერთი დასახელების ხელნაწერისა თუ ნაბეჭდი წიგნის ორ-ორ ეგზემპლარად არსებობის შემთხვევაც (ყველა ეს ფაქტი აღნიშნულია „კატალოგის“ ტექსტში).

როგორც [7], [8], [9] დოკუმენტებიდან გამოვარკვევთ, 1847 წლის 22 სექტემბერს თეიმურაზ ბაგრატიონის ბიბლიოთეკა, დ. ჩუბინაშვილის აღნიშნული კატალოგის მიხედვით, ს. ს. ლაშქარიძისა და დ. ჩუბინაშვილის ხელით ჩაბარდა რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის სააზიო მუზეუმს—მუზეუმის დირექტორის აკად. ბ. ა. დორნის ხელმოწერით.

შაგრამ გარკვევით უნდა აღინიშნოს, რომ 1847 წლის სექტემბერს სააზიო მუზეუმს არ ჩაბარებია თეიმურაზ ბაგრატიონის ბიბლიოთეკის ყველა—185 დასახელების ქართული ხელნაწერი და ნაბეჭდი წიგნი, როგორც ეს 1846—47 წლების მიჯნაზე დ. ჩუბინაშვილის მიერ შედგენილ „კატალოგში“ იყო ნახვენები, არამედ 170 დასახელების (აქედან 129 ხელნაწერი და 41 ნაბეჭდი წიგნი) ქართული ხელნაწერი და ნაბეჭდი წიგნი, მაშასადამე 15 დასახელებით ნაკლები.

ჯერ იყო და, 1847 წლის 12 მარტს აკადემიის ისტორიულ-ფილოლოგიურ განყოფილებაზე წაკითხულ მოხსენებაში [2] აკად. მ. ბროსემ აღნიშნა, რომ „კატალოგის“ მონაცემებთან შედარებით, თეიმურაზის ბიბლიოთეკას 8 დასახელება აკლიაო.

ამის შემდეგ, როგორც აკად. ბ. დორნმა 1847 წლის 22 დეკემბერს სააზიო მუზეუმისთვის თეიმურაზის ბიბლიოთეკის ჩაბარებისას გამოარკვია [8], კიდევ დაკარგულა 7 დასახელების ხელნაწერი და 1 დასახელების ნაბეჭდი წიგნი. ესენია:

ხ ე ლ ნ ა წ ე რ ე ბ ი :

1. ქართლის ცხოვრება, მხედრულად დაწერილი, კატალოგი, გვ. 1 № 1. (ა, 1).
2. ისტორიული ცნობები თეიმურაზის მიერ ახალციხის აღებაზე. კატალოგი, გვ. 3, № 10 (ა, 10).
3. ქართველ წმ. მამათა ცხოვრებანი, ორი ეგზემპლარი, კატალოგი, გვ. 5, № 16 (ა, 16).
4. ქართველ წმ. მამათა ცხოვრებანი, კატალოგი, გვ. 6. № 18 (ა, 18).
5. შაჰ-ნადირის ისტორია, კატალოგი, გვ. 11, № 47 (ა, 47).
6. დავით ბატონიშვილის ქართული გრამატიკა კითხვა-პასუხით. 2 ეგზემპლარი. ნაპოვნი იქნა მხოლოდ ერთი, კატალოგი, გვ. 13, № 1 (ბ, 1).
7. ღვთისმსახურება, კატალოგი, გვ. 28, № 5 (ნ/3. 5).

ნ ა ბ ე ჭ დ ი წ ი გ ნ ი :

1. სომხური ისტორიის ქრონოლოგიური ცნობარი, ს.-პეტერბურგი, 1834, კატალოგი, გვ. 23, № 15 (ა, 15).
- აკად. ბ. დორნს დასახელებულ ხელნაწერთა თუ ნაბეჭდი წიგნების გვერდით ფანქრით მიუწერია: „нет“. ამათ გარდა, ეგვიპე შენიშვნა („нет“). მიწერილი აქვს ხელნაწერებსაც:

1. რუხის ბრძოლა გეგეჰკორისა; ა, 13.
2. არჩილ მეფის მიმოწერა პეტრე დიდთან; ა, 22.
3. ანტონ I, მზამეტყველება (დაუმთ. ხელნ.); ა, 48.
4. ანტონ I, გრამატიკა (შემოკლებული); გ, 12.
5. დიალექტიკა; ბ, 1.
6. იფილენია (ტრაგედია), დ. ჩოლოყაშვილის თარგმანი; ე, 5.
7. საპოლიტიკო თეატრი, თარგმანი ი. ჩუბინაშვილისა და ბენედიქტე არქიმანდრიტისა; ჰ, 4.

აი, სულ ის 15 დასახელების თეიმურაზისეული ქართული ხელნაწერი და ნაბეჭდი წიგნი. რომელიც დ. ჩუბინაშვილის „კატალოგის“ შედგენის (1846—47 წწ. მიჯნაზე) დღიდან დაკარგულა 1847 წლის 22 სექტემბრამდე, როცა თეიმურაზის ქართული ბიბლიოთეკა ჩაბარდა სააზიო მუზეუმს, რასაც გვაუწყებს კატალოგის ბოლოში დ. ჩუბინაშვილის ხელით გაკეთებული მინაწერი:

«По сему Каталогу рукописи и книги, за исключением некоторых, кои означены карандашом, что не имеются, сданы Г-ну Академику Дорну; Титулярный Советник Давид Чубинов. Сентября 22 дня, 1847 года».

უნდა აქვე აღინიშნოს, რომ ზოგიერთი დაკლებული ხელნაწერთაგანი (15-დან 7) აღმოჩნდა პროფ. დ. ჩუბინაშვილის ბიბლიოთეკაში. ესენია:

1. ქართლის ცხოვრება, მხედრულად დაწერილი—ა, 1 (იხ. Ал. Цагарели. Сведения, III, стр. 113, № 43).
2. ქართველ წმ. მამათა ცხოვრებანი—ა, 16 (Сведения, III, стр. 104, № 14).
3. დავით ბატონიშვილის ქართული გრამატიკა კითხვა-პასუხით—ბ, I (Сведения, III, стр. 125, № 98).
4. რუხის ბრძოლა გეგეჰკორისა— ა, 13 (Свед. III, стр. 126, № 102, 3)
5. ანტონ I. მზამეტყველება— ა, 48 (Свед., III, стр. 109, № 30),
6. ანტონ I, გრამატიკა (შემოკლებული)— გ, 12 (Свед. III, стр. 125, № 97).
7. საპოლიტიკო თეატრი, ი. ჩუბინაშვილისა და ბენედიქტე არქიმანდრიტის თარგმანი— ჰ, 4 (Свед. III, стр. 119, № 71).

ყველა აქ ჩამოთვლილი ხელნაწერი სხვებთან ერთად დ. ჩუბინაშვილის ანდერძის თანახმად, მისი გარდაცვალების (1890 წ.)

შემდეგ, გადმოეცა ქ. შ. წ. კ. გ. საზოგადოებას და დაცულია დღეს
კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტის S კოლექცი-
აში.

რაც შეეხება ჩვენ მიერ ახლად გამოვლენილ პროფ. დ. ჩუბინაშვილის მიერ შედგენილ თეიმურაზ ბაგრატიონის ბიბლიოთეკის კატალოგს, იგი დღემდე სრულიად უცნობი იყო სამეცნიერო ლიტერატურაში და არ უნდა ავრიოთ პროფ. დ. ჩუბინაშვილის მიერ შედგენილ აქამდე ცნობილ სხვა „კატალოგებში“; ესენია:

1. დ. ჩუბინაშვილის მიერ 1844 წელს მ. ბროსეს ხელმძღვანელობით შედგენილი: *Catalogue des manuscrits georgiens conservés dans le Musée Asiatique de l'Académie des Sciences*; იხ. B. Dorn, *Das Asiatische Museum der K. Akademie der Wissenschaften Zu St-Petersburg*, 1846, გვ. 736—742; შტრ აგრეთვე: *Bibl. Analyt.* p. 505; 420.

2. ალ. ცაგარლის მიერ 1890-იან წლებში დ. ჩუბინაშვილის ბიბლიოთეკაში გამოვლენილი: «Реестр грузинским рукописям и печатным книгам, хранящимся в Азиатском музее при Императорской Академии Наук», რომელიც ალ. ცაგარლის აღწერილობით (იხ. *Сведения III*, 1894, стр. XVIII—XIX) «писан на 19 страницах, in folio, рукою проф. Чубинова. ...Он составлен Чубиновым в 1847 году (*Bibliogr. Analyt.*, p. 505), и пополнен после 1855 года... и содержит в себе 226 нумеров». მაგრამ პროფ. ალ. ცაგარელს საჭაროდ აღარ ჩაუთვლია მისი დაბეჭდვა, რადგან «напечатание здесь этого реестра ...не имело бы большого библиографического значения».

[15]. 1848 წლის 28 ოქტომბერს განათლების მინისტრი გრაფი ს. ს. უვაროვი აკადემიის ვიცე-პრეზიდენტს მითითებას აძლევს: თეიმურაზ ბატონიშვილის ბიბლიოთეკაში აღმოჩენილი დუბლიკატები (სულ 11), რომლებიც აკად. ბროსეს ფიქრით, შეიძლება გადაეცეს აქაურ (ს. პეტერბურგის) უნივერსიტეტს კავკასიიდან ჩამოსულ სტუდენტთა სწავლების მიზნით, გთხოვთ უნივერსიტეტის ნაცვლად გადასცეთ საიმპერატორო საჯარო ბიბლიოთეკას, თანახმად მისი დირექტორის მოთხოვნისა, რომელიც დამყარებულია იმპერატორის განკარგულებაზე (როგორც ვთქვით [4], ნიკოლოზ I ბიბლიოთეკის სავარაუდო ადგილსამყოფლად მიუთითებდა ან მეცნიერებათა აკადემიას, ანდა საიმპერატორო საჯარო ბიბლიო-რეკას).

[16,1]. ამის საფუძველზე, აკადემიის მუდმივი მდივანი პ. ფუხსი ს. პეტერბურგის საიმპერატორო საჯარო ბიბლიოთეკის დირექტორს დ. პ. ბუტურლინს 1848 წლის 25 ნოემბერს, მეცნიერებათა აკადემიის ისტორიულ-ფილოლოგიური განყოფილების დავალებით, ატყობინებდა: თეიმურაზ ბატონიშვილის ბიბლიოთეკაში აღმოჩენილი 11 დუბლიკატი—

1. ვახუშტის ისტორია, 8 რუკით,
2. ანტონ I, წყობილსიტყვაობა.
3. არჩილიანი,
4. ყარამანიანი,
5. ანვარი სოპელი,
6. წიგნი სიბრძნე-სიცრუისა.
7. თამარიანი (ნაბეჭდი).
8. ბიბლია (ნაბეჭდი),
9. კლიტე,
10. წმ. ადგილების გეოგრაფიული ლექსიკონი (ნაბეჭდი),
11. კეთილისა და ბოროტის შესახებ (ნაბეჭდი).

შეიძლება აკადემიის სააზიო მუზეუმიდან გადმოეცეს თქვენგან რწმუნებულ პირსო.

[16,2]. მეორე დღეს—1848 წლის 26 ნოემბერს აკად. პ. ნ. ფუხსი მთლიან საბოლოო ანგარიშს აბარებს მეცნიერებათა აკადემიის სამმართველო კომიტეტს თეიმურაზ ბატონიშვილის ბიბლიოთეკის სააზიო მუზეუმისა და საიმპერატორო საჯარო ბიბლიოთეკის ფონდებში განაწილებისა და ჩაბარების შესახებ.

დოკუმენტები:

სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის არქივის ლენინგრადის განყოფილება: Ф. 2, оп. 1847, № 15.

Об оставшейся после покойного Царевича Теймураза библиотеке, представленной в пользу Академии Наук.

О п и с ь

бумагам, составляющим дело за № 291 1847 года.

№ по порядку	Какня именно бумаги в деле находятся	На какой странице
1	Отношение Г. Министра Народнаго Просвещения от 14-го февраля 1847 г. за № 1442.	1—2

№ по порядку	Какия именно бумаги в деле находятся	На какой странице
2	Записка в историко-филологическое Отделение Академии на французском языке	3—6
3	Отпуск с отношения Г. Министру Народного просвещения от 19-го Апреля 1847 г. № 546.	7—8
4	Отношение Г. Министра Народного просвещения от 11-го Сентября 1847 г. за № 8606	9—10
5	Письмо на имя Его Пр-ства С. С. Лашкарева	11
6	Отношение Д[епартамен]та М[инистерст]ва Народн. Просвещ. 21-го Сент. 1847 г. № 9005	12
7	Тоже Министерства Внутренних Дел, 30-го Сент. 1847 г. № 153	13
8	Записка на имя историко-филологического Отделения, на немецком языке .	14—15
9	Отпуск с отношения Г. Министру Народного Просвещения от 1-го Ноября 1847 г. за № 1376	16
10	Отношение Д[епартамен]та М[инистерст]ва Народного Просвещ. 14-го ноября 1847 г. № 10. 869	17
11	Отпуск с отношения Г. Непр. Секретаря, 18-го Ноября 1847 г. № 1487 . .	18
12	Записка на имя историко-филологического Отделения, на французском языке	19
13	Отпуск с отношения Академии Наук, 27-го Сент. 1848 г. № 1655	20
14	Реестр грузинским рукописям и печатным книгам	21—34
15	Отношение Г. Министра Народного Просвещения, от 28-го Октября 1848 г. за № 10170	35
16	Два отпуска с отношений Г. Непремен. Секретаря, от 25-го и 26-го Ноября 1848 г. № 2818 и 2124	36—39

1. Отношение Г. Министра Народнаго Просвещения

от 14-го Февраля 1847 г. за № 1442 (стр. 1—2)

Министерство Народнаго Просвещения
Департамент Отделение II

14-го февраля 1847 года
№ 1422

С препровождением письма
Грузинской царевны Елены

Господину Вице-Президенту Императорской Академии Наук¹.
Г. Министр Внутренних Дел препроводил ко мне письмо к Главному Приставу² при Членах бывших Царских домов Грузинскаго, Имеретинскаго и Мингрельскаго, вдовы покойнаго Грузинскаго Царевича Теймураза Георгиевича, Царевны Елены Отаровны, в коем

она изъявляя о желаниии своем посвятить Императорской Академии Наук и С. Петербургскому Университету библиотеку мужа своего, просит об исходатайствовании ей, по немнению собственных средств, пособия на издание сочинений Царевича, а именно: 1. Подробной истории Грузии, 2. Известия о взятии Ага-Махамед-Ханом г. Тифлиса в 1795 г. и 3. Толкования на Грузинскую поэму «Барсова Кожа»; а за понесенные труды и издержки Царевича на приобретение редких грузинских рукописей, посильнаго вознаграждения.

Препровождая при сем к Вашему Сиятельству письмо Царевны Елены Отаровны³, а равно каталог вышеозначен-

¹ ამ დროს (1847 წ.) რუსეთის საიმპერატორო აკადემიის ვიცე-პრეზიდენტი იყო მიხეილ ალექსანდრეს ძე დონდუკოვ-კოსაკოვი (1835 წლის 7 მარტიდან 1852 წლის 18 მარტამდე).

² ს. ს. ლაშქარიოვი — პეტერბურგში გადასახლებულ საქართველოს (ქართლ-კახეთის, იმერეთის, სამეგრელოს) სამეფო ოჯახის წევრთა ბოქაული.

³ თეიმურაზ ბაგრატიონის ქვრივის, ელენე ოთარის ასულ ამილახვარის წერილი ს. ს. ლაშქარიოვისადმი, რომელზედაც აქ საუბარი აქვს ს. ს. უვაროვს, აღნიშნულ საქმეებში შემონახული არ არის. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ს. ს. უვაროვის გადმოცემის მიხედვით, მაინც ხერხდება ელენე ამილახვარის წერილის შინაარსის აღდგენა: ელენე ამილახვარი აცნობებს მას თავის გადაწყვეტილებას, გადასცეს ქმრის ბიბლიოთეკა (ქართული ხელნაწერები და ნაბეჭდი წიგნები) საიმპერატორო მეცნიერებათა აკადემიისა და ს.—პეტერბურგის უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკებს და თხოვს, საჭირო სხსრების უქონლობის გამო, გამოსცენ თეიმურაზის შემდეგი სამი ხელნაწერი შრომა: 1. საქართველოს ისტორია, 2. ალა-მაჰმად ხანის მიერ 1795 წელს ტფილისის აღება და 3. „ვეფხისტყაოსნის“ განმარტება, ხოლო თეიმურაზის შრომითა და ხარჯებით შექმნილ ხელნაწერებსა და ნაბეჭდ წიგნებში იგი ითხოვს შეძლებისდაგვარ ანაზღაურე-

ным сочинениям мужа ея, рукописям и печатным книгам, покорнейше прошу, с возвращением оных, уведомить меня о заключении Академии Наук на счет пользы издания тех сочинений, ценности жертвуемых рукописей и книг и какая именно из оных Академия желает оставить у себя, а также в какой мере может быть сделано вознаграждение из сумм Академии и нельзя ли оной применять издание вышесказанных трех сочинений Царевича на свой счет.

Министр Народнаго Просвещения,
Президент Академии Граф Уваров⁴.

2. Записка в историко-филологическое Отделение Академии на франц. языке (М. Броссе) (стр. 3—6).
(от 12 марта 1847 г.)

ტექსტი ნაწერია ბროსესთვის დამახასიათებელი ძლიერ გაკრული ხელით და მისი ამოკითხვა და მეცნიერულად დადგენილი ტექსტის დაბეჭდვა ძლიერ კირს. ისე კი ამ დოკუმენტის შინაარსი ზუსტად გადმოცემული აქვს ლ. ბროსეს: ВА, р. 539.

3. Отпуск с отношения Г. Министру Народнаго просвещения от 19 Апреля 1847 г. № 546 (стр. 7—8).

№ 546

От Истор. фил. отд. Г. Министру Народнаго Просвещения
19-го Апреля 1847 г. Президенту Академии¹.

При предложении от 14 февраля с. г. за № 1442 Ваше сиятельство изволили препроводить ко мне письмо к Главному приставу при Членах бывших царских домов: Грузинскаго, Имеретинскаго и Мингрельскаго, вдовы покойнаго Грузинскаго Царевича Теймураза Георгиевича, — Царевны Елены Отаровны, с изъявлением желанья ея посвятить Императорской Академии Наук и С.-Петербургскому Универси-

ბას. თუ როგორ განხორციელდა ელენე ამილახერის ეს თხოვნა, ამის შესახებ ცალკე გვეჩვენება საუბარი.

⁴ სერგეი სიმონის ძე უვაროვი (1786—1855, 4 სექტ.), გრაფი, ს. პეტერბურგის საიმპერატორო მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტი (1818—1855), რუსეთის განათლების მინისტრი (1838—1849). წერილზე ხელმოწერა ავტორაფუღია. თვითონ გრაფ უვაროვისა, ხოლო ტექსტი ნაწერია კანცელარისტის მიერ.

¹ იგულისხმება გრაფი ს. ს. უვაროვი, რომელიც ერთდროულად განათლების მინისტრიც იყო და აკადემიის პრეზიდენტიც (1838—49 წწ.). დაწერ. იხ. I წერილის შენიშვნებში.

тету библиотеки мужа своего и с просьбою об исходатайствовании ей, по неимению средств, пособия, на издание сочинений Царевича, а именно: Подробной Истории Грузии, 2. Известия о взятии Ага-Махомед-Ханом г. Тифлиса в 1795 г., 3. Толкования на Грузинскую поэму «Барсова Кожа»; а за понесенные труды и издержки Царевича на приобретение редких Грузинских рукописей, посильного вознаграждения... с этим письмом был доставлен Вашим Сиятельством и каталог вышеназначенным сочинениям покойного Царевича, а равно рукописям и печатным книгам его, при чем Вы изволили поручить мне предкожить Академии Наук рассмотреть просьбу Царевны и донести о заключении ея, на счет пользы издания тех сочинений, ценности жертвуемых рукописей и книг, и какия именно из оных Академия пожелает оставить у себя, а также в какой мере может быть сделано вознаграждение из сумм Академии и нельзя ли ей принять также издание вышесказанных трех сочинений Царевича на свой счет?

Г. Экстраординарный Академик Броссе, коему было поручено Историко-филологическим Отделением Императорской Академии Наук рассмотрение сего дела, представил Отделению подробное донесение, из коего усматривается главнейше следующее:

При предложении Царевною Еленою Академии Наук и С. П.бургскому Университету библиотеки книг и рукописей покойного мужа ея, Царевича Теймураза, она имела двойную цель: оказать услугу науки и устранить вероятное раздробление библиотеки, составленной сорока лишними неустанными и прилежными трудами чрез передачу ея в руки двум ученым сословиям, каков Академия и Университет, и доставить себе средства воздвигнуть достойный памятник покойному своему супругу. По изчислению за Г. Броссе..... библиотеки покойного Царевича, он заключает, что собрание это заслуживает в полной мере внимание ученых, и может быть оценено в 5016 рб. 50 к. асс. — Но как эта сумма оказалась бы недостаточною для цели, по которую ее хочет употребить Царевна, то Г. Броссе полагает справедливым исходатайствовать Царевне в виде пособия на издание трудов супруга ея до 3000 рб. Сер.

Историко-филологическое Отделение Академии Наук одобрил донесение Г. Броссе и представляя при сем на благоусмотрение Вашего Сиятельства засвидетельствованную копию с оного, честь имею с своей стороны присовокупить, что денежные обстоятельства Академии не дозволяют ей, к сожалению, ни предложить Царевне ту сумму, в которую

оценена библиотека его покойного супруга, ни принять на свой счет издержки печатания сочинений оставшиеся после смерти Царевича Теймураза.

Подлинное письмо Царевны вместе с принадлежащим к оному каталогом при сем возвращается².

4. Отношение Г. Министра Народного Просвещения [графа С. С. Уварова] от 11-го Сентября 1847 г. за № 8606 (стр. 9—10)*

Министерство
Народного Просвещения
Департамент
Отделение II

Конференция Императорской
Академии Наук

Стол I
11 Сентября 1847 года
№ 8606

Г. Министр Внутренних Дел уведомил меня, что Государь Император¹, по всеподданейшему докладу его, об изъявленном вдовою Грузинскаго Царевича Теймураза Георгиевича Царевною Еленою

По Высочайшему повелению Отаровною желании пожертвовать Академии Наук и С. Петербургскому Университету рукописи и книги, оставшиеся после покойного супруга ея², — Высочайше повелеть соизволил, выдать Царевне Елене Отаровне в пособие на издание сочинений супруга ея три тысячи руб. сер. из Государственного Казначейства, а рукописи и книги отдать в Императорскую Публичную Библиотеку или Академии наук.

К сему Г. Действительный Тайный Советник Перовский присовокупил, что о Высочайше назначенном Царевне пособии он сообщил Г. Министру Финансов и вместе с тем предложил Главному Грузинскому Приставу³ принять от нея сказанныя рукописи и книги.

² წერილი, რომელიც 1847 წლის 19 აპრილითაა დათარიღებული, ხელმოუწერელია, მაგრამ ჩვენი ფიქრით, იგი უნდა ეკუთვნოდეს ვიცე-პრეზიდენტ მ. ა. დონდუკოვ-კორსაკოვს, რადგან იგი წარმოადგენს პასუხს მისდამი 1847 წლის 14 თებერვალს გრაფ ს. ს. უვაროვისგან გაგზავნილ წერილზე. (იხ. I წერილის ტექსტი და შენიშვნები).

* პირველ გვერდზე, ზემოთ, გაკეთებული მინაწერებიდან ჩანს, რომ მეცნიერებათა აკადემიას გრაფ ს. უვაროვის აღნიშნული წერილი მიუღია იმავე წლის 17 სექტემბერს და გატარებულია საქმეში № 862-ით. ქვემოთ ასეთი მინაწერია: „Госп. Вице-Президент читал“. იგულისხმება იგივე მ. ა. დონდუკოვ-კორსაკოვი.

¹ ნიკოლოზ I.

² ეტყობა, აკადემიისგან რომ არაფერი გამოვიდა რა, ელენე ამილახვარმა თხოვნით უკვე იმპერატორ ნიკოლოზ I მიმართა.

³ ს. ს. ლაშქარიოვი.

Назначая эти рукописи и книги, известные Конференции по предложению моему Г. Вице-Президенту от 14 Февраля сего года, № 1442, в пользу Академии наук и сделав сношение с Г. Министром Внутренних Дел о доставлении их в оную, предлагаю Конференции распорядиться о приеме их и о последующем мне донести.

Министр Народнаго Просвещения,
Президент Академии Граф Уваров⁴.

Директор Н. Гаевский⁵

5. Письмо на имя Его Пр-ства С. С. Лашкарева (стр. 11)*

12-го Сентября 1847 г. Его Прев[осходительст]ву С. С.
№ 1138 Лашкареву
От Непр[еменного] Секр[етаря]

Милостивый Государь Сергей Сергеевич!

Г. Министр Народнаго Просв[ещения] предложением от 11-го Сентября уведомил отделение, что, Государь Император, по всеподданейшему докладу Г. Министра внутренних дел назначив Грузинской Царевне Елене Отаровне в пособии на издание сочинений супруга ея 3000 руб. сер. высочайше повелеть соизволил рукописи и книги покойнаго Царевича Теймураза отдать в Императорскую Публичную Библиотеку или Академии наук.

Граф Уваров с своей стороны назначив эти рукописи и книги в пользу Академии Наук, предложил распорядиться о приеме их.

... Г-а Министра вн. дел.... предложил принять их от Царевны, что я побуждал.... к вам М. Г. с покорнейшей просьбой принять отпустив их под росписку Директора Азиатского Музеума АН орд. Акад. Б. Дорна и о последующем меня уведомить.

⁴ ხელმოწერა ავტოგრაფულია.

⁵ ხელმოწერა ავტოგრაფულია.

* წერილი ხელმოუწერელია, მაგრამ როგორც თვითონ ს. ს. ლაშქარიძის 1847 წლის 30 სექტემბრის წერილიდან ირკვევა (იხ. მე-7 ტექსტი), იგი ეკუთვნის აკადემიის მუდმივ მდივანს, აკად. პ. ნ. ფუსს (1798—1855 წწ.).

**6. Отношение Департамента Мин. Нар. Просвещения
21-го Сентября 1847 г. № 9005 (стр. 12).**

Министерство
Народнаго Просвещения
Департамент
Отделение II
Стол I
21 Сентября 1847 года
№ 9005

В Конференцию Императорской
Академии Наук

В дополнение к предложению
Г. Министра Народнаго Просвеще-
ния от II сего Сентября за № 8606,
Департамент Народнаго Просве-

щения имеет честь уведомить Конференцию Академии Наук, что Г. Министр Внутренних Дел, как из полученнаго ныне от него отзыва видно, предложил Главному Грузинскому Приставу передать в Академию Наук оставшиися после покойнаго Царевича Теймураза Георгиевича рукописи и книги.

Директор П. Гаевский
Начальник Отделения Аркадий Мартынов*

7. Его Пре[восходительст]ву П. Н. Фусу¹

Министерство
Внутренних Дел
Главный Пристав при
Членах бывших Царских
домов: Грузинскаго,
Имеретинскаго и Минг-
рельскаго
30-го Сентября 1847 г.
№ 153

Милостивый государь,
Павел Николаевич,

В следствие отношения Вашего
Превосходительства от 12-го сего
Сентября за № 1138, честь имею
уведомить, что согласно предписа-
нию Г. Министра Внутренних Дел,
пожертвованныя вдовою покойнаго
Грузинскаго Царевича Теймураза

Георгиевича, Царевною Еленою Отаровною, печатныя книги и рукописи, числом: первых 41 и вторых 129, от Ея Светлости 22-го Сентября приняты и того же числа сданы под расписку Директора Азиатскаго Музеума Императорской Академии Наук, Экстраординарнаго Академика Статскаго Советника Дорна.

С совершенным почтением и преданностию честь имею
быть

Вашего Превосходительства,

покорнейший Слуга
Сергей Лашкарев

* გაეცეს და ა. მარტინოვის ხელმოწერა ავტოგრაფულია.

¹ პავლე ნიკოლოზის ძე ფუსი—იმ ხანად ს-პეტერბურგის მეცნიერებათა აკადემიის მუდმივი მდივანი, გამორჩენილი მათემატიკოსი, აკადემიკოსი (1798—1855 წწ.).

8. Записка на имя историко-филологического
 [Б. Дорна] [от 5 октября 1847 г.]
 (стр. 14—15)

Отделение

An die historisch-philologische Klasse der
 Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften*

Ich habe die Ehre der Klasse zu berichten daß ich vom 21 bis 24 September dieses Jahres die aus Verlassenschaft des verstorbenen Zarewitsch Theimuras der Akademie verliehenen grusinischen Schriften in Empfang genommen und in dem asiatischen Museum niedergelegt habe. Es waren 129 Numern Handschriften und 41 Druckwerke. Die der Akademie wohlbekannte Titulierung Tschubinow lieferte sie mir im Auftrage des [Pristaw] Laschkarew, noch die beiliegenden Kataloge aus, Wie das auch seine Unterschrift am Ende des letzteren besagt.

Dieser Katalog ist eine Abschrift des vom M. Brosset in seinem Berichte vom 12 März 1847 erwähnten Kataloges. Ich habe während der Übernahme vorerst in dem Original, welches D. Tschubinow zurückbehalten hat, als auch in der vorliegenden Abschrift die nötigen Bemerkungen und Andeutungen mit Bleistift hinzugefügt. Aus diesen Bemerkungen geht hervor:

1) daß die vom M. Brosset in seinem Berichte als fehlend bezeichneten 8 Numern auch noch jetzt fehlen, nur müßte № 5 auszunehmen sein, und der Verfasser des Kataloges durch die äußere Ähnlichkeit getäuscht, die geschichte des französisch österreichischen Krieges im J. 1805 in türkischer Übersetzung, für die de Sasyische Ausgabe von Calilla und Dirna angesehen zu haben scheint und solches auch mündlich zugegeben hat. Der Verfasser des Kataloges war eben D. Tschubinow selbst.

2) daß außerdem noch folgende Nummern vermist werden:

a) Handschriften:

1. S[eite] des Kataloges 1. № 1 Летопись Грузин, написанная гражданским почерком.

* ნაწერია წერილი გაკრული გუთურით. ბ. დორნის ავტოგრაფი. ზედა მარცხენა ყუის ფრანგული მინაწერებიდან ირკვევა, რომ აკადემიის ისტ.-ფილ. განყოფილებას აღნიშნული დოკუმენტი 1847 წლის 8 ოქტომბერს მიუღია № 936-ით.

2. S[eite] 3. № 10. Исторический известия о завоевании Ахалцихской крепости турками.
3. S[eite] 5. № 16 Житие Св. Отцев Грузинских, два экземпляра.
4. S[eite] 6. № 18. Житие Св. Отцев Грузинских.
5. S[eite] 11 № 47. История персидскага Шаха Надира
6. S[eite] 13. № 1. Грузинская Грамматика в вопросах и ответах Царевича Давида (2 экземпляра),
Es hat sich bloß ein Exemplar vorgefunden.
7. S[eite] 28. № 5 Богослуженне.

b) Druckwerke:

1. S[eite] 23. № 15. Хронологический указатель Армянской истории С. Петербург 1834.

Rechnet man die sieben letzteren fehlenden Handschriften zu den 129 wirklich abgelieferten, so wird die Zahl 136 herauskommen, welche M. Brosset in seinem Berichte angibt, (69 ouvrages traduits, 67 compositions originales) obgleicher vorher deren 137 zählt. Viele Nummern enthalten nicht ein, sondern mehrere Werke, so daß, auch die Anzahl der von unseren Kollegen abgegebenen 160 Werken (environ 160 ouvrages) nach gehöriger Sichtung nicht wohl herauskommen könnte. D. Tschubinov hat aus eigenem Antrieb angefangen die Handschriften in dem Asiatischen Museum noch einmal sorgsam durchzugehen und ein genomes Verzeichnis dersellen zu unterwerken. Dieses Verzeichnis wird den eigentlichen Bestand des Empfangenen angeben. Unterdessen muß ich es natürlich die Akademie überlassen, welchen Entschluß sie hinsichtlich der fehlenden Handschriften (und der Druckschrift) zu fassen für geeignet hat.

Quittungsfähig auf einem besonderen Blatte für den Empfang von 129 Handschriften und 41 Druckwerken; ohne dieselben genauer zu bestimmen, da ich nuch bei der Übernahme bloß auf die Angabe D. Tschubinov verlassen mußte.

Dieser aber hat seine Sicht in dem vorliegenden Kataloge die wirkliche Auslieferung der in demselben angezeigten Schriften bezeugt, und sich also als Bürgen für die wirkliche Abgabe des Abzugebenden hingestellt. Die ganze Art und Weise wie die Übergabe stattfand, hat in mir die feste Überzeugung hervorgeb..., daß

mit Ausnahme der fehlenden Nummern, die Akademie wirklich
das empfangen hat, was sie zu erhalten berechtigt war.

St. Peterburg, den 5 Oktober 1847
B. Dorn.

თარგმანი:

„საიმპერატორო მეცნიერებათა აკადემიის ისტორიულ-ფილო-
ლოგიურ განყოფილებას!

მაქვს პატივი მოვახსენო განყოფილებას, რომ მე ამა წლის
21-დან 24 სექტემბრამდე მივიღე აკადემიისთვის გადაცემული
ქართული ხელნაწერები განსვენებული თეიმურაზ ბატონიშვილის
მემკვიდრეობიდან და ჩავაბარე სააზიო მუზეუმს: სულ იყო 129
ერთეული ხელნაწერი და 41 ნაბეჭდი წიგნი. აკადემიისთვის კარ-
გად ცნობილმა ჩუბინოვმა ლაშქარიოვის დავალებით, გადმომცა
ისინი წინამდებარე კატალოგის მიხედვით, რასაც ამტკიცებს ბო-
ლოში მისი ხელმოწერაც.

ეს კატალოგი წარმოადგენს ასლს იმ კატალოგისას, რომელსაც
იხსენიებს ბროსე თავის 1847 წლის 12 მარტის მოხსენებაში.

მიღებისას მე, უწინარეს ყოვლისა, [კატალოგს] ფანქრით და-
ვუმატე აუცილებელი შენიშვნები და მითითებანი, როგორც დე-
დანში, რომელიც ჩუბინოვთან დარჩა, ისე წინამდებარე ასლში.

ამ შენიშვნებზე უნდა ითქვას, რომ:

1) [ხელნაწერებს] ახლაც აკლია ის 8 ერთეული, რომლებიც
ბროსემ აღნიშნა, როგორც ნაკლულნი, გარდა № 5-ისა. კატალოგის
შემდგენელი, ეტყობა, შეცდომაში შეიყვანა გარეგნულმა მსგავსე-
ბამ და „საფრანგეთ-ავსტრიის 1805 წლის ისტორია“ (თურქული
თარგმანი) ზეპირად მიიჩნია „ქილილა და დამანას“ დე სასისეულ
გამოცემად. კატალოგის შემდგენელი ხომ თვითონ ჩუბინოვი იყო!

2) რომ ამათ გარდა, აკლია შემდეგი ნომრებიც:

a) ხელნაწერები.

1. კატალოგის გვ. 1. № 1: ქართლის ცხოვრება, მხედრულად
დაწერილი.

2. გვ. 3. № 10: ისტორიული ცნობები თურქების მიერ ახალ-
ციხის აღებაზე.

3. გვ. 5. № 16: ქართველ წმ. მამათა ცხოვრებანი, ორი ეგზემ-
პლარი.

4. გვ. 6. № 18: ქართველ წმ. მამათა ცხოვრებანი.

5. გვ. 11. № 47: შაჰ-ნადირის ისტორია.

6. გვ. 13. № 1: დავით ბატონიშვილის ქართული გრამატიკა-კითხვა-პასუხით, 2 ეგზემპლარი. ნაპოვნი იქნა მხოლოდ ერთი ეგზემპლარი.

7. გვ. 28. № 5: ღვთისმსახურება.

ბ) ნაბეჭდი წიგნები:

1. გვ. 23. № 15: სომხური ისტორიის ქრონოლოგიური ცნობარი, ს. პეტერბურგი, 1834.

თუ დავუმატებთ ამ უკანასკნელ 7 ხელნაწერს 129 ნამდვილად მიღებულს, გამოდის 136, როგორც ამას უჩვენებს ბროსე თავის მოხსენებაში (69 თარგმნილი და 67 ორიგინალური ნაწარმოები), მიუხედავად იმისა, რომ თავდაპირველად იგი 137 ითვლიდა. ბევრი ნომერი შეიცავს არა ერთ, არამედ რამოდენიმე ნაწარმოებს; ასე, რომ 160 ნაწარმოების რაოდენობას, როგორც ამას ჩვენი კოლეგები უჩვენებენ, როგორც საფუძვლიანი გადასინჯვის შემდეგ ირკვევა, არ შეიძლება ისინი ერთმანეთს ემთხვეოდეს. ჩუბინოვი თავისი საკუთარი ნება-სურვილით, შეუდგა სააზიო მუზეუმში [თეიმურაზისეულ] ხელნაწერთა ერთხელ კიდევ გულმოდგინედ გადათვალიერებას და მათი ზუსტი ნუსხის შედგენას. ეს ნუსხა მოგვცემს ცნობებს მიღებულის ნამდვილ შედგენილობაზე. მანამდე, მე უნდა მივანდო ეს აკადემიას, რა გადაწყვეტილება უნდა გამოვიტანოთ ნაკლულ ხელნაწერებსა (და ნაბეჭდ წიგნთან) დაკავშირებით.

ქვითრის სახით, ცალკე ფურცელზე, [მე გავაფორმე] 129 ხელნაწერი და 41 ნაბეჭდი წიგნის მიღება, მათი ზუსტი რაოდენობის გამოურკვეველად, რადგან მათი ჩაბარებისას მე უნდა მეხელმძღვანელა მხოლოდ ჩუბინოვის [კატალოგის] მონაცემებით.

მაგრამ მან დაგვიდასტურა თავისი მონაცემები წინამდებარე კატალოგში და აღვეითქვა იმათი ჩაბარება, რაც ნამდვილად უნდა გადმოეცათ. მთლიანად, ჩაბარების პროცესმა მტკიცედ დამარწმუნა, რომ ნაკლულ ნომერთა გარდა, აკადემიამ ნამდვილად მიიღო ის, რის მიღების უფლებაც მას ჰქონდა.

ს. პეტერბურგი, 1847 წლის 5 ოქტომბერი.

ბ. დ ო რ ნ ი #.

9. Отпуск с отношения Г. Министру Народного Просвещения от 1-го Ноября 1847 г. за № 1376.

№ 1376
1 Ноября
1847 г.

Г-шу Мин[истру] Нар[одного]
Просв[ещения],
През[иденту] А[кадемии]
[графу С. С. Уварову]

Вследствие предложени В-го С-ства от II-го Сентября с. г. за № 8606, я отнесся с просьбою к Г-ну Главному Приставу при Членах бывших Царских домов Грузинского, Имеретинского и Мингрельского, об отпуске под росписку Директора Азиатского Музеума: рукописей и книг покойнаго Царевича Теймураза, по Высоч. повелению назначенных для Имп. Публичной библиотеки или для Академии Наук, а Вашим С-ством представленных в пользу Академии. Ныне Главный Пристав Т. С. Лашкарев уведомил Н. С. (?) что он принял от Царевны Елены Отаровны печатныя книги и рукописи, числом первых 41 и вторых 129 и сдал под росписку Директора Музеума Академии Наук. Г. Директор с своей стороны рапортом донес, что он вышеозначенное число книг и рукописей от Г. Лашкарева при помощи Г. Чубинова — составителя каталога библиотеки покойнаго Царевича — для хранения в Музеуме принял. По сему каталогу* число печатных сочинений должно быть до 42, а рукописей 136** г. о. აკლიათ 1 ნაბეჭდი წიგნი და 7 ხელნაწერი. გ. შ.].

О чем честь имею Вашему Снательству донести¹.

10. Отношение Департамента Министерства Народного Просвещ. 14 го Ноября 1847 г. № 10.869

Министерство
Народного Просвещения
Департамент
Отделение II
Стол 1
14 Ноября 1847 года
№ 10869

В Конференцию Императорской
Академии Наук

В дополнение к донесению Историико-филологического Отделения Академии Наук от 1 го сего Ноября за № 1376, Департамент Народного Просвещения, по приказанию

Г. Министра, покорнейше просит Конференцию Академии о сообщении отзыва сдававших Директору Азиатского Му-

* Тому самому, который был приложен к предложению В-го С-ва от 14 февр. с. г. № 1442 и возвращен при доносе в пр. от 19 апр. за № 546.

** Недостающие за числ. номера суть следующие: (მაგრამ აქ ნაკლები ხელნაწერები აღარაა ჩამოთვლილი. გ. შ.).

¹ წერილი ხელმოუწერელია, მაგრამ იგი უნდა ეკუთვნოდეს პ. ნ. ფუსს.

зеума Академии рукописи и книги покойного Грузинского Царевича Теймураза Георгиевича, о причине недостатка некоторых из них против каталога.

Директор П. Гаевский².

**11. Отпуск с отношения г. Непременного Секретаря
18-го Ноября 1847 г. № 1487**

№ 1487
18-го Ноября
1847 г.

От Н[епременного]
С[екретаря]

В Департамент Народного
Просвещения

На отношение Департамента от 14 Ноября за № 10869 о сообщении отзыва сдававших рукописи и книги покойного Грузинского Царевича Теймураза Георгиевича о причине недостатка некоторых из них против каталога, честь имею уведомить, что по предложению Господина Министра о приобретении по высочайшему повелению библиотеки Царевича Теймураза и о передаче ее в пользу Академии, вообще каталога приложено не было, а сдана она Главным Приставом Тайным Советником Лашкаревым Директору Азиатского Музеума числом.... печатных книг 41 и рукописей 129, которые все нами и получены. Но так как пред сим по поводу..... сей Библиотеки... с предложением Г-а Министра Нар. Просвещения през. Акад. от 14 февраля сего года № 1442, в Академию доставлен был Каталог, возвращенный впрочем при донесении от 19 апреля № 546; но Академик Дорн обратился к знакомому ему составителю сего Каталога, преподавателю Грузинского языка при здешнем университете Чубинову с просьбою сообщить ему главным образом тот каталог и по сличении его с..... Библиотеки дозволить снять с него копию. Сие то сличение оказало известный Департаменту из донесения Академии от 1-го Ноября № 1376.... о котором впрочем было упомянуто в донесении Академика Броссе, так что недостающие номера..... не приняты в расчет и при самой оценке. По..... Г-а Чубинова, номера эти вошли в каталог по ошибке, ибо они принадлежали будто бы не самому Царевичу, а другим лицам и находились у него лишь временно.

[П. Фусс].

² ხელმოწერა პ. გაევსკისა ავტოგრაფულია.

12. Записка на имя историко-филологического
Отделения на французском языке [М. Броссе]
от 15... 1848 г

13. Отпуск с отношения Академии Наук,
27-го Сент. 1848 г. № 1655.

М. Н. П.
Императорская
С. Петербургская
Академия Наук
№ 1655
С. Петербург
27 Сентября
1848 года

Г-ну Товарищу Министра Народного
Просвещения

В следствие предложения Г.
Мин[истра] Нар[одного] Просв[еще-
ния] от 11 Сентября 1847 г. за №
8606 Академии представлены для
ея Библиотеки оставшиися после
покойнаго Грузинскаго Царевича
Теймураза Георгиевича рукописи

и книги, между коими находятся, наименованные в прилага-
емом у сего списке, дублиеты, которые Академик Броссе полага-
ет полезным передать в С-Петербургский Университет в
пользу обучающихся в оном воспитанников с Кавказа. Отде-
ление одобряя сие предположение Г. Броссе, честь имеет ис-
прашивать на то разрешение В[аше]го Сиятельства.

14. Реэстр... (ივ. ტექსტები, გვ. 171—179)

15. Отношение Г. Министра Народного Просвещения,
от 28-го Октября 1848 г.*

Министерство
Народного Просвещения
Департамент
Отделение II

Господину Вице-Президенту
Императорской Академии Наук

Стол 1
28 Октября 1848 года
№ 10170
на № 1655

В следствие представления
Историко-Филологического Отделе-
ния Академии Наук от 27 прошла-
го Сентября, о дублетах, оказав-
шихся в библиотеке, оставшейся

после покойнаго Грузинскаго Царевича Теймураза Георгие-
вича, которые Академик Броссе полагает полезным передать
в здешний Университет, — покорнейше прошу Ваше Сиятель-
ство сделать распоряжение, чтобы означенные дублиеты, по-
именованные в доставленном Отделением списке, числом все-

* ამოცემბე მონაწილეობა: № 111, ოქტომბერი 30, ისტორიკო-ფილოლოგიკური
ოფისი.

го 11, переданы были, вместо Университета, в Императорскую Публичную библиотеку, согласно требованию Директора оной, основанному на Высочайшем повелении, известном Академии из предложения моего от 11 Сентября прошлого года за № 8606.

Министр Народнаго Просвещения
Президент Академии
Граф Уваров

Директор П. Гаевский

16/1.

Его Высокопрев. Д. П. Бутурлину¹

М. Н. П.
Императорская
С. Петербургская
Академия Наук

Милостивый Государь
Дмитрий Петрович!

от
Непременнаго Секретаря
№ 2818
С. Петербург
25 Ноября 1848 года

В следствие предложения Г. Министра Народнаго Просвещения на имя Г. Вице-Президента Императорской Академии Наук от 28 Октября с. г. за № 10170, о передаче дублетов, оказавшихся в библиотеке покойнаго Грузинскаго Царевича Теймураза Георгиевича, поступившей по разрешению Г. Министра, в Академию Наук, с подведомственному Вашему Высокопрев. Императорскую Публичную Библиотеку, я по получению Историко-Филологическаго Отделения Академии Наук честь имею Вас, Милостивый Государь уведомить, что означенныя рукописи в числе 11, под заглавиями:

- (1) История Вахуштия, с 8 картами
- (2) Цхобил-Ситкваоба
- (3) Стихотворения Царя Арчила
- (4) Караманиани
- (5) Анвари Сохейли
- (6) Книга мудрости и лжи
- (7) Тамариани, печатн.
- (8) Библия, печатн.
- (9) Ключь
- (10) Географический Словарь Св. земли, печатн.
- (11) Суждение о добре и зле, печатн.

¹ დიმიტრი პეტრეს ძე ბუტურლინი—პეტერბურგის საიმპერატორო საჯარო ბიბლიოთეკის მუშინდელი დირექტორი.

отобрать в Азиатском Музее Академии Наук и имеют быть
оттуда отпущенный тому лицу, которому от Вас

С пожеланием и таковою же предан-
ностью имею честь быть

Вашего Высокопревосходительства

[П. Н. Фусс].

16/2

М. Н. П.
Императорская
С. Петербургская
Академия Наук
от
Непременного Секретаря
№ 2124
С. Петербург
26 Ноября 1848 года

В Комитет Правления Академии
Наук

Г. Министр Народнаго Просвеще-
ния предложением от 11 Сентября
1847 года за № 8606, уведомил
Конференцию Академии Наук, что
Государь Император, по всепод-
даннейшему докладу Г. Министра
внутренних Дел,—об изъявленном вдовою Грузинскаго Цар-
евича Теймураза Георгиевича, Царевною Еленою Отаров-
ною, желании пожертвовать Академии Наук и С. Петербург-
скому Университету рукописи и книги, оставшияся после по-
койнаго супруга ея, — Высочайше повелеть соизволил, выдать
Царевне Елене Отаровне в пособие на издание сочинений
супруга ея 3000 рб. Сер. из Государственного Казначейства,
а рукописи и книги отдать в Императ. Публичную Библиотеку
или Академию Наук; в следствие сего Г. Министром было
предписано Конференции сделать распоряжение о приеме
откуда следует сказанных книг и рукописей, с тем чтобы о
последующем было донесено Его Сиятельству.

Во исполнение этого предложения книги и рукописи, пер-
вая в числе 41, а вторья в числе 129 были приняты, по осо-
бенному каталогу в Библиотеку Азиатскаго Музея Академии
и разобраны там Г. Академиком Броссе, представившим в
последствии, при особом донесении, список 11 дублетным со-
чинениям Библиотеки Царевича Теймураза, которья по
предложению его полезно было бы передать С. П. Б. Универ-
ситету в пользу обучающихся в оном воспитанников с Кав-
каза, на что и было испрашиваемо разрешение Г. Товарища
Министра Народнаго Просвещения.

На сие письмо последовало ответное предложение Г. Ми-
нистра, чтобы означенные 11 дублетов были переданы не в
Университет, как это полагал полезным Г. Броссе, но в

Императ. Публичн. Библиотеку, на основание Высочайшаго повеления, изложеннаго в предложении его — Г. Министра от 11 Сентября 1847 года за № 8606.

Сообщив о сем разрешении Г. Директору Публичной Библиотеки для принятия из Академии позначенных оной дублетов, я счел с своей стороны неизлишним, уведомить о всем выше прописанном и Комитетом Правления к надлежащему сведению

Непременный секретар [П. Фусс]

ტექსტები:

1. თეიმურაზ ბაგრატიონი—წიგნნი საღმრთონი და
საერონი ქართულისა ენისანი არქაქცია (1835 წ.) ვრქაქცია
(არაუადრეს 1838 წ.)

2. Давид Чубинов, Реэстр грузинским рукописям
и печатным книгам, оставшимся после покойнаго Грузин-
скаго Царевича Теймураза Георгиевича.

А რედაქცია

წიგნის საღმრთონი და საერონი ქართულისა ენისანი, რომელ-
 ნიცა იპოებთან მათის უგანათლებულესობის მეფის ძის თეიმურა-
 ზის სრულიად საქართველოს მეფის გიორგი მეათცამეტისა ძისა
 წიგნთა საცავსა შინა თვთოეულად აღრიცხვაჲ მათი:

[ს ა ლ მ რ თ ი ს მ ე ტ ყ ვ ე ლ ო წ ი გ ნ ი]

1. დამასკელი. წიგნი ღმრთის-მეტყველება სრული ერთს წიგ-
 ნად. მარტივი და განგებულებითი. წმიდისა იოანე დამასკელისა.
 ბერძულიდამ წმიდათ მთარგმნელთა ქართველთა მამათაგან ძვე-
 ლად ნათარგმნი.

2.* დოღმატიკა ღმრთის-მეტყველება იოანე დამასკელისა მი-
 ერ ქმნილი. ტომი მეორე დიახ ვრცლად. განგებულებისათჳს საღმ-
 რთოსა. სიტყვის საგებელად ერთბუნებიანთა იაკობიანთა და უთა-
 თთა, რომელსა შინა შემოტანილ არიან მრავალნი სიტყვის გებანი
 მათდა მიმართ სხვათა და სხვათა წმიდათა მამათა ეკკლესიის მოძღ-
 ვართაგან თქმულნი დოღმატნი. თარგმნილი ძველადვე ჩვენ ქარ-
 თველთ წმიდათ მთარ—(1 r)გმნელთ მამათაგან არსენი ნინოწმიდე-
 ლისაგან მღვდელ-მთავრისა და იოანე მონაზონისა გრძელის ძისა-
 გან. ამასვე შინა მოიხსენების წმიდათა კრებათათჳს და მეოთხისა
 წმიდის მსოფლიოსა კრებისათჳს ვრცელად და სარკინოსთა თუ ვი-
 თარ ჯერ არს მოქცევა მართლ-მადიდებლობასა ზედა ამასვე წიგნსა
 წერილს არს.

3.** წიგნი დიონოსიოს არიოპაგელისა მალალი და ღრმა
 ღმრთისმეტყველება. პირველი ტომი. თარგმნილი ძველად ბერძუ-
 ლიდამ წმიდისა მამისა ქართველთა მთარგმნელთაგანისა ეფრემ
 მცირისა მიერ და მის მიერვე სხოლიონნი განმარტებულნი თვთო-

2* ამისი პირველი ტომიც არის, მაგრამ მეფის ძეს თეიმურაზს არა აქვს.

3** სხვა ტომებიც არის ქართულს ენაზე თარგმნილ დიონისიოსის წიგ-
 ნთა და მეფის ძეს თეიმურაზს კი არა აქვს.

ეულთა თავთა მისთა და განსჯანივე მის მიერ ფრიადისა სიბრძნითა
ქმნულნი.

4. წიგნი ღმრთის-მეტყველება განგებულებითი, ქმნილი წმი-
დათა შორის მამისა ჩვენისა ანასტასი პატრიარხისა ანტიოხიელისა.
ამა წიგნსა ეწოდების წინამძღვარი, ბერძულიდამ ძველადვე თარგ-
მნილი ჩვენთ წმიდათ ქართველთ მთარგმნელთ მამათაგან (1 v).

5. განმარტება აპოკალიფსისა წმიდისა ანდრია კესარია-კაბა-
დუკიის არხიეპისკოპოსისა მიერ. ბერძულიდამ თარგმნილი ძვე-
ლადვე.

6. სიმოვლო (!) ანუ კატეხიზი აღსარება სარწმუნოებისა, თარ-
გმნილი ბერძულით წმიდათა შორის მამისა ჩვენისა ქართველთა
მნათობის მთარგმნელისა გიორგი მთაწმიდის ივერიის მონასტრის
ნამისა და არხიმანდრიტისა, რომელსა შინა არიან შემდგომნი ესე
სიმოლონი:

1. წმიდისა დიდის ღმერთ-შემოსილისა მამისა ათანასი ალექ-
სანდრიელისა—პატრიარხისა.

2. წმიდისა Φოტი კონსტანტინუპოლის პატრიარხისა.

3. წმიდისა გრიგორი ღმრთის მეტყველისა კონსტანტინუპო-
ლელ პატრიარხისა ნანძიანძელისა, გამოჩინებითა მოციქულისა და
მახარებელისა იოანე ღმრთის-მეტყველისათა, რაჟცა ეუწყა მის
მიერ, იგი აღწერა.

4. მიხაელ სვნკელისა იერუსალიმელისა, სარწმუნოებისა წარ-
მოთქმაჲ.

5. მოხსენება წმიდათა შვდთა მსოფლიოთა კრებათა, ეგრეთვე
მასვე წიგნსა შინა თვითოეულად შემოკლებულად უწყებანი საზო-
გადოთაცა კრებათა დაწყებითგან საღმრთოთა მოციქულთა კრები-
სა (2 r).

6. მასვე წიგნსა შინა: სიტყვა წმიდისა ათანასი დიდისა ალექ-
სანდრიელისა, ქალწულებისათჳს.

7. წიგნი სიმოვლი(!)გინა კატეხიზის მრწამსის განმარტება
სრული და ვრცელი, სრულიად საქართველოს კათოლიკოსისა ანტო-
ნი პირველისა, რაჟცა თანა აცხთ მართლ-მადიდებელთა აღსარე-
ბად, ანუ სარწმუნოებისა და სათნოებისა ბურობად. მასვე შინა მო-
უთხრობს წმიდათა მსოფლიოთა კრებათათჳს და სიტყვას უგებს
მწვალებელთა.

8. შემოკლებული აღსაარება მართლ-მადიდებლობითისა სარ-
წმუნოებისა, ქმნული სრულიად საქართველოს მეფის გიორგის
პირმშოს ძის დავითის მიერ, რომელიცა მიართვა მამასა თჳსსა მე-

ფესა გიორგის. ხოლო ესე სიმოვლოდას წიგნი ყოველთა სასულიეროთა მეცნიერთა და ღმრთისმეტყველთა მოძღვართა საერთოდ სრულიად საქართველოდასათა აქვეს ყოველთა და მოიღეს დიდისა კმაყოფილებით.

9. კატეხიზი შემოკლებული ქმნული (2 v) პირველ ყოფილისა პროთო-იერეიდ ნიკოლაოზ მიხაილოვისაგან, რომელიცა იყო მოძღვარი ტფილისის საკეთილშობილოს სასწავლებელისა, სწავლული ქართულსა ენასა ზედა საღმრთის-მეტყველოსა და საფილოსოფოსოდასა ჴელოვნებითა. ხოლო აწ არს იგი არხიმანდრიტი მრავალმთის ნათლისმცემლის გარესჯის უდაბნოსა და ქუწოდების არხიმანდრიტობასა შინა სახელი **Φეოდოსი**.

10. კატეხიზმოს სასწავლო ყრმათა, ქმნილი პლატონ მოსკოვის მიტროპოლიტისაგან. თარგმნილი რუსულისაგან ქართულად და აღბეჭდილი მღვდელმონაზონისა ტფილისელისა ალექსის შვილის ტარასისაგან, რომელიცა იყო მღვდელი მეფის ძის თეიმურაზის სახლის ეკლესიისა.

11. აღმოსავლეთისა ბერძენთა როსიისა ეკლესიისა თანა დართვთა გამონაწერისათა საზოგადოსაგან ეპისტოლისა წმიდისა **Φოტი** კონსტანტინუპოლელ პატრიარხისა აღმოსავლეთის საპატრიარხოთა მიმართ საყდართა მიწერილისა, რუსულისაგან თარგმნილი უცხოთა მხარის კოლეგიისა მთარგმნელისა და კავბლერის ნიკოლაოზ დავითის ძის ჩუბინოვისაგან. (3 r).

12. გამოკრებული, რომელთამე საღმრთისმეტყველოთა თავთაგან ოთხისა ტომისა ღმრთის-მეტყველების წიგნთაგან; რომელიცა უქმნიეს სრულიად საქართველოს კათოლიკოსს ანტონი პირველსა.

ს ა ღ მ რ თ ო ნ ი წ ე რ ი ლ ნ ი ს ა ზ ო გ ა დ ო თ ა გ ა ნ
ღ ი რ ს თ ა და ღ მ ე რ თ შ ე მ ო ს ი ლ თ ა წ მ ი დ ა თ ა მ ა მ ა თ ა

13.* ითიკა, წმიდათა შორის მამისა ჩვენისა ვასილი დიდისა კესარია კაბადუკიის არხიეპისკოპოსისა. მრავლითა სხვთა და სხვთა მოძღვრებითა და სწავლითა აღსავსე და სხვა და სხვა ძსალმუნ-

13* წიგნი ესე ითიკა მონი[ს]კრიპტი არს მშენიერ ხელად(!) ხუცურად აღწერილი: არხიეპისკოპოსისა ამბროსის მიერ კელოვანისა, რომელიცა იყო პირველად არხიეპისკოპოსი წილკნის ეპარხიისა და შემდგომად მიიღო სა[ა]რხიეპისკოპოზო ეპარხია კახეთის გაღმა მხრისა სანეკრესლოსა.

თა განმარტებითა ზნეობითნი სწავლანი საღმრთოსა ჰსჯულსა და სათნოებათა დიდისა ვასილის მიერ და გრიგორი ღმრთის-მეტყველისა ნაწიანზელისა და გრიგორის მიერვე სიტყვა ნათლისღებისათვის თქმული და მისგანვე ცხოვრება და მოქალაქობა დიდისა ვასილისა. და დიდისა ვასილის ძმისაგან წმიდისა გრიგორი ნოსელისაგან აღწერილი ცხოვრება ღირსისა ღმერთ-შემოსილისა მამისა გრიგორი ნეოკესარიელისა არხიებისკობოსისა საკვირველთ-მოქმედისა. და სხვანი მრავალნი წმიდათ მამათ მიერ სიტყვანი და განმარტებანი არიან წიგნსა ამას შინა. კვალად ამასვე შინა წიგნსა არს აღწერილი დიდის ვასილის მიერ მეღქმისედეკის გამოჩინებისათვს და თუ რაისათვს უმამოდ და უდედოდ იწოდა იგი. ესე წიგნი ს[ა]ითიკო არს თარგმნული ბერძულით ქართულსა ზედა ენისა წმიდისა მამისა ჩვენ ქართველთა მნათობისა ეფთვმის მიერ მთარგმნელისა ათონის ივერიის მონასტრის მამისა და არხიმანდრიტისა, რომელიც იყო ძეჲ ღირსისა მამისა მთარგმნელისა ივერიის მონასტრის წინამძღვრისა იოანესი. ესე წმიდანი მამანი იოანე და ეფთვიმი ქართველთა მთარგმნელნი იყვნეს ქრისტესითგან ასწლუელსა მეათესა შინა საუკუნესა.

14. წიგნი ექვსთა დღე, რომელ არს შესაქმის განმარტება წმიდისა დიდისა ვასილის მიერ. ხოლო შექმნისათვს კაცისა არს განმარტებული ძმისა მისისა წმიდისა გრიგორი ნოსელის მიერ. თარგმნილი ბერძულით ქართულსა ენასა ზედა წმიდისა მამისა ჩვენისა საქართველოს მნათობისა გიორგი მთაწმიდელისაგან ათონის ივერიის მონასტრის არხიმანდრიტისა და მამისა მთარგმნელისა, რომელიცა იყო ქრისტესით დასასრულსა შინა მეათისავე ასწლუელისა საუკუნოსა.

15.* წიგნი კლემაქსი, რომელ არს კიბე სათნოებათა, ოცდაათთა მათ რიცხუთა ხარისხთა სათნოებისათა იოანე სინელისაგან ქმნულთა. თარგმნილი ბერძულიდგან ქართულსა ზედა ენასა მისვე წმიდისა ეფთვმის მიერ მთარგმნელისა.

ს ტ ი ხ ნ ი ს ა ღ მ რ თ ო თ ა წ ე რ ი ლ თ ა ნ ი

16. სტიხნი საღმრთონი, წმიდათა მამათა მიერ ჩვენთაგან ქართველთა თქმულნი და ზოგნი ბერძულთა სტიხთაგან ნათარგმნი სტიხებადვე.

15* ესე არს მონისკრიპტი ნიკოლაოზ სიონის დეკანოზისა პროთოიერეს მიერ ფრიად მშვენიერს კელზე ხუტურად აღწერილი.

17. კლემაქსი, ოცდაათი კიბე ხარისხთა სათნოებისათა, გა-
ლექსილი იამბად იოანე პეტრიწის მიერ ქართველთა ძილოსო-
ფოსისა, მის ღირსისა მამის მთარგმნელისა. ეს ლექსნი არიან
ქმნილნი ურიფმოდ და ამას ლექსთა შინა არიან აკროსტიხურნი-
ცა ლექსნი, დიახ მწვენიერად, ლაკონიკად არიან ესენი თქმულნი.

18. სტიხნი გრიგორი ღმრთის-მეტყველისანი კონსტანტინუ-
პოლის პატრიარხისა ნანზიანზელისა. ას იამბიკოდ გალექსილნი და
თვთოეულსა იამბიკოსა ხუთხუთი ტრიქონი (!) აქვს. ესე არს ქარ-
თულსა ზედა ენასა თარგმნილი წმიდისა მამისა ქართველთა მთარ-
გმნელისა პეტრეს მიერ, რომელ იყო ძეჲ სრულიად საქართვე-
ლოჲსა მეფისა ვარაზ-ბაკურისა ხოსროიანისა. და იყო ესე დრო-
სა თეოდოსი მცირისა ბერძენთა იმპერატორისასა*. ესე სტიხნი
გრიგორი ღმრთის-მეტყველისანი არიან სწავლანი წარმართთა მათ
მიმართ, რომელნიცა განაყენნა ქრისტიანენი ივლიანე განდგო-
მილმან, ზედა წარწერილი თვთ მისივე გრიგორისა.

19. კვალად სტიხნი გრიგორი ღმრთის-მეტყველისავე ნანძი-
ანძელისა, განუზომელთაგან სიტყვანი იამბიკოდ. და აგრეთვე
სტიხნი იოანიკე მონაზონისა. ძველად ბერძულიდამ ჩვენთა მთარ-
გმნელთაგან ნათარგმნი.

20. პროლოღია საწელიწდო, იოანე ძილოსოფოსისა, თვთ
ბუნებით ქართველისა, პეტრიწად ზედსახელდებულისა, ქართველ-
თა მთარგმნელისა მამისა. იამბნი ლექსნი ურიფმონი. წმიდათა სა-
ყოველთაოთა თვითოეულთა დღეთა წლისათა, რომელთაცა წმი-
დათა ხსენება აღესრულებს მათნი შესხმანი ღვაწლნი და ცხოვ-
რებანი, დიახ მოკლედ, ლაკონიკურ გვარზედ, საკვირველის ჭე-
ლოვანებით მესტიხეობით თქმულნი. მაგრამ იოანე პეტრიწს უწყ-
ყია: 1. ს[ე]კდებრისა. 2. ოკდობრისა. 3. ნოებრისა. 4. დეკებრისა
და 5. იანვრისა. ამა ხუთთა თვეთა მას აღუწერია და სხვა კი და-
უგდია, ანუ დაშთომიეს, ანუ დაკარგული არს. მერმე შემდგომად
მისსა ჟამთა რაოდენთამე გარდმოვლეს. უხილავს. ესე უწმიდესსა
კათოლიკოსსა სრულიად ყოვლისა საქართველოჲსასა, კაცსა
ღმრთისასა და ყოვლისა სიბრძნითა აღსავსესა მწყემსმთავარსა და
პატრიარხსა ჩვენსა არსენის ბულმაისის ძესა და შეუძენიეს მას

18* წმიდა ესე პეტრე პირველად ცხოვრებდა სიწმიდით და ქალწულე-
ბით კონსტანტინუპოლეს და იმპერატორთა მიერ ფრიად პატივცემულ იყო.
მერმე წარვიდა იერუსალემს, მუნ შემონოზნდა და მრავალი წელი უდაბნოთა
იყო დაუთლებით დიდსა ღვაწლსა შინა. მერმე იძულებითა მრავალითა ქმნეს იგი
ეპისკოპოს მოამისა და ესრეთ მოღვაწეობით აღასრულა ცხოვრება თვისი.

ამა პროლოღისათვის ოთხის თვისა, ესე იგი: 6. ქებერველისა, 7. მარტისა, 8. აპრილისა და 9. მაისისა და მეტი არღარა აღწერიეს მას და ანუ დაშთომიეს. მაგრამ საკვირველად უცხოთ უთქვამს, რომელ პეტრიწის იამბები მას ვერათი ჰსჯობს, ისევ პეტრიწის გვარს იამბიკოთ არის თქმული. ხოლო სამი თვისა იგი დაშთომილი უხილავს რა, სრულიად საქართველოს კათოლიკოსსა ანტონი პირველსა, მას შეუსრულებეს: 10. ივნისისა, 11. ივლისისა და 12. აგვისტოსი. ფრიად ამასცა მგზავსად მათსა და მშვენიერად შეუთხზავს და სრულ უქმნიეს.

21. წამებანი და ღვაწლნი წმიდისა და ღვაწლისა მძლისა დიდისა მოწამისა დედოფლის ქეთევანისა, სრულიად ქართლისა და კახეთისა სამეფოთა და სხვათა მეფისა თეიმურაზ პირველის დედისა, აშოტან მუხრანის ბატონის ასულისა, რომელიცა ეწამა ქრისტეს სარწმუნოებისათვის, და სამეფოთათვის თვისთა სისხლი დასთხია. სპარსეთისა მპყრობელისა შააბაზ პირველისა მიერ ეწამა ქალაქსა შინა შირაზისასა (შინაგანსა სპარსეთსა). წამებაჲ მისი პირველ ყოველთასა აღწერილ არს ძისა მისისა მიერ მეფე თეიმურაზ პირველისა შეერსიტყვაობით, ფრიად საქებელითა სტიხებითა, რომელიცა არს ლიტონი ლექსნი, ადვილად სასმენელნი და ფრიად მშვენიერნი.

22. სხვათა და სხვათა მიერ ავქსონთაგან თქმულნი ძველთა და ახალთა მწერალთაგან. და ყოველნივე ესე არიან საღმრთონი. კვალად ამავე წიგნსა წმიდისა ამფილოქეს იამბიკონი სელევკოსის მიმართ.

23. სტიხნი სრულიად იამბად და აკროსტიხურად თქმულნი, რომელსა ეწოდების წყობილ-სიტყვაობა და ანტონის მიერ პირველისა სრულიად საქართველოს კათოლიკოსისა, რომელსა შინაცა არიან სტიხნი ღმრთისმეტყველურნი სამქებრონი ღმრთის მშობელისა ჯვარისა და წმიდათათვის, ეგრეთვე ქართველთა წმიდათა. მეფეთა, დედოფალთა, მეფეთა-ქომილიათა და ღირს სახსოვართა საქართველომასათა ყოველთავე ფრიად საქებელისა ლექსებითა იამბად შესხმანი და ღირსნი ქებანი მათნი; შვენიერ სიტყვაობით ერთგულთათვის მამულისათა აღმოჩენილნი.

24. წიგნი, რომელსა ეწოდების სარკე-თქმულთა. სრულიად სტიხებად და ფრიად მშვენიერად თქმულნი სრულიად ქართლისა და კახეთის სამეფოთა და სხვათა მეფისა თეიმურაზ მეორისა მიერ, ირაკლის პირველისა ძისა. და ამა წიგნსა შინა არიან პირველად ყოველთა, საუფლოთა დღესასწაულთა შესხმანი, მრავალთა

წმიდათა სამკებრონი ლექსნი და საღმრთის მეტყველონი ოდანი სხვითა და სხვითა გვართა ლექსებითა (ესე იგი სტიხებითა) და ანბანთ ქებაებითა. ამავე წიგნსა შინა არიან საქართველოს ერისა ზნეობანი, ყოველნივე სტიხებად თქმულნი და საღალღობელნიცა და საერონი სტიხნი ბევრნი არიან.

25. გალობა ყოვლად წმიდისა ღმრთის-მშობელისა მიმართ, ქართულის ლექსის რჯულის გვარზედ თქმულნი, რომლისაც თვთოეული სტიხი ოთხოთხი ტაეპი არის და ყოველსავე თვთოეულსა მათგანსა აქვს რვა რვა რიქმა (ესრეთ არიან საშუალებით და ბოლოებით თანასწორის რიფმებით გალექსილნი), კარგის ჭელოვნებით არიან შეწყობილნი და სინანულის მუხლების გვარზედ ქმნილნი, რომელსა შინა შემოიტანებიან იგავნი ძველისა და ახლისა აღთქმისანი ადამისითგან უფლისა ჩვენისა იესუ ქრისტეს განხორციელებამდე, ვნებად, ჯვარცმად, დაფლვად, აღდგომად და ამალღებადმდე. ლექსთა ამათ ეწოდებით სამოცეული (რომელნიცა არიან 63).

26. ორმოცთათვს შეკითხვათა. მიგებანი სრულიად იამბად თქმულნი. კითხვანი არიან მღვდელ მონაზონისა იონა ხელაშვილისაგან ქართველისა ხიზიყელისა, ხოლო მიგებანი სრულიად საქართველოს მეფის გიორგის ძის თეიმურაზის მიერ (ვინაჲდგან მას ჰკითხავს იონა) და ესე კითხვა-მიგებანი არიან საღმრთოთა წერილთაგან აღმორჩეულნი ღმრთის—მეტყველურნი ქილოსოქოსურნი და ისტორიულნი და სხვათა და სხვათა საგანთათვს.

27. სძლის-პირი, ანუ სძილის-პირი, რომელ არიან ბერძულად ირმოსნი. ძველად წმიდათა ქართველთა მთარგმნელთა მამათაგან თარგმნულნი, ხუცურად დაწერილი მონისკრიპტი.

28. კვალად სხვადასხვანი წიგნნი საღმრთოთა წერილთანი.

29. წიგნი მარგარიტი, რომელსა შინა არიან სწავლანი გამოკრებულნი იოანე ოქროპირისა სწავლათაგან. და სხვანი და სხვანი რამენი ცნობანი და მოთხრობანი წიგნსა ამას შინა. და ღირსისა მამისა და მთარგმნელისა ქართველისა ეფთჳმი-გრძელის ძის მიერ ძღვეჲა, სოსთენი სომეხთა მოძღვრისა ერთბუნებიანისა ჰერეტეკოსისა.

30. სწავლა იოანე ოქროპირისა, მოთმინებისათვს.

31. მცირე წიგნი, რომელსა ეწოდების სამასეული, რომელსაცა შინა არიან სამასნი ესე სწავლანი. 1. ასი სწავლა გრიგორი ღმრთის-მეტყველისა ნანზიანზელისა. 2. ასი სწავლა დიდისა ვასილისა. 3. ასი სწავლა მაქსიმე აღმსაარებელისა.

32. წიგნი, რომელსა ეწოდების კლიტე, სწავლანი იოანე როპირისანი სათნოებისათჳს ეკკლესიასა შინა საქადაგებელნი, სხვანი და სხვანი ბერძულისაგან ნათარგმნი.

33. კვალად სწავლანი იოანე ოქროპირისანი, სათნოებათათჳს, რომელსა ეწოდების ოქროს წყარო, ბერძულისაგან ნათარგმნი.

34. სიტყვა, თქმული ამაღლებისათჳს უფლისა, იოანე ოქროპირისაგან თქმული, ბერძულისაგან ნათარგმნი.

35. მეორმოცდაათისა ძესალმუნისა, ესე იგი მიწყალეს თარგმანი, წმიდათა ღმერთ შემოსილთა მამათა ათანასი ალექსანდიელისაგან, კირილე ალექსანდრიელისაგან პატრიარხთა და ევსუქი კონსტანტინოპოლის პატრიარხისაგან, ბერძულისაგან თარგმნული.

36. კვალად წიგნი სხვათა და სხვათა სწავლათათჳს და მოძღვრებათა და მეორედ მოსვლისათჳს თქმულთა, იოანე ოქროპირისა.

37. წიგნი, რომელსა ეწოდების მანანა. შესხმანი რიცხვთ ორმეოცენი ღმრთისმშობელისა, ჯვარისა და სხვათა წმიდათა, ქმნილი მღვდელმონაზონისა მრავალმთის ნათლისმცემლის უდაბნო გაბრიელ მცირისაგან.

38. საგალობელი მრთელი კანონი, თქმული სრულიად ივერისა (ესე იგი სრულიად საქართველოჲსა) თვთმპყრობელისა მეფისა წმიდისა დავით მესამისა* აღმაშენებელისა დავითიან ბაგრატიონისა. ესე საგალობელი სინანულის მუხლებად არის თქმული უცხოს თხზულებით. მეშვიდისა ხმისა სძლის-პირთა ზედა (ესე იგი დაწყება: წამისყოფითა ღმერთო), რომლისა თვთოეულთა მუხლთა აქვსთ ჩასართავად: მიწყალე მე ღმერთო, მიწყალე მე.

39. ამავე საგალობელსავე თანა არის შესხმა თვთ მეფისა დავით აღმაშენებელისა, რომელიცა მიაჩნვა მეფესა წმიდამან და ძილოსოფოსმან მამამან არსენი იყალთოელმან მთარგმნელმან, რომელიცა იყო მოძღვარი და აღმზრდელი და მასწავლებელი ამა წმიდისა მეფისა დავით მესამისა აღმაშენებელისა.

40. შვდუელთა დღეთა ლოცვანი, თქმული სრულიად საქართველოს მეფისა თეიმურაზ მეორისა მიერ, დავითიან ბაგრატიონისა, ფრიად მშვენიერისა თხზულებითა უფლისა მიმართ და ღმრთის-მშობელისა სინანულისა ვედრებისა. თვთოეულთა დღეთათჳს არიან ათვრამეტნი ლოცვანი. ხუცუტრად აღწერილი მონისკრიპტი.

* აღმაშენებელსა რუსნი სთარგმნიან *избавитель*-ად.

41. შვდთა მომაკვდინებელთა სულისა ვნებათათჳს და შვდთა მადლთა სულისათა წინააღმდეგთა მათ ვნებათასა. ხეთა სახედ ესრეთ გამოხატულნი, რომელ ძირნი თვთოეულთა მათ ხეთანი; ძირად ვნებათა მათ გამოხატულ არიან და რტონი ხეთა მათ, რტოებად ვნებათა მათ და რაოდენთაცა განიყოფიან იგინი და ვითარ რტოთა და ფურცელთა მათთა ზედა წარწერილ არიან. და პირისპირ მათსა, ეგრეთვე კეთილთა მათ ხეთა ძირნი რტონი და ფოთოლნი, წინააღმდეგად თვთოეულთა მათ ბოროტთა ვნებათა წარწერილ არიან. ესე არს ქმნული ნიკოლაოზ ტფილელ-მიტრდპოლიტისაგან ორბელიანისა.

42. სიტყვა, თქმული საკვირველისა ენამზეობით წმიდისა ამბროსი მედიოლენელ ეპისკოპოსისაგან, შემდგომად გარდაცვალებისა მეორმეოცესა დღესა იმპერატორისა დიდისა თეოდოსისა ბერძენთა და რომთა თვთმპყრობელისა, ძველადვე თარგმნული ჩვენთ წმიდათა მამათ ქართველთ მთარგმნელთა მიერ ბერძულეთ.

43. აღსარების წიგნი, ქმნული სრულიად საქართველოს კათოლიკოსის ანტონი პირველისა მიერ.

44. ჭეშმარიტნი დამტკიცებანი ისტორიულნი ნანდკლ ყოფისა ქრისტესსა ჭვეყანასა ზედა, ქმნული ირინეოს პსკოვის არხი-ეპისკოპოსისა სინოდის ჩლენისა მიერ. ქართულსა ზედა თარგმნული მუხრანცი კნიაზ ბაგრატიონისაგან გრიგორი იოანეს ძისა.

45. ლეოდრაფია სამღვდელო, რომელნიცა ადგილნი საღმრთოთა შინა წერილთა მოიხსენებიან. აღწერა მათი გეოგრაფიულად და ქარტითა თვისითურთ. თარგმნული რუსულისაგან ქართულსა ზედა ენასა ტარასის მიერ მღვდელმონოზანისა ალექსიევისაგან, ტფილისის აზნაურთა გვარისაგანისა და მხედრულს ხელზედ სტამბაში დაბეჭდული.

46. წიგნი მოთხრობა ყოველთა მწვალებელთათჳს სხვა და სხვა გვართა, რომელნი თუ რომელსა საუკუნესა შინა გამოჩნდეს და სადა ანუ რაჲ იყო წვალეზანი თქმულნი მათ მიერ, თვთოეულად მოკლედ ქრისტეს მოსვლისა პირველისა საუკუნითგან ვიდრე აქამომდე, ქმნილი პლატონის მიერ ნემცკის მონასტრის სტუდენტისა, საქართველოს აზნაურთა გვარისა ეგნატი მღვდლის ძის იოსელიანისაგან (ეგნატი მღვდელი იყო საქართველოს მეფის გეორგის სასახლის კარის მღვდელთა რიცხვისაგანი).

47. თქმული წმიდათა შორის მამისა ჩვენისა ეფთჳმი მთარგმნელისა, წმიდისა იოანეს ძისა მთარგმნელისა ივერის მონასტრის მამისა და არხიმანდრიტისა მთაწმიდელისა, ქართველთა მნათობისა,

ჩაოდენტამე საკითხავთა წინადადებანი თეოდორეს მიერ და
 სა ხუცისა საბაწმიდელისა, რომელთაცა თვთოთვთოდ ჰკითხავს თე-
 ოდორე და ექთვმი მიუგებს მას პასუხს.

48. ქადაგებანი საუფლოთა დღესასწაულთანი, ქმნულნი ვარ-
 ლამ მიტროპოლიტის მიერ, საქართველოს ექსარხოზისა, ქსნის
 ვრისთვის დავითის ძისა. სიტყვანი ესე არიან განმარტებანი სახა-
 რებათა მათ. რომელნიცა წარიკითხებიან თვთოეულთა მათ დღე-
 სასწაულისა დღეთა და კვალად სიტყვანი მათვე დღესასწაულთანი
 სხვანიცა დართულ არიან მათ ზედა. ესე ხუცურად სტამბაშიაცა
 არს აღბეჭდული შრომითავე მისითა.

49. სიტყვა, თქმული დაფლვასა ზედა ოდესის ქალაქსა შინა
 გრიგორი საუყუნისა ამის მღვდელმონაწამისა წმიდისა კონსტანტი-
 ნუპოლელ პატრიარხისა. სიტყვაჲ ესე თქმულ არს მისვე პატრიარ-
 ხისა გრიგორის იკონომისის მიერ, პროთოიერეი კონსტანტინესა-
 გან საპატრიარხოთა დიდისა ეკკლესიის მქადაგებლისაგან. თარგ-
 მნული რუსულისაგან მათის უგანათლებულესობის სრულიად სა-
 ქართველოს მეფის გიორგის ძის თეიმურაზისაგან ქართულად.

50. სჯულის კანონი წმიდათა და ღმერთ-შემოსილთა მამათა
 ზეექსისა კრებისათა და მასთანავე სჯულის-კანონი წმიდისა და ნე-
 ტარისა კონსტანტინუპოლელ პატრიარხისა იოანე მმარხველისა.
 თარგმნილი ბერძულისაგან ქართულად წმიდისა მამისა ჩვენისა
 ეფთვიმე ქართველისა ათონელისა მთარგმნელისაგან. და სამცხისა,
 ესე იგი მესხთა ენისაზედ არს ნათარგმნი ონტოლოგია და მარც-
 ვალნი ლექსთა სიტყვისათა ძველებურს ქართულს კანონზედა
 აქვს. მეფის ძემან თეიმურაზ გარდამოსწერა ძველისა მისგან წიგ-
 ნისა, რომელიცა არს ტეტრატსა (!) ზედა აღწერილი ხუცურად
 შერგვლოვანისა ზელწერილითა. და ესე წიგნი სანკტპეტერბურგის
 აკადემია ნაუქისა არს. ხოლო რომელნიმე ფურცელნი აკლდეს ამას
 წიგნსა და იგიცა მოიძია და ჰპოვა სხვასა შინა და შეასრულა მით.

წიგნნი ურიათა მიმართ და მოჰმედიანთა
 სიტყვის-საგებელი

51. ურიათა მიმართ სიტყვის საგებელი, სამოელ რაბბინისა
 ურიათა მოძღვრისა მიერ მარკანელისა. გულის ზრახვითა მისითა,
 და ყოველთა წმიდათა წინასწარმეტყველთა მოსწავებითა და მტკი-
 ცება უფლისა ჩვენისა იესუ ქრისტესი, რომელ იგი იყო ჰეშმარტი
 ღმერთი ძე ღმრთისა მხსნელი ჩვენი, რომელიცა მოვიდა და არღა-
 რა ჯერ არს მოლოდება სხვისა. წიგნსა ამას ეწოდების ოქროს

ანაქესი. ხოლო თარგმნულ არს რუსულისაგან ენისა ქართულსა ზედა ვარლაამის მიერ არხიერისა, ქსნის ერისთვს ძისა, (რომელიცა შემდგომად იქმნა მიტროპოლიტ და ექზარზი საქართველომას).

52. წიგნი, სიტყვის საგებელი მოკმედიანთა მიმართ. 82-სა ქსალმუნისა განმარტება და აღმოჩინება აგარიანთა და ისმაიტელთა ზედა, თუ ვინაჲთ იწყო სექტი მოკმედიანთა ანუ ვინ იყვნეს მახლობელნი და თანაშემწენი მოკმედისნი. მოთხრობათა მათთა სრულიად დაწვრილებით დარღვევა და გამტყუნება ცუდმორწმუნეობისა მათისა. წიგნი ესე არს ძველადვე ქმნული იოსების მიერ ვისგანმე ქართველისა ზუცისა და მოძღვრისა, ჟამსა ღირს სახსოვარისა სრულიად ივერიისა ზემოდა და ქვემოდა საქართველომასა და აფხაზთა მეფისა თვითმპყრობელისა ბაგრატ მეორისა, დავითიან ბაგრატიონისა.

53. კვალად წიგნი მცირე, სიტყვის საგებელად მაჰმადიანთა, სხვისა მიერ აექსონისა ქმნული.

54. სიტყვის გება მოკმედიანთა მიმართ სარკინოსთა, თეოდორიტე ალკურას მიერ ნეტარისა, რომელიცა იყო ეპისკოპოზი ასურეთის ხარანისა და ძილოსოქოს იყო იგი. ესე იქმნა აზოტეს შინა, რამეთუ სარკინოსთა მიერ უღონობად მიწვევულთა შათ ქრისტიანეთა მიუწოდეს თეოდორიტეს, სადა იგი ვითარცა უკადნიერელმან იწყო სარკინოზმან კითხვაჲ, ხოლო ყოველსა თვთოეულსა კითხვასა ზედა მიუგებდა თეოდორიტე და სძლევდა ფრიადისა გულისხმისყოფითა და მახვლგონიერებით მეპასუხე.

55. სიტყვისგება მოკმედიანთა მიმართ, ქმნული იაკობ შემოქმედელისა მიერ, გურიის არხიეპისკოპოსისა, შაირსიტყვაობით (ესე იგი სტიხებად) თქმულნი, თხოვითა ქართლის მეფისა გიორგი მეათორმეტისათა შაჰნავაზ, ბახუტას ძისათა.

წიგნნი საეკკლესიოთა ისტორიათანი

56. სუნაკსარი საწელიწდო, რომელსა შინაცა ყოველთა თვთოეულთა თვეთა დღეთა შინა არიან მოხსენებანი წმიდათანი. ცხოვრებანი და ღვაწლნი მათნი და წამებანი და სატანჯველნი წმიდათა მოწამეთანი ყოველნივე მოხსენებულ არიან. თარგმნილი ბერძელისაგან ქართულად ჩვენთა ქართველთა წმიდათა მამათა მთარგმნელთაგან.

57. მამათ ცხოვრება და მოწამეთა ღვაწლნი, ერთს წიგნად აღწერილი. დიახ ძველი წიგნი, ჩვენ წმიდათ მამათ ქართველთაგან

ბერძნულსაგან ქართულად თარგმნილი ძველადვე, რომელთა შორისაა
ნაცა არიან შემდგომნი ესე:

ა. წმიდისა დიდისა მამისა სკემონ მესვეტისა ანტიოხელისა.

ბ. წმიდისა დიდისა მოწამისა მამაასი ღვაწლნი და წამებანი
(ესე არს მამანტი, ქართულად მამუკად ისახელდების).

გ. წმიდისა მღვდელ-მოწამისა ანთიმოსი.

დ. წმიდისა და ნეტარისა დედისა თეოდორა ალექსანდრიე-
ლისა; იოანე პეტრიწის მიერ აღწერილი საკვირველის მშვენიერის
ენამზებობითა.

ე. წამება წმიდისა დიდისა მოწამისა იაკობ სპარსისა.

ვ. წამება წმიდათა და დიდთა მოწამეთა: ევსტრატი, ავქსენტი,
ევგენ, ორესტი და მარდარისა.

ზ. სიტყვა, თქმული შობისათვის უფლისა ღმრთისა და მაცხოვ-
რისა ჩვენისა იესუ ქრისტესი, თქმული წმიდათა შორის მამისა ჩვე-
ნისა იოანე დამასკელისა.

შ. ცხოვრება და მოქალაქობა წმიდისა მამისა ჩვენისა გან-
შორებულისა პავლე თებელისა.

თ. ცხოვრება და მოქალაქობა წმიდისა ღირსისა ქსენოქო-
რესი, მეუღლისა მისისა და შვლთა მისთა.

ი. წამება წმიდისა დიდისა მღვდელ-მოწამისა ხარლამპისი.

ია. ცხოვრება ღირსისა და ღმერთ-შემოსილისა ალექსი კაცი-
სა ღმრთისა.

იბ. ცხოვრება და მოქალაქობა წმიდისა მონაზონისა პალადი-
სი, კაცისა მის ღმრთის-მოყვარისა.

იგ. ცხოვრება წმიდისა და ნეტარისა მამისა აბბა მარკოზისა
განშორებულისა.

58. წიგნი წმიდისა და ნეტარისა ანდრია სალოსისა კონსტან-
ტინუპოლელისა. საკვირველნი ცხოვრებანი და ღვაწლნი მისნი და
პრავალნი რაიმენი თქმულნი მომავალთათვის ჟამთა.

59*. კვლად სხვა წიგნი წმიდათ მამათა და მოწამეთ ღვაწლ-
ნი და ცხოვრებანი შემდგომნი ესე (მხედრულის წერილით):

[59* ა, გ, ე]. უწყება წარმოთხველათვის: ცხოვრებანი ალექსი კაცისა
ღმრთისა, ქსენეფორესი და მარკოზ განშორებულისა აქა მოხსენებულთა ორსა-
ვე მამათცხოვრებაში სწერიან [58 თ, ია, იგ]. მაგრამ თხზულებითა სიტყვითა-
და განპყოფილ არიან და არა ისტორიითა. ამისთვის არა დავუტყვევ მე აქა ჩა-
უწერელად.

ა.* ცხოვრება წმიდისა ალექსი კაცისა ღმრთისა.

ბ. ცხოვრება იოანე ნეფსით გლახაკ ქმნილისა სათნოებისა მოსაგებელად.

გ.* ცხოვრება ღირსისა ქსენეფორესი.

დ. ცხოვრება წმიდისა ღმერთ-შემოსილისა მამისა ჩვენისა ონოფრე განშორებულისა.

ე.* ცხოვრება წმიდისა მარკოზ განშორებულისა.

ვ. ცხოვრება კანონიკე ქალწულისა.

ზ. ცხოვრება ნისიმე ქალწულისა.

შ. ცხოვრება სულიერი სათნოებათა დაფარვისათვის.

თ. ცხოვრება სულიერი წმიდისა ღირსისა მეუღაბნოსისა დიდისა სისოსთვის.

ი. ცხოვრება სულიერი დიდისა მეფისა კონსტანტინესთვის.

ია. ცხოვრება წმიდისა ღირსისა დედისა მაკრინასი, დისა წმიდათა დიდისა ვასილისი.

იბ. მასვე წიგნსა შინა წერილ არს ღმრთის-მშობლის მიცვალების მეტაფრასი, აღწერილი წმიდათა შორის მამისა ჩვენისა დიდისა ვასილისა, ძველათვე ნათარგმნი ბერძულისაგან ჩვენ ქართველთ წმიდათ მთარგმნელთ მამათაგან.

იგ. წამება წმიდათა ქალწულ მოწამეთა და ღირსთა მოწამეთა და მოწესეთა რიქსიმასი, გაიანასი და მოყვასთა მათთა, რომელნიცა იყვნეს რომაელნი და დიდებულთა და წარჩინებულთა ასულნი და მუნით ლტოლვილნი მოიწივნეს სომხეთად, ჟამსა დეოკლიტინეს დევნულებისასა და ქრისტეს სარწმუნოებისათვის ეწამნეს თრდატის მიერ სომეხთა მეფისა, ქალაქსა სომეხთასა ვალარ-შაპეტს. ესე ცხოვრებაჲ და წამებანი აღწერილ არიან ძველადვე ჩვენ წმიდათ ქართველთ მამათაგან.

იძ. კვალად, სიტყვანი წმიდათა მამათა მიერ, თქმულნი დღესასწაულთა და წმიდათა ღმერთშემოსილთა მამათა ღვაწლნი, ქადაგებანი და წამებანი და წმიდათა მოწამეთა სატანჯველნი და შესხმანი საქებელნი მოთმინებისა მათისა:

ა. ცხოველსმოფელისა ჯვარისა ამაღლებისათვის, სიტყვა. თქმული დიდისა მიერ ვასილისა.

ბ. წმიდისა და მოციქულთა მოსაყდრისა კლემენტოს რომთა-ნაპისა და მღვდელმოწამისა ცხოვრება. მოქცევა, ღვაწლნი და ქადაგებანი, და ამასვე შინა მოხსენებულ არიან ქადაგებანი, მიმოსვლანი მრავალთა ადგილთა და სასწაულნი პეტრე მოციქულთა თავისანი. ესე უკუშ მოთხრობა მიწერილ არს წმიდისა კლემენტო-

სის მიერ წმიდისა დიდებულისა და ყოვლად ქებულისა მოციქულისა იაკობ იერუსალიმისა პირველისა მღვდელ მთავრისა ძმისა უფლისა მიმართ.

გ. ამასვე წიგნსა შინა არს წამება წმიდისა ამის კლემენტოს რომთა-პაპისა, რომელიცა აღწერილ არს მოწაფისა მისისა ჭიბეოსის მიერ.

დ. წამება წმიდათა დიდთა მოწამეთა: ევსტატი პლაკიდასი და სახლელულთა მისთა, რომელიც იყო დიდი მხედართ მძღვანი ტრანიანე რომის კეისრისა და იწამნეს ადრიანე კეისრისა მიერ.

ე. წამება წმიდისა დიდისა მოწამისა დიმიტრი თესალონიკელისა, რომელიცა ეწამა მაქსიმიანეს მიერ უღმრთოსა და სასწაულნი მისნი და შესხმანი წმიდისა გრიგორი ღმრთის-მეტყველისა ნანძიანძელისაგან (კონსტანტინუპოლელ პატრიარხისა, ოდეს იგი მოვიდა თესალონიკედ. კვალად შესხმა ვასილის მიერ ჭიბიპეს მთავარ-ეპისკოპოსისა) თქმულნი და კვალად შესხმავე მისი ლეონ ბრძნისა ბერძენთა იმპერატორისაგან თქმულნი. ესენი სრულიად ბერძულიად თარგმნულ არს ქართულად წმიდისა და ღირსისა მამისა ჩვენისა მთარგმნელისა ეფთჳმეს მიერ საქართველოს მნათობისა.

ვ. ცხოვრება და მოქალაქობა, აღსარება და ღვაწლნი წამებისანი, წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩვენისა მღვდელ-მოწამისა სტეფანე ახლისანი.

ზ. წამება წმიდისა დიდებულისა მღვდელ-მოწამისა კლიმიანკვირელ ეპისკოპოსისა და წმიდისა ალათა ანგლოსისა საკვირველნი ღვაწლნი და მრავალწელ წამებანი მათნი.

წ. საკითხავი* ანუ სიტყვა იოანე ნათლისმცემლის შობისა, თქმული წმიდისა იოანე ოქროპირისა.

თ. წამება წმიდისა დიდისა ქალწულ-მოწამისა ქრისტინასი.

ჩვენ ქართველთა საზოგადოდ ეკლესიურნი ისტორიანი

61. ქადაგება და მოქცევა სრულიად საქართველომსა წმიდისა დედისა და მოციქულთა-სწორისა ქალწულისა ნინას მიერ ქართველთა განმანათლებელისა, რომელიცა მოიწია საქართველოსა შინა ქადაგებისათვის ქრისტესსა დასასრულსა შინა ქრისტესით ასწულელისა მესამისა საუკუნომსა, ჟამსა მპყრობელობისა სრულიად ივერიისა ზემომსა და ქვემომსა საქართველომსა მეფისა მირიან

* საკითხავი—რუსულად чтение.

პირველისასა ხოსროვანისა, ჟამსა ბერძენთა და რომთა მპყრობნისა კონსტანტინე დიდისა, მოიქცა საქართველომ ქრისტესა სარწმუნოებასა ზედა. და მეფე მირიან და მეუღლე მისი დედოფალი ნანა და ყოველნი სახლეულებანი სახლის მათისანი და დიდებულნი კარისა მათისა დიდნი და მცირენი და ყოველი ერი მეოთხისა საუკუნისა დასაბამსა შინა, რაოდენისამე წლითა უწინარეს პირველისა მსოფლიოსა ნიკიის კრებისა. ხოლო აღიწერა ცხოვრება და ქადაგებანი წმიდისა ნინასანი და მოქცევა სრულიად საქართველომსა თანამედროვეთაგანვე მის წმიდისათა მეფის მირიანის პირმშოს ძის რევის მეუღლის სალომეს მიერ უჯარმო ქალაქის დედოფლისა** და აბიათარ მღვდელისა მიერ, რომელიცა იყო პირველად მღვდელ-მოძღვარი მცხეთელთა ურიათა. ხოლო შემდგომად მოიქცა იგი წმიდის ნინას მიერ და იქმნა დიდი მორწმუნე ქრისტესი და უწოდეს მას პავლე ახალი, ვინაჲდგან ურიანიცა მუნ მოსახლენი და წარმართნიც მრავალნი მოაქცივნა სარწმუნოებას ზედა ქრისტესსა. და მან კვალად აღსწერნა კვართისათჳს საღმრთოსა უფლისა ჩვენისა, თუ ვითარისა სახითა მოტანილ იქმნა იგი და ვის მიერ, ჟამსა ქრისტეს ჯვარცმისასა საქართველოდ, მუნ მცხეთისა სამეფოსა ქალაქსა. და რომელნიმე მოთხორობათა მათგანი აღწერილ არიან სიდონიას მიერ ასულისა აბიათარ მღვდლისა, რომელიცა პირველვე დაემოწაფა წმინდასა ნინასა სხვათა ქალწულთა თანა პირველვე მოქცევისა საქართველომსა. და ყოველნივე სასწაულნი, რომელნიც იქმნეს კვართისა მიერ საღმრთოსა და თუ ვითარ საფუძველი დაიდვა პირველისა ეკლესიისა დიდის კონსტანტინეს მიერ წარმოვლენილისა ეკსტატი ანტიოხიის პატრიარხისა მიერ (ვინაჲდგან, ოდეს მოიქცენენ, მირიან მეფემან სთხოვა სამღვდელონი ნათლისღებისათვის და სხვათა საეკლესიოთა საჭიროებისათჳს დიდს კონსტანტინეს) ყოველნივე შემთხვეულებანი მაშინდელნი და მრავალნი სასწაულნი წმიდის ნინას მიერ აღსრულებულნი ყოველნივე წვლილიად აღწერილ არიან.

** სალომე დედოფალი, ოდიდგან მოაქცია წმინდამან ნინა, მარადის იმყოფებოდა მის თანა, ვიდრემდის აღესრულებოდა წმიდა ნინო. და ოდეს მახლობელ იყო ჟამი აღსრულებისა მისისა, მაშინ უბრძანა წმინდამან ნინა დედოფალსა სალომეს, რათა აღსწეროს ცხოვრებაცა მისი და ქადაგებაცა. და იწყოთვთ წმინდამან მოთხორობად დასაწყისითგან ცხოვრებისა მისისა, ვიდრე უკანასკნელამდე მის ჟამისა. ხოლო დედოფალი სალომე სწერდა ქართულად ყოველსავე და წმიდამანცა მან უწყოდა ენაჲ ქართული. და ესრეთ სრულჰყო ყოველივე.

62. კვლად სხვა წიგნად მოითხოობა. აღწერილი მღვდელისა მიერ, კვართისათვის ქრისტესისა და თუ ვითარისა სახითა იპოვა იგი განგებულებითა საღმრთოთა. სადაცა დაფლულ იყო იგი აღმოსლვითა მას ზედა კვპაროზისა ხისათა, რომელ არს სვეტი ცხოველს მყოფელი. და თუ ვითარ, ლოცვითა წმიდისა ნინასითა, აღიმართა ხელითა ანგელოზისა ღმრთისათა სვეტი იგი, რომელიცა ქმნილიყო კვპაროზისა მისგან აღმოსრულისა კვართსა მას ზედა, რომელიცა ჰყვეს პირველისა საქართველოს კათოლიკისა ეკლესიისა სვეტად. და რაოდენნი სასწაულნი აღესრულნეს სვეტისა მისგან ღმრთივ ბრწყინვალისა და კვართისა მიერ საუფლოსა და ხელითა წმიდისა ნინასითა და თუ ვითარ აღმოეცენა მირონი ადგილისა მისგან, სადა იგი დამარხულ იყო კვართი იგი ქრისტესი, რომელსა ზედაცა სვეტიცა იგი აღიმართა და ჰყოფდა ურიცხვთა სასწაულთა.

63. წიგნი ქართველთა წმიდათა ცხოვრება და ღვაწლი მოწამეთა, ძველადვე შეკრებული და აღწერილი დიდისა არსენი სრულიად ყოვლისა საქართველოჲსა კათოლიკოს პატრიარხისა მიერ, რომელიც იყო ღირს და მეცნიერ და სწავლითა აღსავსე. ესე წიგნი, რომელიცა რიცხვთა შინა ამა წიგნთასა არს, დია ძველი წიგნი არის. და წიგნი ესე შეიცავს შემდგომთა ამათ მოთხრობათა თჳს შორის:

ა. მოთხრობა ვრცელად წმიდისა მოციქულისა ნინასთჳს და მოქცევისათჳს საქართველოჲსა. ღვაწლი. სასწაულნი და ქადაგებანი მისნი და ევსტატი ანტიოხიის პატრიარხისა მისლვისათჳს თხოვითა მირიან მეფისათა, რომელიც წარმოავლინა დიდმან კონსტანტინე და ნათელსცა მან მეფესა და ერთა სრულიად საქართველოჲსა, თანამემწეობითა წმიდისა ნინასითა. და დაუდგინა მღვდელთმთავარი იოანე, უკურთხა დედა კათოლიკე ეკლესია მცხეთისა, სადაცა აღემართა სვეტი ცხოვრების მომნიჭებელი კვართსა ზედა უფლისა ჩვენისასა. ხელითა ანგელოზისათა უკურთხნა სამღვდელონი და თვთ მიიქცა საბერძნეთად. ესე ყოველი სრულიად აღწერილ არიან მოთხრობასა მას შინა.

ბ. მასვე მოთხრობასა შინა ვრცელად არს მოთხრობა კვართისაუფლისა გამოჩინებისა და სვეტისა ცხოველისა ცხოველსმყოფელისა და საკვირველნი მათ მიერ ქმნილნი. ამასვე მოთხრობისა ბოლოს შემოკლებულად არს მოთხრობა ეკლესიათათჳს საქართველოჲსა და მეფეთათჳს.

გ. წმიდისა ღირსისა და ღმერთშემოსილისა მამისა ჩვენისა იოანე ზედაძნელისა ვრცლად ცხოვრება, რომელიცა იყო ესე ათორმეტთა მამათაგანი თავი და წინამძღვარი მათი, რომელნიცა შუა-მდინარით ასურეთისათ მოიწინეს საღმრთოთა განგებულებითა ქვეყანასა საქართველომასა, განიყვნეს და დაუმკვიდრნეს სხვათა და სხვათა ადგილთა მონასტერთა და უდაბნოთა. თუმცა მრავლის გამოთვან მოქცეულ იყო საქართველოში და განმტკიცებულ ქრისტეს სარწმუნოებასა ზედა, მაგრამ ამათ უმეტესად განამტკიცეს და არა უტევეს, რათამცა შემოვიდა წვალება ნესტორისა საქართველოსა შინა, გინა სხვათა მწვალებელთა, ვინაჲთგან მაშინ ნესტორიანთა წვალება, მაშინ გამრავლებულ იყო ასურასტანსა შინა და სომეხნიცა აღრეულ იყვნეს სხვათა და სხვათა მწვალებელთათა. რომელთა-ნე ამა წმიდათა მამათა, ასურეთით მოსრულთა, ჰგადაგეს მათთა შინა კავკასიისათა და რომელნიცა დაშთომილ იყვნეს აღრიდგანვე ნოუქცეველად, მრავალნი მათგანნი მოაქცივნეს და განამტკიცეს ქრისტეს სარწმუნოებასა ზედა. მრავალნი სასწაულნი აღასრულნეს და აწცა იხილვებიან სასწაულნი სამარხოთა მათთაგან. ხოლო წმიდანი ესე მამანი მოვიდეს საქართველოსა შინა ქრისტეს მოსლვით-გან მეექვსესა ასწლეულსა საუკუნესა შინა, წელსა ქრისტესით 553.

დ. წმიდისა და საკვრველთ-მოქმედისა სრულიად საქართველოს სასოხსა, ღმერთ შემოსილსა მამისა ამა წმიდათა ათორმეტთაგანისა, დავით გარესჯელისა ვრცლად ცხოვრება.

ე. წმიდისა და საკვრველთ-მოქმედისა შიო მღვიმელისა, მათვე ათორმეტთა ასურეთით მოსრულთა მამათაგანისა, საკვრველისა მის მოღვაწისა.

ვ. წამებანი და ღვაწლნი წმიდათა დიდთა მთავართა არგვეთისათა, რომელ არს ქვემოსა შინა საქართველოსა, ესე იგი იმერეთს, ჯავით და კონსტანტინესნი, რომელნი იყვნეს ძმანი ურთიერთისა და ეწამნეს აგარიანთაგან, ქრისტესით მეშვდესა შინა საუკუნესა. ხოლო გვამნი მათნი სხენან ერთსა შინა ლუსკუმასა, ვითარცა უჭრწნელისა ხორცითა, მახლობელ არს არგვეთისა ადგილი იგი გელათისა მონასტრისა ახლოს. ხოლო ადგილი იგი იწოდების სახელითა წმიდათა მათ, რომელსაცა სახელ სდებენ მოწამეთა. არს ეკლესია მომცრო და მას შინა ასვენიან წმიდანი იგი ნაწილნი მათნი.

ზ. ცხოვრება და მოქალაქობა წმიდისა და ღმერთი შემოსილისა მამისა ჩვენისა ილარიონ ქართველისა საკვრველთ მოქმედისა. რომელიცა იყო კახეთისა თავადთაგანთა ძეჲ. ხოლო მონაზონი ჯავით გარესჯის მონასტრისა და სხვათაცა უდაბნოთა შინა საქართ-

ველოძესათა, იღვაწა მრავალი და მრავალჟამ დავით გარეჯის მონასტრის წინააღმდეგ ნოსა იყო დაყუდებით და სთარგმნიდა მრავალთა წიგნთა ბერძულ-ლით ქართულსა ზედა ენასა, ვინაჲდგან სულისა წმიდისა მადლითჲ განბრძნობილიყო და იცოდა ბერძული ელინური ზედმიწევნით. ხოლო მეფეთა მის ჟამისათა სურდათ და ერთა საქართველოძესათა, რათამცა ჰყვეს იგი კათოლიკოსად ყოვლისა ივერიისა ამად. იგი, სურვილითა დაყუდებისათა და მოცალებისათჲს თარგმანთა, ივლტოდა საქართველოძეთა იღუმალ და წარვიდა უცხოებად საბერძნეთს და მუნით მიიწია იერუსალიმად და დაჰყო მუნ დაყუდებით რაოდენიმე ჟამი. მერმე წარვიდა რომედ, მოილოცნა ყოველსა ადგილსა წმიდანი ადგილნი და მოიქცა თესალონიკედ და ყოველსა ადგილსა აღასრულებდა საკვირველებათა მრავალთა. ესე იყო ბასილი მაკედონიელისა ჟამსა ბერძენთა იმპერატორისათა. ხოლო აღესრულა რაჲ ესე წმიდაი და სცნა რა ესე ვასილ კეისარმან მაკედონიელმან, გვაძი წმიდისა მის დიდისა პატივითა აღმოიყვანნა კონსტანტინუპოლეს და უქმნა მას ეკკლესიაჲ მახლობელ ზემო კერძო სოსთენისა რომანად სახელდებული და მუნ დასხნა მრავლისა ლიტანიოებითა წმიდანი ნაწილნი მისნი. და მრავალნი კურნებანი და საკვირველებანი აღესრულნეს მის მიერ. ხოლო ცხოვრება მისი აღიწერა ბასილის ვისმე მიერ, მონაზონისა ბერძენთასა, ბრძანებითა ვასილი მაკედონიელისა ბერძენთა იმპერატორისათა, ვინაჲდგან ვასილი იგი მონაზონი იცნობდა სიცოცხლესავე შინა მისსა წმიდასა ილარიონ ქართველსა და უწყოდა ყოველნი საქმენი სათნოებისა მისისანი. ხოლო ბერძულისაგან გარდამოითარგმნა ქართულად ლირსისა თეოფილე მთარგმნელისა მიერ ქართველისა.

64. კვალად სხვაჲ წიგნი საკუთარი, რომელსა შინაცა არიან ცხოვრებანი ესე წმიდათ ქართველთანი:

ა. ცხოვრება და მოქალაქობა წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩვენისა პეტრე ქართველისა, რომელიცა იყო ძეჲ სრულიად ივერთა, ესე იგი სრულიად საქართველოძესა მეფისა მჰყრობელისა ვარაზბაკურისა, ჟამსა ბერძენთა ზედა მჰყრობელობისა იმპერატორისა მცირისა თეოდოსისა. პირველად წმიდასა ამას ეწოდებოდა მირვან. მივიდა ნეფსით თჲსით წინაშე იმპერატორისა თეოდოსი მცირისა, რომელი ვითარცა ძესა თჲსსა ეგრეთ პატივსა უყოფდა, ამად იგი ზეციერისა დიდებისა სურვილითა განეშორა სოფლით და მივიდა იერუსალიმს და მრავალი წელი დაყუდებით იყოფვოდა იოანეთურთ მეგობრით თჲსით, რომელ იგიცა იყო წმიდა. ხოლო წმიდა პეტრე, შემდგომად მრავალთა წელთა, ჰყვეს იგი იძუ-

ლებით მრავლითა ეპისკოპოსად მოამბადა და მრავალნი სასწაულნი და საკრველებანი აღასრულნა ცოცხალმანცა და შემდგომადცა აღსრულებისა მისისა.

ბ. წამება წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩვენისა დიდისა მღვდელმთავრისა ათორმეტთა მამათაგანისა და მღვდელმთავრისა აბიბოსი კახეთის ნეკრესის ქალაქისა ეპისკოპოსისა, რომელიცა ჰქადაგებდა მათათა შინა კავკასიათა და მრავალნი მოაქცინნა, რომელნიცა იყვნეს დაშთომილნი კერბთმსახურებასა შინა და შემდგომად ეწამა იგი ცეცხლის მსახურთა მიერ სპარსთა.

გ. ცხოვრება და მოქალაქობა ღირსისა და ღმერთშემოსილისა მამისა ჩვენისა ისე წილკნელ ეპისკოპოსისა საკრველთმოქმედისა. ესეცა ჰქადაგებდა მათათა შინა კავკასიათა და მრავალნი კერბთმსახურებისაგან მოაქცივნა. ესეცა იყო ერთი მათ ათორმეტთა მამათაგანი ასურეთით მოსრულთა და მრავალნი სასწაულნი აღასრულა.

დ. ცხოვრება წმიდისა ღმერთშემოსილისა მამისა ჩვენისა იოსებ აბბა ალავერდელისა, მათვე ათორმეტთაგანისა საკრველთმოქმედისა.

ე. ცხოვრება და მოქალაქობა წმიდისა და ღმერთ-შემოსილისა მამისა ჩვენისა ანტონი მარტომყოფელისა, მათვე ათორმეტთაგანისა საკრველთმოქმედისა.

ვ. მარტვილობა და ღვაწლნი წმიდისა დიდისა მოწამისა ევსტატი მცხეთელისა, რომელიცა ეწამა მცხეთას ცეცხლის-მსახურთა სპარსთა მიერ.

ზ. წამება და ღვაწლნი წმიდისა დიდისა მოწამისა რაყდენისა, რომელიცა ეწამა სპარსთა მიერ ქართლსა სოფელსა წრომს, ჟამსა დიდისა მეფისა სრულიად ივერიისა, ესე იგი ყოვლისა საქართველომსა მპყრობელისა, რომელიცა არს ერთი ღირს სახსოვართა მეფეთაგანი ვახტანგ გორგასლან, ხოსროვანისა. მრავლითა სატანჯველებითა განიცადა იგი და ესრეთ ჯვარს ეცვა და მრავალნი სასწაულნი იქმნნეს წამებისა მისისა ჟამსა. და წმიდანი ნაწილნი მისნი დასდვა დიდმან მეფემან ვახტანგ გორგასლან ქართლის ეკლესიასა შინა, საეპისკოპოსოსა ნიქოზისასა, წინაშე წმიდისა ტრაპეცისასა (!).

შ. წამება წმიდისა დიდისა დიდებულისა მეფისა არჩილ მეორისა ხოსროვანისა და დიდისა მოწამისა სრულიად ივერიის მპყრობელისა მეფისა, რომელი იწამა ქვემოსა შინა საქართველოსა, ადგილსა შინა აფხაზეთისასა. ხოლო წმიდაჲ გუამი მისი მოტანილ

იქმნა დიდისა ლიტანიობითა და დაიდვა კახეთს, ადგილსა რას.

თ. წამება წმიდისა დიდისა მოწამისა დედოფლის სოსანნასი (რომელსა შუშანიკს უწოდვენ ქართველნი), ასულისა საქართველოს მეფეთა. ხოლო მეუღლე მთავრისა სომეხთასა, რომელიცა დადგენილ იყო სპარსთაგან მთავრად რანისა, რომელსა ეწოდა ვასქენ. ხოლო იგი მიქცეულ იყო სჯულსა სპარსთასა კერპთ-მსახურებასა ზედა და ცეცხლის მსახურებასა მათსა. და ენება ცოლისაცა თვისისა, დედოფლის შუშანიკისა სჯულსა მათსა ზედა მიქცევამ. ხოლო მან არა ინება და ამისთვის შეიპყრა იგი ქმარმან მისმან, მისცა საპყრობილესა და სტანჯა მრავალთა სატანჯველებითა. ხოლო წმიდამან შუშანიკ ყოველი შეურაცხება ქრისტეს სიყვარულისათვის დაითმინა და სიკვდილი. და ვითარცა ესმა ესე მეფესა სრულიად საქართველომასა კეთილმსახურსა ბაკურს (I), მყისვე შეიკრიბნა მხედრობანი, მივიდა ბარდას და შეიპყრა ვასქენ და დასაჯა სიკვდილითა. და წმიდა გუამი მისი, დიდისა პატრივითა და ურიცხვითა სამღვდელოებითა დიდისა ლიტანიობითა, მოასვენნა ცორტნავს და მუნ დასდვა და შემდგომთა მისთა მეფეთა საქართველომასათა მოასვენეს ტფილისს და დაასვენეს დიდსა ეკლესიასა შინა დიდისა ღმრთისასა მეტეხს, რომელიც აქვენდით მეფეთა კარის ეკლესიად თვსად და აწცა მდებარე არს მუნ და ესვე ყოველნი ერნი საქართველომანნი და მოიღებენ სნეულნი კურნებასა.

ი. წამება წმიდისა და დიდისა მოწამისა კონსტანტინე ქართველისა, რომელიცა იყო კახეთით, ერთ მთავართაგანი მის ადგილისა.

ია. წამება წმიდისა და დიდისა მოწამისა გობრონისა, რომელსა ეწოდებინ მიხაილ და მოყვასთა მისთა ქართველთა, რომელნიცა ეწამნეს ქართლს, ადგილსა სამცხისასა, ყველის ციხეს, სპარსთა მიერ.

იბ. კვალად წამება წმიდისა და დეაწლისა მძლისა დედოფლის ქეთევანისა, დედისა სრულიად ქართლისა და კახეთის მეფისა თეიმურაზ პირველისა. აღწერილი თანამედროვისა მისისა, გიორგის მიერ ხუცესმონაზონისა, დოდოს უდაბნოს იერომონაზისა.

იგ. წამება წმიდისა და დიდებულისა ქართლისა სამეფოსა მეფისა ლუარსაბ მეორისა, რომელიცა ეწამა შაბაზ პირველისა მიერ სპარსთა შამსა.

იდ. წამება წმიდათა მოწამეთა და ჩინებულთა თავადთა სა-

ქართველომასთა ბიძინა კახელისა ჩოლაყაშვილისა, შალვა ქსნისა, ერისთვსა და ელისბარ ძმისა მისისა, რომელნიცა ეწამნეს სპარსთა მეფისა შაბაზ მეორისა მიერ.

65. კვალად ერთს საკუთარს წიგნად მოთხრობა გამოჩინებისათვს ქრისტეს კვართისა და სვეტისა ცხოველისა ცხოველსყოფლისა. და ქადაგება და მოქცევა წმიდისა მოციქულთა სწორისა ნინას მიერ საქართველომასა. ძველადვე ჩვენთა წმიდათ მამათა ქართველთაგან აღწერილი.

66. კვალად სხვას ერთ წიგნად აღწერილი საკუთრად, რომელსა შინაცა შეიცვან ესენი:

ა. ცხოვრება და მოქალაქობა წმიდისა მამისა ჩვენისა ქართველთა მნათობისა და თვთ ქართველისა ექთვმი მთარგმნელისა, წმიდისა და ღირსისა მამისა ჩვენისა იოანე მთარგმნელის ძისა, აღმაშენებელისა ათონის მთისა წმიდისა ქართველთა მონასტრისა (რომელ არს ივერიის მონასტერი) მამისა და არხიმანდრიტისა, რომლისაცა ხორციელად ძე იყო ეფთვმი და ესეცა იყო არხიმანდრიტი და მამა ივერიის მონასტრისა, რომელმანცა მრავალნი ღვაწლნი დასდვა ქართულად თარგმანებითა ზედა საღმრთოთა წერილთასა ბერძულთ. ცხოვრება ესე მისი აღწერილ არს წმიდისა და ღირსისა მამისა ჩვენისა ქართველთა მთარგმნელისა და დიდისა მნათობისა გიორგი ქართველისა, წმიდისა ათონის ივერიის მონასტრის მამისა და არხიმანდრიტისაგან.

ბ. ცხოვრება წმიდისა და ღირსისა საქართველოს მნათობისა და მთარგმნელისა გიორგი მთისა წმიდისა (ესე იგი ათონის) ივერიის მონასტრის მამისა და არხიმანდრიტისა, მიწერილი მოწაფისა მისისა მიერ ივერიის მონასტრითგან ათონის მთისა ანტიოხიად მთასა საკვრველისა წმიდისა სკმეონისსა, სხვსა გიორგის მიმართ შეყენებულის, რომელიცა იყო წმიდა და ღირსი მამა იგიცა ქართველი და გიორგი ათონელისა ყოფილიყო იგი მოძღვარი. ოდეს აღესრულა წმიდა გიორგი მთისა წმიდისა ათონისა, სთხოვა მოწაფესა მისსა გიორგი შეყენებულმან და მან აღუწერა ვრცლად და წარუგზავნა ანტიოხიას, ვინაჲდგან უამსა მას ქართველთა აქვნდათ მუნცა ჩინებული მონასტერი და მუნ სთარგმნიდეს ასურულისა ენით წიგნთა ქართულსა ზედა ენასა. (გიორგი მთაწმიდელის ცხოვრება, რომელმაც აღწერა, არ არის საკუთრად მისი სახელი მოხსენებული მოთხრობასა მას შინა, მხოლოდ ესე, რომელ მე მოწაფემან მისმან აღვსწერეო, ვინაჲდგან პირველითგანვე უკანასკნელამდე ვიყავო განუშორებლად მას თანა).

67. წიგნი მცირე მოთხრობა, თუ ვითარ, რომელსა ქადაგებდა რომელისა მიზეზითა ძველთა შინა საუკუნეთა აღაშენეს ჩვენთა წმიდათა ქართველთა მამათა და მთარგმნელთა, მონასტერი ივერიისა მთასა წმიდისა ათონისასა და სახელსდევს ივერიის მონასტრად, რომელიცა მოდღეინდელად დღედმდე ჰგეის და არს იგი დიდი ლავრა. თუ რომელთა მიერ ბერძენთა იმპერატორთაგან ანუ რომელთა საქართველოს მეფეთა მიერ მიიღეს შეწევნა და რომელსა შინა იყო საუკუნესა. და ვითარ პირველად მას შინა ყოველნივე ძმანი, რომელნიცა მკვიდრ იყვნეს ყოველნივე ქართველნი. გამოკრებილ არს მოთხრობაჲ ესე ჩვენთა ქართულთა მატიანთაგან და ბერძულისა სრულიად საქართველოს მეფის გიორგის ძის თეიმურაზის მიერ.

კვალად წიგნნი საღმრთოთა წერილთანი

68. ილია მინიატის ქადაგება სარწმუნოებისათვის, თარგმნილი რუსულისაგან.

69. ანტონი პირველისა, სრულიად საქართველოს კათოლიკოსისა, ქადაგება მირქმის დღესასწაულისა.

70. მამოვა (!) ჩვენის თარგმანი იოანეს მიერ ოსეს შვილისა, სიონის სობოროს პროთოიერეისა (ტფილისისა), კაცისა სწავლულისა.

71. კვალად წმიდის ქეთევან დედოფლის წამება, შვენიერ სიტყვაობით ქმნილი კათოლიკოსის ანტონი პირველისა მიერ.

72. კვალად წმიდის ლუარსაბ მეფის წამება, შვენიერ სიტყვაობით აღწერილი მის მიერვე.

73. მოსახსენებელი წმიდისა და ყოვლად ქებულისა მოციქულისა თომასნი. ქადაგებანი მისნი ინდოთა შორის. ღვაწლნი და წამება ძველადვე ბერძულიდამ ნათარგმნი ჩვენთა წმიდათა მამათაგან.

74. წირვაზედ სათქმელი ლოცვაები ერისკაცთაგან, რუსულიდამ ნათარგმნი ალექსანდრეს მიერ ბაქარის ძისა, ვახტანგ მეფის შვილის შვილისა.

75. ოდა დერჟავინისა, რუსულიდამ თარგმნილი მათის უგანათლებულესობის მეფის ირაკლის ძისა სენატორისა და კავალერის მიერ მირიანისა. ქართულად გალექსილი იამბად დიახ მშვენიერად.

76. პასხალიონი, ქმნული ნიკოლოზის მიერ ტფილელ-მიტროპოლიტისა, ორბელიანის ძისა და კინკლოსნი წელთ-მოქცევისა

და ვარსკვლავთან. ამას შინა არიან ლექსნი, რომელნიმე იოანე შავთელისა (რომელსა პირველად ეწოდა აბდულ-მესია). ესე შავთელი არს აღმატებული მოღვექსე (ანუ მესტიხე) ქართველთა პიტიკოსთა შორის.

77. წიგნი ანბანთა, ჩართულთა ასომთავრულისა და მხედრულისა გრგვალისა ხელისა, რომელიცა გარდამოიღო მათმან უგანათლებულესობამან მეფის გიორგის ძემან თეიმურაზმან, ნიკოლოზ ტფილელისა მიტროპოლიტისა ორბელიანისა ორიგინალისაგან.

78. პასხალიონი და კინკლოსნი საწელიწდონი, ვრცლად ვახუშტის მიერ ქმნილი, რომელსა შინა კიდურთა ზედა წელიწდისათა ეპოხანი საისტორიონი საქართველოსა სხვათა და სხვათა ჟამთა შინა შემთხვეულებათანი აწერიან.

79. წირვის განმარტებანი ეპისკოპოსისა მსახურებისა (ესე იგი ლიტურგიის განმარტება), მოკლედ. ქმნილი მრავალმთის იოანე ნათლისმცემლის უდაბნოს იერომონახისა გაბრიელ მცირისა მიერ.

წიგნნი ჯელნაწერნი ესე იგი მონისკრიპტნი, შვენიერის მწერლობით ჩინებულთა ჯელოვანთა ქართველთა მწერალთაგან

80. ტფილისის ანჩის ხატის სობოროს პროთოიერეი ალექსის მიერ მშვენიერის ჯელით დაწერილი ლოცვაები, საყოველღეოდ სალოცველი. სრულიად საქართველოს მეფის თეიმურაზ მეორისათვის აღწერილი და მისი ნაქონები ხუცური ჯელწერილი.

81. ლოცვაები სრული, ტფილისის პირველი საარხიერეო სობოროს სიონის პროთოიერეის ნიკოლოზის მიერ აღწერილი საკვირველის მწერლობითა ხუცური ჯელწერილი.

82. პარაკლისი მტერთა მიმართ ბრძოლისა ჟამს სათქმელი, წინა ხსენებულის ალექსი პროთოიერეისაგან, მათის უმაღლესობის სრულიად საქართველოს მეფის თეიმურაზ მეორისათვის აღწერილი.

83. ლოცვაები, დიახ მცირე ტანისა. აკაფისტი თვისის გრძელის ლოცვაებით სრულიად და ღმრთის-მშობლის პარაკლისი. მხედრულს ჯელზე დაწერილი, გრგვალს ჯელზედ, მშვენიერის ჯელოვნებით, დიახ საიშვიათო, გელათის მონასტრისა წმიდის გიორგის ეკკლესიის არხიმანდრიტისა ზაქარია კუტისშვილისაგან აღწერილი.

84. აკაფისტი ჯვარისა (ესე იგი ჯვარის გიხაროდენი), მხედ-

რულად გრგვალს ჯელზედ აღწერილი ტფილისის აჩნდის (ს) სობოროს პროთოიერეის სოლომან ალექსის ძისაგან, რომლისა მსგავსი სხვათა ქართულის ჯელის ჯელოვანთ მწერალთაგან ძნიად შესაძლებელ არს აღწერად მსგავსი ამისი.

85. სახარება ოთხივ თავი, დიახ მცირე საუბე, ხუცურად ფრიად საქებელის ჯელოვნებით აღწერილი უმეტეს ასისა წლისა ჟამსა, აღწერილი ნათლისმცემლის მონასტერსა შინა უდაბნოსა მრავალმთისასა, ბრძანებითა სრულიად საქართველოს კათოლიკოსის ბესარიონისათა, ჯელითა გაგზიილისათა. ოთხნი მახარებელნი მას შინა დახატულ არიან მის მიერვე, დიახ კარგის ჯელოვნებით. სარჩევი წლისა და თვეთაცა სრულიად აქვს.

86. კვალად სახარება საუბე, დიახ მცირეს ტანისა, ხუცური ჯელწერილი. აღწერილი მეფის კარის პროთოიერეის, იოაკიმის ძის დავით მღვდლისაგან, ტფილისს, წელსა ქრისტესით 1726-სა, მასარებლები და სარჩევებიც სრული აქვს.

87. კვალად უფრო ამ სახარებაებზედ მცირე, დიახ კარგი ჯელი ხუცური ჯელწერი სახარება დიახ ძველად დაწერილი, მხოლოდ ორი თავი მატეთსი და მარკოზისა.

88. სახარება, ხუცური ჯელწერილი, ოთხივ თავი, თავისის სარჩევებითა. ძველთა ჟამთა აღწერილი, პატარა ტან-სა. აღწერილ არს ესე წელთა დასაბამითგან სოფლისათ ბერძულითა აღრიცხვითა 6608-სა, რომელიც არს 735-სა წლის აღწერილი. აღწერილ არს ესე ბერლამენტსა (!) დიახ სუფთასა ზედა, (ბერლამენტი არს ეტრატი), სკმონ გროლამვილისაგან არის დაწერილი, ზედ წითლურით ბოლოს აწერია დამწერის სახელი, სადაც დასაბამითგან სოფლისათ, ვიდრე სახარებისა მის დაწერამდე ეპოხაები სრული მოწერილი აქვს. მახარებლები, ისევ მის ჟამის, დახატულები არის ბერძნულის მხატვრობის გვარზედ. განსხვავებული არის მცირედ რაჟთამე ძველის ქართულის მხატვრობის გვარზედ, დიახ საკვირველად მშვენიერად დახატული.

89. კვალად სახარება, ხუცურივე ჯელწერილი, თავისის მახარებლებით, რომელიც ძველებურს გვარზედა აქვს დახატული ბერძულს გვარზედა, თავისის სარჩევებით სრულად არის დაწერილი. ბოლოს ბერძულად აქვს დიდის ასოებით ვარაყით მოწერილი: (ხარის მანუილ ანდრონიკი) და ვის მიერცა მეფის ძემ თეიმურაზმან მიიღო ეს წმიდა სახარება, მან არწმუნა მათი უგანათლებულესობა, რომელ ესე ჯელჩართული, მანუელ ბერძენთ იმპერატორისაგან იყოს თავისის ჯელით მოწერილი. და ვითომ იმან იცოდა ქარ-

თული ენა და წერილი. ამას ასე გვარწმუნებდა მამა-პაპით მოთხო-
რობილსა. მას ზედა არს ხუცურად მოწერილი უწყება მცირე
რამე წმიდისა სახარებისათვის ზებედეს ვისგანმე, ვგონებ იგი ბე-
რი ვინმე ყოფილ არს, მაგრამ რიცხვი წელიწდისა კი არ აწერია,
რომელს წელიწადში არს აღწერილი.

90. მცირე საუბე წიგნი, რომელსა ეწოდების შეკრებული,
მრავალთა სხვათა და სხვათა ცნობათა თვის, ქმნილი ტფილისის
აჩნდისხატის (!) სობოროს პროთოიერეის, ხელოვანის ალექსის მი-
ერ, გრიგოლ მხატვრის ძისა. ხუცურად წმიდად მშვენიერს ჯელზე
დაწერილი. იმა წიგნისა ყოველს ფურცელზედა სხვა და სხვა სა-
ხეები და ნაკვეთები არის დახატულები მშვენიერის ჯელოვნებითა
და მხატვრობაებითა. ესე წიგნი აღუწერია პროთოიერეის ალექსის,
ჩინებულთა ბანოვანთაგანისა თავადისა და სრულიად ქართლის
სარდრისა რევან ამილახვარის დედის, არაგვის ერისთვის ასულის
მარიამისთვის, ვინაჲდგან მარიამ ამილახვარის მეუღლე, (რევან ამი-
ლახვარის დედა), ფრიად სიბრძნის მოყვარე ყოფილა.

91. ლოცვაები საუბე, ხუცური ჯელწერილი. დიახ მშვენიე-
რად დაწერილი ლოცვაები ესე წმიდისა დიდისა მოწამისა ქეთევან
დედოფლისა ყოფილა, სრულიად ქართლისა და კახეთის მეფის თე-
იმურაზ პირველის დედისა და წამებისა თვისისა ჟამსაცა ამაში
ილოცვდა. ეს ლოცვაები არის აღწერილი იოანე ქვაბთახევის მო-
ნასტრის არხიმანდრიტისაგან, გვართ თავადისა ავალის შვილისა-
გან, რომლისა მიერცა არს ბოლოს მას ლოცვაებზედ მოწერილი
ესრეთ: „აღწერე ესე ლოცვანი ბრძანებითა დიდებულისა დედო-
ფალთ დედოფლისა ქეთევანისათვის, კეთილ-მსახურებით სათნოდ
ღმრთისა წარსამართებელად სულით და სადიდებლად დიდებისა და
მეფობისა მათისა (და სხვ.)“. ესე ლოცვანი არს აღწერილი წელსა
ქრისტესით, 1609. ხოლო წმიდა დედოფალი ქეთევან ეწამა წელსა
ქრისტესით 1624-სა, შაბაზ პირველისა მიერ სპარსთა მეფისა.

წიგნნი საღმრთონი საეკკლესიონი, სრულიად
ბერძენთაგან ელინურიით ნათარგმნნი ჩვენთა
ქართველთა წმიდათა მამათაგან, რომელნიცა
ეკკლესიასა შინა იხმარებიან, არიან ესენი
ადრევე საქართველოს მეფეთ დროსა დაბეჭ-
დილნი სტამბაში და შემდგომადცა:

92. ძველი აღთქმა (რომელ არს დაბადება ესე იგი ბიბლია),
სრულიად ხუცურად დაბეჭდილი.

93. ახალი აღთქმა, წმიდა სახარება, სხვა და სხვა ექვსეული რები, სხვასა და სხვასა დროსა ტფილისს, იმერეთს და მოსკოვში დაბეჭდილნი სტამბით, ხუცურად.

94. სამოციქულო, ეგრეთვე ტფილისს და მოსკოვში დაბეჭდილები ხუცურად.

95. პარაკლიტონი, ტფილისს და მოსკოვში დაბეჭდილები სხვასა და სხვასა ჟამს ხუცურად.

96. დავითნი, (ესე იგი ქსალმუნი), სხვა და სხვა ექვსეული სხვასა და სხვას დროს ხუცურად და მხედრულად ტფილისს და მოსკოვს დაბეჭდილები.

97. სადღესასწაულო, ხუცურად მოსკოვში დაბეჭდილი.

98. კურთხევანი, რაოდენნიმე ექვსეული სხვა და სხვა, სხვასა და სხვას ჟამს დაბეჭდილნი ხუცურად ტფილისს შინა და მოსკოვსა, რომელნიმე სრულნი და რომელნიმე გამოკრებულნი.

99. ლოცვაები, რაოდენნიმე ექვსეული. ხუცურნი და მხედრულნი, ტფილისს, იმერეთში და მოსკოვს დაბეჭდილნი. რომელნიმე სრულნი და რომელნიმე გამოკრებულნი.

100. კონდაკი სრულნი, ხუცურად დაბეჭდილნი სხვასა და სხვას ჟამსა და მოსკოვსაცა შინა.

101. მარხვანი, (ესე იგი ტრიოდ) მოსკოვს და ტფილისში დაბეჭდულნი.

102. ზადიკი, ტფილისს და მოსკოვს შინა დაბეჭდილნი.

103. სახარებანი, გამოკრებულნი, ვნების კვირაში წასაკითხნი, ხუცურად დაბეჭდილნი ტფილისს, იმერეთსა და მოსკოვში.

104. სამადლობელნი პარაკლისნი, თარგმნილნი რუსულით. სახელმწიფოთა დღესასწაულთა თვს და საზოგადოდცა, ხუცურად დაბეჭდილი.

105. ჟამნი, რაოდენნიმე ექვსეული, ყოველსა დღესა ეკლესიაში ყოველთა ლოცვათა ზედა სახმარი. დაბეჭდილნი სხვათა და სხვათა ჟამთა შინა ტფილისს და მოსკოვს.

106. ტიბიკონნი ეკლესიისა წესთა და ცერემონიისა.

107. ახალი აღთქმა, მხედრულად დაბეჭდილი სახარება და სამოციქულო სრული: სანკტ-პეტერბურგს, ბიბლიის საზოგადოობისაგან.

კვალად რომელნიმე შემეცნებანი მოთხრობ
თა მოკლედ და სიტყვანი:

108. პლატონ მოსკოვის მიტროპოლიტის მიერ, მოთხრობა აბამელიქისასთვის, რომელიცა აღუწერა პავლე იმპერატორს თვისსა ბატონისშკლობაში. თარგმნილი რუსულით მათის უგანათლებულესობის მეფის ძის მირიანის მიერ ირაკლიევიჩისა.

109. მისვე პლატონ მიტროპოლიტის მიერ, სიტყვა შესხმათა კურთხევასა ზედა ღმრთისადმი განსვენებულის იმპერატორისა ალექსანდრე პირველისასა.

110. სომეხთა (ესე იგი ერმანთა) სარწმუნოების აღსარება (ანუ რელიგია მათი), ლიტურდია და ნათლისცემა, ესენი ყოველნივე ერთ წიგნად, ნათარგმნი ქართულად.

111. ოსურის ენით ლიტურდია (ესე იგი წირვა) და ქართულის ასოებით დაწერილი (იოანე ოქროპირის). თარგმნილი ოსურსა ზედა ენასა ოსთაგანისა იოანე იალღუზიძისაგან. ღუბერცკი სეკრეტარისა. (ესე იალღუზიძე იოანე, მეფემან ირაკლი მეორემან და ძემან მისმან, მეფემან გიორგი მეათცამეტემან, აღაზრდევინეს ყოვლისა ქართულისა საღმრთოს წერილთა და ღრამატიკოსობითა და ძილოსოფიითა. და მან იწყო მეფეთა ჟამსა თარგმანება საღმრთოსა წერილისა და როსიისა მმართველობისა ჟამსა, ეგრეთვე, ოსურსა ზედა ენასა სთარგმნნა რომელნიმე საღმრთოთა წერილთაგან).

112. ლოცვაები, ოსურად ნათარგმნი და ზნეთ სწავლულება ერთად, ეგრეთვე იოანე იალღუზიძისაგან ნათარგმნი, დაბეჭდილი სტამბით ქართულის ასოებით ოსურად და ქართულად.

113. ანბანი, ეგრეთვე, რაოდენიც ასონი ქართულის ასოებიდამ (ესაჭიროების და დიახ მცირე მომეტებული) ენმარების ოსურსა, ქართული ასოებითვე დაუწერია.

ს ა ფ ი ლ ო ს ო ფ ო ნ ი და ს ა ღ რ ა მ ა ტ ი კ ო ნ ი წ ი გ ნ ნ ი
ს ა ღ რ ა მ ა ტ ი კ ო

114. ღრამმატიკა, სულ ძველი მოკლედ.

115. ღრამმატიკა შხოლასტიკა სრული, თვისის სინტაქსით და რჩეულის მაგალითებით სამ ნაწილად ქმნილი. სრულიად საქართველოს უწმიდესის კათოლიკოსის ანტონი პირველისა მიერ ქმნული.

116. ღრამმატიკა, ქმნილი თვისის სინტაქსითურთ (ძილოსოფოსურს გვარზედ) შემოკლებით, მაგრამ ღრამმატიკის კანონების დაუკლებრად, მათის უგანათლებულესობის სრულიად საქართველოს

მეფის გიორგის პირმშოს ძის დავითის მიერ, მემკვიდრისა, მიგებით, რომელიცა მიაართვა მათს უმაღლესობას სრულიად საქართველოს მეფეს ირაკლის, პაპასა თვსსა. ამავე ღრამმატიკის ბოლოს, კანონნი და ცქიმანი (!) კატილორისა, აღწერილ არიან.

117. ღრამმატიკა მოკლედ, თვისის სინტაქსით, ქმნილი გაიონის მიერ, რომელიცა იყო არხიმანდრიტობასა შინა თვისსა თელავისა სააზნაუროთა და სამღვდლოთა სასწავლებელთა დირექტორი, ჟამსა მეფისა ირაკლი მეორისასა და შემდგომად იქმნა იგი ამტარხანისა არხიეპისკოპოსი.

118. ღრამმატიკა შემოკლებით, ქმნილი საქართველოჲს სინოდალნის კანტორის ჩლენისა, ტფილისელისა პროთოიერეი იესე ჩუბინიძისაგან, აზნაურშვილისა.

119. ღრამმატიკა მცირე, ზოგნი ერთი რამ კანონნი ღრამმატიკისანი, ქმნილი ხიზიყელის დოდაშვილის სოლომონის მიერ.

წიგნნი სარიტორონი და საძილოსოფონი

120. რიტორება, ქმნილი საქართველოს კათოლიკოს პატრიარხის ანტონი პირველისა მიერ, მიხითარ სევასტიელისა რიტორების გვარზე.

121. იესტეტიკა ანსილონისა, ხელოვნება უმაღლესი რიტორებისა, მეფის გიორგის ძის, მემკვიდრის, დავითის მიერ თარგმნილი.

ძველი საძილოსოფონი წიგნნი

122. წილნი (!) სალოდიკო, დიალექტიკად წოდებული, ელინურისაგან თარგმნილი ძველთა ქართველთ მთარგმნელთაგან.

123. წიგნი სადიალექტიკო მოკლედ, დავით სომეხთა ძილოსოფოსისა ნირგინელისა, უძლეველად სახელდებულისა, კითხვა-მიგებით.

124. წიგნი პორფირი, ძილოსოფოსისა დახელისა, რომელი იყო ტირიელი. ხუთთათვის ხმათა არისტოტელისათა შეყვანილება: 1. ნათესავისათვის, 2. სახისა, 3. განყოფილებისა, 4. თვისისა და 5. შემთხვევითისა. ამა წიგნსა ეწოდების პორფირი, ჩვენთა ძველთა ქართველთა მთარგმნელთაგან ელინურისაგან ენისა არს თარგმნილი.

125. წიგნი პერი-არმენია, რომელიცა შეიცავს თვის შორისოთხსა ამას სახესა: 1. საქმისათვის. [2]. ცნობისა, [3]. ხმისა და [4]. წერილთა.

126. წიგნი ათთათვის კატილორიათა არისტოტელისათა, ქმნილი კათოლიკოს პატრიარხისა მიერ ანტონი პირველისა.

127. კატილორია დიალექტიბრივ შემოკლებული, რომელიც შეუთხზა მეფის გიორგის ძემან მემკვიდრემან დავით ბიძასა თვისსა მეფის ირაკლის ძეს **Φარნავაზს**.

128. წიგნი კავშირი, ესე იგი სტიხია ძილოსოფია პროკლე დიადოხოსისა, პლატონურისა მარტივისა ღმრთის-მეტყველებისა. თარგმნილი ელინურისაგან ქართულსა ენასა ზედა იოანე, ძილოსოფოსისა ქართველთასა, პეტრიწისაგან და დიდისა მის მოძღვრის ჩვენისა. პირველად ყოველნი თვთოეულნი თავნი ამისნი არიან ღრმად თარგმნულნი უმშვენიერესისა ქართულით და ყოველსა თვთოეულსა თავსა მისსა აქვს საკუთარნი განმარტებანი იოანე ძილოსოფოსისა პეტრიწისაგან და განსჯანი ძილოსოფოსურს გვარზედ.

კუალად წიგნნი საფილოსოფოსონი

129. წიგნი ლოლიკა ძილოსოფია ქრისტიან ბაუმეისტერისა, თარგმნილი ლათინურისაგან კათოლიკოზ პატრიარხისა ჩვენისა ანტონი პირველისა მიერ.

130. მეტაფიზიკა ბაუმეისტერისავე, თარგმნილი ლათინურით მისვე ანტონი კათოლიკოსისაგან.

131. ითიკა მისვე ბაუმეისტერისა, ლათინურისაგან თარგმნილი მისგანვე ანტონი პირველისა.

132. ძიზიკა თეორია, სხვათა და სხვათა ავტორთაგან შეკრებული ანტონი პირველისა მიერ, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს პატრიარხისა.

133. ძიზიკა პრაქტიკა, გამოკრებული ერთს ყოულად (!) წიგნად სხვათა და სხვათა ავტორთაგან სრულიად საქართველოს მეფის გიორგის ძის და მემკვიდრის დავითის მიერ.

134. წიგნი ბუნებისათვის ღმერთასა ციკერონისა, თარგმნილი რუსულით, სრულიად საქართველომს მეფის გიორგის ძის თეიმურაზისა მიერ.

წიგნნი ზნეთ სწავლულე ბათანი

135. წიგნი, ქმნილი ალაპიტ არხიდიაკონისა მიერ კონსტანტინუპოლელისა დიდისა ეკლესიისა, მირთმული ბერძენთა იმპერატორისა დიდისა იუსტინიანეს მიმართ, ოდეს იგი მიიღო მან საყდარი კონსტანტინუპოლისა, თარგმნილი რუსულის ენიდგან ქართულსა ზედა გაიოზ არხიდიაკონისა მიერ, რომელიცა იქმნა მერმე არხიეპისკოპოსი აშტარხანისა.

136. წიგნი თიატროპოლექიკა, ჰსწავლანი მეფეთა დეკრეტებისა და ეპიტაფიებისა, მრავლის ანეგდოტებითა და მაგალითებით აღსავსე, თარგმნული ბერძნულისაგან წმიდის იერუსალიმის ჯვარის ქართ-ველთა მონასტრის არხიმანდრიტისა და მამისაგან (რომელსა ქარ-თველნი ჯვარის მამას უხმობენ) ბენედიქტეს მიერ. ხოლო ქარ-თულსა ენასა ზედა შეწყობილ არს ხუცისა პროთოიერეი იესე ჩუ-ბინოვისაგან.

137. წიგნი კიტაის სიბრძნე, ზნეთ სწავლულებანი, თარგმნი-ლი გაიოს არხიდაკონისაგან ზემორე მოხსენებულისა, რუსული-საგან ქართულად, მირთმული მეფის ასულის ანასათს, რომელი-ცა იყო ასული ქართლის მეფისა ქაიხოსროსი, ვახტანგ მეექვსის ქართლის მეფის უფროსი ძმისა.

138. წიგნი ტესტამენტი, სწავლანი ზნეობითნი, ქმნული ბერ-ძენტა იმპერატორისა ვასილი მაკედონიელისაგან ძისა თვისისა ლე-ონ ბრძნისათს, თარგმნილი რუსულით ვახტანგ მეფის შვილის შვილის ალექსანდრე ბაქარის ძისაგან.

139. წიგნი ზნეთ სწავლულება, ქმნილი მარკოზ ავრელიანი-სა, რომის კეისრისაგან, გაიოზ არხიმანდრიტისაგან თარგმნილი რუსულით (რომელიცა ზემო მოვიხსენეთ მის გაიოსისაგან).

140. მცირე წიგნი, რომელსა ეწოდების ათნი გვირგვინნი, ქმნილი ანუშრევან სპარსთა მეფისაგან. (ესრეთ მოუთხრობენ, სწავლანი ანუ მცნებანი ერისა მიმართ თვისისა აქვნდა მას ათად გაყოფილნი და თვითიული თვითისა გვირგვინსა ზედა სამეფოსა თვისსა ეწერნეს და რომელსაცა დღესა რომელსაცა გვირგვინსა და-იხურევდა, რაჲცა მას ზედა ეწერა, აუდენციასა შინა, ერთ მო-ხელეთაგანი კარისა მისისა, წარუკითხევდა მას ერთა, რომელ-ნიც შემოკრებოდეს მისთა). ესე ითარგმნა სპარსულისაგან ენი-სა ქართულსა ზედა სრულიად საქართველოს მეფის გიორგის ძის თეიმურაზის მიერ.

141. წიგნი არისტოტელისა ბოროტისათვის და კეთილისა, განმარტება და ზნეთსწავლულება, თარგმნილი სრულიად საქარ-თველოს მეფის გიორგის ძის თეიმურაზის მიერ რუსულით; და აღ-ბეჭდილიცა სტამბით მხედრულად.

წიგნნი სამკურნალონი

142. წიგნი სააქიმო, სხვათა და სხვათა წამალთა გაკეთება და შეზავება და ავადმყოფთა მოვლა და ცნობა-ვნებულთა, ქმნილი

ალა ექიმის მიერ ტფილისელისა, რომელიცა იყო დაწესებულ მკურნალთა შორის მეფისა კარისათა.

143. წიგნი სამკურნალო სხვათა და სხვათა სენთათვის, რეცეპტურის გვარზედ ქმნილი წამალთა რაოდენობანი, შეზავებანი და ხმარებანი მათნი, უგამოცდილესნი სასარგებლოდ. ქმნილი სრულიად საქართველოს მეფის გიორგის პირშშოს ძის დავითის მიერ.

144. წიგნი ქმნილი სამკურნალოდ, რომელსა შინაცა არიან სხვათა და სხვათა სახლსა შინა სახმართა ნივთთა ხელოვნებითთა მოქმედებითა გაკეთებანი და რომელთამე საცნობელთა ახსნანი და განმარტებანი. ქმნილი მეგრელის მთავრის დადიანის მიერ, რომელიცა იყო მოსკოვს მცხოვრები, თავისის მამულიდამ გარდმოვარდნილი, ეამსა ვახტანგ მეექვსისა ქართლისა მეფისა რუსეთში გარდმოვარდნისასა.

145. წიგნი მცირე, ყვავილის აკრისათვის (!) და მოვლისა, როგორ უნდა ახდევინოს, ძროხის ყვავილი რომ აუჭრას. თარგმნილი რუსულისაგან გოდერძი ფირალოვის მიერ, გორელისა კოლეგის პერეოდჩიკისა და სტამბით აღბეჭდილი.

146. ცხენის კარაბადინი, (სამკურნალო ცხენთა), ქმნილი სრულიად საქართველოს მეფის გიორგის ძის ბაგრატის მიერ და აღბეჭდილიცა სტამბასა შინა სანკტპეტერბურგს.

147. ქორის კარაბადინი, (ესე იგი სამკურნალო ქორთა) და ბაზიერთა მიერ გაწირვა მონადირეთა მფრინველთა და მოვლა მათი და წამლობა, ძველადვე საქართველოს მეცნიერთ მონადირეთაგან ქმნილი.

მ ო თ ხ რ ო ბ ა ნ ი ს ა ქ ა რ თ ვ ე ლ ო მ ს ა ი ს ტ ო რ ი ა თ ა .
და ც ხ ო ვ რ ე ბ ი ს ა

148. წიგნი საქართველოს ცხოვრებისა, ვრცლად შეკრებული ქართლის მეფისა ვახტანგ მეექვსისა მიერ, დაიწყების ქართლოსიდან ვიდრე ვახტანგ მეფემდე, დიმიტრი თავდადებულის ძისა, დავითიან ბაგრატიონისა, რომელიც იყო ქრისტესით მეთაცამეტესა ასწლეულსა საუკუნესა შინა.

149. საქართველოს ცხოვრება, ვრცლად აღწერილი ვახუშტის მიერ ბაგრატიონისა, ვახტანგ მეფის შვილისა, თვისისა გეოგრაფიულის საქართველოს აღწერითა.

150. წიგნი არჩილიანი, ვრცლად ლექსად, (ესე იგი სტიხად), თქმული სრულიად იმერეთის მეფისა არჩილ მესამისაგან შანავა-

ზის ძინა, რომელსა შინაცა აღუწერეს ისტორიათაგან საქართველო-
ლომსათა არა მცირედნი: მასვე წიგნსა შინა აღუწერეს (ბევრ-
სიტყვაობით) ვრცლად ისტორია მეფისა თეიმურაზ პირველისა,
(რომელიცა პირველად იყო მეფე კახეთისა და შემდგომად სულ-
ღიერთა მემკვიდრეობითა დაიპყრა ქართლისა სამეფოცა) და იქ-
მნა ორთავე სამეფოთა ქართლისაცა და კახეთისაცა და ყოველთა
გარემოთა მათთა მპყრობელი მეფე. ხოლო დედა ამის მეფისა თე-
იმურაზ პირველისა იყო წმიდა მოწამე ქეთევან დედოფალი, რო-
მელმან დასდვა სული თვისი ქრისტეს სარწმუნოებისათვის და
თვისისა ქვეყანისა იქმნა მსხვერპლი. მამა მეფისა თეიმურაზისა
იყო დავით კახთა მეფე, რომელსაცა ობლად დაშთა დიახ მცირე
მეფე თეიმურაზ. ამა დიდისა გმირისა მეფისა თეიმურაზ პირვე-
ლისა ისტორია აღუწერია ფრიად სიმართლით და უნაკლულოდ
მეფესა არჩილს. ხოლო მას წიგნსა შინა არჩილიანსა არიან ზნეო-
ბანი და ჩვეულებანი საკუთარნი საქართველოსა ერთანი და სხვა-
ნიცა ფრიად საქებელნი სტიხნი მრავალნი.

151. საქართველოს ცხოვრება შემოკლებით, კათოლიკოს პატ-
რიარხისა ანტონი პირველისა მიერ.

152. მცირედი რაიმე მოთხრობა სრულიად საქართველოს
კათოლიკოსის პატრიარხის მიხაილის მიერ, რომელი იყო ქრისტე-
სით მეშვიდესა შინა ასწლეულსა საუკუნესა, ეამსა სრულიად ივე-
რიისა (ესე იგი სრულიად საქართველომსა) მპყრობელისა წმიდი-
სა არჩილ მეფისა და მოწამისა. მოკლედ დასაწყისითგან საქარ-
თველოს მოთხრობა და მირონის კურთხევის განწესება, ოდეს იგი
აკურთხებდენ სრულიად საქართველოს მცხეთისა კათოლიკე ეკ-
კლესიასა შინა და თუ რომელსა მღვდელთ მთავარსა რაჲ თანა-
მდებობა აქვს მაშინ კურთხევისა ზედა მირონისასა აღსრულებად
სჯულდებაჲ მისი. და ანუ მეფისა კურთხევისა ცერემონიასა ზედა
თუ, რომელი მღვდელთ მთავარი ანუ მთავართა და წარჩინე-
ბულთაგანნი სრულიად საქართველომსა ღირსებისამებრ თვითოე-
ულისა თუ რომელი რომელსა ადგილსა იპყრობს.

153. წიგნი მოხილვა ტიმოთე საქართველოს მიტროპოლიტი-
სა ქართლისა მთავარეპისკოპოსისა გაბაშვილისაგან, რომელიცა
წარიგზავნა საქართველომთ საბერძნეთად ბრძანებითა სრულიად
ქართლისა და კახეთისა და სხვათა მეფისა თეიმურაზ მეორისათა,
ძისა ირაკლი პირველისა ქართლისა, კახეთისა სამეფოთა და სხვა-
თა მეფისა, რომელმანცა მოვლო სრულიად იერუსალიმისა მო-
ნასტერნი, ათონისა მთისა მონასტერნი და ანტიოხიისა და ად-

გილთა ამით სრულიად მოიხილვნა საქართველოს მონასტერნი რომელიცა არს იერუსალიმს დიდი საუფლოსა ჯვარისა ცხოველს მყოფელისა საკუთრად ქართველთა, რომელსა შინაცა არს ბიბლიოტიკა ძველი ქართველთა, მრავალნი წიგნნი ქართულსა ენასა ზედა თარგმნილნი და აღწერილნი ქართველთა წმიდათა მთარგმნელთა მამათაგან და ეგრეთვე სხვანიცა მრავალნი მონასტერნი, რომელნი არიან ქართველთაგან აღშენებულნი მუნ და ეგრეთვე ათონის მთასა შინა ივერიის მონასტერი ჩინებული ლავრა ქართველთა, აღშენებულნი წმიდათა მამათა ქართველთა მიერ, შეწვენითა საქართველოს მეფეთათა და მუნ ბიბლიოტიკა ქართული-სა ენისა დიდი. ესენი ყოველივე განუხილავს ტიმოთე მთავარეპისკოპოსს და რააცა უპოვიეს ძველთა ისტორიათაგან მოთხრობანი მრავალნი აღუწერიეს და ვითარებანი მონასტერთა მათ, ეგრეთვე, ბერძენთაცა მონასტერნი აღუწერიეს იერუსალიმისა და ათონის მთისა.

154. წიგნი საბერძნეთის მონასტერთა და იერუსალიმისა და მუნ მყოფთა საქართველოს მონასტერთა აღწერისა იონა პროვლესა მიტროპოლიტისა მიერ ქართველისა გედეონის შვილისა, რომელსაცა მოუხილავს იგინი, რომელიცა წარსულ არს საქართველოჲთ ბრძანებითა მეფისა ირაკლი მეორისათა.

155. წიგნი გურამიანი, სრულიად სტიხებად თქმულნი ქართულის ხარაკტირით დიახ საქებელად შეწყობილნი, ქმნილი თავადის გურამიშვილისა დავითის მიერ. ამა წიგნსა შინა ვრცლად და უნაკლულოდ არს ცხოვრება დაწყებითან დასასრულამდის ქართლის სამეფოჲსა მეფისა ვახტანგ მეექვსისა, საკვირველის გამოხატვით თვითოეულად მოიხსენებს და მის ჟამისა ისტორიათა საქართველოჲსა და საქართველოს მეფეთასა. ამა წიგნსა შინა ზნეთსწავლულგებანიცა არიან ქართულნი, ზოგნი სამხიარულო და საღაღობელნი შემთხვეულგებანი მისნი ტყვეობა ლეკთა შორის, მუნით რუსეთს გამოსლვა გამოპარვით და რუსეთსა შინა სამსახურსა შინა სამხედროსა შესლვა და სამსახური, თვისი ვახტანგ მეფესთან ყოფა და მისთა მხლებელთა საქართველოს მთავადთა (!) და აზნაურთ ვითარებანი მოკლედ. მასვე მოუგონიეს მაშინა ღრმის ადგილიდამ წყალის ამოყვანისა და წისქვილის გაკეთებისა, რომლისაც სახეც გამოხატული მის მიერვე მას წიგნსა შინა არს. ეს წიგნი მიურომევია მას სრულიად საქართველოს მეფის ძის მირიან ირაკლივევიჩისათვის, ოდეს იგი პირველად იმპერატორიცა ეკატერინეს ჟამსა მოსრულ არს როსიად საქართველოჲთ.

156. წიგნი მცირე, რომელსაცა ნარკვევი სახელედებისა და სხვათა ლიად საქართველოს მეფის გიორგის პირმშოს ძის დავითისა და ვიქტორიასა ქმნილი, და ესე არს ხუთ რიცხვად განყოფილი: 1. ისტორია ასურეთისა. 2. ისტორია ბერძენთა, 3. მეგიპტელთა, 4. რუსთა და 5. ქართველთა.

157. სამესხეთოსა, ესე იგი სამცხე საათაბაგოსა, რომელიცა არს თვთ ზემო ქართლი, მკვდრი მამული საქართველომსა თუ ვითარ და რომელსა ჟამსა დაიპყრეს ოსმალთა, გამოკრებული საქართველომსა ნამდვილთა ისტორიათაგან, მეფის გიორგის ძის თეიმურაზის მიერ.

ს ა ზ ო გ ა დ ო დ ს ა ის ტ ო რ ი ო თ ა წ ი გ ნ თ ა თ ვ ს

158. ხრონოლოგია, ისტორია ვრცელი სამღვდელონი და საერონი მოთხრობანი, დასაბამითგან სოფლისათ ისრაელთა, იუდიანთა, ასურთა, რომთა და ბერძენთა, ვიდრე კონსტანტინუპოლისა თურქთაგან აღებადმდე და თურქთა ოსმალთაცა ისტორია არს შემოტანილი მას შინა. ესე არს თარგმნილი ბერძულისაგან მღვდელმონაზონისა ვისგანმე ქართველისა თავადთა გვარისა სოლადაშვილისა ბაგრატიოსისაგან, რომელიც ყოფილა წმიდისა ათონის მთისა საქართველოს ივერიის მონასტრისა მონაზონი და ბერძულისა ელინურისა ენისა მეცნიერი. ესე არჩილ მეფე რომ საქართველოდამ რუსეთში გარდამოსრულა, ეს ბაგრატი მღვდელმონაზონი თანა ხლებია მოსკოვსა, ხოლო მეფესა მას არჩილ მესამესა გაუგზავნია მოსკოვიდამ შვეციის სატახტო ქალაქში სტოლ: კლოლმს, თავის შვილის მეფის ძეს ალექსანდრესთან, რომელიცა მას ჟამსა შვეთელებს დატყვევებული ჰყოლიათ. და მას მღვდელმონაზონსა ბაგრატიოსს, ვინაჲდგან წიგნი ესე ხრონოლოგია (!) სრულად ველარ უთარგმნია, აჲდ მცირის თეოდორის ბერძენთა იმპერატორის ცხოვრების დასასრულამდის ჰქონია თარგმნილი, ამისთვის მეფესა არჩილს გულსმოდგინება უჩვენებია და შეწევნითა სხვათა მთარგმნელთათა უწყია თარგმანი მარკიანე და პლუხერიას მეფობიდან და სრულ უქმნია. წიგნი იგი ხრონოლოგია, (საუკუნოდმცა არს ხსენება მისი. ამინ): რომელიცა ამ რეისტრის რიცხვში ხრონოლოგია მოვიხსენეთ, ოვთ იგი არს პირველი ექვემპლარი, რომელიც კეთილმსახურსა მეფესა არჩილს აღუწერიანებია თვსაა ჯგუთსა შინა მყოფთა აზნაურთა გარსევანიშვილებისათჳს ონისიმე და ეფრემისათვის, რომელთაცა ჯელწერილი ასე ჰგავს ერთმანერთსა, რომელ კნინდა და ვერავინ გაარჩევს (ამ ხრო-

ნორაფილამ არიან გარდაწერილნი სხვათ ვისაც საქართველოში (ეპოეზათ ეს წიგნი).

159. ღირსი ხსოვნისა, აღწერანი ჩინებულთა ქალაქთა ევროპიისათა, ლათინურისაგან ნათარგმნი იოანე მღვდელმონაზონისა მიერ, ქართველისა ძილოსოქოსისა.

160. მოთხრობა შემოკლებული დალაილამასთვს.

161. ბუნებითი ისტორია ასურასტანისა, თარგმნილი ქართულად რუსულისაგან ენისა ავთანდილ თუმანისშვილისაგან, პატარა ბირთველის ძისა.

162. წიგნი ისტორია ნადირშაისა სპარსეთის მპყრობელისა, მირზა მეითიხანის ისტორიისაგან, თარგმნილი ადვლასამენელს შტილზე მეფის გიორგის პირმშოს ძის დავითის მიერ.

163. აღწერა მოკლედ აწინდელისა სპარსეთის მპყრობელთა შაჰთა გვარეულობისა ყაჯართასა, თუ სადიდგან წარმოებენ, მეფის გიორგის ძის თეიმურაზის მიერ შეთხზული, ეგრეთვე სპარსეთისა კარის განგებანი. ესენი წელსა 1811-სა, ჟამსა მოსლვისა თვისისასა, მათმან უგანათლებულესობამან მეფის ძემან, სპარსეთით თავისუფლად აქა სანკტ-პეტერბურღს მოწვევნილმან, აღუწერა მათს ბრწყინვალეებას გრაფს კანცელარს ნიკოლაი პეტროიჩს რუმენცოვს.

164. წიგნი ველისარიონ, ღირსი ხსოვნისა შემთხვეულეზანი. რუსულიდამ თარგმნილი გაიოზის მიერ არხიმანდრიტისა, რომელი იქმნა არხიეპისკოპოსი აშტარხნისა.

165. ტროადის ისტორია, ვრცლად აღწერილი და დარღვევა მისი, ქართველთა ძველთა მთარგმნელთაგან ნათარგმნი ბერძულიდამ.

166. წიგნი თელემაკ, ძრანციცულისაგან თარგმნილი საქართველოს თავადთაგანისა არტილერიის კაპიტნის სარიდან ჩოლოყაშვილისაგან, რომელიცა იმპერატრიცა ელისაბედ პეტროვნას დროს და იმპერატრიცა ეკატერინას დროსაც სამსახურში ყოფილა, თვისს კაპიტნობაში უთარგმნია ეს წიგნი.

167. წიგნი პოლიდორ კადმოლარმონია, თარგმნილი რუსულისაგან საქართველოს თავადთაგანისა გიორგი ივანე მეითარის ძისა, კახელი ავალიშვილისაგან.

წიგნნი საზღაპრონი

168. წიგნი ქილა (!) და მანა (!), თუმცა ზღაპარი არს, მაგრამ ზნეთ-სწავლულებით აღსავსე. ესე ორგზის თარგმნილ არს ქარ-

თულსა ზედა ენასა. პირველად სრულიად საქართველოს თეიმურაზის პირველის ძისა და მემკვიდრისა, მეფის ძის დავითის მიერ არს თარგმნული სპარსულით და შემდგომად მისსა, ქართლის მეფის ვახტანგ მეექვსისაგან მეორედ თარგმნილა.

169. წიგნი ამირან დარეჯანიანი, დიდებულისა მის სრულიად ივერიის თვთმპყრობელისა მეფისა თამარ პირველისა მდივნისა მოსე ხონელისაგან ქმნული.

170. წიგნი ყარამანიანი, საკვირველისა მის ძალავანისა (ესე იგი გმირისა) სპარსეთის ხელმწიფის თახმურადის ძისა ყარამანისა. რომელიცა შემდგომად უშანგ სპარსეთის ხელმწიფის სააპყირანი იყო, ესე იგი ყოველთა ძალავანთა და სარდართა თავი (ესე იგი გენერალსიმუსი მისი). უმჯობესი ზღაპარი ამას ზედა დიახ ძვირად იქმნებინ: მრავალთა სხვათა და სხვათა ხელმწიფეთა, დევთა და ძლიერთა ბრძოლანი და ამბავნი არიან, ფრიად სასიამოვნონი და საამოდ სასმენელნი და ყარამანის მიერ საკვირველნი მძლევებლობანი და გმირულნი საქმენი. ესე არს თარგმნილი სპარსულის ენით ქართულსა ენასა ზედა საქართველოს წარჩინებულისა თავადთაგანისა დავით სარდლის მიერ და ქეშიკჩიბაშისა, (ესე იგი მეფეთა გვამის მცველთა უხუცესისა), ორბელიანისა. დიახ მშვენიერსა და საამო სასმენელს ენაზედ თარგმნილი ქართულად, ეამსა სრულიად საქართველოს მპყრობელისა მეფისა ირაკლი მეორისასა.

171. წიგნი ზღაპარი, ჩინეთის მეფის შვილის მირი ჭაბუკის ამბავი. წიგნი საზღაპრო. მილორდ ანგლიელი ლორდისა შემთხვეულეზანი, თარგმნილი რუსულით ქართულად საქართველოს აზნაურთაგანისა გლაზა კოტეტისაგან.

წიგნნი პოემანი, რომელ არიან სტიხნი
ანუ შეერნი

172. წიგნი პოემა, რომელ არიან ლექსნი ვეფხისტყაოსანი*, ქმნილი დიდისა მის პიიტეკოსისა ქართველთასა და სიბრძნითა აღსავსესა შოტთა რუსთაველისაგან. საკვირველის ველოვნებით ქართულს ხარაქტირზედ შეწყობილი ისტორია და შემთხვეულეზა გმირისა მის უაღმატებულესისა ტარიელ, ინდოთა მეფის ძისა და სხვათა მეფეთა და ძლიერთა გოლიათთა მოთხრობანი, მიჯნურობანი და ბრძოლანი. ესე პოემა სრულიად ოთხტაეპოვანნი ლექსნი არიან, რომლისა ლექსთა გვარსა ქართველთა პიიტეკოსნი უწო-

* ვეფხისტყაოსანი რუსულად ასე უნდა ითქვას: Барсовой Кожанос.

დენ შეერსა. მხოლოდ ამ წიგნში ერთი სტიხი მარტო არის სხვაგვარი, რომლისა გვარსა ქრისტიკური ეწოდების. ესე შოტტა რუსთაველი იყო ქრისტესით ასწლულსა მეთორმეტესა შინა საუკუნესა, ჟამსა დიდისა ხელმწიფისა მეფისა და დიდებულისა სრულიად ივერიისა (ესე იგი ყოვლისა საქართველოსა) თვთმპყრობელისა თამარ პირველისა მეფისა და სრულიად ივერიის თვთმპყრობელისა გიორგი მესამის ასულისა დავითიან ბაგრატიონისა. იყო ესე შოთთა რუსთაველი მოლარეთ უხუცესი თამარ მეფისა და უპირველესთა მინისტრთა მისთაგანი. მოუახრობენ შოთასთვის ვითარმედ, რაეცა იმ ჟამისა სწავლულება და ჯელოვნება აზიასა ანუ ევროპიასა შინა იყო, არცა ერთისაგან უსწავლელი და ცალიერი არა ყოფილა გონიერებით. სიტყვიერებით. სახის მშვენიერებით თვალად თუ ტანად, სიბრძნით და სიმამაცით თითქმის მის ჟამისა ჩინებულთა შორის არავინ აღემატებოდაო. ამისი სტიხები ყოველი არის ქართულს ენაში.

173. პოემანი ფრიად საქებლითა მესტიხეობისა ჯელოვნებითა ქმნილი საქებელად დიდებულისა დიდისა მის მეფისა სრულიად ივერიის მპყრობელისა თამარ პირველისა აბდულ მესიას მიერ შავთელისა, რომელიცა იყო დივანი (!) და ერთი მინისტრთაგანი სახელოვანი ამა დიდებულისა მეფისა. ლექსნი ესე არიან წოდებისამებრ ქართველთა მესტიხეთა რვეულისა გვარნი, რომელნიცა თვთოეული მათგანი არს თუმცა ოთხტაეპოვანნი, მაგრამ რვით არიან დაბოლოებულნი რიფმით და თვითოეულს დაბოლოებულს რიფმებს ორი და სამი სხვა და სხვა მნიშვნელობა აქვსთ და სხვა და სხვა გვარად აიხსნებიან (და ამ გვარის რიქმების მექონთ სტიხთა ქართველთ მესტიხენი მაჯამას უწოდებენ). აბდულ მესია შავთელის ლექსნი ესე ოდენ აქვს თანამედროეთა მისთა ყოველთავე პიტიკოსთა და მეცნიერთა სწავლულთა, რომელ დაამტკიცეს ესე, ვითარმედ სტიხნი მისნი უმჯობეს არიან სხვათა ყოველთა ჩინებულთა მესტიხეთა და თვთ შოთთა რუსთაველიცა აქებს, რომელიცა ვეფხისტყაოსნისა დასასრულსა შინა მოიხსენებს: „აბდულ მესია შავთელსა, ლექსი მას უქმეს რომელსა“. ბოლოს ჟამს აბდულ მესია ბერათ შემდგარა, გელათის მონასტერში შესულა, იოანე უწოდებით და იქ აღსრულებულა. ეს პოემა თამარ მეფისათვის გელათის მონასტრიდამ მოურთმევია. მრავალნი სტიხნი დიან საქებელნი აღუწერია და სხვანიცა წიგნნი, რომელთაგანნი რომელნიმე მიფარებულ არიან და ესაჭიროების სურვილი წიგნთა მისთა და სხვათაცა მეძიებლობისა.

174. პომანი ეგრეთვე ჩახრუხადისანი, ქმნილი სამქებროდ დიდებულისა მის მეფისა და სახელოვანისა თამარ პირველისა, დიდად საქებელის მესტიხეობის ხელოვნებით შეუთხზავს ლექსნი ესე, რომლისაცა ლექსისა გვარსა, სახელითა მისითა, ჩახრისხული ეწოდების. ესე ლექსნიცა არიან რვა რვა რიფმითა, ოთხტაეპოვანნი არიან და მაჯამით არიან, სრულად ექზამეტრად არიან მრავალნი ლექსნი ამას შინა, დიხ მშვენიერად. ესე ჩახრუხადე მოხვეე ყოფილა არაგვის საერისთაოსაგან, თამარ მეფის მდივანი ყოფილა და დიდებულთა კარისკაცთა მისთაგანი. სხვანიცა მრავალნი არიან ამისგან საქებელნი ლექსნი თქმულნი.

175. შეკრებული ერთ წიგნად შემდგომნი ესე სტიხნი:

1. ვარდ-ბულბულიანი, თქმული სრულიად საქართველოს მეფის თეიმურაზ პირველისაგან.

2. გაზაფხულისა და შემოდგომის ქება, მისვე მეფისა თეიმურაზ პირველისაგან.

3. სამთლისა და ქარმანა პეპელის ბაასი, მისგანვე.

4. ანბანთ ქება, მეფისა არჩილისა მესამისა მიერ თქმული. (ანბანთ ქება ქართულის მესტიხეთ ესეთი გვარი სტიხები არის, რომელ ანიდამ იწყების და თვთოს ლექსის ტაეპისა ყოველი თვთოეული ლექსი ჯერ პირველი ტაეპი ანით დაიწყება, მეორე ტაეპის ყოველი ლექსი ბანით, მესამე განით და ასე ვიდრე ჭოდმდე, რომელსა ზედაცა დასრულდება ანბანთქება).

5. ანბანთ ქება, საკვირველის პიიტკოსობით თქმული იოსების მიერ, ზაქარია მოძღვრის ძისა, საქართველოს აზნაურთაგანისა გაბაშვილისაგან, თქმული სამქებროდ სრულიად საქართველოს მეფის თეიმურაზ მეორის ასულისა ელისაბედისათვის.

6. ბესარიონ გაბაშვილისაგან, მისვე ზაქარია მოძღვრის ძისა, თქმულნი სიმღერათა, სამიჯნურონი და სხვანი სალალობელნი, რომელნიმე ქებად და სხვა და სხვა გვარისა სტიხებად შეთხზულნი; ესე ბესარიონ არს, რომელიცა ფრიად საქებელ არს და ქართველთა პიიტკოსთა მიერ ფრიად ქებულ არს და შერაცხილ რიცხვთა შორის პირველთა სტიხატვორთასა. იგი იყო ჟამსა ირაკლი მეორისასა, სრულიად საქართველომასა მეფისასა.

7. იმერთა მეფისა სოლომონი პირველისა, ესე იგი ქვემოდას საქართველომასა მეფისა, ბრძოლა აფხაზთა მიმართ, გალექსილი იმერთაგან.

8. თავადის დიამბეგის დავით ჩოლაყაშვილისა ჯიმშერის ძი-

სა, ლექსნი ფრიად საქებელნი, რომელსა შინაცა არიან საღალღობელნიცა სტიხნი.

9. თავადის მამუკა გურამისშვილის ლექსნი, დიახ მცირედნი, მაგრამ ფრიად საქებელნი.

10. თავადი თუმანიშვილის დიმიტრი მდიენის სტიხნი, კარგნი.

11. და სხვათა და სხვათა მესტიხეთა მრავალთა.

176. სტიხნი, ერთი სრული წიგნი, საადნამასი (რომელსა ქართველნი სავათნამას უხმობდეს). ესე იყო ჟამსა მეფისა ირაკლი მეორისასა; მეფის გიორგის ბატონიშვილობაში, საკუთრად საბატონიშვილო ყმა იყო მეფის გიორგისა და იმას ახლდა, მაგრამ ხშირად მეფეს ერეკლესთან იყო, რადგანაც დიახ კარგი საზანდარი (ესე იგი მესაკრავე) სხვათა და სხვათა ინსტრუმენტთა (ესე იგი საკრავთა) უკრედა და იმღეროდა, ლექსსაც თვთვე სთხზვიდა. იგი იყო სანაინელი, მეფის გიორგის საბატონიშვილოს სოფლისა, საქართველოს სომეხთაგანი. სომეხურს და თათრულს სიმღერებსა და ლექსებსაც სთხზევდა სხვათა და სხვათ შემთხვევათ ჟამსა. თვთოეულის შემთხვევულების შესაბამათ სტიხები სიმღერად საკვირვლად უთქომს აზრიანი და შესაბამიერი; თუმცა ლიტონი სტიხებია მდაბიურს გვარზედ, მაგრამ დიდად მოსაწონი.

177. სტიხნი, კატისა და თავგთა ბრძოლა, თქმული ბერისა ვისგანმე ისაკ მცირისა, რომელიცა მეფის თეიმურაზ მეორის ჟამს ყოფილა. ესე ოდენ მშვენიერად უთქვამს ეს ლექსნი, რომელ ყოველთა საქართველოს პირველთ მესტიხეთ დიდად მოსწონთ და უკვირსთ.

წიგნნი ლექსიკონნი და ენის სასწავლებელი
ბელნი საუბრონი

178. ლექსიკონი, სრული და ვრცელი, თავადის სულხან საბა ორბელიანის მიერ შეკრებილი დიდის ღვაწლით, რომელსა მეფის გიორგის პირმშომან ძემან დავით შემატნა მრავალნი ლექსნი საზოგადოდ ქართველთა წერილთაგან და ერთა შორის მოპოვებითა.

179. ლექსიკონი, საბა ორბელიანოვისავე, სრული.

180. ლექსიკონი, აზნაურისა პეტრე ეგრელ ლარაძისაგან, ქართველთა სტიხვოტგორისა — პიტიკოსისაგან, გამოკრებული შემოკლებულად.

181. გამოკრებული რუსული და ქართული ლექსიკონი მოკ-

ლედ, რუსული სიტყვებიც ქართულის ასოებით დაწერილად საქართველოს მეფის გიორგის ძის იოანეს მიერ გაკეთებული.

182. რაზლოვორი რუსული და ქართული, სრულიად საქართველოს მეფის ირაკლი მეორის მდივან მსაჯულისა სოლომონის მიერ რუსული ქართულად ნათარგმნი.

183. თვთ-მასწავლებელი რუსული და ქართული. [ი]ნასტრანნი კოლეგიის პერეოდჩიკისა გოდერძი ჭირალოვის მიერ ქმნული.

წიგნნი სჯულთანი და სამართლის წიგნნი

184. საქართველოს სამართლის წიგნი, შედგენილ არს ქვემოთ არამისსა აღწერილთა სჯულთა მიერ:

ა წიგნი (ანუ პირველი ნაწილი)-მოსეს სჯულთაგან გამოკრებულნი არიან.

ბ ნაწილი-ბერძული სჯულები.

გ ნაწილი-სჯულის დებანი, სრულიად ივერიისა (ესე იგი ყოვლისა ზემოხსა და ქვემოხსა საქართველოას) მპყრობელისა დიდებულისა მეფისა გიორგი მეექვსისა მანათობელად ანუ განმარწყინვალებელად ზედ სახელდებულის და სჯულის მდებლისა დავითიან ბაგრატიონისა.

დ ნაწილი-სრულიად საქართველოს კათოლიკოსის მალაქიასი.

ე ნაწილი-აღბუყა მესხთა მთავრისა, ესე იგი სამცხის თავადისა ათაბაგისა. (ძველთა დროთა შინა, მეფეთა მიერ სრულიად საქართველოასათა ათაბაგთა სამცხისა, ესე იგი ახალციხისა და სრულიად სამზღვართა მისთა მთავარსა, თუმცა უპირველესი სპასპეტობისა, ესე იგი ძელდმარშლობის სახელო ჰქონიათ მინიჭებული, მაგრამ მსაჯულთ უხუცესნიცა ივინივე ყოფილან მეფეთა კარისანი).

ვ ნაწილი-სომხური ჰსჯულები.

ზ ნაწილი-ვახტანგ მეექვსისა ქართლისა მეფის ჰსჯულები, რომელიცა ქმნა თვსსა ბატონიშვილობაში. შეკრიბა ერთად ჰსჯულნი ქართულნი, ერთ ნაწილად გააკეთა ჟამსა მას, ოდეს იყო იგი მსაჯულთ უხუცესი და განმგებელი ქართლისა სამეფოსა.

ამა ზემო აღწერილთა შვდ ნაწილედთა სჯულთაგან, შედგინებულ არს ჰსჯული საქართველოასა, რომელსა ქართველნი სამართლის წიგნს უხმობენ.

რ უ ს უ ლ ი ჰ ს ჯ უ ლ ე ბ ი

185. ულოჟენიე, ჰსჯულნი, სრულიად როსიისა მპყრობელისა ალექსი მიხაილიჩისა, თარგმნილი ქართულად რუსულისაგან, დროსა პეტრე პირველისა იმპერატორისასა, ტფილისელი იოსებ ყოფილისა, რომელიცა პირველად ყოფილა სომეხთა სარწმუნოებისა და თვთ პეტრე პირველს მოუნათლავს ბერძენ როსიისა მართლმადიდებელსა სარწმუნოებასა ზედა, სახელუდვეს ლევ-პეტროიჩად. განუწესებიეს იგი თვსსა [ი]ნასტრანნი (!) კოლეიასა შინა, პერეოდჩიკად ქართულისა ენისა (ესე იგი მთარგმნელად). კარგად განვითარებული კაცი ყოფილა და ვახტანგ მეექვსის ქართლის მეფის ძესა ბატონს ბაქარს, როდისაც მოსკოვში ბრძანებულა, უბრძანებია ამა ლევ-პეტრესათვის (ლევ პეტროიჩი იყო და ლევ-პეტრეს თურმე ეძახდნენ) და უთარგმნინებია რუსულიდამ ქართულად ეს წიგნი, ულოჟენიე, სრულიად.

186. უჩრაჟდენიე გუბერნიი, რუსულიდამ ნათარგმნი ქართულად კოლეგიის პერეოდჩიკისა, (ესე იგი კოლეგიის მთარგმნელისა), გოდერძი ფირალოვისაგან.

187. გუბერკვი გრამმატა, თარგმნილი რუსულით ქართულად და აღბეჭდულიცა სტამბით, მისვე, გოდერძი ფირალოვისაგან.

188. რუსეთისა სამმართველოთათვს და სამსაჯულოთა ადგილთა და სჯულთათვს მოკლედ უწყება, ქმნილი სრულიად საქართველოს მეფის გიორგის ძის თეიმურაზის მიერ.

189. ჰსჯულნი სპარსულნი, შიათა სარწმუნოებისათა კანონნი, რელიგიისა მათისანი და სამართლის განბრჭობანი, რომელსა ეწოდების ჯამი-აბასი (ესე იგი შაჰაბაზის მიერ შეკრებული), თარგმნილი სპარსულისაგან, ჟამსა შაჰ აბას პირველისა სპარსთა მპყრობელისასა, ენასა ზედა ქართულსა ფარსადანის მიერ გორგიჯანის ძისა, რომელიცა ყოფილ არს ქართლისა ქალაქისა გორითგან და მახმედინათ ჰსჯულზე მიქცეული ყოფილა და ამისთვის შაბაზ ყენისაგან პატივცემული ყოფილა. სახელოდ ნაიბ ეშკაღაზობა უბოძებია, (რომელ არს ბოქოულთ ხუცობა) და როდისაც როსტომ ქართლის მეფე ჯერ ისპაანში ბეგლარბეგად მჯდარა, იმას ამ ფარსადანისათვს ისპაანის ტარულაობა უბოძებია, (ტარულაობა ობერპოლიცემისტრობის სახელო არის). ესე მოჰმედინათ ჰსჯულის-კანონი მისგან არის ნათარგმნი და მისგანვე აღწერილი.

190. განწესებათათვის სამმართველთა, მეფის ძის დავითის მიერ ქმნილი.

191. წიგნი მონტესკუ, საზოგადოდ არსებათათვის სჯულთა, (ფრიად ჩინებულთა წიგნთაგანი), და ყოველთა სხვათა და სხვათა გვართა მმართველობათა, ქმნილი ძრანციცულსა ენასა ზედა ბრძნისა მონტესკუს მიერ, ხოლო თარგმნილი ქართულად რუსულისაგან ენისა სრულიად საქართველოს მეფის გიორგის პირმშოს ძის, რუსეთის ლენერალ ლეიტენანტისა, სენატორისა და კავალერისა დავითის მიერ, რომლისაცა თარგმანება სთხოვა ძმამან მათმან, მათმან უგანათლებულესობამან და კავალერმან, მეფის გიორგის ძემან თეიმურაზ. ხოლო პატივისცემისათვის მისისა, უთარგმნა ფრიად კარგს ენაზედ, უცხოს თხზულებითა სრულიად. საუკუნოდცა არს ხსენება მისი, რამეთუ იყო იგი მემშურნე მამულისათვის.

წიგნი სამხედრონი და საარტილერიონი და სამხედროთა ჰსჯულთა და განწესებათანი

192. წიგნი არტიკულნი, პეტრე პირველისა იმპერატორისა, სამხედროჲსა ჰსჯულისანი, ადრევე ქართულს ენაზედ ნათარგმნი რუსულით.

193. კვალად სხვა წიგნი პეტრე პირველისავე, არტიკულნი სამხედროისა, ადრევე ქართულს ენაზედ თარგმნილი რუსულით.

194. ტაქტიკა მანერვი (!) მხედრობისა, შემოკლებული, თვისსი ქარტინებით და პლანებით, ძრანციცულიდამ თარგმნილი საქართველოს მეფის გიორგის ძის თეიმურაზის მიერ.

195. მხედრობის დარიგება, ნიაპოლეონ ძრანციის იმპერატორის მიერ, ოდეს მხედრობანი განემზადებოდნენ ბრძოლად მტერთა მიმართ, თუ ვითარ განემზადნენ ანუ ვითარ მოიქცნენ და ვითარ თანა აცს მხედართ მძღვანთა დარიგება მხედრობისა და მიმოქცევა მტერთა მიმართ ბრძოლისა, თარგმნილი რუსულისაგან მეფის გიორგის ძის თეიმურაზის მიერ.

196. რომაულნი სამხედრონი ჰსჯულნი, შემოკლებით თარგმნილი ლათინურისაგან მის მიერვე, მეფის გიორგის ძის თეიმურაზისაგან.

197. ფრანციტულნი ჰსჯულნი სამხედროთაგანთა შემცოდეთა გარდახდევინებისა, შემოკლებით ძრანციცულიდამ ქართულად ნათარგმნი მისვე, მეფის გიორგის ძის თეიმურაზისაგან.

198. არტილერიის წიგნი, ხელოვნება მისი და ზარბაზნის ჩამოსხმანი, რუსულისაგან ნათარგმნი სრულიად საქართველოს

მეფის გიორგის პირმშოს ძის დავითის მიერ, (ჟამსა საქართველო-სა შინა ყოფისა მისისასა), რომელიცა უთარგმნა ძმა თვსსა მეფის გიორგის ძეს იოანეს, ვინაჲდგან მეფის ძე იოანე პაპისა თვსისაცა ჟამსა შინა იყო სამსახურსა შინა არტილერიისასა და მამისა თვსისა მეფის გიორგის ჟამსა სრულიად საქართველოჲსა მოძრავნიცა და ცხეთაცა არტილერიანი მას ებარა, ვინაჲდგან იყო იგი ძეღცის მვისტარი სრულიად საქართველოს არტილერი-ათა.

199. მცირე წიგნი, პრაქტიკა არტილერიისა მანერგათა და სხვათა და სხვათა საგანთა და სახმართათვს მისთა, ქმნილი შემოკლებით მეფის გიორგის ძის თეიმურაზის მიერ.

წიგნნი საგეომეტრიონი და გეოგრაფულნი

200. არხიმექიულთა და გეომეტრიულთა პროპორციათათვს პროგრესიისა და რომელთამე კანონთათვს საგეომეტრიოთა, ქმნილი მეფის გიორგის ძის თეიმურაზის მიერ.

201. გეოგრაფია მოკლედ, რუსულისაგან მეფის გიორგის ძის დავითის მიერ ქართულად თარგმნილი.

202. წიგნი, რომელსა ეწოდების აიათი, სპარსულისაგან თარგმნილი ქართლის მეფისა ვახტანგ მეექვსის მიერ და სტამბა-ში ტფილისს აღბეჭდილი. ამა წიგნსა შინა არიან რომელნიმე გეომეტრიულნი და რომელნიმე გეოგრაფიულნიცა შემეცნებანი.

კუალად რომელნიმე წიგნნი, რომელნიცა ზემორე ვერა მოვიხსენეთ

203. მექოლოდია, შემოკლებით რუსულისაგან თარგმნილი და ანბანზედ დაწყობილი მეფის გიორგის ძის დავითის მიერ.

204. ინდოთა ბრაჰმანთა სარწმუნოება (ანუ ღმრთის-მეტყველება მათი) ანგლიელი პატერ ბუშესაგან მიწერილი ავრამანის მონასტრის ეპისკოპოსსა თანა, რუსულისაგან თარგმნილი ქართულად მისვე, საქართველოს მეფის გიორგის ძის დავითისაგან.

205. ლეიბნიციოს და კლარკ ძილოსოფოსთა მიერ წიგნნი მიწერილნი ურთიერთისა მიმართ ძილოსოფოსურთა განსჯათათვს, თარგმნილი ძრანცუცულისაგან მათის უგანათლებულესობის სრულიად საქართველოს მეფის გიორგის ძის ილიას მიერ.

206. რომელნიმე ვოლტერის თხზულებათაგან სხვათა და სხვათა ძრანცუცულისაგან და რუსულისა სხვათა და სხვათაგან ქართველთ ავტორთაგან ქართულად თარგმნილი.

207. მცირე ენციკლოპედიად სახელდებული წიგნი, რომელიც საშინაო არიან ზნეთ სწავლულებანი უმეტეს, თარგმნილი რუსულისაგან ენისა ქართულსა ზედა ნასტრანნი (!) კოლეგიის პეროდნიკისა ჩინოვნიკისა იეგორ მაკარიჩისა ჩუგუნევისაგან.

208. ბარათნი სამიჯნურონი, (ესე იგი მიმოწერანი სატრფიალონი საყვარლისა საყვარლისა მიმართ). ათორმეტნი მიწერილობა და ათორმეტნი პასუხნი მისნი ქართულზედ ფრიადისა ენამზეობითა და რუსულადცა ნათარგმნი და აღბეჭდილი წელსა 1804-სა. ოდეს მეფის გიორგის პირმშო ძე დავით მოიწია სანკტ-პეტერბურგს საქართველოდ, მას ჟამსა რუსულად ათარგმნინა, მაგრამ ქართულად უკეთ არის. და ეს ბარათნი, (ესე იგი პერეპისკანი), მუნვე საქართველოსა ყოფა შინა თვისსა შესთხზა მეფის ძემან დავით.

209. შემოკლებით მოთხრობა კერპისათვის არმაზ შოტტასა, რომელსაცა კერპთ-მსახურებასა შინა თაყვანისცემდეს ერნი საქართველოდსანი და ხანდოდეს უპირველესს ღმერთად. ვინა იყო იგი და თუ რად ხადიდენ მას. პოვნილი ძველთა წერილებთა შორის და გამოწერილი სრულიად საქართველოს მეფის გიორგის ძის თეიმურაზის მიერ.

210. წიგნი სამზვარეულოსი, საჭმელთა სხვათა და სხვათა შეზავება და ტკბილთა იყიერთა სასმელთა (ესე იგი ნალივკათა) შეზავებისა და გაკეთებისა და მურაბათა გაკეთებისა იკონომიისათვის სახლისა, ქმნილი მეფის გიორგის ძის ბაგრატის მიერ.

211. ვეფხის ტყაოსნის სტიხებისა რომელთამე ლექსების განმარტება, მეფის ძის თეიმურაზის მიერ.

212. ამბანნი ყრმათათვის სასწავლებლად სხვა და სხვანი, აღბეჭდულნი ტფილისს და აქა.

სრულ იქმნა წელსა ქრისტესით 1835-სა, ქართულს ქკს ძკგ მეთათხმეტისა მოქცევისასა, თვესა ოკტობერსა 21-სა, პეტერლოქს.

В რ ე დ ა ქ ც ი ა

წიგნნი საღმრთონი ქართულისა ენისანი და საერონი, რომელნიცა იბოვებიან მათის უგანათლებულესობის მეფის ძის თე-

¹ Ал. Ц а г а р е л и, Сведения, т. 1, вып. III, СПб, 1894, стр. 149—186.

ამურაზ ვიორგის ძის წიგნთა საცავსა შინა—შემდგომსა ამას შიგნითა
ნა რიცხვისა წიგნაკსა აღირიცხვის.

საღმრთის-მეტყველო წიგნნი

1. დამასკელი, ერთ-წიგნად, ღმრთის მეტყველება სრული, მარტივი და განგებულებითი წმიდისა იოანე დამასკელისა, ბერძულიდამ წმიდათ მთარგმნელთ ქართველთ მამათაგან ძველად ნათარგმანი, და სახელი არ არის ცხადი—თუ ვისგან ითარგმნა.

2. დოღმატიკა ღმრთის-მეტყველება იოანე დამასკელისა, წმიდისა მის მამისა მიერ ქმნილი, ტომი მეორე. დიახ ვრცლად განგებულებისათვის საღმრთოსა, სიტყვის საგებელად ერთბუნებინთა იაკობიანთა, რომელსა შინა მოიხსენებინ მრავალნი სიტყვისგებანი, სხვათა და სხვათა მამათაგან თქმულნი დოღმატნი, თარგმნილი ძველადვე ჩვენ ქართველთ წმიდათ მამათაგან მთარგმნელთა—არსენი ნინო-წმიდელ ეპისკოპოსისაგან და იოანე გრძელისა. ამასვე შინა მოიხსენების წმიდისა მეოთხისა მსოფლიოსა კრებისათვის ვრცლად, და სარკინოზთა—თუ ვითარ ჯერ არს მართლმადიდებელსა სარწმუნოებასა ზედა მოქცევა, წესი მისი ამასვე შინა არს. არცა ერთი წიგნი ქართულისა ენისა არა მიხილავს ესრეთ მშვენიერ სიტყვაობით და წესიერის თხზვითა, ვითარცა წიგნი ესე არს შეთხზული, ყოველთა მსმენელთათვის ამა წიგნისათა არს ფრიად განსაკვირვო, და მე ეგრე ვგონებ, უკეთუ გულისხმის ყოფით წარიკითხავს მწვალებელი ივი სწავლული, რომელთა მიმართცა არს სიტყვისაგებაჲ ესე, შეუძლებელ არს მოქცევაჲ მისი. აღარ შეიძლება უმეტეს სიტყვიერებასა შინა მოყვანად მტკიცე დამტკიცებაებათა ამისთაგან უაღრესი და უგანშვენებულესი (მ[ი]ფის] ძ[ე] თეიმურაზ).

3. წიგნი მაღალი და ღრმა ღმრთის-მეტყველება დიონისიოს არიოპაგელისა, პირველი ტომი, თარგმნილი ძველადვე ბერძულიდამ წმიდისა მამისა ჩვენისა ქართველისა მთარგმნელთა მამათაგანისა ეფრემ მცირისა მიერ, და მის მიერვე სხოლიონი, განმარტებული თვითოეულთა თავთა მისთა და განსჯანი მისნი, ფრიადისა სიბრძნითა ქმნულნი.

4. წიგნი ღმრთის-მეტყველება განგებულებითი, ქმნული წმიდათა შორის მამისა ჩვენისა ანასტასი პატრიარხისა, ანტიოხელი-სა, რომელსა ეწოდების წინამძღვარი, ბერძულიდამ ძველადვე თარგმნილი ჩვენ წმ. ქართველთ მთარგმნელთ მამათაგან.

5. განმარტება აპოკალიფსისა წმიდისა ანდრია კესარეისა დუკიისა არხიეპისკოპოსის მიერ, ბერძულიად თარგმნილი ძველადვე.

6. სიმოვლო (სიმეოლო) ანუ კატეხიზი, წიგნი აღსარება სარწმუნოებისა, თარგმნილი ბერძულით ძველადვე წმიდათა შორის მამისა ჩვენისა ქართველისა მთარგმნელთა მამათაგანისა და მნათობისა ჩვენისა გიორგი მთაწმიდელისა, რომელსა შინა არიან შემდგომნი ესე სიმოვლონი:

1. წმიდისა დიდისა ათანასი ალექსანდრიელისა; 2. წმიდისა ფოტი კონსტანტინეპოლელ პატრიარხისა; 3. წმიდისა გრიგორი ღმრთისმეტყველისა, კონსტანტინოპოლელ პატრი[ა]რხისა ნანძიანძელისა—გამოჩინებითა მოციქულისა და მახარებელისა იოანე ღმრთის მეტყველისათა, რაჲცა ეუწყა მის მიერ—იგი აღწერა; 4. მიხაელ სვინკელისა, იერუსალიმელისა, სარწმუნოების წარმოთქმაჲ; 5. მოხსენება ყოველთა მსოფლიოთა კრებათა და ეგრეთვე ყოველთათვის თვითოეულად საზოგადოთა კრებათათვის შემოკლებულად, უწყებანი დაწყებიდგან საღმრთოთა მოციქულთა კრებისა; 6. მასვე წიგნსა შინა—სიტყვა წმიდისა ათანასი დიდისა, ალექსანდრიელისაგან, თქმული ქალწულებისათვის.

7. წიგნი კატეხიზმოს—მრწამსის განმარტება. სრული და ვრცელი, სრულიად საქართველოს კათოლიკოზისა, ანტონ პირველისა, რაჲცა თანა აცთ მართლმადიდებელთა აღსარებად ანუ სარწმუნოებისა სათნოებისა ჰყრობად, მასვე შინა მოუთხრობს წმიდათათვის კრებათა და სიტყვას უგებს მწვალებელთა.

8. შემოკლებული აღსარება მართლმადიდებლობითისა სარწმუნოებისა, ქმნილი საქართველოს პირმშოს მეფის გიორგის ძის დავითისა მიერ რომელიცა მიართვა მამასა თვისა მეფესა გიორგის, რომელიცა ყოველთა მეცნიერთა და ღმრთის-მეტყველთა, სამღვდელთა და საერთა, სრულიად საქართველომასათა მიიღეს დიდისა კმაყოფილებითა.

9. კატეხიზი შემოკლებული, ქმნილი პირველ ყოვლისა პროთოიერიდ ნიკოლაოზ მიხაილოვისაგან, რომელიცა იყო მოძღვარი თფილისის საკეთილშობილოს სასწავლებელისა, სწავლული ქართულს ენასა ზედა საღმრთისმეტყველოსა და საფილოსოფოსოსა ხელოვნებითა, და აწ არს არხიმანდრიტი მრავალმთის ნათ-

ლის მცემლის მონასტრისა, რომელ არს უდაბნო, და არხიმანდ-
რ[ი]ტობასა შინა ეწოდების სახელი ფეოდოსი.

10. კატეხიზმოს სასწავლო ყრმათა, ქმნილი პლატონ მოს-
კოვის მიტროპოლიტისაგან, თარგმნული რუსულისაგან ქართუ-
ლად და აღბეჭდული მღვდელმონაზონისა ტფილისელისა ალექსი-
შვილის ტარასისაგან, რომელიცა იყო მღვდელი მეფის ძის თეი-
მურაზის სახლის ეკკლესიისა.

11. აღმოსავლეთის ბერძენთა, როსიისა ეკკლესიისა თანა-
დართვითა, გამოწაწერისათა საზოგადოსაგან ეპისტოლისა წმი-
დისა ფოტი, კონსტანტინეპოლელ პატრიარხისა, აღმოსავლეთის
საპატრიარხოთა მიმართ საყდართა მიწერილისა, რუსულისაგან
თარგმნული უცხო სმრის კოლეგიის სახელოს მქონებელისა,
მთარგმნელისა და კავალერისა, საქართველომსა აზნაურისა, ნიკო-
ლაოზ დავითის ძისა ჩუბინოვისაგან.

12. გამოკრებული რომელთამე საღმრთის მეტყველოთა თავ-
თაგან, ოთხის ტომის საღმრთის-მეტყველოს წიგნთაგან, ქმნული-
სა კათალიკოსისა ანტონ პირველისაგან.

ს ა ლ მ რ თ ო წ ე რ ი ლ ნ ი

13. ითიკა წმიდათა შორის მამისა ჩვენისა ვასილი დიდისა,
კესარია კაბადოკიის არხიეპისკოპოსისა, მრავალთა სხვათა და
სხვათა სწავლითა და მოძღვრებითა სავსე; ამასვე წიგნსა შინა
არიან მრავალთა სხვათა და სხვათა ფსალმუნთა განმარტებანი,
ზნეობითად საღმრთო მსა სჯულისა და სათნოებათა სწავლანი დი-
დისა ვასილისა მიერ, და გრიგორი ღმრთის-მეტყველისაგან ნან-
ზიანზელისა სიტყვა ნათლისღებისა თვის, და სხვანიცა სიტყვანი,
და განმარტებანი, და სწავლანი; და მისგანვე გრიგორი ღმრთის-
მეტყველისაგან ნანძიანძელისა აღწერილი ცხოვრება ვასილი დი-
დისა; და წმიდისა და საკვირველთმოქმედისა გრიგოლი, ნეოკე-
სარიელისა არხიეპისკოპოსისა, ცხოვრება აღწერილი წმიდისა და
ღმერთშემოსილისა გრიგოლი ნოსელისაგან აღწერილი, დიდის
ვასილის ძმისაგან; და სხვანი მრავალნი წმიდათა მამათა წერილ-
თაგან არიან შემოტანილი; კვალად დიდისა ვასილის მიერ არს აღ-
წერილი მელქისედეკის გამოჩინებისათვის, და თუ რისათვის უმა-
მო და უდედოდ იწოდა იგი. ესე წიგნი, საითიკო არს თარგმ-
ნილი წმიდისა მამისა ჩვენისა ქართველისა მთარგმნელთაგანისა,
სრულიად საქართველოს მნათობისა, ეფთვიმე მთაწმიდელისა,
ძისა წმიდისა და ღირსისა მამისა და მთარგმნელისა იოანე ქართ-

ველთა სიქადულისა. ძველადვე თარგმნული. წიგნი ექვსთა
თა წმიდისა დიდისა ვასილის მიერ, რომელ არს შესაქმის განმარ-
ტება; ხოლო „კაცისათვის“ გრიგორი ნოსელისაგან არის განმარ-
ტებული, ძმისა მისისაგან, ფრიად საჭებელად, და ქართულს ენა-
ზედ არის ნათარგმნი წმიდისა მამისა ჩვენისა გიორგი მთაწმიდე-
ლისაგან, ქართველთა მთარგმნელისა. დიახ საკვირველად უცხოთ
შეწყობილი. ესე არს მონისკრიპტი (მანუსკრიპტი) ხუცუტრად აღ-
წერილი არქიერის ამბროსი ნეკრესლისაგან, კაცისა ხელოვანისა.

14. წიგნი კლემაქსი, რომელ არს კიბე სათნოებათა, ოცდაათ-
თა მათ რიცხვით ხარისხთა სათნოებისათა, იოანე სინელისაგან
ქმნულთა, ბერძულისაგან თარგმნული წმიდისა მისვე მამისა ეფ-
თვიმი მთარგმნელისაგან ქართველთასა. ესე არს მონისკრიპტი ნი-
კოლაოზ სიონის პროთოიერისაგან აღწერილი საკვირველის მშვე-
ნიერის ხელით.

15. სტიხნი, წმიდათა მამათაგან თქმულნი, საღმრთონი.

16. კლემაქსი ოცდაათ კიბისა ხარისხადვე, იოანე ფილოსო-
ფოსისა, პეტრიწად ზედ-სახელდებულისაგან, ქართველთა მთარ-
გმნელისა, სტიხებად, იამბად, თქმულნი. დიახ მშვენიერად და
ლაკონიკით აკროსტიხურებით, ურთფოდ. პეტრე, ბაკურ მეფის
ძისა მიერ თარგმნილ არს ქართულზედ (?).

17. სტიხნი გრიგორი ღმრთისმეტყველისა, კონსტანტინეპო-
ლის პატრიარხისა, ნანწიანზელისა, იამბიკონი, არს მუხლებად;
თვითოეული მუხლი (ესე იგი თვითოეული სტატია ანუ ლექსი)
ხუთ ხუთნი ტაეპნი არიან, რომელსა შინაც არიან სწავლანი წარ-
მართთა მიმართ, რომლისაგან განაყენნა ქრისტიანენი ივლიანე
განდგომილმან, ზედწარწერილი თვით მისივე, ნათარგმნი წმიდა-
თა მამათა ქართველთა მთარგმნელთაგან.

18. კვალად სტიხნი გრიგორი ღმრთის-მეტყველისავე ნანძი-
ანძელისა განუზომელთაგან სიტყვანი, იამბიკოდ, და იოანიკ მო-
ნაზონისა, ძველად ბერძულიდამ ჩვენთა მთარგმნელთაგან ნა-
თარგმანები.

19. პროლოდია იოანე ფილოსოფოსისავე, ქართველთა მთარ-
გმნელისა და თვით ბუნებით ქართველისა, პეტრიწისა. იამბნი
ლექსნი ყოველთა წმიდათათვის თვითოეულთა დღეთა წლისათა,
რომელსაცა დღესა, რომელთა წმიდათა მოვალს, მათი შესხმა,
ღვაწლნი წამებისანი, სასწაულნი და ცხოვრებანი მათნი მოკლედ,
ლაკონიკურად, გამოყვანილი, მათ შორის საკვირველის მესტიხეო-
ბითისა ხელოვნებითა, მაგრამ იოანე პეტრიწსა უწყია სეკდემბ-

რის თვის პირველიდან: 1. სექტემბერი, 2. ოქტომბერი. 3. ნოემბერი, 4. დეკემბერი და 5. იანვარი. მხოლოდ ამ ხუთის თვისა დაუწერია, და სხვა კი დაუგდია ანუ დარჩომია, და ველარ შეუსრულებია, თუ დაკარგულა,—ესე არა ვუწყით. შემდგომად მისსა რაოდენთამე ჟამთა არსენი, სრულიად საქართველოს კათოლიკოსსა, ბულმაისის ძესა, უხილავს პროლოდია ესე, და მას ნეტარსა წმიდასა კათოლიკოსსა, და უნეტარესსა პატრიარხსა და მწყემსმთავარსა ჩვენსა, ოთხის თვისა შეუმატებია: 6. თებერვლისა, 7. მარტისა, 8. აპრილისა, 9. მაისისა, და დიახ საკვირველათაც უთქომს —პეტრიწისავე ლექსთა გვარზედა; დარჩომილა სამის თვისა, თუ თვით ნებსით დაუტევებია, ღმერთმან იცის ესე. ქრისტესით მეთჩვიდმეტეს (?) საუკუნეში მყოფსა, სრულიად საქართველოს კათოლიკოსს პატრიარხს ანტონისა პირველისა დროსა შინა, და მეფობასა სრულიად ქართლისა, კახეთისა და სხვათა, დიდებულისა და ყოვლად უმაღლესისა მეფისა ირაკლი მეორისასა, სრულიად ქართლისა, კახეთისა და სხვათა მპყრობელისა, მეფის თეიმურაზის ძისათა, უნახავს პროლოდია ესე კათალიკოსსა რა ანტონის,—სამის თვისა მას შეუსრულებია: 10. ივნისისა, 11. ივლისისა და 12. აგვისტოსსა, დიახ მშვენიერად, მათისავე მიბაძვითა, იამბად უთქვამს და შეუსრულებია მას პროლოდია ესე.

20. წამებანი და სწავლანი წმიდისა დედოფლისა ქეთევანისა ქართლისა და კახეთისა და სხვათა, მეფის თეიმურაზ პირველის დედისა, აშოტან მუხრანის ბატონის ასულისა, რომელი ეწამა ქრისტეს სარწმუნოებისათვის და სამეფოთათვის თვისთა შააბაზის მიერ პირველისა, ქალაქსა შინა შირაზისა,—სტიხად თქმულნი სრულიად წამებანი და ღვაწლნი მისნი—ძისა მისისა, მეფის თეიმურაზის მიერ, ფრიად შვენიერად.

21. სხვათა და სხვათა მიერ ავქსონთაგან თქმულნი სტიხნი საღმრთონი, ძველთა და ახალთა მწერალთაგან და წმიდისა ამფილოქესნი იამბიკონი სელევკოსის მიმართ.

22. სტიხნი, სრულიად იამბად და აკროსტიხურად თქმულნი, რომელსა ეწოდების წყობილ-სიტყვაობა ანტონის მიერ. სრულიად საქართველოს კათალიკოზისა (ზემო მოხსენებულისა ანტონი პირველისა): პირველად საღმრთო ღმრთის-მეტყველება, ქება და დიდება ყოვლად წმიდისა ღმრთისმშობელისა და ყოველთა წმიდათა, და საკუთრად სრულიად თვითოეულთა ქართველთა წმიდათა,—წმიდათა მეფეთა, მოწამეთა, ღირსთა მამათა და ყოველთა სრულითა განშვენებულთა ღირს-სახსოვართა მეფეთა, დედოფალ-

თა, მთავართა, თავადთა გინა აზნაურთა, სამღვდელთა და მთავართა, ბრძენთა, ფილოსოფოსთა, სიბრძნის მოყვარეთა, გმირთა და ერთგულთა მამულისათა, უმეტეს ქებანი, შესხმანი და შევნიერ სიტყვაობათა გამოჩინებანი ღირსსახსოვართა საქმეთა მათნი.

23. წიგნი—სარკეთქმული, სტიხებად, რომელსა შინაცა მოიხსენებინან მრავალნი საღმრთის-მეტყველონი სიტყვანი და საუფლოთა დღესასწაულთა და წმიდათანი, აზნანთ ქებანი და სხვა და სხვა გვარნი ლექსნი მრავალნი ამას წიგნსა შინა, და საერონიცა, ქართულნი ზნეობანი და საღალღობელნი, ქმნილი სრულიად საქართველოს მეფისა თეიმურაზ მეორისა მიერ, სახელად „სარკეთქმული“ დაურქმევია.

24. გალობა ყოვლად წმიდისა ღმრთის-მშობელისა, რვულს ლექსად, რიფმით, რომელთაცა თვითოეულნი სტიხნი ამისნი, რომელნიცა არიან ოთხ-ოთხნი ტაეპნი, რვა-რვა რიფმითა არიან დაბოლოებულნი; ესე არს უცხო ხელოვნებით შეწყობილნი და სინანულის მუხლების გვარზედ ქმნილი, რომელსა შორისცა შემოიტანებინან იგავნი ძველისა და ახლისა აღთქმისანი, ადამისიდგან უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტეს განხორციელებადმდე, ვნებადმდე, აღდგომად და აღმადლებადმდე. ამა ლექსთა სამოცეული ეწოდება. იონა ბერის შეკითხვაები.

კვალად საღმრთო წერილნი

25. წიგნი—მარგარიტი, გამოკრებულნი სწავლანი იოანე ოქროპირისა, და სხვანი რამენი ცნობანი და მოთხრობანი წიგნსა ამას შინა.

26. სწავლა წმიდისა იოანე ოქროპირისა, მოთმინებისათვის.

27. მცირე წიგნი, რომელსა ეწოდების სამასეული, რომელსაც სამასნი სწავლანი მოკლედ თქმულნი, უპყრიან თავსა შორის თვისსა. პირველი ასი პუნქტი გრიგორი ღმრთის-მეტყველისა არის ნაწიანზელისა,—მეორე ასი სწავლა დიდის ვასილისა,—მესამე ასი სწავლა მაქსიმე აღმსარებელისა.

28. წიგნი რომელსა ეწოდების—კლიტე, სწავლანი იოანე ოქროპირისანი სათნოებისათვის, სხვანი და სხვანი. ეკკლესიაში საქადაგებელნი, ბერძულისაგან ნათარგმნი.

29. კვალად ესრეთივე წიგნი სათნოებათათვის, იოანე ოქროპირისა, რომელსა ეწოდების—ოქროს წყარო. ბერძულისაგან ნათარგმნი.

30. სიტყვა ამაღლებისათვის ღმრთისა, თქმული იოანე ოქროპირისა, ბერძულისაგან ნათარგმნი.

31. მე-50-ს ფსალმუნის თარგმანი—მიწყალესი,—ათანასი-სგან, კირილესგან, ალექსანდრიის პატრიარხთა, და ევსუქი, კონ-სტანტინეპოლელ პატრიარხისაგან, ბერძულისაგან თარგმნილი.

32. წიგნი—მანანა, ორმოცნი შესხმანი ღმრთის-მშობელისა, ჯვარისა და სხვათა წმიდათა, ქმული მღვდელ-მონაზონისა მრავალმთის ნათლის მცემელის უდაბნოჲსა გაბრიელ მცირისაგან..

33. საგალობელი, მრთელი კანონი, თქმული სრულიად დიდებულისა ივერიის (რომელ არს სრულიად საქართველო) თვით-მპყრობელისა, მეფისა წმიდისა დავით მესამისა, დავითიან ბაგრა-ტიონისა, აღმაშენებელისა, რომელი არს სინანულის მუხლებად საკვირველის ხელოვნებით თქმული; და ამას თანავე შესხმა, რომელიცა მიართვა მეფესა წმიდამან და ფილოსოფოსმან, მოძღვარ-მან და აღმზრდელმან მისმან, ღირსმან მამამან და მთარგმნელმან, არსენი იყალთოელმან, ხოლო ვალობა იგი სინანულისა არს თქმული მეფისაგან მეშვიდესა ხმასა ზედა სძლის პირისასა (წამის ყოფითა, ღმერთო), და თვითოეულსა მუხლსა ზედა ითქმის: მიწყალე მე, ღმერთო, მოიწყალე (!) მე.

34. შვიდეულის დღეთა ლოცვანი, თქმულნი სრულიად საქართველოს მეფისა თეიმურაზ მეორისა მიერ, თქმულნი ლოცვანი სინანულისანი საკვირველს მშვენიერს თხუზულებითა ღმრთისა მიმართ და ღმრთის მშობელსა მიმართ ვედრებანი და ქებანი, თვითო დღისათვის ათვრამეტნი ლოცვანი არიან.

35. შვიდთა მომაკვდინებელთა სულისათა ვნებათათვის და შვიდთა მადლთა სულისათა წინააღმდეგთა მიმართ ვნებათასა, ხეთა სახედ გამოხატულნი ესრეთ, რომელ ძირნი თვითოეულთა მათ ხეთანი ძირად ვნებათა მათ ქმნულ არიან, ხოლო რტონი მათ ხეთანი რტოებად მათ ვნებათა, და რტოთა და ფოთოლთა ზედა მათთა წარწერილ არიან რაჟულადცა განიყოფიან იგინი; ეგრეთვე მადლნი სულისანი, წინააღმდეგნი მათნი, ხეებადვე არიან ქმნილნი, და თუ ვითარ დახსნის კეთილი ბოროტთა—თვითოეულად აღწერაჲ მათი. ესე არს ქმნული ნიკოლოზ ტფილელისაგან, ორბელიანოვისა.

36. სიტყვა, თქმული საკვირველის ენამზეობით, წმიდისა ამბროსი მედიოლენელ ეპისკოპოსისაგან, შემდგომად მეორმოცესა დღესა დიდისა ფეოდოსი ბერძენთა და რომაელთა იმპერატორის

გარდაცვალებაზედ, ძველადვე თარგმნილი ქართველთა მკვლევართა ნელთაგან.

37. აღსარების წიგნი, ანტონი კათოლიკოზისა პირველისა მიერ.

38. ჭეშმარიტნი დამტკიცებანი ისტორიულნი ნამდვილ მყოფობისათვის ქრისტესსა ჭეყანასა ზედა, ქმნილი ირინეოს, ფსკოვის არხიერისა (არხიეპისკოპოსისა), სინოდის ჩლენისაგან, ხოლო ქართულსა ზედა თარგმნული კნიაზ მუხრანცვი გრიგორი იოანეს ძისაგან.

39. ლეოლრაფია სამღვდელო, რომელნიცა ადგილნი წმიდათა წერილთა შინა სწერიან, აღწერა ვითარებისა მათისა, თარგმნილი რუსულისაგან ქართულსა ზედა ენასა, თვისისა ქარტითა, ტარასი მღვდელმონაზონის აღექსიევისაგან, და მხედრულს ხელზე სტამბაში დაბეჭდული.

40. წიგნი ყოველთა მწვალებელთა, თუ რომელი რომელსა შინა საუკუნესა გამოჩნდეს და სადა, ქრისტეს მოსვლისა პირველისა საუკუნითგან ვიდრე აქამომდე, მოხსენებულნი თვითოეულად მოკლედ, ქმნული პლატონის მიერ, ნემცკის (ნევსკის) მონასტრის სტუდენტისა, საქართველოს აზნაურთა გვარისა, მღვდლის ეგნატეს ძისა, იოსელიანისაგან.

41. თქმული წმიდათა შორის მამისა ჩვენისა ქართველთასა ეფთვიმი, წმ. იოანეს ძისა, მთარგმნელის მიერ, ქართველთა მნათობისა,—რაოდენთამე საკითხავთა წინადადებანი თეოდორეს მიერ, ღირსისა ხუცისა საბა წმიდელისა, რომელსაცა თვითო თვითოდ ჰკითხავს თეოდორე და ეფთვიმი მიუგებს მას პასუხთა.

42. ქადაგებანი საუფლოთა დღესასწაულთანი, ქმნილი ვარლამ მიტროპოლიტისა მიერ, საქართველოს ექზარხოსისა, რომელიცა იყო ძე თავადის ქსნის ერისთავის დავითისა. ესე სიტყვანი განმარტებითურთ სახარებათა, რომელნიცა საუფლოთა მათ დღეთა წარიკითხებიან. თქმულ არინ (!) და აღბეჭდილცა ხუცურად.

43. სიტყვა, თქმული დაფლვასა ზედა ოდესისა ქალაქსა შინა გრიგორი, ახლისა მღვდელ მოწამისა, კონსტანტინეპოლელ პატრიარხისა, იკონომოსისაგან მისივე პატრიარხისა, კონსტანტინე პროთოიერეისა, დიდისა ეკლესიის მქადაგებელისაგან, თარგმნილი მათის უგანათლებულებობის მეფის ძის თეიმურაზის მიერ ქართულად.

44. სძლის-პირი, ანუ სძილის პირი, რომელ არიან ბერძულად ირმოსნი, ძველად წმიდათ მამათ ქართველთ მთარგმნელთაგან ნათარგმნი, მონისკრიპტი.

45. სჯულის-კანონი წმიდათა და ღმერთ-შემოსილთა მამათა მეექვსისა კრებისა, და ამასთანავე სჯულის-კანონი წმიდისა და ნეტარისა მამისა იოანე მმარხველისა, შხოლასტიკოსისა, კონსტანტინეპოლელ პატრიარხისა. თარგმნილი ბერძულისაგან წმიდათა შორის მამის ჩვენისა ქართველთ მთარგმნელისა ეფთვიმისა, და მესხთა ენასა ზედა ქართულსა არს აღწერილი და ორტოდრაფიაცა წერილსა ძველებურადა აქვს. (ეს წიგნი აკადემია ნაუკისაა, იპოვა (?) სანკტპეტერბურგს, ძველი. ეტრატზე დაწერილი ხუცურის ხელით მგრავლოვანის ხელწერილზე, და რაც ფურცელი დაჰკლებოდა, სხვაგანა ვჰპოვეთ, და მით სრულ ვყვენით).

უ რ ი ა თ ა და მო ჰ მ ე დ ი ა ნ თ ა მი მ ა რ თ
ს ი ტ ყ ვ ი ს გ ე ბ ა

46. ურიათა მიმართ სიტყვის-საგებელი, სამოელ რაბბინისა, ურიათა მოძღვრისა მიერ, მარკანელისა. გულის ზრახვანი და ყოველთა წმიდათა წინასწარმეტყველთა მოსწავებითა დამტკიცება უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი,—იგი იყო ქეშმარიტი ღმერთი და მხსნელი ჩვენი, რომელიცა მოვიდა და არღარა ჯერ არს მოლოდებამ სხვისა, რამეთუ მოსრული იგი არს ჭაბუკი ძე ღმრთისა და მხსნელი ჩვენი. ამა წიგნსა ეწოდება—ოქროს ანაქსი: თარგმნილ არს ქართულსა ზედა ენასა რუსულისაგან ვარლამის მიერ, ქართველთა თავადთაგანისა, ქსნის ერისთავის ძისა, რომელიცა იქმნა შემდგომად მიტროპოლიტი და ექზარხი საქართველოჲსა.

47. წიგნი სიტყვის-საგებელი მაჰმადიანთა მიმართ—8-საფსალმუნის განმარტება: აღმოჩინება აგარიანთა და ისმაიტელთა ზედა წინასწარმეტყველებისა, და მოჰმედის სექტისა—თუ ვითარ იწყო ანუ ვინ იყვნენ მახლობელნი და თანაშემწენი მისნი, და მოჰმედის მოთხრობათა სრულიად დაწვლილებით დარღვევა და გამტყუნება ცრუმორწმუნეობისა მათისა. წიგნი ესე არს ძველთავე ქმნული იოსების მიერ, ვისგანმე ქართველისა ხუცისა და მოძღვრისა, ჟამსა ღირს სახსოვარისა მეფისა სრულიად ივერიის თვითმპყრობელისა, ბაგრატ მეოთხისა, დავითიან ბაგრატიონისა.

48. კვალად წიგნი მცირე, სიტყვის საგებელად მოჰმედიანთა, სხვათა მიერ ავქსონთაგან ქმნული.

49. სიტყვისგება მოჰმედიანთა მიმართ, სარკინოსთა, დლორიტე ალკურას მიერ, ნეტარისა, ასურეთის ხარანის ეპისკოპოსისა და ფილოსოფოსისა, ფრიადისა გულის ხმის ყოფითა და მახვილ-სიტყვაობითა ძლევა მათზედა, კითხვა მიგებით. ესე იქმნა აზოტეს შინა, რამეთუ სარკინოზთა მიერ უღონოებად მიწვევულთა მიმართ ქრისტეანეთა მიუწოდეს თეოდორიტეს ეპისკოპოსსა, სადა იგი ვითარცა უკადნიერესმან, იწყო სარკინოზმან კითხვით.

50. სიტყვისგება მოჰმედიანთა მიმართ, ქმნილი იაკობ შემოქმედელისა მიერ, გურიის არხიეპისკოპოსისა, შაირ-სიტყვაობით თქმული, თხოვითა ქართლის მეფის გიორგი მეათორმეტისა, შანაოზის ძისათა.

წიგნნი საეკლესიოთა ისტორიანნი, ეკკლესიურნი და სამღვდელონი, ცხოვრებანი წმიდათანი

51. სვინაქსარი საწელიწდო, რომელსა შინაცა ყოველთა თვითოეულთა თვეთა წელიწდისათა, რომელნიცა დღენნი და რაოდენნიცა აღირიცხვიან ყოველთა მათ შინა, თვითოეულად მოხსენებულთა წმიდათა ცხოვრებანი და მოწამეთა ღვაწლნი აღწერილ არიან; თარგმნილი ძველათვე ჩვენთა ქართველთ წმიდათ მთარგმნელთ მამათაგან.

52. მამათ ცხოვრება და მოწამეთ ღვაწლნი, ერთ წიგნად აღწერილი; დიახ ძველი წიგნი, ჩვენთ წმიდათ მამათ ქართველთაგან თარგმნილი ძველადვე ბერძულიდამ, რომელსა შინაცა არიან შემდგომნი ესე მოთხრობანი:

1. წმიდისა და დიდისა ღირსისა მამისა სვიმეონ მესვეტისა, ანტიოხელისა. ამის ხსენება სეკდებ. ა.
2. წმიდისა მამანტი, დიდისა მოწამისა, რომელიც არს „მაზა“ სახელით. სეკდ. 2.
3. წმიდისა მღვდელ-მოწამისა ანთიმოსი. სეკდ. 3.
4. წმიდისა და ნეტარისა დედისა თეოდორა ალექსანდრიელისა, იოანე, ფილოსოფოსისა ჩვენისა, პეტრიწის მიერ აღწერილი ენა-მზეობით საკვირველის მშვენიერებით. სეკდებ. 11.
5. წამება წმიდისა დიდისა მოწამისა იაკობ სპარსისა. ნოემბრის 27.
6. წამება წმიდათა და დიდთა მოწამეთა ევსტათი, ავქსენტი, ევგენი, ორესტი და მარღარისი. დეკემბ. 13.

7. სიტყვა შობისა უფლისა ღმრთისა და მაცხოვრისა ჩვენისა იესო ქრისტესი, თქმული წმიდათა შორის მამისა ჩვენისა იოანე დამასკელისა. დეკემბრ. 25-ს.

8. ცხოვრება და მოქალაქობა წმიდისა მამისა ჩვენისა, გან-
შორებულისა, პავლე თებელისა, იანვარს 15.

9. ცხოვრება და მოქალაქობა წმიდისა ღირსისა ქსენეფონი-
სი, მეუღლისა მისისა და შვილთა მისთა. იანვარს 26.

10. წამება წმიდისა დიდისა მღვდელ-მოწამისა ხარლამპისი.
ფებერ. 10.

11. ცხოვრება ღირსისა ღმერთშემოსილისა ალექსი კაცისა
ღმრთისა. მარტს 17.

12. მოქალაქობა წმიდისა პალადისი მონაზონისა, კაცისა
მის ღმრთის-მოყვარისა.

13. ცხოვრება წმიდისა და ნეტარისა მამისა, განშორებულისა,
აბბა მარკოზისა.

14. წიგნი წმიდისა და ნეტარისა ანდრია სალოსისა კონს-
ტანტინეპოლელისა, საკვირველნი ცხოვრებანი და მოთხრობანი
მისნი, და მრავალნი რაჟმე მოთხრობანი მომავალთათვის ჟამთა.

53. მამათ ცხოვრება და წმიდათა; მხედრულად აღწერილი:

1. ცხოვრება წმიდისა ალექსი კაცისა ღმრთისა.

2. ცხოვრება იოანე, ნეფსით გლახაკ ქმნილისა სათნოები-
სათვის.

3. ცხოვრება წმიდისა ღირსისა ქსენეფონტესი.

4. ცხოვრება ონოფრე განშორებულისა, წმიდის და ღმერთ
შემოსილისა მამისა. ივნისს 12.

5. ცხოვრება წმიდისა მარკოზ განშორებულისა.

6. ცხოვრება წმიდისა კანონიკა ქალწულისა.

7. ცხოვრება წმიდისა ნისიმა ქალწულისა.

8. ცხოვრება სულიერი სათნოებათა დაფარვისათვის.

9. ცხოვრება სულიერი წმიდისა ღირსისა დიდისა სისოსთ-
ვის.

10. ცხოვრება სულიერი დიდისა მეფისა კონსტანტინესთვის.

11. ცხოვრება ღირსისა დედისა მაკრინასი.

12. მასვე წიგნსა შინა წერილ არს ღმრთის-მშობლის მიცვა-
ლების მეტაფრასი, აღწერილი წმიდათა შორის მამისა ჩვენისა
დიდისა ვასილისა, ძველათვე ნათარგმნი ჩვენ ქართველთ წმი-
დათ მთარგმნელთ მამათაგან.

13. წამება წმიდათა ქალწულ მოწამეთა და ღირსთა მოწამე-

თა რიფსიმასი, გაიანასი და მოყვასთა მათთა, რომელიცა დიდებულთა ასულნი და მოიწიენეს რომით სომხითად, უამთა დეოკლიტიანეს მიერ ქრისტიანეთა დევნულებისასა. და მუნ თრდატ სომეხთა მეფისა მიერ იწამნეს, ქალაქსა სომეხთასა ვალარშაპატს. ესე ჩვენთ წმიდათ ქართველთ მამათაგან აღწერილ არს ძველადვე.

54. კვალად წმიდათა და ღირსთა მამათ ღვაწლნი, წამებანი და ცხოვრებანი, და სიტყვანი და ქადაგებანი:

1. ცხოველს მყოფელისა ჯვარისა ამალღებისათვის, სიტყვა დიდისა ვასილისა მიერ თქმული. სეკდ. 14.

2. წამება წმიდათა და დიდთა მოწამეთა ევსტატი, პლაკიდასი და მეუღლისა და შვილთა მისთა. სეკდ. 20.

3. წამება წმიდისა დიდისა მოწამისა დიმიტრი თესალონიკელისა, სასწაულნი მისნი და შესხმანი მისნი წმიდისა გრიგორი ღმრთის-მეტყველისა ნანძიანძელისაგან თქმულნი, და კვალად შესხმავე მისი, ვასილ ფილიპელ მთავარეპიკოპოსის მიერ, ლეონ, ბერძენთა იმპერატორისაგან, ბრძნისა, თქმული; ესენი სრულიად ბერძულიდამ წმიდისა ღირსისა მამისა ჩვენისა და მთარგმნელისა ეფთვიმეს მიერ არიან თარგმნულნი. ოკდ. 26.

4. წმიდისა და მოციქულთა მოსაყდრისა კლემენტოს, რომთა პაპისა და მღვდელ მოწამისა, ცხოვრება, მოქცევა, ღვაწლი და ქადაგებანი; და ამასვე შინა მოხსენებულ არიან ღვაწლნი და ქადაგებანი პეტრე მოციქულთა თავისანი. ესენი უკვე მისწერა წმიდამან კლემენტოს წმიდასა და დიდებულსა, ყოვლად ქებულსა მოციქულსა და პირველსა მღვდელთ მთავარსა იერუსალიმისასა, იაკობს, ძმასა უფლისასა. ნოემბრის 25.

5. ამასვე წიგნსა შინა არს წამება წმიდისა ამის კლემენტოსისა, რომელიცა აღწერილ არს ჭიბეოსის მიერ, მოწაფისა წმიდის კლემენტოსისა.

6. ცხოვრება და მოქალაქობა, აღსარება და ღვაწლნი წამებისანი წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩვენისა სტეფანე ახლისანი. ნოემბრის (!) 28-სა.

7. წამება წმიდისა და დიდებულისა მღვდელ-მოწამისა კლიმისა, ანკვირიელ ეპისკოპოსისა, და წმიდისა ალათანგელოსისა, საკვირველნი ღვაწლნი და წამებანი მათნი. იანვრის 23.

8. საკითხავი ანუ სიტყვა იოანე ნათლის-მცემლის შობისა, თქმული წმ. იოანე ოქროპირისა.

55. წიგნი წამება წმიდისა დიდისა ქალწულ-მოწამისა ქრისტინასი.

ჩვენი ქართველთა საზოგადოდ ეკკლესიურნი
ისტორიანი

56. ქადაგება და მოქცევა სრულიად საქართველომსა წმიდისა დედისა და მოციქულთა სწორისა ქალწულისა ნინას მიერ, ქართველთა განმანათლებელისა, ქრისტესითგან დასასრულსა შინა მესამისა საუკუნოსასა, აღწერილი ნამდვილ თანამედროეთა მისთაგან, მირიან, სრულიად ივერიის თვით მპყრობელისა, მეფისა ჟამსა, რომელიცა მოაქცია წმიდამან ნინა ყოვლით სახლუელობით და ერთ მისითურთ,—ჟამსა საბერძნეთის თვითმპყრობელობასა იმპერატორისა, მეოთხის საუკუნისა დასაბამსა შინა, უწინარეს რაოდენისამე წლით პირველისა ნიკიის კრებისასა; ხოლო ცხოვრებაჲ ესე მისი აღწერა მირიან მეფის პირმშომს ძის მეუღლისაგან. სალომეს უჯარმის დეოფლისა, და აბიათარ მღვდელისაგან, რომელიცა იყო პირველად მღვდელთ-მოძღვარი მცხეთელთა ურიათა და მოიქცა იგი წმიდისა ნინას მიერ, და ქალისაგან, მოწაფისა წმიდისა ნინოსსა, სიდონიას მიერ, რომელ იყო პირველად პალატისა ნანა დედოფლისა და მერმე იქმნა მოწაფე წმიდისა ნინოსი; ესე იყო ასული აბიათარ მღვდელისა. მათგან აღიწერა ქადაგებანი და საქმენი წმიდისა ნინოსნი და მოქცევა სრულიად საქართველომსა. მოთხრობა გამოჩინებისთვის ქრისტეს საღმრთოსა კვართისა და სვეტისა ცხოველისათვის, რომელიცა ღვთის განგებულებითა კვართი იგი საუფლო მოტანილ იქმნა ქრისტეს ჯვარცმის ჟამსა ქალაქსა შინა სამეფოსა სრულიად საქართველომსა მცხეთას და მუნ დაფლულ, და მას ზედა აღმოეცენა კვიპაროზი რაამე საკვირველი, რომელიცა მას ჟამსა საქართველოს მოქცევისასა გამოაჩინა წმიდამან ნინო ლოცვითა და ღმრთის ვედრებითა; ხოლო ხე იგი აღმოსრული კვართსა ზედა უფლისასა მოიკვეთა და გაითალა სვეტად პირველისა საქართველოს კათოლიკე ეკკლესიისა და ხელითა ანგელოზისათა აღიმართა სვეტი იგი, რომელმანცა ქმნა მრავალნი სასწაულნი,—მკვდართა აღდგინებაჲ, ბრმათა თვალთა აღზილვაჲ და სხვათა და სხვათა საღმობიერებუთა და სნეულებათა კურნება. მას ზედა აღეშენა კათედრაჲ სრულიად საქართველოს თავისუფალთა კათოლიკოსთა, და პირველად ყოვლისა ზემომსა და ქვემომსა ივერიისა, ესე იგი არს სრულიად საქართველომსა, იქმნა კათოლიკე ეკკლესიაჲ და მოთხრობაჲცა

ესე არს აღწერილ მათვე მიერ—სალომე უჯარმოს დედოფლისა საგან და აბიათარ მღვდელისა, თანამედროვეთაგან წმიდისა ნინო მოციქულთა სწორისა.

57. წიგნი ქართველთ წმიდათ ცხოვრება და ღვაწლნი მოწამეთა, ძველადვე შეკრებული და აღწერილი დიდისა არსენი სრულიად ყოვლისა საქართველოჲს კათალიკოზისა მიერ, წმიდისა და ღირსისა, და მეცნიერებითა და სწავლითა აღსავსისა; ხოლო ესე წიგნი ძველივე არს აღწერილი, რომელიცა წიგნთა ამათ რიცხვსა შინა არს, ხოლო წიგნი ესე შეიცავს შემდგომთა ამათ მოთხრობათა თვის შორის:

1. მოთხრობა ვრცლად წმიდისა მოციქულისა ნინასთვის და მოქცევისათვის საქართველოჲსა,—ცხოვრება, ღვაწლნი და ქადაგებანი მისნი. იანვრის 14.

2. გამოჩინება საღმრთოჲსა და საუფლოჲსა კვართისა ქრისტეს ღმერთისა ჩვენისა და სვეტისა ცხოველისა, და საკვირველთ მოქმედებანი მისნი; ამასვე თანა ჩატანებული, შემოკლებულის აღწერით, მოთხრობა ეკლესიათათვის საქართველოჲსათა და მეფეთა. ოქტომბრის 1.

3. წმ. ღირსისა და ღმერთმემოსილისა მამისა ჩვენისა იოანე ზედაძნელისა ვრცლად ცხოვრება, რომელი ესე იყო ათორმეტთა წმიდათა მამათა თავი და წინამძღვარი, რომელნიცა შუამდინარით ასურეთისად მოიწიენეს, საღმრთოთა განგებულებითა და გამოცხადებითა ქრისტესითა, ქვეყნად საქართველოსა, და განიყვნეს სხვათა და სხვათა ადგილთა, და დაემკვიდრნეს მონასტერთა და უდაბნოთა, და თუმცა საქართველო მამინ მოქცეული იყო და განმტკიცებული ქრისტეს სარწმუნოებასა ზედა, მაგრამ ამათ უმეტესად განამტკიცეს და არა უტევეს, რათამცა შემოვიდა წვალებანი ნესტორ უბადრუკისა საქართველოსა შინა, გინა სხვათა მწვალებელთა, და რაოდენთამე (!) მათგანთა ჰქადაგეს მათათა შინა კავკასიისათა, და რომელნიცა, მას ჟამსა, ოდეს მოიქცა საქართველო დაშთომილ იყვნეს მათათა შინა მრავალნი მოუქცეველად, მათ მოაქცივნეს მათგანნი კნინდა, და სრულიად უქადაგებდეს ერთთა, და მრავალთა სასწაულთა აღასრულებდენ, და აწცა წმიდანი სამარხონი მათნი ჰყოფენ კურნებასა სულთა და ხორცთასა. ხოლო წმიდანი ესე მოვიდეს საქართველოსა შინა წელსა ქრისტეს მოსვლიდგან 553, რომელ არს ხუთას ორმოცდამეათცამეტე-მაისს 7.

4. წმიდისა და საკვირველთ მოქმედისა, სრულიად საქართ-

ველოს სასოებისა, ღმერთ შემოსილისა მის მამისა, ამა წმიდათა ათორმეტთაგანისა დავითისა, ვრცლად ცხოვრება [დღეობა] საუფლოს ამადლების დღესასწაულის სწორზე, ხუთშაბათს.

5. წმიდისა და საკვირველთ მოქმედისა შიო-მღვიმელისა, მათვე ათორმეტთაგანისა, ფრიად მოღვაწისა. ყველიერის ხუთშაბათს.

6. წამებანი და ღვაწლნი წმიდათა და დიდთა მთავართა არგვეთისათა, რომელ არს ქვემოთა შინა საქართველოსა, დავით და კონსტანტინესნი, რომელნი იყვნეს ძმანი და ეწამნეს აგარიანთაგან მირვანის მიერ ყრუხდასა, ნათესავისაგან მოხმედისა, და აწცა გვამნი მათნი წმიდანი სხენან ერთსა შინა ლუსკუმასა ვითარცა უხრწნელისა ხორცითა, მახლობელად არგვეთისა, გელათის ახლოს, იმერეთს შინა. ხოლო ადგილსა მას ეწოდების მოწამეთა. და არს ეკლესია მომცრო, მას შინა ასვენიან წმიდანი იგი ნაწილნი. ორს ოკდონბერს.

7. ცხოვრება და მოქალაქობა წმიდისა ღმერთ შემოსილისა მამისა ჩვენისა ილარიონ ქართველისა, საკვირველთ-მოქმედისა. ესე იყო ჩინებულთა თავადთა ძე კახეთით. პირველად ცხოვრებდა იგი დიდისა მოღვაწეებითა საქართველოს სხვათა და სხვათა უდაბნოთა, მაგრამ დავით გარეჯის მრავალმთის უდაბნო უფრო საკუთრათ ჰქონდა აღრჩეული და იქ იყოფოდა დაყუდებით, და სთარგმნიდა მრავალთა წიგნთა ბერძულით, რამეთუ იცოდა ბერძული ენაჲ ზედმიწევნით. ხოლო ოდეს მეფეთა და დიდებულთა მის ჟამისათა და ერთა სუროდათ, რათამცა ჰყვეს იგი კათოლიკოსად სრულიად საქართველოდსა, იგი სურვილითა დაყუდებისათა, იღუმალ ივლტოდა და წარვიდა უცხოებად საბერძნეთად და წმიდად იერუსალემად, და დაჰყო მუნ დაყუდებით რაოდენიმე ჟამი. მერმე წარვიდა რომედ და მოილოცნა ყოველსა ადგილსა წმიდანი ადგილნი, და მოიქცა თესალონიკედ, და ყოველსა ადგილსა აღასრულებდა საკვირველებათა მრავალთა. ესე იყო ჟამსა ბასილ მეფისა, ბერძენთა იმპერატორისა მაკედონელისათა. და აღესრულა რა წმიდაი ესე თესალონიკეს, და სცნა ვასილ კეისარმან, გვამი წმიდისა მის დიდისა პატივითა აღმოიყვანა კონსტანტინეპოლედ და უქმნა მას ეკლესია მახლობელ ზემოკერძო სოსთენისა, რომანად სახელდებული, და მუნ დასხნა წმიდანი იგი ნაწილნი მისნი. ხოლო ცხოვრებაჲ მისი აღიწერა ბასილის ვისმე მიერ მონოზონისა ბერძენთასა, ბრძანებითა იმპერატორისა ვასილი მაკედონიელისათა, რამეთუ ვასილი იგი მონოზონი იცნობდა სიცოცხ-

ლესა შინა მისსა და იცოდა ყოველნი საქმენი სათნოებისა მისისა და მისი სრულიად. ხოლო ბერძულისაგან გარდამოითარგმნა ღირსისა თეოფილე ქართველისა, მამისა მთარგმნელისა ქართულსა ზედა ენისა. ამისი დღესასწაული აღესრულების ნოენბერს 19.

58. წიგნი მცირე, მოთხრობა, თუ ვითარ და რომლისა მიზეზითა, და ვის მიერთა კვალად შეწვევითა ძველთა შინა საუკუნეთა აღაშენეს ჩვენთ ქართველთ წმიდათ მამათა მონასტერი ივერიის მთასა შინა ათონისასა, მოღღენდელად დღემდე ჰკიეს; შეკრებულ არს მოთხრობა ესე სრულიად საქართველოს მეფის გიორგის ძის თეიმურაზის მიერ.

59. კვალად სხვაა წიგნი საკუთარი, რომელსა შინაცა შეიცავნესნი:

1. ცხოვრება წმიდისა მამისა ჩვენისა ქართველთა მნათობისა და თვით ქართველისა ეფთვიმი მთარგმნელისა, წმიდისა და ღირსისა მამისა ჩვენისა იოანე მთარგმნელის ძისა, და სხვათა წმიდათა ცხოვრებანი, მოხსენებულნი მას შინა ღირსთა ქართველთა მთარგმნელთანი, აღწერილი წმიდისა მამისა ჩვენისა ქართველთა განმანათლებელისა, ქართველისა და მთარგმნელისა გიორგი მთაწმინდელისა მიერ.

2. ცხოვრება გიორგი მთაწმინდელისა, წმიდისა და ღირსისა მის კაცისა ქართველისა და მთარგმნელისა, აღწერილი მოწაფისა მიერ მისისა, რომელიცა მიუწერა მთით წმიდით ივერიის მონასტრით ანტიოხიად, მთასა საკვირველსა წმიდისა სვიმეონისასა, შეყენებულსა წმიდისა ქართველსავე გიორგის, მოძღვარსა გიორგი მთაწმინდელისასა, ვინაჲდგან ეთხოვა მას, შემდგომად მიცვალებისა წმ. გიორგი მთაწმინდელისა, ცხოვრებაჲ მისი მოწაფისა მიმართ მისისა.

60. კვალად სხვაა წიგნი ქართველთ წმიდათ ცხოვრებისანი, რომელსა შინა მოიხსენებიან შემდგომნი ესე მოთხრობანი:

1. ცხოვრება და მოქალაქობა წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩვენისა პეტრე ქართველისა, რომელ იყო ძეჲ სრულიად საქართველოჲს მეფისა ვარაზბაკურისა, ჟამსა ბერძენთა ზედა მეფობისა იმპერატორის მცირის თეოდოსისა; პირველად ამა წმ. პეტრეს ეწოდა მირვან და პირველად მივიდა კონსტანტინეპოლედ და დაჰყო მუნ მრავალი ჟამი წინაშე იმპერატორისა თეოდოსი მცირისა, რომელი ვითარცა ძესა თვისსა პატივსა უყოფდა, ამაღ იგი ზეციერისა დიდებისა სურვილითა მივიდა იერუსალიმს და მრავალი წელი დაჰუდებით იყოფოდა იოანეთურთ, რომელიცა იყო მეგო-

ტეანე მართლმადიდებელი, და მერე მიიქცა სარწმუნოებასა სპარსთა, ცეცხლის მსახურთასა, და მან აწამა მეუღლე იგი თვისი, დედოფალი, ასული მეფეთა საქართველოჲსათა. ხოლო შემდგომად აღსრულებისა მისისა, წარვიდა მეფე საქართველოჲსა და შეიპყრა ვასქენ, დასაჯა იგი სიკვდილითა და ყოველნი მიმდგომნი მისნი, და წარმოიხვნნა პატიოსანნი ნაწილნი მის წმიდისანი, და მოიხვნეს თფილისს დიდის ლიტონიაობითა, და დასდვეს ციხესა მეტეხისასა, დიდსა მას ეკლესიასა შინა ყოვლად წმიდისა ღმრთის მშობლისასა, რომელიცა იყო კარის ეკლესია მეფეთა, რამეთუ სასახლე მეფეთა იყო მაშინ ტფილისს—ციხე მეტეხისა; და არს მუნ წმიდა გვამი მისი ვიდრე აქამომდე და ჰყოფს კურნებათა ურიცხვთა. ოკტონბრის 17, აგვისტოს 28.

10. წამება წმიდისა და დიდისა მოწამისა კოსტანტინე ქართველისა, მთავართაგანისა კახთასა. ნოებრის 10.

11. წამება დიდისა მოწამისა გობრონ-მიხაილისა და მოყვასთა მისთა ქართველთა, რომელნიცა ეწამნეს ქართლს, სამეცხეთოსა შინა. ნოემბერს 17.

12. წამება წმიდისა და ღვაწლისა მძლისა დედოფლის ქეთევანისა, დედისა სრულიად ქართლისა და კახეთის მეფისა, თეიმურაზ პირველისა, აღწერილი გიორგის მიერ, ხუცეს-მონაზონისა, დოდოს უდაბნოს იერომონახისა, თანამედროვისა მის წმიდისა. სექტემბერს 13.

13. წამება წმ. და დიდებულისა ქართლის მეფისა ლუარსაბ მეორისა, რომელ ეწამა შააბაზ პირველისა მიერ, სპარსთა მეფისა.

14. წამება წმიდათა მოწამეთა და ჩინებულთა თავადთა საქართველოჲსათა: ბიძინა ჩოლოყაშვილისა, შალვა ქსნის ერისთავისა და ძმისა მისისა ელიზბარისა, რომელნი ეწამნეს სპარსთა მეფის შააბაზ მეორის მიერ.

61. კვლად მოთხრობა გამოჩინებისათვის ქრისტეს კვართისა და სვეტისა ცხოველს-ყოფელისა, და ქადაგება წმიდისა მოციქულთა სწორისა ნინას მიერ, ძველადვე ჩვენთ წმიდათ მამათ ქართველთაგან აღწერილი, და მოქცევა სრულიად საქართველოჲსა.

კ ვ ა ლ ა დ ს ა ღ მ რ თ ო ნ ი წ ე რ ი ლ ნ ი

62. ილია მინიატის ქადაგება-სარწმუნოებისათვის.

63. ანტონი პირველის, სრულიად საქართველოს კათოლიკოსისა, ქადაგება მირქმისა დღესასწაულისა.

64. „მამაო ჩვენოს“ თარგმანი იოანე ოსეს შვილის მიერ, ონის სობოროს პროთოიერეისა, კაცისა სწავლულისა.
65. კვალად ქეთევან დედოფლის წამება, შვენიერ სიტყვაობით ქმნილი, კათოლიკოსისა ანტონი პირველისა.
66. კვალად ლუარსაბ მეფის წამება, მშვენიერ სიტყვაობით აღწერილი, მის მიერვე.
67. მოსახსენებელნი წმიდისა და ყოვლად ქებულისა მოციქულისა თომასნი, ქადაგებანი მისნი ინდოეთსა (!) შორის და ღვაწლნი, ბერძულიდამ ნათარგმნი ძველად.
68. წირვაზედ სათქმელი ლოცვები, რუსულიდამ ნათარგმნი ალექსანდრე ბაქარის ძისაგან, და ხუცურად დაბეჭდილი.
69. ოდა დერჟავანისა, რუსულიდამ თარგმნილი მათის უგანათლებულესობის მეფის ირაკლის ძის მირიანის მიერ და ქართულად გალექსილი, იამბად, დაახ მშვენიერად. ამას შინა იოანე აბდულ-მესია შავთელის ლექსებიც არის, რომელიც, ესე შავთელ, პირველი მესტიხეთაგანი არის ქართულის ენისა.
70. პასხალიონი, ქმნილი ნიკოლაოზ ტფილელ მიტროპოლიტისა, ორბელიანის ძისა, და კინკლოსნი წელთა მოქცევისა და ვარსკვლავთანი.
71. წიგნი ჩართულთ-ანბანი, ასო მთავრული, რომელიცა გარდმოიღო მათმან უგანათლებულესობამ მეფის გიორგის ძემან თეიმურაზმან ნიკოლაოზ ტფილელის ქმნულის წიგნიდამ, და ამა წიგნსა შინა არიან სტიხნი მრავალნი, და მხედრული ანბანიცა, ეგრეთვე ნიკოლაოზ თბილელისაგან ჩართულნი, იგიცა გარდმოიღო, და ამასა წიგნსა შინა არიან ერთად.
72. პასხალიონი და კინკლოსნი ვრცლად, და კინკლოსისა წელიწდებისათანა მოწერილნი შემთხვეულებანი სხვანი და სხვანი საქართველოჲსანი, ქმნული ვახუშტის მიერ, ვახტანგ მეექვსისა, ქართლის მეფის შვილისა.
73. წირვის განმარტება ეპისკოპოსისა მსახურებისა, მოკლედ ქმნული, მრავალმთის იოანე ნათლის მცემელის უდაბნოს იერომონახისა, გაბრიელ მცირისაგან.
74. ორმოცნი შეკითხვანი სხვათა და სხვათა საგანთათვის ასახსნელთა საღმრთის მეტყველოსა, საფილოსოფოსოსა და ძნელთა განსამარტებელთა საღმრთოთა წერილთაგან, და მიგება მეფის გიორგის ძის თეიმურაზის მიერ, იამბად თქმული, მრავლისა მოწმობითა და მტკიცითა დამტკიცებათა ახსნანი კითხულთა მათ, და მრავლისა მაგალითებითა.

75. კვალად წიგნნი მონისკრიპტნი (ესე იგი ხელნაწერი მშვენიერის მწერლობის ხელოვანებითა, ჩინებულთ ქართულისა ხელისა მწერალთაგან.

76. ლოცვანი აჩნდის-ხატის პროთოიერეისაგან, ფრიად მშვენიერისა ხელით დაწერილი, სრულიად საქართველოჲსა მეფისა თეიმურაზ მეორის ნაქონები.

77. ლოცვები. ნიკოლაოზ სიონის პროთოიერეისაგან აღწერილი საკვირველის ხელით, ხუცურად.

78. კვალად პარაკლისი მტერთა მიმართ ბრძოლისა, აღექსი პროთოიერეისაგან აღწერილი მშვენიერად, მეფის თეიმურაზისაგე ნაქონი.

79. ლოცვები, დიახ მცირეს ტანისა, მაგრამ აკაფისტი თავისის გრძელის ლოცვებით სრულიად სწერია, და პარაკლისი წმიდის-ღმრთისმშობლისა. აღწერილი გელათის მონასტრის წმიდის გიორგის არხიმანდრიტისა ზაქარია კუტის შვილისაგანა, მხედრულის გრგვალის ხელით,—ერთი დუიმი ვერ ექმნება სიგარძე, და თავის შესაფერი სიგანე აქვს, და დიახ თხელი არის.

80. ჯვარის გიხაროდენი, მგრგვალის-ხელით ესრეთი წერილი არს, რომელ დღესაც, რომელნიც ქართველთაგანნი წერის ხელოვნებაში ქებულნი არიან, ყოველთავე ასე უთქვამს და ასე იტყვიან, რომელ ეგე ვითარი მშვენიერი ხელით წერილი ძნელად შესაძლებელ არს, რომ დაეწეროს ვისმე, რომელნიც რჩეულნი და ჩინებულნი მწერალნი არიან ანუ ყოფილან; ესე არს აღწერილი მხედრულის ხელით სოლომონ პროთოიერეის მიერ, ტფილისის აჩნჩის (!) ხატის ეკლესიისა, აღექსის შვილისაგან.

81. სახარება მცირე, ოთხივ თავი სრული, საუბე, ფრიად წარჩინებულის ხელით აღწერილი, ხუცურის ხელწერილით, უმეტეს ასისა წლისა ჟამთა აღწერილ არს მრავალმთის ნათლის მცემელის მონასტერსა შინა, ბრძანებითა სრულიად საქართველოს კათოლიკოსისა ბესარიონის მიერ, ხელითა გაბრიელისათა; ესე გაბრიელ არა ცხად არს სამღვდლოთაგანი ყოფილ არს, თუ საერთაგანი; და მახარებელნიცა მას შინა დახატულ არიან მის მიერვე, უცხოხ ხელოვნებით, სარჩევითა წლისა და თვისა სრულიად აქვს.

82. კვალად სახარება, ფრიად მცირე, სრული ოთხივ თავისა, საუბე, თავისის მახარებლებით, ხუცურის ხელით წერილით აღწერილი ხელმწიფისა, ესე იგი მეფის კარის დეკანოზის, პროთოიერეისა, იოაკიმის ძის დავით მღვდელისა მიერ, ტფილისს, წელს

ქრისტესით 1726-სა. ამ ორთავე სახარებას მცირე რამ სიგარძოთის დუიმზედ მეტი ექმნებათ თავის შესაბამის სიგანით, და არც სქელები არიან, დიახ თხელნი, ასე რომ უბეში არცკი გამოჩნდებიან, მაგრამ წასაკითხავათ საკვირველი უცხო არის.

83. დიახ მცირე და კარგი ხელის ხუცური სახარება, ძველად დაწერილი, მხოლოდ ორი თავი მათესი და მარკოზისა.

84. სახარება ფრიად ძველი, ოთხივე თავისის მახარებლებით, დიახ უცხო სველებურის ხელოვნებით არიან დახატულნი მახარებლები ამაში ტეტრატზედ (ესე იგი ბარლამენტზედ) არის დაწერილი, დიახ სუფთაზედ ხუცურის ხელწერილით, ერთის ფურცლის ქაღალდის მეთხედის ოდენს ტანზედ არის დაწერილი, წელსა დასაბამიდგან სოფლისათ 6608, ბერძულის წელთა აღრიცხვით, და წელს რომ დასაბამიდგან სოფლისათ არის 3 რიცხვი, 7343—6608 რომ გამოვიდეს, დარჩება 735,—შვიდას ოცდა თხუთმეტის წლის დაწერილი არის. ეს სახარება დაწერილი არის სვიმონ გროლაშვილისაგან, წითლურით არის ბოლოს სახარების დასასრულში მოწერილი, და შემდგომად მისსა დასაბამიდგან ვიდრე მის სახარების დაწერამდე ებოხაები აქვს მოწერილი.

85. კვალად სახარება ხუცურივე თავის მახარებლებითა და სარჩევით ტეტრატზედვე დაწერილი, რომელზედაც ბოლოს არის მოწერილი ბერძულათ (ხარის მანუილ ანდრონიკ), და ვისვანცა მე მივიღე ესე წმიდა სახარება მან მარწმუნა, რომ მანუილ კეისრისაგან, ბერძენთ იმპერატორისაგან, იყოს მოწერილი; მასზედ არის ზებედე ვისვანმე ხელმოწერილიცა, ვგონებ ბერისაგან, მაგრამ წელიწადი კი არა სწერია, რომელ წელიწადში არის აღწერილი.

86. მცირე ენციკლოპედიის გვარი მრავალი რამ ერთად შეკრებული სხვათა და სხვათათვის ცნობათა, ალექსის მიერ აჩისხატის (!) პროთოიერეისა ხელოვანის გრიგოლი მხატვრის ძისა, ხუცურად. ფრიად საკვირველის წერილით განშვენებული, და სხვათა და სხვათ მხატვრობებითა ყოველს თვითოეულს ფურცელზედ ძვირფასად ნამუშავევი მხატვრობა აქვს სხვათა და სხვათა სახეთა, და პატარას ტანისა არის საუბე წიგნი ესე და ეწოდების შეკრებული. ეს წიგნი აღუწერია თავადის სრულიად ქართლის სარდლის რევაზ ამილახვარის დედის მარიამ არაგვის ერისთვის ასულისათვის, ვინაიდგან იმ ჟამში დიახ სიბრძნის მოყვარე ყოფილა მარიამ ამილახვარის მეუღლე.

87. ლოცვები, საუბე ხუცურად დაწერილი, ფრიად წარჩინებულს ხელზედ, ეს ლოცვები წმიდისა და დიდის მოწამისა ქე-

თევან დედოფლისა ყოფილა, სრულიად ქართლისა და კახეთისა მფლობელისა თეიმურაზ პირველის დედისა, და თვისის წამების უამსაც ამა-
 შივე ილოცვიდა. ეს ლოცვაები არის აღწერილი იოანე ქვათახე-
 ვის არხიმანდრიტისაგან, გვართ თავადის ავალიშვილისაგან, რომ-
 ლისა მიერ არს ბოლოს მოწერილი ესრეთ: „აღვწერე ესე ბრძანე-
 ბითა დიდებულისა დედოფალთ დედოფლის ქეთევანისთვის, კე-
 თილმსახურებით, სათნოდ ღმრთისად, წარსამართებელად სულით
 და ხორციელად დიდებისა და მეფობისა მათისა“ (და სხვანი), ესე
 ლოცვანი არს აღწერილი წელსა ქრისტესით 1609-სა, ხოლო ეწამა
 წმ. და დიდი ღვაწლისა მძლე დედოფალი ქეთევან წელსა ქრის-
 ტესით 1624-სა, შაბაზ პირველისა მიერ, სპარსთა მეფისა.

88. წმიდანნი საღმრთო და საეკლესიოწი წიგნნი სრულიად
 ბერძენთაგან ელინურისა, ჩვენთ წმიდათ ქართველთ მამათაგან
 არიან თარგმნილნი.

ს ა ღ მ რ თ ო წ ე რ ი ლ ნ ი, რ ო მ ე ლ ნ ი ც ა ე კ კ ლ ე ს ი ა ს ა
 შ ი ნ ა ი ხ მ ა რ ე ბ ი ა ნ ს ა ქ ა რ თ ვ ე ლ ო შ ი და ა ქ
 (რ უ ს ე თ შ ი) ა დ რ ე ვ მ ე ფ ე ე ბ ი ს უ ა მ ს და შ ე მ -
 დ გ ო მ ა დ და ბ ე ჭ დ ი ლ ე ბ ი ე ს ე ნ ი ა რ ი ა ნ, და
 ძ ვ ე ლ ა დ ჩ ვ ე ნ წ მ ი დ ა თ მ თ ა რ გ მ ნ ე ლ თ ა გ ა ნ
 ნ ა თ ა რ გ მ ნ ი

- 89. ძველი აღთქმა, სრულიად ხუცურად დაბეჭდილი.
- 90. ახალი აღთქმა, წმიდა სახარება, სხვა და სხვა ეგზემპლიარ-
 ტფილისს, იმერეთში და მოსკოვს დაბეჭდილები.
- 91. სამოციქულო, ტფილისსა და მოსკოვში დაბეჭდილები ხუ-
 ცურად.
- 92. პარაკლიტონი, ტფილისსა და მოსკოვში დაბეჭდილები,
 რაოდენიმე ეგზემპლიარი, ხუცურად.
- 93. დავითნი, რაოდენიმე ეგზემპლიარი, ტფილისსა და მას-
 კოვში (!) დაბეჭდილები ხუცურად და მხედრულად.
- 94. საღმრთისწაულო, ხუცურად მოსკოვში დაბეჭდილი.
- 95. კურთხევანი, რაოდენიმე ეგზემპლიარი, ტფილისსა და
 მოსკოვში დაბეჭდილები, სრული ყოვლადნი და რომელნიმე გა-
 მოკრებულნი, ხუცურად.
- 96. ლოცვები, რაოდენიმე ეგზემპლიარი, ხუცურნი და მხედ-
 რულნი, ტფილისს, იმერეთში და მოსკოვში დაბეჭდილნი, სრულნი
 და სხვანი გამოკრებულნი.

97. კონდაკნი სრულნი ხუცურად ტფილისს სხვას და სხვას
ჟამს დაბეჭდილნი, და ეგრეთვე მოსკოვში.
98. მარხვანი, ესე იგი ტრიოდ, მოსკოვში და ტფილისს და-
ბეჭდილნი.
99. ზატიკნი, ცვეტნოი ტრიოდ, ტფილისს და მოსკოვში და-
ბეჭდილნი.
100. სახარებანი გამოკრებულნი, ვნების კვირაში წასაკითხნი
ხუცურად, მოსკოვსა და ტფილისს და იმერეთს დაბეჭდილნი.
101. სამადლობელნი პარაკლისნი სახელმწიფონი დღესასწა-
ულთა და საზოგადო, ხუცურად დაბეჭდილი.
102. ჟამნი რაოდენიმე, ტფილისს და მოსკოვს დაბეჭდილნი,
ყოველს დღეს ეკლესიაში ლოცვაში სახმარნი, სრულიად რაჟცა
ლოცვათათვის სახმარ არს.
103. ტიბიკონი ეკლესიისა—თუ ვითარ და რომელსა დღესა
ვითარ ჯერ არს აღსრულება ცერემონიათა ეკლესიისათა და წეს-
თა ყოველთა მათ, რაჟცა ითქმიან, გინა წარიკითხვიან ეკლესიასა
შინა.
104. ოსური და ქართული ანბანი.
105. ოსური და ქართული კონდაკი იოანე ოქროპირის წირ-
ვისა.
106. ოსური და ქართული ლოცვები და ზნეთ სწავლებანი.
107. ახალი აღთქმა, სრულიად მხედრულად დაბეჭდილი ბიბ-
ლიის საზოგადოებისაგან საეკტეპეტერბურლსა შინა.
108. პლატონ მოსკოვის მიტროპოლიტის მიერ, აბიმელიქი-
სათვის მოთხრობა, რომელიცა მიაართვა იმპერატორსა პავლეს
თვისსა ბატონისშვილობაში.
109. პლატონის მიერ შესხმა კურთხევასა ზედა ალექსანდრე
პირველისასა.
110. მირონის კურთხევის ცერემონია, შემოკლებით, ჟამსა
შინა სრულიად ივერიის მეფისა არჩილ მეორისა ხოსროიანისა,
რომელიცა მეფობდა ქრისტესით მეხუთესა საუკუნესა, და ესე
კურთხევა მირონისა აღესრულებოდა საქართველოს ეკლესიათ
თავსა შორის—მცხეთას, რომელიცა იწოდების საქართველოს კა-
თოლიკე ეკლესიად.

111. ღ რ ა მ მ ა ტ ი კ ა, ს უ ლ ძ ე ლ ი.

112. ღ რ ა მ მ ა ტ ი კ ა, შ ხ ო ლ ა ს ტ ი კ ა, ს რ უ ლ ი თ ვ ი ს ი ს ს ი ნ ტ ა ქ ს ი თ და რ ჩ ე უ ლ ს მ ა გ ა ლ ი თ ე ბ ი თ, ს ა მ ნ ა წ ი ლ ა დ, ქ მ ნ ი ლ ი ს რ უ ლ ი ა დ ს ა ქ ა რ თ ვ ე ლ ო ს კ ა თ ო ლ ი კ ო ს ი ს ა ა ნ ტ ო ნ ი პ ი რ ვ ე ლ ს ა გ ა ნ.

113. ღ რ ა მ მ ა ტ ი კ ა ს ი ნ თ ა ქ ს ი თ უ რ თ, ქ მ ნ ი ლ ი მ ა თ ი ს უ გ ა ნ ა თ ლ ე ბ უ ლ ე ს ო ბ ი ს ს რ უ ლ ი ა დ ს ა ქ ა რ თ ვ ე ლ ო ს მ ე ფ ი ს გ ი ო რ გ ი ს პ ი რ მ შ ო ს ძ ი ს და მ ე მ კ ვ ი დ რ ი ს დ ა ვ ი თ ი ს ა გ ა ნ, ფ ი ლ ო ს ო ფ ო ს უ რ ს გ ვ ა რ ზ ე ქ მ ნ უ ლ ი, შ ე მ ო კ ლ ე ბ ი თ, კ ი თ ხ ვ ა მ ი გ ე ბ ი თ, რ ო მ ე ლ ი ც ა მ ი ა რ თ ვ ა მ ა თ ს უ მ ა ლ ლ ე ს ო ბ ა ს ს რ უ ლ ი ა დ ქ ა რ თ ლ ი ს ა და კ ა ხ ე თ ი ს ს ა მ ე ფ ო თ ა და ს ხ ვ ა თ ა მ ე ფ ე ს ა ი რ ა კ ლ ი მ ე ო რ ი ს ა, და კ ა ტ ი ლ ო რ ი ი ს ა ზ ო გ ი რ ა მ მ ო ხ ს ე ნ ე ბ უ ლ ი ა ა მ ა ს შ ი ნ ა.

114. ღ რ ა მ მ ა ტ ი კ ა მ ო კ ლ ე დ (შ ე დ გ ე ნ ი ლ ი გ ა ი ო ზ ი ს ა გ ა ნ, რ ო მ ე ლ ი ც ა ი ყ ო ა რ ხ ი მ ა ნ დ რ ი ტ ო ბ ა ს ა შ ი ნ ა თ ვ ი ს ა თ ე ლ ა ვ ი ს ა ზ ნ ა უ რ თ ა და ს ა მ დ ვ დ ე ლ ო თ ა ს ა ს წ ა ვ ლ ე ბ ე ლ თ ა დ ი რ ე კ ტ ო რ ი, ყ ა მ ს ა ს ა ქ ა რ თ ვ ე ლ ო ს მ ე ფ ე თ ა ს ა და შ ე მ დ გ ო მ ა დ ი ქ მ ნ ა ი გ ი ა შ ო თ ა რ ხ ნ ი ს ა რ ხ ი ე პ ი ს კ ო ბ ს ი).

115. ღ რ ა მ მ ა ტ ი კ ა შ ე მ ო კ ლ ე ბ უ ლ ი, ქ მ ნ ი ლ ი ს ა ქ ა რ თ ვ ე ლ ო ს ს ი ნ ო დ ა ლ ნ ი ს კ ა ნ ტ ო რ ი ს ჩ ლ ე ნ ი ს ა, პ რ ო თ ო ი ე რ ე ს ი ა ს ე ტ ფ ი ლ ი ს ე ლ ი ს ა ჩ უ ბ ი ნ ო ვ ი ს ა გ ა ნ.

116. ღ რ ა მ მ ა ტ ი კ ა მ ც ი რ ე რ ა მ, ზ ო გ ი ე რ თ ი რ ა მ კ ა ნ ო ნ ნ ი ღ რ ა მ მ ა ტ ი კ ი ს ა ნ ი, ქ მ ნ უ ლ ი დ ო დ ა შ ვ ი ლ ს ს ო ლ ო მ ო ნ ხ ი ზ ი ე ლ ს ა გ ა ნ.

წ ი გ ნ ნ ი ს ა რ ი ტ ო რ ო ნ ი და ს ა ფ ი ლ ო ს ო ფ ო ს ო ნ ი

117. რ ი ტ ო რ ი კ ა, ქ მ ნ ი ლ ი კ ა თ ო ლ ი კ ო ს ი ს ა ა ნ ტ ო ნ ი პ ი რ ვ ე ლ ს ა მ ი ე რ, მ ი ხ ი თ ა რ ს ე ვ ა ს ტ ი ე ლ ს რ ი ტ ო რ ე ბ ი ს გ ვ ა რ ზ ე დ.

118. წ ი გ ნ ი ი ე ს ტ ე ტ ი კ ა ა ნ ს ი ლ ი ო ნ ს ა, ხ ე ლ ო ვ ნ ე ბ ა უ მ ა ლ ლ ე ს ი რ ი ტ ო რ ე ბ ი ს ა, მ ე ფ ი ს ძ ი ს დ ა ვ ი თ ი ს მ ი ე რ თ ა რ გ მ ნ ი ლ ი.

ძ ვ ე ლ ი ს ა ფ ი ლ ო ს ო ფ ო ს ო წ ი გ ნ ნ ი

119. წ ი გ ნ ი ს ა ლ ო დ ი კ ო — დ ი ა ლ ე კ ტ ი კ ა, ე ლ ი ნ უ რ ი ს ა გ ა ნ თ ა რ გ მ ნ ი ლ ი ძ ვ ე ლ თ ა ქ ა რ თ ვ ე ლ თ მ თ ა რ გ მ ნ ე ლ თ ა გ ა ნ.

120. წ ი გ ნ ი ს ა დ ი ა ლ ი კ ტ ი კ ო, დ ა ვ ი თ ს ო მ ე ხ თ ა ფ ი ლ ო ს ო ფ ო ს ი ს ა, უ ძ ლ ე ვ ე ლ ა დ ს ა ხ ე ლ დ ე ბ უ ლ ს ა, ნ ი რ გ ი ნ ე ლ ს ა, კ ი თ ხ ვ ა მ ი გ ე ბ ი თ.

121. წ ი გ ნ ი პ ო რ ფ ი რ ი ფ ი ლ ო ს ო ფ ო ს ი ს ა, ღ ა ზ ე ლ ს ა, ტ ი რ ი ე ლ ი ს ა, ხ უ თ თ ა თ ვ ი ს ხ მ ა თ ა ა რ ის ტ ო ტ ე ლ ს ა თ ა შ ე ყ ვ ა ნ ი ლ ე ბ ა, ე ს ე ი გ ი:

ნათესავისა, სახისა, განყოფილებისა, თვისისა, შემთხვევითისა, ძველთა ქართველთ მთარგმნელთაგან ელინურისაგან ნათარგმანები.

122. წიგნი პერი არმენია, რომელიცა შეიცავს ოთხსა ამას სახესა: საქმეთათვის, ცნობისა, ხმისა და წერილთა.

123. წიგნი კავშირი, ანუ სტიხია, ფილოსოფია პროკლე დიოდოროსისა, პლატონურისა, ღმრთის მეტყველებისა მარტივისა, თარგმნილი ელინურისაგან ქართულსა ენასა ზედა იოანე ფილოსოფოსისა პეტრიწისა მიერ, დიდისა მოძღვრისა ჩვენ ქართველთასა პირველად, თვითოეულნი თავნი ამისნი არიან ღრმად თარგმნილნი და ყოველს თვითოეულს თავს უწერია განმარტება იოანე ფილოსოფოსისა მიერ პეტრიწისა, და განჰსჯანი ფილოსოფოსურს გვარზედ.

124. წიგნი ათათავს კატილორიათა არისტოტელისათა, ქმნული ანტონი პირველისა მიერ, სრულიად საქართველოს კათოლიკოსისა.

125. კატილორია შემოკლებული, რომელიცა შეუთხზა მეფის ძემან დავით, ბიძასა თვისსა მეფის ძეს ფარნავაზს.

წიგნნი საფილოსოფოსონი

126. წიგნი ლოღიკა—ფილოსოფია ქრისტიან ბაუმეისტრისა, თარგმნილი ლათინურისაგან კათოლიკოზისა ანტონი პირველისაგან; მეტაფიზიკა ბაუმეისტრისავე, თარგმნილი ლათინურით ანტონი პირველისავე მიერ.

127. ითიკა, მისვე ბაუმეისტრისა, ლათინურისაგანვე თარგმნილი მისვე ანტონის მიერ.

128. ფიზიკა—თეორია, სხვათა და სხვათა ავთორთაგან შეკრებული ანტონის მიერ პირველისა, სრულიად საქართველოს კათოლიკოსისა.

129. ფიზიკა—პრაქტიკა, შეკრებული, სხვათა და სხვათა ავთორთაგან საქართველოს მეფის გიორგის ძის და მემკვიდრის დავითის მიერ.

130. წიგნი ბუნებისათვის ღმერთთასა ციცერონისა, თარგმნილი მეფის გიორგის ძის თეიმურაზისაგან რუსულს ენით.

წიგნნი ზნეთსწავლებათანი

131. წიგნი ალაპიტ არხიდიაკონისა, კონსტანტინეპოლის დიდის ეკლესიისა, ქმნილი იმპერატორისა იუსტინიანე დიდისათვის

და მირთმეული მისდამი ეამსა მას, ოდეს მიიღო მან იმპერატორისა ბაჟ საბერძნეთისა, თარგმნილი ბერძულიდამ გაიოზ არხიერისა მიერ, ქართველისა.

132. წიგნი თიატრო-პოლეთიკა, სწავლანი მეფეთა და მთავართათვის, მრავლისა ანეგდოტებითა და მაგალითებითა აღსავსე, თარგმნილი ბერძულისაგან ენისა არხიმანდრიტისა და ჯვარის მონასტრის მამისა, რომელიცა ჯვარის მამას უხმობენ, წმიდის იერუსალიმის ქართველთ მონასტრის მამისა ბენედიქტეს მიერ; ხოლო ქართულსა ენასა ზედა შეწყობილი ხუცის იესე ჩუბინოვისაგან.

133. წიგნი კიტაიის სიბრძნე, ზნეთსწავლებანი, თარგმნილი გაიოს არხიდაკონისაგან, რომელიცა შემდგომად ექმნა არხიებისკოპოსი აშტრახნისა, მეფის ასულის ანნასთვის მირთმეული, რომელიცა იყო ასული ქაიხოსრო ქართლის მეფისა, ვახტანგ მეფის უფროსის ძმისა.

134. წიგნი ტესტამენტი, სწავლანი ზნეობითნი ბასილ მაკედონიელის კეისრისაგან, ბერძენთა იმპერატორისა, ქმნილი ძისათვისისა ლეონ ბრძნისათვის, თარგმნილი რუსულიდამ ბაქარის ძის ალექსანდრესაგან.

135. წიგნი, ქმნული მარკოზ ავრელიანისა, რომის კეისრისაგან, ზნეთსწავლებანი, გაიოზ არხიერისაგან თარგმნული.

136. წიგნი ათნი გვირგვინნი, ანუ შორევიან სპარსთა მეფისაგან ქმნული, რომელიცა ეწერა გვირგვინთა თვისთა ზედა სამცნებელად ერთა, და რომელსაცა დღესა რომელსაცა გვირგვინსა იხმარებდა—რაიცა ეწერა მას ზედა—მას წარუკითხევდნენ ერთა; თარგმნული სპარსულისაგან მეფის ძის თეიმურაზის მიერ.

137. წიგნი არისტოტელისა, ბოროტისათვის და კეთილისა განმარტება და ზნეთსწავლება, თარგმნული მეფის გიორგის ძის თეიმურაზისაგან, და სტამბაშიაც აღბეჭდილი მხედრულად.

წიგნნი სააქიმონი

138. წიგნი სააქიმო შემოკლებული და გამოკრებული სხვათა და სხვათა სააქიმოსა წიგნისაგან სხვათა და სხვათა წამალთათვის შეზავებათა და სახმართა სამკურნალოთა, ქმნული ალა-ეჭიმის მიერ, ტფილისელისა, რომელიცა იყო დაწესებულიცა აქიმთა შორის მკურნალთა მეფის კარისათა.

139. წიგნი სამკურნალო სხვათა და სხვათა სენთათვის, რეცეპტურა, წამალთა რაოდენობანი, შეზავებანი და ხმარებანი მათ-

ნი, უგამოცდილესნი მარგებელნი, ქმნილი საქართველოს მეფის პირშმოს ძის დავითის მიერ.

140. წიგნი, ქმნილი დადიანის მიერ (მეგრელთა მთავრისა): ამას შინა არიან საეჭიმონიცა და სხვათა და სხვათა რომელთამე ნივთთა ხელოვნებითთა მოქმედებითა გაკეთებანი და საცნობელნი რომელნიმე, რომელნიცა სახლსა შინა მოიხმარებიან,—ფრიად ღირს სასურველ არს მოსურნეთათვის სასწავლებლად.

141. ცხენის კარაბადინი, ესე იგი სამკურნალო ცხენთა, ქმნილი გიორგის ძის ბაგრატიის მიერ, და აღბეჭდილიცა სტამბასა შინა.

142. ქორის კარაბადინი, ესე იგი ქორთა და მონადირეთა —მფრინველთა გაწრთვა, მოვლა და წამლობა სენისა მათისა თვითოეულად.

143. წიგნი მცირე ყვაველის აჭრისათვის და მოვლისა, როგორ უნდა ახდევინოს ძროხის ყვაველი რომ აუჭრას, თარგმნული რუსულისაგან გოდერძი ფირალოვის მიერ, გორელისა, კოლეგიის პერევეოჩიკისა, და აღბეჭდილი სტამბაში.

საქართველოს ცხოვრებანი და სხვანნი
წიგნნი საისტორიონი

144. ქართლის ცხოვრება, შეკრებილი ვრცლად ვახტანგ მეექვსისაგან, ქართლის სამეფოს მეფისა, დაიწყების ქართლოსიდგან ვიდრე დასასრულამდე დიმიტრი მეფისა, თავდადებულისა, დავითიან ბაგრატიონისა.

145. ქართლის ცხოვრება ვრცლად, ვახუშტი ვახტანგ მეფის შვილისაგან, რომელსა შინაცა გეოგრაფიულიცა აღწერა არს საქართველოესა.

146. მეფისა ირაკლი მეორისა ისტორია, სრულიად ქართლისა და კახეთისა სამეფოთა და სხვათა მფლობელისა.

147. არჩილიანი, წიგნი ვრცელი, ლექსად (ესე იგი შაერად), თქმული მეფისა არჩილ მესამისა, რომელსა შინაცა შემოუტანიეს მრავალნი ისტორიანი საქართველოსანი და მას შინა აღუწერიეს ისტორია ვრცლად, პირველ—საკუთრად კახეთის სამეფოს მპყრობელისა და შემდგომად ქართლისა და კახეთის ორთავე სამეფოთა და სხვათა მპყრობელისა მეფისა თეიმურაზ პირველისა, რომლის მამა იყო დავით კახთა მეფე, ხოლო დედა—წმიდა დიდებული დიდი მოწამე ქეთევან დედოფალი, ამა დიდისა გმირისა მეფე თეიმურაზ

პირველისა, დავითიან ბაგრატიონისა, ისტორია ფრიად სიღრმეებით
 ლით უნაკლოდ აღუწერიეს მეფესა არჩილს, და ამა წიგნსა შინა
 არიან ზნეობანი და ჩვეულებანი, საკუთარნი საქართველოს ერთა,
 და სხვანიცა ფრიად საქებელნი სტიხნი მრავალნი.

148. ქართლის ცხოვრება, შემოკლებული, ანტონ პირველისა,
 საქართველოს კათოლიკოსის მიერ ქმნული.

149. წიგნი-მოხილვა, ტიმოთე მიტროპოლიტისა, მთავარეპის-
 კოპოსისა, გაბაშვილისაგან, რომელმანცა სრულიად შემოკლო
 იერუსალიმი, მთა-წმიდა და ანტიოხია, და საბერძნეთისა მონას-
 ტერნი სრულიად, და განსჩხრიკნა მუნ მდებარენი ძველნი ისტო-
 რიანი ქართულნი და ბერძნულნი ჩვენ ქართველთა მონასტერთა
 იერუსალიმისა და ათონისათა (ესე იგი მთა-წმიდის) ივერიის მო-
 ნასტერსა და სხვათა. და მრავალი ძველი ისტორიათაგან მოთხრო-
 ბანი საქართველოსა და საქართველოს ერისათვის აღგვიწერნა, და
 მონასტერნიცა იერუსალიმისა და მთა-წმიდისანი სრულიად აღწე-
 რილ არიან მის მიერ, და ადგილთა მათ შინა თუ რაოდენნი მონას-
 ტერნი არიან საკუთრად ქართველთანი. ესე ტიმოთე მთავარეპის-
 კოპოსი ბრძანებითა სრულიად ქართლისა და კახეთის და სხვათა
 მეფისა თეიმურაზ მეორისა, ირაკლი მეფის ძისათა, წასრულ არს
 ადგილთა მათ და აღუწერიეს.

150. წიგნი საბერძნეთის მონასტერთა და იერუსალიმისა,
 იონას მიერ გედეონისშვილისა, მროვლისა არხიეპისკოპოსისა, მო-
 ხილვისა და აღწერისა, რომელიცა ბრძანებითა მეფის ირაკლის მე-
 ორისათა წასრულ არს და აღუწერიეს.

151. წიგნი—გურამიანი, სრულიად სტიხად თქმული, ქართუ-
 ლის ხარაქტირით საკვირველად შეწყობილი, რომელსა შინა ვახ-
 ტანგ მეექვსისა ქართლის მეფის ისტორიას საკვირველის გამოხატ-
 ვით თვითოეულად მოიხსენებს და მას ჟამსა ისტორიათა საქართ-
 ველომასათა და საქართველოს მპყრობელთასა: ამას შინა ზნეთ-
 სწავლებანი, ზნეობანიცა ქართულნი არიან მრავალნი, სამხიარ-
 ულო და სალალობელნი, ისტორია და შემთხვეულებანი თვისნი,
 ტყვეობა მისი ლეკთა შორის, მუნით რუსეთს გამოსვლა და აქ
 ცხოვრება, კვალად სახე წისქვილისა, რომელიც მასვე მოუგონია
 და სახეც დაუხატავს იმაში: ერთს ადგილას სადმე წყალი ღრმად
 რომ მოდიოდეს და რუ არ გამოიტანებოდეს—იქ წისქვილი რო-
 გორ უნდა გაკეთდეს.

152. წიგნი მცირე—ნარკვევად სახელდებული, სრულიად სა-
 ქართველომასა მეფის გიორგის პირმშოს ძისა დავითის მიერ ქმნი-

ლი, რომელიც არს ხუთად განყოფილი 1. ისტორია ასურეთისა, 2. ბერძენთა, 3. მეგვიპტელთა, 4. რუსეთისა და 5. საქართველომასა.

153. სამესხეთოსა, ესე იგი სამცხისა, რომელსაცა საათაბაგოსაცა უწოდეს, რომელიცა არს თვით ზემოქართლი, მკვიდრი მამული საქართველომასა, თუ ვითარ, რომელსა ყამსა დაიპყრეს ოსმალთა—მოთხრობა მისი გამოკრებით აღწერილი საქართველოს ნამდვილთა ისტორიათაგან მეფის გიორგის ძის თეიმურაზის მიერ.

ს ა ზ ო გ ა დ ო დ ს ა ი ს ტ ო რ ი ო თ ა წ ი გ ნ თ ა თ ვ ი ს დ ა
ზ ნ ე თ - ს წ ა ვ ლ ე ბ ი თ თ ა ზ ღ ა - ჭ ა რ თ ა

154. ხრონოღრაფი—ისტორია ვრცელი; სამღვდელონი და საერონი მოთხრობანი დასაბამიდგან სოფლისათ: ისრაელთა, იუდიანთა, რომთა და ბერძენთა, ვიდრე აღებამდე თურქთაგან ოთამანისათა კონსტანტინეპოლისა, და ოთამანთაცა ისტორია არს ამას შინა შემოტანილი; ეს არს თარგმნილი ბერძულისაგან ენისა მღვდელმონაზონისა მიერ ქართველისა თავადთა გვარისაგანისა, სოლალაშვილის ბაგრატიისაგან, რომელიცა ყოფილა საქართველოს ივერიის მონასტრისა, რომელიცა არს ათონის მთასა შინა, არხიპელაგიას, და იმ მონასტრის ბერი ყოფილა ეს ბაგრატი; არჩილ მესამეს მეფესა ხლებია აქ, მოსკოვს, როდესაც არჩილ მეფე საქართველოდამ რუსეთში გადმობრძანებულა, და მას უთარგმნია ბერძულისაგან ვიდრე მცირეს თეოდოსის მეფობის ისტორიის დასასრულამდე, და, ვინაჲდგან არჩილ მეფეს იგი მღვდელ-მონაზონი ბაგრატიოს წარუგზავნია შვეციასა შინა, ქალაქსა სტოლკლომსა, სადაცა ჰყოლია ძე თვისი, მეფის ძე ალექსანდრე, შვეთელებისაგან დატყვევებული, ამისათვის დაშთომია ეს ისტორია უსრული. ხოლო არჩილ მეფესა, შეწუენითა სხვათა მთარგმნელთათა, უწყიეს. თვით თარგმანება მარკიანეს მეფობის დასაწყისიდან და სრულ უქმნიეს წიგნი ესე ხრონოღრაფი,—საუკუნოდმცა არს ხსენება მისი, ამინ. ეს ხრონოღრაფი იგი არს თვით პირველი ეგზემპლიარი, რომელიც არჩილ მეფეს აღუწერინებია თვისთა სვიტათაგანთა აზნაურთა გარსევანიშვილებისათვის—ონისიმე და ეფრემისათვის.

155. ტროადის ისტორია, ვრცლად აღწერილი, და დარღვევა მისი, ქართველთ ძველთ მთარგმნელთაგან ნათარგმნი.

156. ღირსი ხსოვნისა აღწერანი ჩინებულთა ქალაქთა ევროპისათა, ლათინურისაგან ნათარგმნი იოანე ბერის მიერ (მონოზონისა), ფილოსოფოსისა ქართველისა.

157. მოთხრობა შემოკლებით დალაილამისათვის.

158. წიგნი ისტორია ნადირშაჰსა, მეფის გიორგის პირმშოს ძის დავითის მიერ ნათარგმნი სპარსულიდგან მირზა-მეითიხანის ისტორიით, ადვილს სასმენელს შტილზხედ.

159. ბუნებითი ისტორია ასურასტანისა, ნათარგმნი ქართულად ავთანდილ თუმანიშვილისაგან.

160. აღწერა აწინდელთა სპარსეთისა ყუენთა (ანუ შაჰთა) და გვარეულებისათვის ყაჯართასა, თუ საიდან წარმოებენ, მოკლედ, მეფის გიორგის ძის თეიმურაზის მიერ შეთხზული და აღწერილი და სამეფოსა კარისა მათისა განგებანი, რომელიცა წელსა 1811-სა, ეამსა მოსვლისა თვისისა თავისუფლად აქა, სანკტპეტერბურგს, აღუწერა გრაფს კანცლერ ნიკოლაი პეტროვიჩის რუმინანცოვსა.

161. წიგნი—თელემაკ, ფრანციკულისაგან თარგმნილი არტილერიის კაპიტნის, საქართველოს თავადთაგანისა, სარიდან ჩოლაცაშვილის მიერ.

162. წიგნი—ველისარიონი, ღირსი ხსოვნისა საქმენი და შემთხვეულებანი, რუსულიდამ თარგმნილი გაიოზ არხიერისაგან, ამტრახნის არხიეპისკოპოსისა; ესე იყო პირველ საქართველოსა, კახეთისა ქალაქსა თელავს, საკეთილ-მობილოთა სასწავლებელთა მოძღვარი, ხოლო თვით იყო თავადთა ბადათაანთაგანი თაყაიშვილი, აღზრდილი სამეცნიეროთა ყოვლითა კათოლიკოსის მიერ ანტონი პირველისა.

163. წიგნი პოლიდორ კადმია (!) ღარმონია, თარგმნილი რუსულისაგან ქართველთ თავადთაგანისა გიორგი, კახი, ავალიშვილისაგან.

წიგნნი საზღაპრონი

164. წიგნი—ქილა და მანა, თუმცა საზღაპრო არს, მაგრამე ზნეთსწავლულებითა აღსავსე; ესე ორგზის თარგმნილ არს ქართულსა ზედა ენასა: პირველად სრულიად საქართველოს მეფის თეიმურაზ პირველისა ძისა და მემკვიდრისა მისისა მეფის ძის დავითის მიერ და შემდგომად მისსა ქართლის მეფის ვახტანგ მეექვსისაგან.

165. წიგნი—ამირან-დარეჯანიანი, დიდებულისა მის, სრულიად ივერიის მეფისა, თამარ პირველის მდივნის, მოსე ხონელისაგან ქმნილი.

166. წიგნი—ყარამანიანი, საკვირველის მის ფალანისა, იგი გმირისა, სპარსეთის მეფის შვილისა, რომელიცა უშანგ ხელმწიფისა სააბყირანი იყო, ესე იგი ყოველთა ფალანთა და სარდართა თავი, და ღენერალისიმუსი მისი; და ამა ყარამანიანსა შინა მრავალნი ხელმწიფეთა, დევთა და ძლიერთა ბრძოლანი და ამბავნი არიან ფრად სასიამოვნო სასმენელნი; ესე არს თარგმნილი სპარსულისა ენით ქართულსა ენასა ზედა თავადის დავით სარდრისა და ქეშიქიბაშისა ორბელიანისაგან, დიახ კარგს ენაზე ნათარგმნი, დროსა მეფისა ირაკლი მეორისასა, სრულიად ქართლისა, კახეთისა და სხვათა მპყრობელისა.

167. წიგნი ზღაპარი—ჩინეთის მეფის შვილის მირი—ჰაბუკის ამბავი.

168. წიგნი მილორდ, ანგლიელის ლორდისა შემთხვეულებანი, გლახა კოტეტისაგან რუსულიდამ ქართულად თარგმნილი.

წიგნნი პოემანი სხვა და სხვანი, რომელ არიან სტიხნი ანუ შაერნი

169. წიგნი პოემა, რომელ არს ლექსნი ვეფხის ტყაოსანი (ესე იგი რუსულებრ Барсовую кожу носящий), ქმნილი დიდისა მის პიტიკოსისა, კაცისა მის ბრძნისა, შოთა რუსთაველისა, საკვირველის ხელოვნებით, ქართულს ხარაკტირზედ,—ისტორია და შემთხვეულება გმირისა მის საკვირველისა ტარიელ ინდოთ მეფისა ძისა, და სხვათა მეფეთა და ძლიერთა გოლიათთა ამბავნი და შემთხვეულებანი, სრულიად ოთხტაეპოვანს ლექსებად თქმულნი, რომელსაც ქართულად იმის ლექსის გვარს შერი ჰქვიან; მხოლოდ ერთი ლექსი არის ამაში სხვა გვარზედ, რომელსა ფისტიკაური ეწოდება. ესე შოტტა რუსთველი იყო მოლარეთ უხუცესი დიდისა მის ხელმწიფისა სრულიად ივერია—საქართველოს მპყრობელისა, მეფისა თამარ პირველისა და მინისტრი მისი, დიდი მიჩნეული; ასე მოუთხრობენ ამისთვის, რომელ რააცა იმ ჟამისა სიბრძნე, მეცნიერება და ხელოვნება სოფელსა შინა იყოვო—არცერთისაგან უსწავლელი და ცალიერი არ იყოვო გონიერებით, სიტყვიერებით და სახის მშვენიერებითაც, თვალად თუ ტანად ყოველთა კაცთა მის ჟამისათა თითქმის აღმატებოდაო. ამისი სტიხები პირველი არის ქართულს ენაზედ.

170. პოემა თამარ დიდებულისა და საკვირველისა მის ხელმწიფისა მეფისა, რომელიცა მიართვა მდივანმან და მინისტრმან

ამა დიდებულისა მეფისამან აბდულ-მესია შავთელმან, რომელსა მას ჟამისათა ყოველთა ზედა აღმატებულ ჰყვეს ლექსნი, ესე იგი სტიხნი, მისნი. საკვირველის ხელოვნებით შეუთხზავს რვეულის ლექსების გვარზე. რვა რიფმა აქვს თვითო ლექსსა, და ყოველი სტიხი მაჯამათ არის თქმული (ესე იგი, რომელსა ზედაცა რიფმასა დაბოლოვებულ არიან თვითოეული მათი ორს-სამს გვარად, სხვა და სხვა რიგად აღიხსნებიან). ესე აბდულ-მესია შავთელი უკანასკნელ შემონოზონებულა, გელათის ყოვლად წმიდის მონასტერში შესულა, იოანე უწოდებიათ, და იქ აღსრულებულა. ამას მრავალნი უცხო სტიხნი დაუწერია ქართულს ენაზედ დიხს საქებელნი.

171. პოემანი ეგრეთვე ჩახრუხაძისა, რომელიცა იყო თამარ მეფისა დროსვე; მან აღწერა შესხმა თამარ მეფისა საკვირველის ხელოვნებითა; იმის ლექსების გვარს ჩახრუხაძული ჰქვიათ,— რვის რიფმითა არიან და მაჯამად სრულიათ. ეს ჩახრუხაძე მოხვევე ყოფილა, არავგის საერისთაოსაგან, თამარ მეფის მდივანი ყოფილა, და დიდებულთა კარისკაცთა მისთაგანი; სხვანიც ბევრნი არიან ამისგან საქებელნი ლექსნი თქმულნი.

172. შეკრებული წიგნი მეფის გიორგის ძის თეიმურაზის მიერ, რომელსა შინა არიან ლექსნი ესე და პოემანი:

1. ვარდბულბულიანი, თქმული ღმრთივ გვირგვინოსანისა მეფის, პატრონის, თეიმურაზ პირველისა მიერ სრულიად საქართველომსა მფლობელისა.

2. გაზაფხულის და შემოდგომის ქება, მისვე მეფის თეიმურაზის პირველისა მიერ.

3. სამთლისა და ფარვანას ბაასი, მისგანვე.

4. ანბანთ-ქება, მეფის არჩილის მესამის მიერ თქმული.

5. ანბანთ-ქება საკვირველისა პიიტეკობითა, ზაქარია მოძღვრის ძის იოსების მიერ გაბაიანის თქმული სამქებროდ მეფის თეიმურაზ მეორის ასულისა ელისაბედისათვის.

6. ბესარიონ გაბაიანისაგან, მისვე ზაქარია მოძღვრის ძისგან, თქმულნი ლექსნი სიმღერათა სხვათა და სხვათა ჟამთა, ფრიად საქებლად თქმულნი; ესე ბესარიონ არს ქართველთა მელექეთა შორის ქებული.

7. იმერთა მეფის სოლომონ პირველისა და აფხაზთა ბრძოლა, ვალექსილი იმერთაგანვე.

8. თავადის დიამბეგის დავით ჩოლოყაშვილის, ჯიმშერისძის, ლექსნი, რომელნიმე საქებელნი და რომელნიმე სალაღობელნი.

9. თავადი მამუკა გურამიშვილისა ლექსნი მცირენი.

10. თავადის თუმანიშვილის დიმიტრი მდივნის ლექსნი.

11. და სხვათა და სხვათა მესტიხეთა.

173. სტიხნი, სრული წიგნი, საადნამასი (რომელსა ქართველნი ს ა ვ ა თ ნ ა მ ა ს ე ძ ა ხ ი ა ნ); ესე იყო ჟამსა მეფის ირაკლი მეორისასა, საქართველოს სომეხთაგანი, სიმღერები სხვათა და სხვათა საღალღებლთა შემთხვეულებათა ჟამსა თქმული, საკვირველად აზრიანი და შესაბამიერი ლიტონი ლექსნი არიან.

174. სტიხნი—კატისა და თავვთა ბრძოლა, თქმული ბერის ვისმე მცირე ისაკისაგან, ჟამსა მეფის თეიმურაზ მეორისასა.

წიგნნი ლექსიკონნი

175. ლექსიკონი სრული და ვრცელი, სულხან საბა თავადის ორბელიანის მიერ შეკრებილი, რომელსაცა მეფის გიორგის პირმშომან ძემან დავით შემატნა საზოგადოდ ქართულთა წერილთაგან და ერთა შორის მოპოვებით.

176. ლექსიკონი საბასივე, სრული.

177. ლექსიკონი, აზნაურისა პეტრე ეგრელ (!) ლარაძისაგან, სტიხატორისაგან, ქმნული.

178. გამოკრებული რუსული და ქართული ლექსიკონი, და ქართულის ასოებით დაწერილი, მეფის გიორგის ძის იოანეს მიერ ქმნული.

179. რაზლოვორი რუსული და ქართული, სოლომონ მსაჯულისა, მეფის ერეკლე მეორის მდივნის მიერ.

180. თვით-მასწავლებელი რუსული და ქართული, კოლეგიის პერეოდჩიკის გოდერძი ფირალოვის მიერ.

წიგნნი სჯულისანი და სამართლის წიგნნი

181. საქართველოს სამართლის წიგნი, რომელიცა შერდგენილ არს ქვემო ამათ აღწერილთა მიერ სჯულთა: წიგნი ანუ ნაწილი 1. მოსეს სჯულები; ნაწილი 2. ბერძული სჯულები; ნაწილი 3. გიორგი სრულიად ივერია—საქართველომან მეფისა, ბრწყინვალედ (ესე არს რუსულად *днлстательный*), სახელდებულისა; ნაწილი 4. სრულიად საქართველომან კათოლიკოსისა მალაქიასი; ნაწილი 5. ალბუდა, მესხთა ათაბაგისა, ესე იგი მთავრისა ახალციხისა; ნაწილი 6. სომხური სჯულები; ნაწილი 7. ვახტანგ მეექვსის, ქართლის მეფის სჯულები, რომელიცა ქმნა თვისსა ბატონისშვი-

ლობაში, ოდეს იყო მსაჯულთუხუცესი და განმგე ქართლისა
მეფოჲსა.

რუსული ჰსჯულები

182. ულოჲენიე,—ჰსჯულნი მეფისა ალექსი მიხაილიჩისა, სრულიად როსიის მპყრობელისა, თარგმნილი ქართულად რუსულისაგან დროსა პეტრე პირველისა იმპერატორისასა,—ოსებ ყოფილისა ტფილისელისა, რომელიცა ყოფილ არს სომეხთა სარწმუნოებისა, და თვით პეტრე პირველსა მოუნათლავს ბერძენ-როსიისა მართლ-მადიდებელისა სარწმუნოებასა ზედა და სახელ უდვიეს ლევ-პეტრედ, და განუწესებოეს იგი ინოსტრანნი კოლეგიასა შინა პერეოდჩიკად, ესე იგი მთარგმნელად ქართულისა ენისა; იგი კარგად განვითარებული კაცი ყოფილა.

183. უჩრეჲდენიე გუბერნიათა,—რუსულიდამ ნათარგმნი ქართულად კოლეგიის პერეოდჩიკის გოდერძი ფირალოვისაგან.

184. გუბერცკის გრამატა,—თარგმნილი რუსულით ქართულად და აღბეჭდული მისვე გოდერძი პერეოდჩიკის ფირალოვისაგან.

185. რუსეთის სამმართველოთა და სამსაჯულოსა ადგილთა, და სჯულთათვის რომელთამე, მოკლედ ქმნილი საქართველოს მეფის გიორგის ძის თეიმურაზის მიერ.

სჯულნი

186. სჯულის-კანონნი და სამართალნი სპარსთა, შიათა სარწმუნოებისათა, თარგმნილი სპარსულისაგან ჟამსა შააბაზ პირველისა, სპარსთა მპყრობელისასა, ენასა ზედა ქართულსა ფარსადანის მიერ გორგიჯანიძისა, რომელიცა ყოფილ არს ქართლელი, გორელი; ესე გორგიჯანისშვილი ფარსადან შააბაზ ყეენისაგან პატივცემული ყოფილა სახელოთი—ნაიბ ეშიკაღაზობა უბოძებია, და როდისაც როსტომ, ქართლის მეფე ისპაანში ბეგლარბეგად დამჯდარა, იმას ამ ფარსადანისათვის ისპაანის ტარულაობა მიუცია (რომელიცა არს სახელო პოლიცემისტრობისა); ესე მოჰმედიანთ ჰსჯულის-კანონი მისგან არის ნათარგმნი და იმისგანვე აღწერილი.

წიგნნი სამხედრონი და საარტილერიონი, სამხედროს სჯულთა განწესებანი

187. წიგნი პეტრე პირველისა იმპერატორისა—არტიკულნი სამხედროსა სჯულისანი, ადრევე ქართულს ენაზე ნათარგმნი რუსულთ.

188. კვალად სხვა წიგნი მისივე პეტრე პირველისა—არტიკულები, ეჭვერსიცია და სამხედრო სჯულები, რუსულიდამ ქართულად თარგმნული.

189. ტაქტიკა, თვისის თვისსაყოფელის ქარტინებით, თარგმნილი ენასა ზედა ფრანციცულით საქართველოს მეფის გიორგის ძის თეიმურაზის მიერ.

190. მხედრობის დარიგება ნაპოლეონისაგან, ფრანციის იმპერატორისა, ოდეს მხედრობასა თანააცს ბრძოლა—თუ ვითარ განეშადნენ და მოიქცნენ ივინი, თარგმნული რუსულისაგან მეფის გიორგის ძის თეიმურაზის მიერ.

191. ფრანცუტულნი ჰსჯულნი სამხედროთაგანთა შემცოდეთა გარდახდევინებისათვის, მოკლედ, მისივე მეფის ძის თეიმურაზ გიორგიევიჩისაგან ფრანციცულისაგან ნათარგმნი.

192. არტილერიის წიგნი და ხელოვნება, და ზარბაზნის ჩამოსხმანი, რუსულისაგან თარგმნილი საქართველოს მეფის გიორგის პირმშოს ძის დავითის მიერ, ჟამსა საქართველოსა შინა ყოფისა მათისასა, რომელიცა მიუძღვნა ძმასა თვისსა, მეფის გიორგის ძეს, იოანეს.

193. მცირე წიგნი—პრაქტიკა არტილერიისა, მანევრათა და სხვათა და სხვათა საგანთა არტილერიისათა, ქმნილი შემოკლებით მეფის გიორგის ძის თეიმურაზის მიერ.

წიგნნი გეომეტრიულნი და გეოგრაფიულნი

194. საარხმატიკოთა და საგეომეტრიოთა პროპორციათა, პროგრესიის კანონთა და რომელთამე საგეომეტრიოთა საგანთათვის, ქმნული მეფის გიორგის ძის თეიმურაზის მიერ.

195. გეოგრაფია მოკლედ, რუსულისაგან მეფის გიორგის პირმშოს ძის დავითის მიერ ქართულად ნათარგმნი.

196. წიგნი, რომელსა ეწოდების აიათი (ანუ ეიათი), სპარსულისაგან თარგმნული ქართლის მეფის ვახტანგ მეექვსისაგან, რომელსა შინაცა არიან რომელნიმე ლეომეტრიულნიცა და გეოგრაფიულნი შემეცნებანი.

კვალად წიგნი, რომელიცა ზემორე
 დაგვშთეს აღუწერელად

197. წიგნი—მონტესკიე, ფრიად ჩინებული წიგნი ჰსჯულთათვის, თარგმნილი საქართველოს პირმშოს მეფის გიორგის ძის დავითისაგან რუსულის ენიდამ ქართულად, რომელიცა სთხოვა ძმამან მათმან, მეფის ძემ თეიმურაზ, და პატივისცემისათვის მისისა უთარგმნა ფრიად კარგს ენაზედ, უცხოს თხზულებით, სრულიად.

198. ინდოთა ბრაჰამანთა (ბრაჰამანი—კერპთმსახურნი ჰინდნი, თავთა თვისთა აბრაამიანად უწოდენ) სარწმუნოება, ანუ ღმრთის მეტყველება მათი, ანგლიელისა პატერ ბუმესაგან მიწერილი ავრაშანის მონასტრის ეპისკოპოსსა თანა, რუსულისაგან ჰსთარგმნა ესე საქართველოს მეფის გიორგის ძემან პირმშომან დავით.

199. მიფოლოღია შემოკლებით, მისვე მეფის ძის დავითის მიერ თარგმნილი რუსულთ და ანბანზედ დაწყობილი ქართულად.

200. რომელნიმე ვოლტერის თხზულებათაგან, თარგმნილი სხვათა და სხვათა საგანთათვის რუსულიდამ ქართულად.

201. მცირე ენციკლოპედიად სახელდებული, და რომელსა შინაცა არიან ზნეთსწავლულებანი, უმეტეს თარგმნილი რუსულისაგან ენისა ქართულსა ზედა პერეოდნიკისა ეგორ მაკარიჩისაგან ჩუგუნევისა.

202. ბარათნი სატრფიალონი, ანუ (სახელ-სიყვარულითნი) სამიჯნურონი მიწერილობანი, ქმნილნი ფრიადისა ენამზეობითა დავითის მიერ, საქართველოესა მეფის გიორგის პირმშოს ძისა, ფრიად საქებელნი.

203. შემოკლებითი მოთხრობა არმაზისათვის, რომელსაცა კერპთმსახურებასა შინა თაყვანისცემდეს ერნი საქართველოესანი და ხადოდეს უპირველესს ღმერთად: ვინა იყო იგი და სადაჟთ?—პოვნილი ძველთა წერილებთა შორის და გამოწერილი სრულიად საქართველოს მეფის გიორგის ძის თეიმურაზის მიერ.

204. ვეფხის-ტყაოსნის განმარტება და ლექსთა მისთა, მის მიერვე.

205. ანბანთა—ჩართულთა სწავლა და ფიგურათა მისთა (ესე იგი გამოხატულებათა და სახეთა თვითოეულთა ასოთასა).—ესე იგი ჩართულის ანბანი, რომლითაცა ისწავლების ხელის ჩართვა, ნიკოლაოზ თბილელისა ორბელისშვილის, საქართველოს ერისა თავადთა შთამომავლობათაგანისა და პატიოსნისა მღვდელ-მთავრისა, ტფილისის მიტროპოლიტის მიერ, რომელიცა იყო კაცი სწავ-

ლული ჟამსა მეფობისა ქართლისა სამეფოსა ზედა ვახტანგ
ვისისა; გარდამოიღო ესე წიგნისაგან მისისა მეფის გიორგის ძემ თე-
იმურაზმან ორივე—ხუცური ჩართულის ანბანიცა და მხედრული
ჩართულის ანბანიცა, და მისნი სტიხნიც რომელნიმე, და ამა ერთსა
წიგნსა შინა შეკრიბნა, და თვისნიცა ლექსნი აკროსტიხურნი და რო-
მელნიმე იამბმნი დართო ამას ზედა, და ერთს წიგნად ქმნა.

206. წიგნი სამზარეთლოსი, მეფის გიორგის ძის ბაგრატისა მი-
ერ ქმნილი, სხვათა და სხვათა საქმელთა, და ნალიევკათა, და მურა-
ბათა გაკეთებანი სახლის იკონომიისათვის.

[Д. ЧУБИНОВ], РЕЭСТР

ГРУЗИНСКИМ РУКОПИСЯМ И ПЕЧАТНЫМ КНИГАМ,
ОСТАВШИМСЯ ПОСЛЕ ПОКОЙНАГО ГРУЗИНСКАГО
ЦАРЕВИЧА ТЕЙМУРАЗА ГЕОРГИЕВИЧА

а. ИСТОРИЧЕСКИЯ И ГЕОГРАФИЧЕСКИЯ:

нет*

1. Летопись Грузии, известная под заглавием: Картлис-
цховреба. Грузинскаго царя Вахтанга VI, Законодателя;
(в двух экземплярах), один из них написан церковным
почерком, а (другой гражданским).
2. История Грузии, Царевича Вахуштия, сына Царя Вах-
танга VI, Законодателя и историка.
3. История Грузии, жизнь Кахетинскаго Царя Теймураза,
в стихах, написана Царем Арчилом, от сего и сочинение
сие именуется Арчилиани.
4. История Грузии Католикоса Антония I-го (краткая).
5. Краткая история Грузии Католикоса Михаила, жив-
шаго в VII столетии; в конце Истории излагается... Ми-
роосвящения.
6. Путешествие к Св. местам Митрополита Тимофея, жив-
шаго в половине 18 столетия, заключает: историческия
известия об основанных в Иерусалиме Грузинами мо-
настыря, историческое описание Иверскаго Монастыря,
на Афонской горе, речи и разныя другия сочинения, на-
писано церковным почерком.
7. Историческия известия о Грузинских монастырях в Ие-
русалиме, Митрополита Мровели Ионы.

* ეს შენიშვნები მიწერილია ბ. დორნის მიერ, რაც მიუთითებს დასახელე-
ბული წიგნის დაკარგვაზე.

8. Историческия известия о Грузии и ея Царе Вахтанга VI, Законодателя, в стихах, Давида Гурамова, от сего и книга сия известна под именем Гурамиани; сочинение это заключает и другия сочинения сего Автора.
9. Небольшое историческое сочинение, известное под заглавием Мархвеви, Грузинскаго Царевича Давида.
- нет 10. Историческия известия о завоевании Ахалцихской области Турками.
11. Летописи Грузии:
 - а) Сехния Чхендзева.
 - б) Папуна Орбелианова.
 - в) Омана Мдиван бега и Лашкарнивиса Херхеулидзева.
12. Летопись Грузии, Горгиджанидзева.
- нет 13. История Рухской войны Гегендчкора.
14. Жизнь Кахетинской Царицы Святыя Кетеваны, написанная прекрасными стихами Царем Теймуразом I-м.
15. Житье Св. Отцев Грузинских, написанное великим Католикосом Арсением всея Грузии, оно содержит:
 1. Житье Св. Равноап. Нины.
 2. Известия о хитоне Господа нашего Иисуса Христа.
 3. Житье Св. Иоанна Зедадзели.
 4. Житье Св. Давида Гареджели.
 5. Житие Св. Шио.
 6. Житье и Страдания Св. мучеников Князей Аргветских Давида и Константина.
 7. Житье и страдания Св. Илариона.
- нет 16. Житье Св. Отцев Грузинских (два экземпляра):
 1. Св. Петра Грузинскаго.
 2. Св. Отца Абибоса.
 3. Св. Отца Исе Цилкнели.
 4. Св. Отца Иосифа Абба-Алавердскаго.
 5. Мученичество Св. Евстафия Мцхетскаго.
 6. Страдания Св. Раждена.
 7. Жизнь Св. Антония Марткопскаго.
 8. Жизнь Св. Царя Арчила.
 9. Страдания Св. Царицы Шушаники.
 10. Жизнь Св. Константина Грузинскаго.
 11. Страдания Св. Гоброна.
 12. Страдания Св. Царицы Кетевани.
 13. Страдания Св. Царя Луарсаба.
 14. Страдания Князей Эристовых.
 15. Страдания Св. Шалвы и Элизбара.
17. Известия о Хитоне Господнем и о столбе животворящем в Мцхетском Соборе.
- нет 18. Житье Св. Отцев Грузинских:

1. Евфимия и Иоанна.

2. Св. Георгия Афонскаго.

19. Житье Св. Кетеваны и Царя Арчила, состав. Антонием Католикосом и другие.

20. Посольство Царя Константина к Елизавете Испанской королеве.

21. Надписи на образцах.

нет 22. Переписка Царя Арчила с Петром Великим.

23. История о древних и новых владетелях Кахетии*.

24. Описание Грузии Вахуштия, с картами.

25. История Грузии на Русском языке.

26. Цкобильситкваоба*.

27. Трактат Царя Ираклия, заключенный с Российской Императрицею Екатериною II-ою.

28. Известия об еретиках, Плат. Исселиани.

печ. 29. Математическая и Физическая География, известная под заглавием Кмнулебис-цигни, перев. с Персид. Царя Вахтанга VI, Напеч. в Тифл. 1721 г.

30. Житье Св. Отцев вообще:

1. Алексея с ка Божия.

2. Иоанна бедняка.

3. Ксенофора.

4. Онофре отшельника.

5. Марка отшельника.

6. Конона.

7. Нисима и других. тут же и

8. Житье Св. Константина Византийскаго Императора.

9. Страдание Св. Рифсимы, Гананы и ближних их.

31. Житье Св. Отцев вообще:

1. Симеона Столпника Антиохскаго.

2. Маманта.

3. Антимоса и других, тут же:

4. Речь о Рожд. Христове, Иоанна Дамаскина.

5. Харлампия и других.

32. Житье Св. Андрея Салоса Константинопольскаго.

33. Житье и сказания св. Отцев:

1. Разныя историческия известия.

* აშიაზე გასწვრივ ვვიან, ფანქრით მიწერილი: История Грузии вообще.

* აშიაზე გასწვრივ იმავე ხელით და მეღნიით: Сочинение это заключает похвалу Грузинским Святым, Грузинск. Царям и известия о писателях Грузинских. Оно написано стихами Католикосом Антонием I-м.

2. Житъе Св. Царицы Кетеваны и Царя Луарсаба, из Мартирики. (см. выше).
3. Вруцелетие с хронологиею.
4. Речь Св. Амвросия на смерть Феодосия Великаго.
5. Житъе Св. Дмитрия.
6. Житъе Теодоры.
7. Стихи Царя Теймураза 1-го.
8. Ода «Бог», перев. с Русскаго и другия.
34. История всеобщая от Ноя до 1656 года.
35. Летописец, известный под заглавием: Хронографи. перев. с Греческаго Царем Арчиллом.
36. Осада Трои.
37. Памятная книжка Европейских городов и т. д. (рукопись большая).
- печ. 38. Истинныя Историческия доказательства Действительнаго бытия Христова на земле, печат. 1819 г. в С. Петербурге.
39. История Персии кавалера Пиколи; История Грузии на Русском, Французском и Грузинском языках, и другия.
40. Древняя История и География Царев. Давида.
41. Велизарий; перев. Архиепископом Гаиозом.
42. Плутарха сравнительное жизнеописание знаменитых мужей, в 2-х книгах.
43. История Геродота, в 2-х книгах.
44. Квинта Курция История Александра Македонскаго, перев. Антония 1-го Католикоса.
- печ. 45. История Арменни Чамчиана, издана в Венеции, 3 тома*.
46. История Шаха-Надира, перев. Царевича Давида.
- нет. 47. История Персидскаго Шаха Надира.
- нет. 48. Готовый ответ (Мза-Метквелеба). Неконченная рукопись**.
49. Географическое*** описание Грузии, неизвестнаго автора.
50. Известия о Грузинских Царевичах и Царевнах, детях Царей Ираклия и Георгия.
51. История Грузии, на Русском языке, неизвестнаго автора.

* დედ: ლუარსაბა.

** გვიან ფანქრით.

*** აშინაზე, გასწვრივ იმავე ხელით და მეღნიით: Сочинение это содержит известия о всех соборах и разностях Христианск. религий между различ. городами. Составлено Католикосом Антонием I-м.

**** ეს სიტყვა გვიან ჩასმულია ფანქრით ფრჩხილებში და მის მაგივრად ზემოდან წერია: Историческое.

52. История Шаха Надира, перев. Кн. Тумановым на русский язык.
- печ. 53. Две большие карты Грузии, печат.
- печ. 54. История Грузинской Иерархии, Москва, 1826, на Русском языке.
- печ. 55. Нумизматические факты Грузинской Истории, Кн. Баратова.
- печ. 56. История Грузинской Церкви, на русском языке, издана Платоном Иоселиани.
57. Жизнь Святых:
1. Клементя.
 2. Стефана.
 3. Або.
 4. Клима.
 5. Евстафия и других.

6. АЗБУКИ, ГРАММАТИКИ и СЛОВАРИ:

- печ. 1. Грузинская Грамматика в вопросах и ответах, Царевича Давида (2 экзмп.).
- печ. 2. Грамматика Додаева, Тифлис, 1830 г.
3. Грамматика Грузинская; издана в Тифлисе Чубиновым.
4. Диалектика Давида Армянского философа.
5. Итика или моларальная (!) философия.
6. Метафизика Баумейстера.
7. Логика Баумейстера.
8. Категория Антония Католикоса.
9. Введение в философию, 2 экзмпляра.
10. Категория Царев. Давида.
11. Суждение Аристотеля о добре и зле, напеч. Царевичем Теймуразом, С. П. б., 1818.
12. Введение в Категорию.
13. Физика Антония I-го Католикоса.
14. Физика перев. Царевича Давида.
15. О разных физических предметах.
16. Сочинение Ансилиона.
17. Нравственная философия.
18. Спор двух философов: Кларка и Лейбница.

г. ЮРИДИЧЕСКИЯ:

- печ. 1. Законы Грузинского Царя Вахтанга.
2. Кормчая книга (рчулис-канони).
3. Собрание Законов, а) Русских, б) Грузинских и т. д. собрано царевичем Давидом.
- печ. 4. Грамматика Грузинская Академика Броссе.

- I
5. Грамматика Грузинская Царевича Давида.
 6. Грамматика.
 7. Грамматика Антония Католикоса.
 8. Грамматика Гаюза, печат.
 - печ. 9. Азбука Грузинская отца Тарасия, напеч. в Москве.
 10. Грузинский Словарь Саба Орбелиани.
 11. Словарь Русско-Грузинский, составленный по Академ. Словарю, Царев. Иоанна.
 - нет 12. Грамматика (сокращенная) Католикоса Антония.
 13. Естественной Истории Словарь.
 - печ. 14. Осетинская азбука, печат. в Москве.
 15. Риторика Михитара, перев. Антония Католикоса, с Армянского.
 16. Эстетика.
 17. Грамматика Грузинская. Политическая экономия и дру- гия.

В. ФИЛОСОФСКИЯ И ФИЗИЧЕСКИЯ:

- нет 1. Диалектика.
- печ. 2. Метафизика.
3. Прокла Диадоха, 2 экземп.*
4. Учреждения о губерниях Екатерины II-ой.
5. Законы Магометанския Горгиджанидзева.
6. Обзорение Грузии по части прав и законоведения Царе- вича Давида.
7. Дух законов, Монтескье, перев. Цар. Давида.
8. Артикул воинский.
9. Артикул Петра I-го.
10. Регламент Петра I-го.
11. Уложение Царя Алексея Михайловича, перев. с Русскаго.

Д. РОМАНЫ:

1. Калила и Димна.
2. Сейланиани. (2 больш. книги).
3. Дилариани.
4. Караманиани.
5. Русуданиани.
6. Мириани.
- I 7. Дареджаниани и друг. сочинения.
8. Английский Милорд, перев. с Русскаго.
9. Телемак.
- печ. 10. Калила и Димна на Арабск. изд. Де Саси**.

* გადაშლილია.

** გადაშლილია და მის მაგივრად ზემოდან გვიან ფანქრით დაწერილია: «История войны французско-австрийской в 1805 году».

- печ. 1. Барсова Кожа; изд. Вахтангом.
 печ. 2. Тамариани, рукопись и печатн. (2 книги).
 3. Собрание стихотворений:
 1. Вардбулбулиани.
 2. Весна и осень.
 3. Свеча и бабочка.
 4. Анбант-Кеба; стихотворения Бесариона Габашвили;
 стихотворения Давида Чолокаева; стихотворения Князя
 Мамука Гурамова и других.
 4. Саватнаме.
 нет. 5. Ифигения (трагедия), перев. Д. Чолокашвили.
 6. Атеистиса (трагедия).
 7. Разныя стихотворения на синей бумаге.
 8. Собрание стихотворений Кахет. Царя Теймураза I-го.
 9. Полидор сын Кадма и т. д.
 10. Агафокл (трагедия).

Ж. МЕДИЦИНСКИЯ:

1. Конский Лечебник; печат. в С. П. б. 1818.
 2. Лечебник; пер. с. Русскаго.
 3. Лечебник.
 4. Лечебник конский.
 5. Лечебник соколиный.

3. СМЕСЬ:

- нет. 1. Известия Историческия и географическия о баснословие.
 2. Историографическия записки о странах, лежащих между
 морями: Каспийский и Черным; на Русском.
 нет. 3. Собрание разных мыслей и изречений; в переплете.
 4. Театр политики или Дипломатия; перев. с Греческаго
 И. Чубинова и Архимандрита Венедиктова.
 5. Рукопись заключающая:
 а) Молитвы.
 б) Похвалу Царю Давиду Агмашенебели.
 в) Житье Св. Нины.
 г) Спор с Магометанами Царя Теймураза I-го.
 д) Исповедание веры Антония Католикоса; письма сего
 Католикоса к Алексею; просьба сего же к Ираклию.
 е) Перевод речи: И так сподобил нас Владыко, и другия.
 печ. 6. История Турции, на Английск.

7. Наука о черчении.
- печ. 8. О Китайской мудрости; напечатано 1777 г. в Москве Га-
нозом.
9. Марк Аврелиани.
10. Разговор между испытующим и уверенным; переведен
Н. Чубиновым.
11. Царский свиток, поднесенный диаконом Агапитом Импе-
ратору Юстиниану.
12. Тройные правила.
13. Вопросы Ионы.
- печ. 14. Тифлисския ведомости № 4.
в Тиф.
- печ. 15. Хронологический указатель Армянской истории. С. Пе-
тербург 1834 г.
- печ. 16. О прививании оспы, С. Петербург. 1815.
17. Артиллерия; перевод с Русскаго.
18. Золото-ткань, Самуеля Иудсянина, напечат. в 1782 г.
19. Артиллерия (.).
- печ. 20. Энциклопедия; изд. Чубиновым, 1823.
- печ. 21. Географический Словарь для Нового Завета, изд. в Мос-
кве 1824 г.
22. Исповедание Христианской веры; перев. с Русскаго.
- печ. 23. Повареная книга, соч. Царевича Баграта.

И. ДУХОВНАГО СОДЕРЖАНИЯ

1. Священное Писание

- печ. 1. Библия, напечатанная в Москве 1741 г.
2. Новый Завет, церковн. почерк; древняя.
- печ. 3. Библия, на Арабском, издана в **С. Петербурге*** 1817.
- печ. 4. Евангелие, на Арабском, с Латинским переводом печат.
- печ. 5. Псалтырь, печат. гражданскими буквами, в Москве, 2**
экземпляра.
- печ. 6. Служебник, изданный 1791 года.
- печ. 7. Псалтырь, печат. 1749 года, в начале помещен герб Баг-
ратидов.
8. Евангелие, на Персидском, рукопись.
- печ. 9. Евангелие, на Монгольском, печатано.
- печ. 10. Евангелие, на Сирийском, с кратким словарем.
- печ. 11. Молитва на Осетинском и Грузинском.

* გადაშლილია.

** გადაშლილია.

2. Творения Св. Отцев

1. Христианския мысли.
2. Речи.
3. Шестоднев Василия Великаго.
4. О посте, Св. Василия; рукопись церковными буквами.
5. Золотой Источник Св. Окропира.
6. Ключь Св. Окропира.
7. О пришествии Анти-Христа.
8. Спор Архиеерея Феофилакта с Филаретом.
9. Толкование Апокалипсиса.
10. Речь Василия: Бог сотворил небо и землю.
- печ. 11. Речь Антония 1-го Католикоса в день Сретения Господа Иисуса Христа.
12. Учение Св. Григория; Св. Василия и Св. Максима.
13. Речь Иоанна Златоуста на вознесение.
14. Климакс, написан церковным шрифтом.
15. Маргарита.
16. Окрос-Нестаровани, или книга, написанная противу Якобитов, Дамаскиным.
17. Вруцелето, состав. Саба Орбелиановым.
18. Учение Григория Богослова, в стихах.

3. Катихизисы:

- печ. 1. Катахизис; изд. Отца Тарасия, Москва, 1827 года.
2. Катахизис.
3. Дионисия Ареопагита, 2 экземпляра*.
4. Катахизис, Антония 1-го Католикоса.
- нет 5. Богослужение.

смотри
№3.

По сему Каталогу рукописи и книги, за исключением некоторых, кои означены карандашом, что не имеются, сданы Г-ну Академику Дорну, Титулярный Советник Давид Чубинов. Сентября 22 дня, 1847 года**.

* გადაშლილია, ზემოდან: 1 экземпляр.

** დავით ჩუბინაშვილის მიერ 1847 წლის 22 სექტემბერს კატალოგისთვის დართული ეს მინაწერი არ უნდა გავიგოთ ისე, რომ კატალოგიც ამ დროსაა შედგენილი. როგორც ეს თავის ადგილზე იყო გარკვეული, დ. ჩუბინაშვილს აღნიშნული კატალოგი გაცილებით უფრო ადრე შეუდგენია, ყოველ შემთხვევაში, არაუგვიანეს 1847 წლის 14 თებერვლისა, რადგან გრაფ ს. ს. უვაროვის 1847 წლის 14 თებერვლის წერილში (იხ, დოკუმენტები, I ტექსტი) ამ კატალოგის არსებობა უკვე ფაქტია.

ГУРАМ СЕВЕРИАНОВИЧ ШАРАДЗЕ

ТЕЙМУРАЗ БАГРАТИОНИ КАК БИБЛИОГРАФ И
КОЛЛЕКЦИОНЕР

დაიბეჭდა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის
სარედაქციო-საგამომცემლო საბჭოს დადგენილებით

*

რედაქტორი ს. ხადური
გამომცემლობის რედაქტორი ც. თოდუა
ტექნორედაქტორი ლ. ჯვებენაძე
მხატვარი გ. ნადირაძე
კორექტორი ე. ჩხარტიშვილი

გადაეცა წარმოებას 13.12.1973; ხელმოწერილია დასაბეჭდად 3.IV.74;
ქალაქის ზომა 60×90¹/₁₆; ქალაქი №2; ნაბეჭდი თაბახი 11.25;
სააღრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი 9.69;
უე 00878; ტირაჟი 1000; შეკვეთა 3100;

ფასი 1 მან. 16 კაპ.

გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 380060, კუტუზოვის ქ., 19
Издательство «Мецниереба», Тбилиси, 380060, ул. Кутузова, 19

საქ. სსრ მეცნ. აკადემიის სტამბა, თბილისი, 380060, კუტუზოვის ქ., 19
Тшп. АН Груз. ССР, Тбилиси, 380060, ул. Кутузова, 19